

834

Юсуф ТУРСУНОВ

**“МУНШАОТ”
АСАРИНИНГ
МАТНИЙ ТАДЖИКИ**

TOCHIQ TAU

0000000814

A library label with the text "TOCHIQ TAU" at the top, a barcode in the middle, and the number "0000000814" at the bottom.

ЮСУФ ТУРСУНОВ

“МУНШАОТ” АСАРИНИНГ МАТНИЙ ТАДҚИКИ

(Монография)

Алишер Навоий номидagi Тош-
кент Давлат Ўзбек тили ва адабийи
университети кутубхонасига

Ю Турсунов

22.02.2019й.

9036 3057

Тошкент
“MUMTOZ SO‘Z”
2016

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
ToshDO‘TAU
AXBOROT-RESURS MARKAZI

УЎК: 821.512.133
КБК 83.4(5Ў)6

Алишер Навоийнинг насрий асарлари сирасидан бўлмиш “Муншаот” асари нафақат шоир ижодида, балки мумтоз адабиётимиз хазинасида ҳам ўзига хос ўрин тутувчи нодир асар ҳисобланади. Зеро, у Шарқ ишио санъатининг туркий тилдаги гўзал ва бетакрор намунаси, шунинг билан бирга буюк даҳо эгасининг шахсий ҳаёти, ижодий ҳамда ижтимоий-сиёсий фаолиятига доир муҳим маълумотларни намоён этувчи адабий-тарихий манбаъ ҳамдир. Шунинг учун “Муншаот”нинг энг қадимий ҳамда ишончли кўлёзма нусхаларига асосланган ҳолда унинг илмий-танқидий матнини тузишликни тақозо этади.

Ана шундай илмий жиҳатдан муҳим ва масъулиятли ишни мазкур асар устида узоқ йиллар изланишлар олиб борган олим Ю.Турсунов амалга оширди. Ўйлаймизки, асарнинг юзага келган ушбу мукамал матни мутахассисларимизга ундан янада кенгроқ ва унумлироқ илмий истифода этиши имконини беради.

Масъул муҳаррир:

Азизхон ҚАЮМОВ

Ўзбекистон Республикаси Фан арбоби, ф.ф.д., академик

Такризчилар:

Саидбек ҲАСАНОВ ф.ф.д., профессор

Отабек ЖЎРАБОЕВ ф.ф.д., доцент

83.4(5Ў)6

Т 39

Турсунов, Юсуф.

“Муншаот” асарининг матний тадқиқи / Юсуф Турсунов; масъул муҳаррир А.Қаюмов. – Тошкент: MUMTOZ SO‘Z, 2016. – 264 б.

ISBN 978-9943-4552-7-6

© Ю.Турсунов, 2016

© “MUMTOZ SO‘Z”, 2016

ШАРҚ ИНШО САНЪАТИНИНГ ГЎЗАЛ ТУРКИЙ НАМУНАСИ

Алишер Навоий мероси тур ва жанр жиҳатидан ранг-баранг. У, аввало, лирик ва эпик асарлари билан гениал шоир сифатида жаҳон адабиётидан муносиб ўрин эгаллаган бўлса, қатор насрий асарлари билан ҳам туркий халқлар адабиёти, Яқин ва Ўрта Шарқ халқлари адабиёти ривожига улкан ҳисса қўшди. Навоий улуғ шоир бўлиши билан бир қаторда буюк мутафаккир ва адиб сифатида ўзбек адабиёти тарихида биринчи бўлиб тазкирачиликни (“Мажолис ун-нафоис”), тилшуносликни (“Муҳокамат ул-луғатайн”) арузшуносликни (“Мезон ул-авзон”) бошлаб берди. Навоийнинг яна она тилида “Муншаот”ни яратиб, ёзишмалар илмига ҳам асос солганлигини ҳисобга олсак, унинг адибликда ҳам, олимликда ҳам, ижтимоий вазифаларда бўлганида ҳам ўзбек тилининг равнақи учун ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан кураш олиб борганлиги яна бир бор намоён бўлади.

Навоийнинг бошқа асарларини заррача камситмаган ҳолда айтиш мумкинки, “Муншаот” шоир асарлари орасида алоҳида аҳамият касб этади. Биринчидан, Навоий “Муншаот”и эпистоляр жанрнинг ўрта аср Шарқига хос шакли – иншо санъатининг ўзбек тилидаги дастлабки ҳамда нодир намунаси сифатида маданиятимиз хазинасидан ўрин олгандир. Иккинчидан, “Муншаот” Навоийнинг ижодий ҳамда ижтимоий-сиёсий фаолиятида юз берган энг муҳим воқеаларни ўзида реал акс эттиради. Шунга кўра, бу асарга тарихий-адабий манба сифатида қараб, Навоийнинг даври ва замондошлари, ҳаёти ва ижодиёти, ижтимоий ва сиёсий фаолиятини ўрганиш учун энг ишончли адабий манбалардан бири сифатида мурожаат этиб келинмоқда. Учинчидан, “ҳар кимга намуна бўларли форс адабиёти билан мусобақа қила олурли буюк асарлар яратишни ўз зиммасига олган” (Олим Шарафиддинов) Алишер Навоий Шарқда қадимдан мавжуд бўлган иншо санъатининг ўзбек тилидаги намунасини яратиш билан туркий тилнинг имкониятлари форс тили имкониятларидан асло кам эмаслигини яна бир бор намоёйиш этди.

Ана шу жиҳатларга кўра “Муншаот” Навоийнинг насрий асарлари орасида ўзига хос муҳим ўрин эгаллайди. Хусусан, у тарихий-адабий манба сифатида кўпдан бери навоийшунос-тадқиқотчилар-

нинг эътиборини тортиб келмоқда. Кейинги йилларда эса Навоийнинг ҳаёти ва фаолияти, унинг дунёқарashi ҳамда XV асрдаги Хуросоннинг ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётини ўрганишда “Муншаот”га тез-тез мурожаат этила бошланди. Бироқ шуни ҳам айтиш керакки, Навоий мактуботига хос баъзи бир характерли хусусиятлар улардан тўла истифода этишга бир қадар монелик кўрсатиб туради. Мактубларнинг ана шундай хусусиятларидан бири уларда адресат ва сананинг кўрсатилмаганлигидир. Навоийнинг ҳозирда бизга маълум (нашр этилган ҳамда кейинги вақтларда маълум бўлган) мактубларининг биронтасида нома жўналитаётган шахс ва унинг ёзилган вақти кўрсатилмаган¹.

Таниқли навоийшунос олима Суйима Ғаниева тўғри қайд этганидек², мактублар қаердан қаерга ва кимларга йўлланганлигини аниқлаш анча мушкуллигидан илмий адабиётимизда баъзи мактублар юзасидан ғоят чалқаш ва қарама-қарши фикрлар мавжуд.

Бизнингча, ҳозирги қадар муаммо бўлиб келаётган бу ҳодисани яна ўша иншо санъатининг ўз хусусиятларидан келиб чиқиб изоҳлаш керак. Яъни, мактублар ўша даврда бирон бир хабар, мақсад ёки янгиликни элтувчи восита – ҳужжат эканлигидан кўра кўпроқ Шарқ бадий прозасининг ўзига хос намунаси сифатида юзага келган ва қабул қилинган. Бошқача қилиб айтганда, бу мактублар ҳозирги кундаги оддий хат тушунчасидангина иборат бўлиб қолмасдан, балки ўрта аср Шарқ адабиётидаги бадий ижод турларидан бири сифатида юзага келгандир. Асосан, форс тилида яратилган ана шундай мактублар тўплам ҳолига ҳам келтирилганлиги ва шунинг билан бирга иншо санъати ҳақида ўзига хос рисолалар ҳам юзага келганлиги фанда маълум. Бу ўринда Навоийнинг ўзига замондош ижодкорлар – Абдуллоҳ Марвориднинг “Шарафнома”, Ҳусайн Воиз Кошифийнинг “Махзан ул-иншо”, Абдурахмон Жомийнинг “Муншаот” асарларини эслаш кифоя. Бироқ, Навоий “Муншаот”нинг муқаддима қисмида ёзишича, туркий халқлар орасида ёзиладиган ёзишмалар бадий гўзал ифодалардан, кўркам сўз

¹ ЎзФА академиги И.О.Султонов ўзининг “Навоийнинг қалб дафтари” номли китобида Навоий мактубларининг бу хусусияти ҳақида икки хил фикр билдиради, унинг ёзишича, “Навоий ... адресатларни хатлардан олиб ташлаган (ёки у вақтда адресатни хатнинг ўзида кўрсатиш одати бўлган эмас)”. Қаранг: Иззат Султон. Навоийнинг қалб дафтари. Т.: Ғафур Ғулом номидаги бадий адабиёт нашриёти, 1969, 186-бет.

² Ғаниева С. “Муншаот”да даврнинг баъзи ижтимоий-сиёсий масалалари // Ўзбек тили ва адабиёти. 1975, 1-сон, 11-бет.

ва иборалардан холи (“алфози латофатдин муарро ва тарокиби балоғатдин мубарро”) бўлган, уларда чиройли шеърӣ парчалар, гўзал байтлар бўлмаган (“адоси рангин фиқаротдин намойишсиз ва мазмуни рангин абётдин оройишсиз”), бу жиҳатдан қараганда форс тилидаги мактублар дилга ёқимли ва юксак савияда бўлган (“муқобалада форсий алфознинг иншолари дилписанд ва макотиб ва имлоалари аржуманд эрди”). Шунга кўра дилида туғилган ниятини баён этиб Навоий ёзади: “...хаёлга андоқ келдиким, турк алфозининг дағи руқбалари ҳамул мисол била битилгай ва бу тилнинг номаларин ҳам ўшул минвол била сабт этилгай”³.

Зотан, мактублар шунчаки бирон хабар ёки мазмунни ташувчи хужжатгина эмас, айна пайтда ўзига хос бадий санъат намунаси сифатида яратилар экан, уларнинг бошига фалончидан-фалончига, деб ёзиш улардаги бадийликка соя солиб кўядигандек туюлган, бошқача қилиб айтганда адресат ва сананинг ёзилиши мактуб услубига нисбатан номувофиқ кўринган бўлса, эҳтимол. Қолаверса, адресат ва санани ёзишга деярли эҳтиёж ҳам бўлмаган, чунки мактуб ишончли ва тайинли кишилар орқали жўнатилган. Бундай кишилар – уларни “қосид”, “хомил” яна “доранда” деб аташган – мактубнинг ёзилган вақти, жўнатилаётган ери ва хат муаллифи ҳақидаги баъзи маълумотларни оғзаки етказишдан ташқари баъзи бир махфий туғин лозим бўлган гапларни айтишни ҳам ўз зиммасига олган⁴.

Дарвоқеъ, “Муншаот”га хос яна бир жиҳат: тўпلامдаги баъзи мактубларда шахслар номи ўрнида “фалоний” сўзи ишлатилади. Шоир ёзаётган мактубидан ўзи учун бир нусха ёзиб олиб қолаётганида ёки кейинчалик, яъни айтиш мумкинки, мактубларни тўпلام ҳолига келтираётган вақтда баъзи мактублардаги шахслар исмини “фалоний” сўзи билан алмаштирган бўлиши керак. Табиийки, шу

³ Алишер Навоий. Асарлар. Ўн учинчи том, 87-бет. “Муншаот”даги айрим мактублар мазмунига қараганда, Навоийнинг шу тарзда ёзган мактубларига баъзи шахсларнинг, хусусан, Хусайн Бойқаронинг жавоб мактублари ҳам сержило ва соф бадий шаклда ёзилган кўринади. Чунончи, бир мактубда Навоий ўзига келган мактубни шундай сифатлайди. “Не икки байт эрдиким, икки сарой ҳосилин фидо қилсам, қеч иш қилмаиш бўлгаймен ва не назм ва наср эрдиким, жон ва кўнгул жавҳарларин нисор этсам, қадрин билмаиш бўлгаймен, назмининг раъноларида юз ноз ва насрининг зеболарида минг роз”.

⁴ “Муншаот”даги баъзи мактубларда учровчи “Ружуъ руқба хомилининг адосига ва ҳавола нома ноқилининг дуосига қилилди”, “мундағи ҳолатни руқба хомилидин сўрулса, арз қилгусидур” каби жумлаларни худди мана шу маънода тушуниш керак.

ишни амалга ошираётган чоғда у ўзининг имзосини ҳам тушириб қолдирган. Чунки мақсад эътиборига кўра энди имзонинг туришига ҳожат йўқ эди. Демак, бу факт ҳам Навоийнинг муайян сабаб ва заруриятлар тақозоси билан ёзилажак мактубларини Шарқ иншо санъатининг ўзбек тилидаги намунаси сифатида яратганлиги ва уларни бадиий ижоднинг ўзига хос бир тури сифатида тўпланганлигидан далолат беради.

Ўша даврлардаги ҳукумат раҳбарлари ёки сарой эгаларининг давлат ишларига доир ёзишмаларини адиб ва алломаларнинг мактубларига қиёсланса, улар ўртасида асосан, биз сўз юритаётган жиҳатларга кўра тафовут борлигини кўрамиз. Давлат бошлиқлари ёки уларнинг номидан иш юритувчи шахсларнинг мактубларида аксарият вақт адресат ва санадан ташқари мактуб йўллаётган кишининг номи (албатта, улугʻловчи сўз ва сифатлар билан) ҳам кўрсатилган; билдирилажак мақсад, талаб ёки хабарлар аниқ ибора, конкрет жумлалар орқали очиқ ва равшан баён қилинган. Зотан, бу тоифа кишиларнинг ёзишмаларида бадиий услуб эмас, расмий услуб устун туради.

Дарвоқе, Навоий “Муншаот”идаги 25-мактубда бир ҳукмдор шахс томонидан иккинчи бир юқори даражали давлат кишисига юборилажак нома қай шаклда ёзилиши кераклиги ҳақида сўз кетадики, бу ёзилганлардан ҳам давлат эгаларининг ёзишмалари ҳақида бир қадар тасаввурга эга бўла оламиз. Мактубда ёзилганлардан маълум бўлишича, тобеъ вилоятлардан бирини бошқараётган қайсидир шахзода ўзига меҳмон бўлиб келиши кутилаётган ҳон унво­нидаги шахс хусусида икки нарсани Ҳусайн Бойқародан сўраб, билиб беришни Навоийдан илтимос қилади (“Андоқ ишорат бўлуб эрдиким, хазрати хон бобида икки сўзни Мирзо тобуғида арз қилиб, жавобин олиб юборгил”) – бири қай йўсинда у кишини одам юбориб йўқлаш, иккинчиси, у кишига юбориладиган мактуб қай тарзда ёзилиши керак. Шунга мувофиқ Навоий ёзиб юборган жавобида Ҳусайн Бойқаро кўрсатмаларига доир қуйидагиларни ўқий­миз: “... бу муддатда бизга мундоқ азиз меҳмон келган эмас, битикда хон тобуғида⁵ деб битиб, мактубни охиригача таъзим би­ла битисун ва орқасида муҳр ё исмин битик ўртасида қироғи сори майл қила босиб, ё (исмини) битсун, деб ҳукм қилдилар”.

⁵ Навоийнинг бир қатор мактублари имлосида характерли бир хусусият мавжуд – баъзи мактубларда жуналиш келишиги қўшимчаси (-га, -ға, -қа) ўрнига ўрин-пайт келишиги қўшимчаси (-да, -та) ишлатилган.

Бу факт давлат эгалари, ҳукмдор шахслар ёзишмалари анъанавий Шарқ номачилигига нисбатан ўзига хос жиҳатларга эга эканлигидан гувоҳлик беради. Абдураззоқ Самарқандийнинг “Матлаъи саъдайн ва мажмаъи баҳрайн” (“Икки саодатли юлдузнинг чиқиши ва икки денгизнинг қўшилиш жойи”) номли асарида тексти келтирилган Хуросон шоҳи Шохрух билан Хитой подшоҳи Дой-Минглар ўртасидаги ёзишмалар ҳам шуни тасдиқлайди. Хитой элчилари келтирган хат “Дой-Минг, подшоҳи муаззам, Самарқанд диёрига Шохрух баҳодир учун нома юбормоқда!” деб бошланади.

Ўз навбатида, Шохрухнинг шу элчилар орқали юбораётган жавоб хати эса “Шохрух султондан Дой-Минг подшоҳ тарафига таърифга сизмас (беҳад) саломлар” деб бошланади⁶.

Навоийнинг улуғ замондоши, устоз санъаткор Абдурахмон Жомийнинг ўз мактубларини жамлаб, тўплам ҳолига келтирилганлиги маълум. Унинг форсий мактубларидан иборат ана шу “Муншаот”нинг бир неча қўлёзма нусхалари ҳозирда мавжуд⁷. Шунингдек, ЎзФА Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида Жомий ва яна Навоийга замондош бўлган бир қанча шахслар (Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор ва унинг ўғиллари – Хожа Абдуллоҳ ҳамда Хожа Яҳё, Хожа Абдулаввал, Мавлоно Қосим, Мавлоно Абдусайд, Муҳаммад ибн Амниддин, Хожа Али ва Хожа Ҳасан бин Алоиддин Аттор)нинг ёзишмаларидан иборат “Мажмуаи мурасолот” ёки “Навоий альбоми” номли бир мажмуа сақланади⁸. Ана шу тўпламдаги мактубларнинг деярли биронтасида ҳам адресатни кўрмаймиз.

Кўринадикки, Шарқнинг машҳур адиблари, шу жумладан, Абдурахмон Жомий ва Алишер Навоий мактубларининг зикр этилаётган икки хусусияти (адресат ва услуб) уларнинг илмий-тарихий қимматини бир қадар чеклаб туради. Чунки ана шу жиҳатлар туфайли мактуб мазмуни бир мунча мавҳум тарзда намоён бўлади.

Шунга қарамасдан, Навоийнинг бир қатор мактубларидаги баъзи бир факт ва маълумотлар, исм ва ишоратлар ҳамда билдирилаётган хабарлардан мактуб адресати ва тахминий бўлса-да, ёзилган вақти ҳақида тегишли хулосалар чиқариш мумкин. Баъзи

⁶ Самарқандий А. Матлаъи саъдайн ва мажмаъи баҳрайн. Форс-тожик тиладан таржима, таржимон А.Ўринбоев. Т.: Фан, 1969. 174-179 ва 177-178 бетлар.

⁷ ЎзФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар фонди, инв. № 620-П, 4401, 1804, 284-1.

⁸ ЎзФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар фонди, инв. № 2178, 4245, 5136.

мактубларда эса мазмун анча ёрқин ифодаланган бўлиб, уларда муаллифнинг мақсад ва ниятлари аниқ кўзга ташланиб туради. Бундай мактубларда ёзилганлар, асосан, конкрет хабар ёки фактлардан, ижтимоий-сиёсий ҳамда маданий воқеаларга доир маълумотлардан иборатдир. Шунга кўра, Навоийга замондош тарихчилар (Мирхонд, Хондамир, Зайниддин Восифий, Бобур) асарлари ва шунингдек, шоирнинг ўзининг бошқа асарлари – “Мажолис ун-нафоис”, “Хазойин ул-маоний” дебочаси ва баъзи лирий асарлари ёрдамида бу мактублар мазмунига янада аниқлик киритиш мумкин.

Табийки, Навоий мактубларининг биз сўз юритаётган жиҳатларидан бири – сана масаласи яна бир муаммони келтириб чиқаради – мактубларнинг ёзилган вақти кўрсатилмаганлиги туфайли “Муншаот”да мактублар хронологиясини аниқлаш анча мушкулдир. Бироқ, проф. Иззат Султонов “Муншаот”да хатлар хронологик тартибда берилган” деган фикрни билдиради ва “саналари кўрсатилмаган бўлса ҳам, бу хронологик хатларнинг мазмунидан билиб олиш мумкин”, дея ўз фикрини асослайди⁹. Бироқ, мазмунидан ёзилган вақтини бир қадар аниқлаш мумкин бўлган мактубларни ўзаро қиёсласак, хатлар тўпلامда хронологик тарзда жойлашмаган бўлиб чиқади. Мисол тариқасида баъзи мактубларни келтирамыз. 15-мактуб мазмунидан унинг Хусайн Бойқарога ёзилганлигини билиш қийин эмас¹⁰. Мактубда айтилишича, Хусайн Бойқаро Навоийга шеърларини тўплаб, Султонали Машҳадийга кўчиртиришни ва сўнгра ўзига юборишни таклиф этган, лекин баъзи сабабларга кўра, Навоий бу ишни кечроқ амалга оширган. Ишнинг

⁹ Иззат Султон, кўрсатилган китоб, 186-бет.

¹⁰ Айна пайтда “Муншаот”даги мактубларнинг биронтасида каердан каерга, кимга ва қачон ёзилганлига ҳақида маълумотнинг йўқлиги уларни қай тарзда номлаш керак, деган муаммони ҳам келтириб чиқаради. Асарнинг 1966 йилги нашрида ҳар бир мактуб рақам остида берилган. (Қаранг: Алишер Навоий. Асарлар. Ўн учинчи том. Т.: Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1966). Биз ана шу нашрдаги рақамланишни асос қилиб иш кўришни мақсадга мувофиқ топдик. Бироқ, мазкур нашрда нашриёт айби билан баъзи мактублар рақамланмаган ёки икки мактуб битта рақам остида берилган. Иккинчидан, биз “Муншаот” асари қўлёзмаларини ўрганишимиз жараёнида шу вақтга қадар номаълум бўлиб келган йигирмага яқин мактубни аниқлашга муяссар бўлдик. Шунга кўра, бизнинг нашримизда мактублар сони ва тартиб рақами мазкур нашр ҳамда Алишер Навоий “Мукаммал асарлар тўплами”нинг 14-жилдидаги “Муншаот” нашридан бир мунча фарқ қилади. 2011 йилда чоп этилган Алишер Навоий “Тўла асарлар тўплами” ўн жилдигининг 9-жилдидан ўрин олган “Муншаот” ноширлари биз томондан тайёрлаб қўйилган матннинг электрон вариантдан фойдаланган ҳолда аввалги нашрларга нисбатан тўлдириш қилганлар. Шу боис бу нашрдаги мактублар миқдори ва тартиб рақами бизнинг нашримизга деярли тўғри келади.

кечкиш сабабини баён этиш ҳамда юзага келган тўплам – девонни олиб боришни Навоий азиз дўсти Мавлоно Мир Хусайн Бовардийга топширади.

Адабиётшунос олим Ходи Зарифнинг таъкидлашича, бу девон Навоийнинг биринчи девони “Бадойиъ ул-бидоя” бўлиб, унинг юзага келиш вақти 1471 ёки 1472 йилдир¹¹. Ҳозирда “Бадойиъ ул-бидоя”нинг XV асрга мансуб тўртта нодир нусхаси маълум ва уларнинг энг сўнгги кўчирилгани Тошкентдаги нусха бўлиб, у 1486 йилда битилгандир. Бошқа нусхалар – Париж нусхаси (Франция миллий кутубхонаси, № 746/1480-81, Лондон нусхаси (Англия, Британия музейи, № 401/1482-83 ва Баку нусхаси (Озарбойжон ФА республика қўлёзмалар фонди, № 3010) 1484 йилларда кўчирилган¹².

Энди бу мактубдан аввалги ўринда турувчи 11, 12-мактублар мазмунига эътибор берайлик: 11-мактубда Навоий шаввол ойининг йигирма олтисиди Марвдан Астрободга жўнаётганлигини ёзади. “Равзат ус-сафо” асаридан маълумки, хижрий 892 йилнинг қишини Марва ўтказишга қарор қилган Султон Хусайн Бойқаро шу йили Навоийни Астрободга ҳоким қилиб жўнатади¹³. Демак, мактубни Навоий ҳ. 892 йил шаввол ойининг йигирма олтинчисиди – ҳозирги ҳисоб билан 1487 йил 16 октябрь, душанба куни, Марвдан Астрободга жўнаш олдида ёзган. 12-мактубда эса, Навоий энди Астрободда эканлигини ёзади. Қолбуки, бу вақтга қадар “Бадойиъ ул-бидоя” девони тузилгангина эмас, ҳатто, тўрт марта кўчирилган ҳамдир. Башарти биз унинг тузилган йилини Ходи Зариф кўрсатганидек 1471 ёки 1472 йили деб ҳисобласак, ана шу воқеа муносабати билан юзага келган 15-мактуб 11-мактуб ёзилган вақтдан ронпа-роса ўн беш йил аввал ёзилган бўлади.

56-мактуб Навоийнинг Бадиуззамон Мирзога давлатни идора этиш бобида билдирган ғоятда қимматли таклиф ва маслаҳатларидан иборатдир. Ушбу мактубдаги баъзи бир далил ва ишораларга асосланган ҳолда уни Навоий Бадиуззамон Мирзонинг Астрободга

¹¹ Ходи Зариф. “Бадойиъ ул-бидоя”нинг тузилган йилини аниқлашга доир / Фозиллар фамиляси. Т.: Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1969, 86-94 бетлар.

¹² Қаранг: Навоий ўзбекча қўлезма девонларининг редакцион классификацияси, Таблица № I. Тузувчи: проф. Ҳ.С.Сулаймонов. Алишер Навоий, Хазойин ул-маоний, IV. Т.: ЎзФА нашриёти, 1960, 847-бет.

¹³ Қаранг: Навоий замондошлари хотирасида. Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986. 37-бет.

ҳоким бўлиб борганидан (1490 йил) кейин йўллаганлигини аниқлаган эдик¹⁴. Ана шу мактубдан олдинги, 55-мактубнинг ҳам Бадиуззамонга ёзилганлиги унинг мазмунидан яққол англашилади. Мактуб мазмунига кўра, тобеъ вилоятларидан бирига эгалик қилаётган Бадиуззамон Мирзода марказий давлат эгаси Хусайн Бойқарога бўйинсунмаслик, отага нисбатан ҳурматсизлик аломатлари зоҳир бўла бошлаган. Шунга кўра, уни бу йўлдан қайтариш, инсофга келтириш мақсадида Навоий шахзодага ўзининг панд-насихатларини баён этади. Демак, бу мактуб Бадиуззамон Мирзо табиатида кейинчалик содир бўлган саркашликлар туфайли юзага келган¹⁵. Шундай бўлгач, у 56-мактубдан бир неча йил кейин ёзилган бўлади. Башарти “Муншаот”даги мактублар хронологик тартибда берилган бўлганида эди, бу мактуб 56-мактубдан олдин эмас, балки кейин жойлашган бўлар эди. Абдурахмон Жомий вафоти билан боғлиқ мазмундаги мактуб 55-мактубдан анча кейин, яъни 75-тартиб рақами билан келади. Ваҳолоんки, Жомий 1492 йил 8 ноябрда вафот этган.

Шунинг билан бирга баъзи ўринларда бир манзилга олдинмакейин ёзилган ёки бир жойдан туриб жўнатилган бир нечта мактублар батартиб жойлашган кўринади. Масалан, юқорида айтиб ўтганимиздек, 11-мактуб мазмунидан уни Навоий Астрободга жўнаш олдидан ёзаётганлиги аниқ кўриниб турса, 12-мактубда энди шоир Астрободдалигини ёзади.

Шунингдек, 43 ва 44-мактублар мазмунидан улар бир манзил – Машҳаддан ёзиб жўнатилганлиги англашилади.

Зотан, Навоий мактубларида ана шундай хусусиятларнинг мавжудлигидан қатъий назар, уларнинг ҳар бири буюк даҳо эгасининг ҳаёти ва ижоди, ижтимоий фаолияти ва дунёқараши ҳамда XV асрнинг иккинчи ярмида Хуросондаги ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётни ўрганишда қимматли материаллар берувчи муҳим бадий-тарихий ҳужжатдир.

Навоийга замондош бўлган маданият арбоблари бу асарга юксак баҳо бердилар, ўзларининг муносабатларини билдирдилар.

¹⁴ Қаранг: Ю.Турсунов, “Дастурнома” кимга йўлланган? // Адабиёт кўзгуси. 2000. 5-сон, 20-23 бетлар.

¹⁵ Фикримизча, мазкур мактуб 1497 йилнинг бошларидаги воқеа – Бадиуззамоннинг Хусайн Бойқаро фармонида зид равишда Астрободни қўлдан чиқармаслик йўлидаги ҳатти-ҳаракатлари (бу ҳақда қаранг: Навоий замондошлари хотирасида, 46-47 ва 132-133 бетлар) муносабати билан ёзилган.

Жумладан, машҳур тарихчи, даврининг таниқли адиби бўлган Хондамир Навоийнинг насрий асарлари ҳақида сўз юритар экан, “Муншаот” ҳақида ёзади: “Яна бири ўзларининг ҳар кимга ёзган туркий мактубларидирки, рисола шаклида тўплаганлар. Агар ёзувчи юлдуз (аслиятда юлдуз ёзувчиларнинг ҳомийси бўлмиш Аторид, ҳозирги тилимизда аталмиш Меркурий сайёраси назарда тутилади – Ю.Т.) осмон қоғозларига унинг қимматбаҳо мактубларидан бирининг сифатларини узоқ муддат ёзса ҳам поёнига етолмайди”.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур Навоийнинг туркий тилидаги ижодий меросини санаб ўтаркан, “Хамса” ва “Лисон ут-тайр” достонларини ҳамда “Хазойин ул-маоний”даги тўрт девон номларини келтиргач, яна ёзади: “Яхши рубоиёти ҳам бор. Яна баъзи мусаннафоти борким, бу мазкур бўлганларга боқа пастроқ ва сустроқ воқеъ бўлубтур. Ул жумладан, иншоларин Мавлоно Абдурахмон Жомийга тақлид қилиб жамъ қилибтур”¹⁶.

Бобур назарда тутаётган, яъни Навоийнинг “Хамса”си достонлари ва “Хазойин ул-маоний” девонларига қараганда, “пастроқ ва сустроқ” ёзилган асарлари, асосан, унинг насрий асарлари бўлиб чиқади. Албатта, бу айтилганларга қўшилиб бўлмайди. Аввало, Бобур томонидан Навоий асарларининг бирдан иккинчисини пастроқ ёки юқорироқ қўйилиши ажабланарли ҳолдир. Бизнингча, Бобур Навоийнинг эпик ва поэтик асарларини кўп мутолаа қилгани ҳолда унинг соф насрий асарлари билан шошилиброқ танишган бўлса керак¹⁷. Унинг (Навоий) “иншоларини Мавлоно Абдурахмон Жомийга тақлид қилиб жамъ қилибтур”, деб ёзиши бу фикримизни тасдиқлагандек бўлади. Чунки, биринчидан, Навоий на “Муншаот”нинг ўзида ва на бошқа асарларида унинг Жомийга тақлид қилиб, мактубларини тўплаганлигига ишорани кўрмаймиз. Башарти шундай қилган бўлганида, у ҳар қандай керакли ўринда буни рўйи рост эътироф этган бўларди. Иккинчидан, Навоийнинг асосий мақсади мактубларни тўплаш эмас, балки форс тилида

¹⁶ Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Бобурнома. Т.: “Шарк” нашриёти, 2002. 132-бет.

¹⁷ Уша ўринда Бобур Навоийнинг насрий асарларидан фақат “Мезон ул-авзон” асаринигина алоҳида тилга олади ҳамда унда янглиш ва хато ўринлар борлигини қайд этади. 16-17 ёшидан бошлаб шеър ёза бошлаган ва шеър илмига ҳаваси кучли бўлган Бобурнинг ўзига қадар яратилган арузга оид асарлар қаторида Навоийнинг “Мезон ул-авзон”ини ҳам алоҳида қизиқиш билан ўқиб чиқиб, уни қайта-қайта муҳокама қилган бўлиши табиий.

бўлгани каби ўзбек тилида ҳам ёзилажак мактубларга бадий либос кийдириб, ўзбек тилининг гўзаллиги ва имкониятлари кенг эканлигини яна бир бор намоёниш этиш эди.

Зотан, Навоий асарнинг муқаддима қисмида таъкидлаганидек, туркий халқлар орасида сержило услубда мактуб ёзиш одати бўлмаганлиги туфайли ишро санъатининг форс тилидаги намуналари (фақатгина Жомий мактублари эмас) жавобида ўзбек тилида ҳам мактублар ёзган ва уларни тўплам ҳолига келтирган экан, у Жомийга бўлмаса-да, барибир форсийгўйларга тақлид қилибди-ку, деювчилар топилиши мумкин. Тўғри, буни инкор эта олмаймиз. Лекин В.Г.Белинский ёзганидек, “ҳар қандай халқ бошқа халқдан ўрганиши мумкин, бироқ у олган ва тақлид қилган қарзига, сўзсиз ўз даҳосининг муҳрини босади”¹⁸.

Бинобарин, ўзбек мумтоз адабиёти хазинасида ягона ҳисобланган туркий “Муншаот”нинг муаллифа ҳам ундаги иншоларга ўзининг навоийёна муҳрини босгандир. Шунинг учун ҳам у комил ишонч билан “... макотибга рақам урубменки, форсий сеҳрсозлар ва наҳлавий афсона пардозлар ҳам онда авроқ ораста ва ажзо ироста қилибдурларким, доно ҳакам адолат юзидин кўз солса ва бурунги форсий ва сўнги туркий латойиф ва дақойикидин баҳра олса, ҳукм сўрар замонида ва ҳар қайсининг мартабасини таъйин қилур авонида умидим улдур ва хаёлимға андоқ келурким, сўзум мартабаси авждин қуйи инмагай ва бу тартибим кавкабаса аъло даражадан ўзга ерни беганмагай”¹⁹ дейишга журъат этган.

Дарҳақиқат, кейинги асрларда ҳам Навоий “Муншаот”и маърифат аҳлининг диққат эътиборида бўлиб келди, шоирнинг бошқа асарлари катори котиблар томонидан қайта-қайта кўчирилди.

XIX асрга келиб эса, асар Европа туркологларининг, шу жумладан рус олимларининг ҳам эътиборини торта бошлади. Бу асар ҳақида биринчи бўлиб илмий фикр билдирган киши рус олими М.Никитский бўлди. У “Амир Низомиддин Алишер, унинг давлат ва адабиёт соҳасидаги аҳамияти” номли магистрлик диссертациясида шоирнинг ижод намуналари ҳақида маълумот бериб, жумладан, “Муншаот” асарига ҳам қисқача тўхталиб ўтади. Бироқ бунда у деярли фақат Бобур маълумотларига асосланган ҳолда сўз

¹⁸ Белинский В.Г. Адабий орзулар. Адабий-танқидий мақолалар. Т.: Фағур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Т.: 1977, 8-бет.

¹⁹ Алишер Навоий. Асарлар. 14-том, 121-бет.

юритади. Лекин гап бунда ҳам эмас, шуниси характерлики, Никитский “Бобурнома”да бўлмаган маълумотларни ҳам Бобурга тақайди:

“IX. МУНШААТЪ”, письмо́вникъ в прозе и стихахъ. Сочинение считае́мое Баберомъ однимъ изъ нисшихъ по достоинству. Баберъ называетъ этотъ писмовникъ подражаниемъ письмо́момъ Мауляна-Абдурахмана-Джами, впрочемъ только вторую часть этого письмо́вника, а первую считае́тъ подлинникомъ. Цель этого письмо́вника, говоритъ авторъ записокъ واقعات بابر та, чтобы всякий могъ найти образецъ письма, приспособленный къ какому бы то, не было предмету, о которомъ хотель писать”²⁰.

Бизнингча, Никитский асарнинг ўзи билин яқиндан танишмаган бўлиши керак. Бобур маълумотларига кўр-кўрона суяниши натижасида эса юкоригагидек нотўғри фикрларга келган. Агарда Никитский лоақал Навоий “Муншаот”ининг муқаддимасини ўқиган бўлганида ҳам бу асар ҳақида шунчалик мувоҳасали гапларни ёзмаган бўлур эди.

1857 йилда проф. И.Н.Берёзин Қозонда нашр эттирган “Турк хрестоматияси” китобининг 1-томида “Муншаот”дан парчалар беради. Бу – тўпламнинг аввалидан олти (1-6) мактуб эди²¹.

Собиқ шўро даврида Навоий “Муншаот”ига 1920 йиллардаёқ кизиқиш бошланган эди. 1926 йилда Бокуда Озарбойжон Давлат нашриёти проф. Исмоил Ҳикматнинг “Амир Алишер Навоийнинг ҳаёти ва адабий мавқеъи” ва проф. Бакр Чўбонзоданинг “Навоий – тилчи” мақолалари билан Навоийнинг “Вакфия” ҳамда “Муншаот” асарлари тўла нашр этилади. “Муншаот”нинг мазкур нашри Навоийнинг саксон саккизта ўзбек ва бир форсча мактубидан иборат эди.

Китобга тақриз ёзган А.Самойлович ҳар икки автор мақола-сида ҳам нашрга асос бўлган кўлёзманинг кўрсатилмаганлиги ва 1857 йилда Берёзин нашр эттирган хрестоматияга бу асарлардан парчалар киритилганлиги ҳақида ҳеч нарса дейилмаганлигини қайд этади²². Самойлович Берёзин хрестоматиясидаги парчалар ҳам,

²⁰ Эмирь-Назам-эд-динь-Али-Ширъ въ государственномъ и литературномъ его значении. Разсуждение Михаила Никитского. На степень магистра восточной словесности. Санкт-Петербургъ. 1856, стр.85-86.

²¹ Қаранг: А.Самойлович. Критика и библиография / Мир-Али-Шир. Сборникъ къ пачисотлетию со дня рождения. Л.: Изд-во АН СССР, 1928, стр. 171.

²² Ўша асар, ўша жойда.

Боку ширри ҳам муътабар қўлёзма пухса асосида амалга оширилган, деган қарорга келади²³.

1928 йилда проф. Фитрат томонидан тузилган “Ўзбек адабиёти намуналари” хрестоматиясига “Навоийнинг мактублари (Руқъот)-дан” деган умумий сарлавҳа билан Навоийнинг икки мактуби киритилади²⁴. Булар “Муншаот”даги 4- ва 56-мактублар эди. 56-мактуб матни “Навоийнинг Хусайн Бойқарога хати” сарлавҳаси остида, 4-мактуб эса “Навоий бир дўстига ёзадир, бир киш зиёфати муносабати билан” деган сарлавҳа остида берилган. Бироқ, бу ҳар икки мактубнинг ҳам матнида жиддий нуқсонларга йўл қўйилган.

Алишер Навоий ҳаёти ва ижодининг мамлакатимиздаги илқ тадқиқотчиларидан бири, марҳум навоийшунос Олим Шарафиддинов ўзининг “Алишер Навоий” номли илмий-оммабоп асарини²⁵ ёзар экан, буюк мутафаккирнинг ижтимоий-сиёсий қарашларини ёритишда “Муншаот”даги 56-мактубга кўпроқ мурожаат этади²⁶. Айни пайтда олим “Муншаот” Навоий даври, унинг сиёсий, ижтимоий қарашлари ҳамда ҳаёти тўғрисида қимматли материаллар берувчи муҳим манба эканлигини алоҳида қайд этади²⁷. Бироқ Олим Шарафиддинов ўзи сўз юритаётган 56-мактубни Султон Хусайн Бойқарога ёзилган, деган фикрда бўлган.

1941 йилда мазкур олим тузган “Ўзбек адабиёти хрестоматияси”да²⁸ “Муншаот” асаридан намуна тариқасида ана шу мактуб “Навоийнинг Хусайн Бойқарога хати” сарлавҳаси остида берилади ва унга “Бу Навоийнинг давлат ислоҳоти ҳақидаги машҳур мактубидир. Навоий бу хатни Астрободдан ёзиб юборган” деган изоҳ илова қилинади²⁹. Бу мактуб матни “Муншаот”нинг қўлёзма ман-

²³ Ўша жойда.

²⁴ Ўзбек адабиёти намуналари. 1-жилд. Тузувчи: Фитрат. Тошкент-Самарқанд: Ўзнашр, 1928, 267-279 бетлар. Қайта нашри. Фитрат. Ўзбек адабиёти намуналари. Т.: MUMTOZ SO'Z, 2016.

²⁵ Олим Шарафиддинов бу китобни 1939 йилда чоп эттирган ва 1941 йилда уни кенгайтириб, қайтадан ишлаб бoшлаган. Лекин бу ишни амалга ошириш унга насиб этмади – олим Улуғ Ватан урушида қаҳрамонларча ҳалок бўлди. Навоий юбилейини ўтказувчи ҳукумат комиссияси тошшириғи билан Иzzат Султонов мазкур китобни бошдан оёқ қайта ишлаб чиқади. 1948 йилда китоб иккинчи марта нашр эттирилади. Қаранг: Олим Шарафиддинов. Алишер Навоий. Ҳаёти ва ижоди. Т.: Ўздавнашр, 1948.

²⁶ Ўша китоб, 72-бет.

²⁷ Ўша китоб, 89-бет.

²⁸ Ўзбек адабиёти тарихи хрестоматияси. VIII-XVасрлар. Олий педагогика ўқув юртлари учун. Т., 1941.

²⁹ Ўша китоб, 259-бет.

баларидан эмас, балки Фитрат хрестоматиясидан олиб қайта босилган. Мактубнинг “�ўзбек адабиёти намуналари” китобида берилган матндаги хаго ва камчиликларнинг бу хрестоматияда ҳам айнан тақрорланиши ана шундай хулосага олиб келади.

1946 йилда Р.Л.Волин томонидан Ленинград фондларида сақланаётган Навоий асарлари қўлёзмалари қаторида у ердаги мавжуд “Муншаот” асари қўлёзмаларининг ҳам тавсифи берилади³⁰.

Тарихчи олим Р.Н.Набиев “XV асрда Мовароуннахрнинг сиёсий-иқтисодий ҳаётидан” номли мақоласида Алишер Навоийнинг давлат арбоби сифатидаги фаолиятига алоҳида тўхталиб ўтади³¹. Марказлашган давлат тарафдори бўлган Навоийнинг Султон Хусайн давлати яхлитлиги ва бирлиги учун қайғурганлиги, марказий ҳукуматга қарши ҳар қандай бош-бошдоқликка олиб борадиган ҳаракатларни олдини олиш учун қўлидан келганча ҳаракат қилганлигини олим “Муншаот”даги Бадиуззамонга ёзилган каттагина ҳажмдаги бир мактуб мисолида асослаб беради³². Шунингдек, олим Навоийнинг давлат бобидаги прогрессив ғоялари, айниқса, унинг Бадиуззамонга юборилган иккинчи бир мактубида кўринишини таъкидлайди³³. Мақола муаллифи “Бу мактуб бир вилоят ҳокимига ёзилган бўлса ҳам, Навоийнинг давлатни қандай идора этиш ҳақидаги тушунчасини яққол ифодалайди” деб ёзадики, унинг бу ўринда 56-мактубни назарда тутаётганлаги аниқ кўриниб турибди. Бинобаран, Набиев биринчи бўлиб бу мактубни Хусайн Бойқарога эмас, Бадиуззамонга ёзилган, деб тўғри ҳукм юритган.

Бироқ, шунга қарамасдан, Навоийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида яратилган кейинги илмий мақола ҳамда монографияларда бу мактуб тилга олинганда унинг адресати Хусайн Бойқаро, деб кўрсатилиб келинди³⁴. Фақат 70-йилларнинг бошларига келибгина на-

³⁰ Волин С.Л. Описание рукописей произведений Навои в Ленинградских собраниях. Сборник “Алишер Навои”. М. -Л.: Изд-во АН СССР, 1946., стр. 203-235.

³¹ Набиев Р.Н. XV асрда Мовароуннахрнинг сиёсий-иқтисодий ҳаётидан / Улуғ Ўзбек шoirи. Мақолалар тўплами. Т.: ЎзФАН нашриёти, 1948.

³² Ўша китоб, 31-32 бетлар.

³³ Ўша китоб, 32-33 бетлар.

³⁴ Қаранг: Олим Шарафиддинов. Алишер Навоий. Т.: Ўздавнашр, 1948, 72-бет; Е.Э.Бертельс, Избранные труды / Навои и Джами. М.: Наука, 1965, стр. 71; Ойбек. Навоий гулшани. Т.: “Тошкент” бадий адабиёт нашриёти, 1963, 425-бет; Н.Маллаев, Ўзбек адабиёти тарихи. Биринчи китоб, қайта ишланган учинчи нашри. Т.: Ўқитувчи, 1976, 374-бет; И.Султон, Навоийнинг қалб дафтари. Т.: Ғафур Ғулом номидаги бадий адабиёт нашриёти, 1968, 352-бет; Ҳ.Алихўжаева. Буюк даҳо мактублари // Шарқ юлдузи. 7-сон, 1967, 178-бет.

ноийшунослигимизда бу мактуб адресати ҳақидаги нотўғри қарашларга нуқта қўйилди. Адабиётшунос олима Марғуба Мирзааҳмедова 56-мактуб Султон Ҳусайнга эмас, балки унинг ўгли шаҳзода Бадиуззамон Мирзога ёзилганлигини мазкур мактубнинг ўзидаги ҳамда унга алоқадор томонлари бор бўлган, яъни мазмунидан Бадиуззамон Мирзога ёзилганлиги аниқ кўриниб турувчи аввалги, 55-мактубдаги фактик маълумотлар асосида кўрсатиб берди³⁵.

1961 йилда Г.А.Давидова томонидан Ленинград фондларида сақланаётган Навоий “Муншаот”и қўлёзмаларининг палеографик тавсифи эълон қилинди³⁶.

60-йилларнинг ўрталарига келиб “Муншаот” асари ҳақида махсус мақолалар юзага кела бошлади. Жумладан, адабиётшунос, Ҳалида Алихўжаева “Шарқ юлдузи” журналида эълон қилган “Буюк даҳо мактублари” номли мақоласида³⁷ “Муншаот”нинг мамлакатимиз фондларидаги мавжуд қўлёзма нусхалари ҳақида умумий маълумот беради ва Султон Ҳусайн Бойқаро ҳукмронлиги давридаги тарихий шароит ҳамда Навоийнинг ижтимоий фаолиятига тўхталиб, шоир мактублари ана шундай ижтимоий-сиёсий шароит тақозоси натижасида юзага келганлигини қайд этади.

Ҳ.Алихўжаева Навоий “Муншаот”и устидаги изланишларини давом эттира бориб, кейинги илмий мақолаларида асар ва унинг қўлёзма манбаълари ҳақидаги маълумотларни янада бойитди³⁸.

1966 йилда Навоий асарлари ўн беш томлигининг ўн учинчи томида “Маҳбуб ул-кулуб” ва “Вақфия” асарлари билан бирга “Муншаот” ҳам тўлиқ нашр этилгач³⁹, унга бўлган қизиқиш ва ундан илмий истифода этиш янада кучайди; навоийшунослар, хусусан, Навоий биографлари бу асарга кўпроқ мурожаат эта бошладилар. Чунончи, таниқли навоийшунос олим Иззат Султонов

³⁵ Мирзааҳмедова М. Навоийнинг бир мактуби ва унинг адресати ҳақида // Ўзбек тили ва адабиёти. 1971, 6-сон, 58-61-бетлар.

³⁶ Қаранг: Г.А.Давидова. Палеографическое описание рукописей “Муншаот” (“Сборник писем”) Алишера Навои / “Краткие сообщения Института народов Азии”. Москва, 1961, № 44, стр. 167-188.

³⁷ Алихўжаева Ҳ. Буюк даҳо мактублари // Шарқ юлдузи. 1967, 7-сон, 176-182-бетлар.

³⁸ Қаранг: Ҳ.Алихўжаева, Муншаот // Ўзбекистон маданияти, 1967, 8 апрель; Алишер Навоий “Муншаот”ининг номаълум бир нусхаси ҳақида // Ўзбек тили ва адабиёти. 1966, 2-сон, “Муншаот” асари ҳақида // Ўзбек тили ва адабиёти. 1968, 3-сон.

³⁹ Алишер Навоий. Асарлар. Ўн беш томлик. Ўн учинчи том. Т., 1966, 87-156 бетлар.

“Навоийнинг қалб дафтари”⁴⁰ номли китобини яратар экан, бунда у ўзига хос оригинал йўл танлайди – олим Навоийнинг ҳаёти ва фаолиятини ёритишда фақат шоир ҳақида замондошлари (Абдурахмон Жомий, Султон Ҳусайн Бойқаро, Мирхонд, Хондамир, Давлатшоҳ Самарқандий, Абдураззоқ Самарқандий, Зайниддин Восифий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур ва бошқалар) ёзиб қолдирган хотира ва қайдлар ҳамда буюк санъаткорнинг ўз асарларига таянади. Тадқиқотчи мазкур асарлардаги Навоийнинг ҳаёти, фаолияти ва маънавиятига доир маълумотларни истифода этишда уларнинг маъносини ҳозирги замон ўқувчиси осон идрок этиши учун ҳолисона изоҳлаб беради. Жумладан, Иззат Султонов кўп ўринларда ўзининг фикр-мулоҳазаларини, даъво ҳамда хулосаларини исботлаш ёки янада конкретлаштириш мақсадида “Муншаот”даги мактублардан парчалар келтиради, баъзан эса уларни тўлиқ матнини беради. Муҳими шундаки, муаллиф “Муншаот” асари хусусида алоҳида тўхталиб, қисқача тарзда бўлса-да асарнинг характерли хусусиятларини изоҳлаб беради⁴¹.

Академик В.Зоҳидов “Улуғ шоир ижодининг қалби” номли монографиясининг “Навоий ҳаёти саҳифалари” деб аталувчи 3-бобида Навоий ва Ҳусайн Бойқаро муносабатларини ёритишда “Муншаот”даги мактубларга бир неча бор мурожаат этади⁴².

Яна шу йили В.Зоҳидов “Муншаот” ҳақида тўрт қисмдан иборат махсус катга бир мақола ёзади. “Навоийнинг яна бир ҳаётномаси” деб аталган бу мақоланинг⁴³ аввалида олим “Муншаот”нинг ҳар жиҳатдан муҳим ва қимматли экани, шунинг билан бирга унда муаммоли ҳамда мураккаб томонлар ҳам мавжудлигини қайд этиб, сўнгра асарнинг ўрганилиш тарихига қисқача тўхталиб ўтади⁴⁴. Олим гуманист шоир Алишер Навоийнинг ўзбек тилининг равнақи ва мавқеъи йўлида толмас курашчи эканлиги унинг ана шу асарини яратиши мисолида ҳам яққол намоён бўлишини алоҳида уқтириб,

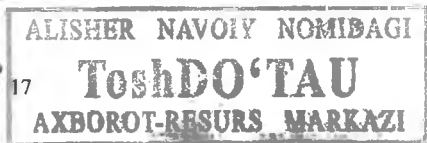
⁴⁰ Иззат Султон. “Навоийнинг қалб дафтари”, Ғ.Ғулом номидаги бадий адабиёт нашриёти, Т., 1969 й.

⁴¹ Иззат Султон. “Навоийнинг қалб дафтари”, Ғ.Ғулом номидаги бадий адабиёт нашриёти, Т., 1969, 186-бет.

⁴² В.Зоҳидов. Улуғ шоир ижодананг қалби, “Ўзбекистон” нашриёти, Т., 1970, 75-78 бетлар.

⁴³ Қаранг: В.Зоҳидов. Танланган асарлар, Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат адабиёти, Т., 1977, 171-209 бетлар.

⁴⁴ Уша асар, 172-бет.

ундаги “мактублар мазмун жиҳатидангина эмас, тил жаҳатидан ҳам катта аҳамиятга эга” эканлигини кайд этади⁴⁵.

Навой “Муншаот”ининг бадий хусусиятлари ҳақида навой-шунослигимизда биринчи бўлиб В.Зоҳидов сўз юритди. У мазкур мақоласининг IV қисмида асарнинг насрий ва шеърий қисмларига хос бадий хусусиятларни мактублардан парчалар келтириш орқали талқин этади⁴⁶.

Ниҳоят, В.Зоҳидов “Совет Ўзбекистони” газетасининг 1970 йил, 9 май сонида Навойнинг асранди ўғлига ёзган мактуби ҳақидаги “Улуғ шоир фожианомаси” номли мақоласини эълон қилди⁴⁷.

“Муншаот”даги 87-рақамли бу мактуб мазмунидан англашилишича Навой бир болани фарзанд сифатида ўз тарбиясига олади ва кўп захматлар чекиб унга таълим-тарбия бериш билан шугулланади. Бироқ, бола ишончни оқламайди, балки нохуш қилиқлари ва нодонликлари билан шоирни ранжитади, кўнглини чўктиради.

Филология фанлари доктори, проф. А.Ҳайитметов “Шарқ юлдузи” журналининг 1971 йил, 12-сонида эълон қилган “Навойнинг тутинган ўғли” номли мақоласида мактуб мазмунидан келиб чиқиб, унинг адресати ким эканлигини аниқлашга муваффақ бўлади⁴⁸. Бу – Навойнинг акасига неvara бўлмиш Мириброҳим бўлиб чиқади.

Филология фанлари доктори А.Абдуғафуров “Навой ижодида сатира” номли рисоласида ҳужумкор руҳда битилган бу мактубни шоир ижодидаги “кулгисиз” сатиранинг энг ёрқин намуналаридан бири сифатида таҳлил этади⁴⁹.

А.Ҳайитметов томонидан “Муншаот”нинг яна бир кўз илғамас қирраси очилади. 1971 йилда Аҳмад Югнакийнинг ягона асари – “Ҳибат ул-ҳақойиқ” достони тўлиқ нашр этилади. Китобни қўлга олиб варақларкан, А.Ҳайитметов унинг саҳифаларидан Навойнинг Бадиуззамонга ёзган мактубида келтирган Адиб Аҳмаднинг куйидаги рубойисини ахтаради:

⁴⁵ Қаранг: В.Зоҳидов. Танланган асарлар, Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Т., 1977, 174-175 бетлар.

⁴⁶ Ўша асар, 206-210 бетлар.

⁴⁷ Яна қаранг: В.Зоҳидов. Олим бегадир одам, “Ёш гвардия” нашриёти, Т., 1976, 7-15 бетлар.

⁴⁸ Қаранг: А.Ҳайитметов. Адабиётимиз тарихининг ўз изоҳлари, Навойнинг тутинган ўғли, “Шарқ юлдузи”, 12-сон, 1971, 192-193 бетлар.

⁴⁹ А.Абдуғафуров. Навой ижодида сатира. 2-китоб, “Фан” нашриёти, Т., 1972, 54-56-бетлар.

Атодин хато келса, кўрма хато
Савоб бал хато, токи қилса ато,
Атонинг хатосини билгил савоб,
Сани юз балодин қутқарғай худо.

Бироқ бу рубоийни у китобнинг бирон ерида учрата олмайди. Бу факт эса олим қайд этганидек⁵⁰ “Ҳибат ул-ҳақойиқ”нинг бизгача етиб келган қўлёзма нусхалари чала эканлигидан, Навоийнинг эса дostonнинг мукаммал нусхасидан фойдаланганлигидан гувоҳлик беради.

Ўз навбатида Навоийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақидаги лавҳалардан иборат “Алишер Навоий” номли китоб муаллифи филология фаһлари доктори А.Қаюмов ҳам “Муншаот”даги мактублардан истифода этади. Чунончи, олим “Муншаот”даги баъзи мактубларда ёзилганларга асосланган ҳолда Ҳирот тахти учун кураш олиб бораётган Ҳусайн Бойқаронинг энг яқин маслаҳатчиси, ишонган дўсти, унга юпанч ва умидворлик бағишлаган киши Навоий бўлганлигини қайд этади⁵¹. Шунинг билан бирга у Навоийнинг ҳаёти охирларида ёзган асарлари устида сўз юритаркан “Муншаот” ҳақида ҳам тўхталиб, 55-мактубнинг юзага келишини бадий лавҳаларда тасвир этади⁵². Сўнгра асар ҳақида қисқача маълумот беради⁵³.

Таниқли навоийшунос олима Суйима Ғаниеванинг “Муншаот”га доир қатор илмий ҳамда оммабоп мақолаларини навоийшунослигимизга қўшилган улкан хисса, деб баҳоласак хато бўлмас. Навоийнинг насрий асарлари устида тадқиқот ишлари олиб бораётган олима “Муншаот”ни иншо санъати – эпистоляр наср намунаси, деб баҳолайди ва бу асар орқали буюк мутафаккир қадимги ўзбек тилининг эпистоляр жанрдаги имкониятларини кўрсатиб берганлигини алоҳида қайд этади⁵⁴.

Айни чоғда “Муншаот”ни XV аср иккинчи ярмида Хуросондаги ижтимоий ва сиёсий муносабатлар тарихини ўрганишда му-

⁵⁰ Абдуқодир Ҳайитметов. “Ҳибат ул-ҳақойиқ”нинг матни, “Гулистон” журнали, 1972, 6-сон, 22-бет.

⁵¹ Азиз Қаюмов. Алишер Навоий (шоирнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида лавҳалар). “Ёш гвардия” нашриёти, Т., 1976, 47-бет.

⁵² Азиз Қаюмов. Алишер Навоий (шоирнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида лавҳалар) “Ёш гвардия” нашриёти, Т., 1976, 143-145 бетлар.

⁵³ Уша асар, 145-бет.

⁵⁴ Суйима Ғаниева. Навоий насри, “Ўзбекистон маданияти”, 1975 й., 7 февраль.

хим хужжат деб қараган олима ундаги Хусайн Бойкаро ва Бадиуззамон Мирзоларга ёзилган мактубларга алоҳида эътибор беради. Ана шу кузатишлари натижаси ўлароқ унинг “Муншаот” да даврнинг баъзи ижтимоий-сиёсий масалалари” номли мақоласи юзага келди⁵⁵. Мақола аввалида автор “Муншаот”нинг характерли хусусиятлари устида қисқача тўхталади, асар муқаддимасида ёзилганларга суянган ҳолда мажмуанинг юзага келиш сабаблари ҳамда унинг асосий моҳияти ҳақида сўз юритади. Олима “Навойнинг давлат арбоби сифатида практик фаолиятида уни энг аввало сиёсий ихтилофларнинг олдини олиш, давлат мустақиллиги ва яхлитлигини сақлаб қолиш, мамлакат осойишталигини қатъий барқарор қилиш ва мустаҳкамлаш масалаларига доир мазмунан ғоятда характерли бўлган 55 ва 56-мактубларни илмий жиҳатдан чуқур таҳлил этиб беради.

Олима “Иншо санъати – “Муншаот” номли мақоласида⁵⁶ иншо санъатининг Шарқда ғоят қадимий тарихга эга эканлигини таъкидлаган ҳолда, бу санъатнинг баъзи намоёндалари ҳамда турлари ҳақида характерли маълумотларни келтиради. Сўнгра, иншо санъатининг XV асргача босиб ўтган тараққий йўллари устида сўз юритади ва бу санъат назариясига оид асарларнинг бир қанчасини санаб ўтади. Туркий халқлар адабиётида биринчи марта юзага келган мактублар мажмуаси бўлмиш Навоий “Муншаот”и ҳақида сўзлашга киришар экан, Суйима Ғаниева ундаги “мактублар ичида Шарқ иншо санъатида шаклбозликка асосланган анъанага биноан битилган хатлар мутлақо йўқ” эканлигини, “йилнинг тўрт фасли тавсифига бағишланган тўрт хатни истисно қилганда муайян масалалар юзасидан муайян мақсадларда ёзилган мактублар тўплами” эканлигини алоҳида қайд этади. Мақоланинг яна бир муҳим фазилати шундаки, унда биринча марта Навоий хатлари иншо санъатидаги мактубларнинг қайси турларида битилганлиги айтиб ўтилади – авторнинг кўрсатишича улар мактубларнинг “хитобия” ва “жавобия” турларида ёзилган.

Шундан кейин олима асосий мақсадга ўтиб, тўпلامдаги ҳажман унчалик катта бўлмаган, аммо “қатор тарихий воқеалар, сиё-

⁵⁵ Қараг: Суйима Ғаниева. “Муншаот”да даврнинг баъзи ижтимоий-сиёсий масалалари, “Ўзбек тили ва адабиёти”, 1975, 1-сон, 11-15 бетлар.

⁵⁶ Қараг: Суйима Ғаниева. “Иншо санъати – “Муншаот”, Гулистон 1975, 2-сон, 20-21 бетлар.

сий ҳодисаларга ишора, муаллифнинг ҳаёти охирларидаги аҳволи руҳиясига доир қайдлар, осуда келажакка умид каби янғровчи нидолардан иборат ғоятда характерли мактуб устида сўз юритишга киришади. У тарихий манбаларга асосланган ҳолда Навоий қалбини ларзага солган ва натижада ана шу мактубнинг юзага келишига сабаб бўлган воқеаларни аниқлашга муваффақ бўлади. Бу – ўша Султон Ҳусайн Бойқаро билан Бадиуззамон Мирзо ўртасида Балх вилоятига ҳокимлик қилиш масаласида юзага келган низо ва бунинг натижасида норасида Мўмин Мирзонинг ҳалок этилиши воқеасидир.

Автор мақолада Навоийнинг зийрак давлат арбоби сифатида сиёсий ихтилофларни олдини олиш, шоҳ билан шахзодалар ўртасидаги низоларга барҳам бериш ва уларни муросага келтириш йўлида амалий чоралар кўрганлиги, ана шу мақсадда баъзан шахзодаларга, хусусан, Бадиуззамонга ўғитлар тўла мактублар йўллаганини алоҳида қайд этади; сўз бораётган мактубда ҳам шоирнинг ана шу мақсади ифодаланганини таъкидлайди.

Шундай қилиб “Муншаот” шу кунга қадар Алишер Навоий даври, ҳаёти, ижодий ҳамда ижтимоий-сиёсий фаолиятига доир қимматли маълумотлар берувчи муҳим адабий-тарихий манба сифатида мутахассислар эътиборини жалб этиб келган бўлса-да, унга бирон муносабат билан йўл-йўлакай мурожаат этиш, асарнинг айрим жиҳатларинигина ўрганиш ёки ундаги баъзи мактубларни таҳлил ва тадқиқ этиш билангина чекланиб келинди. Шунинг учун бу асар ҳақида баъзан чалкаш ва зиддиятли фикрлар билдириш ҳоллари ҳам содир бўлди.

Албатта, адабиётимиз тарихида яратилган бир қатор бадиий-тарихий ёдгорликлар каби Навоий “Муншаот”и устида тадқиқот олиб боришнинг ҳам ўзига хос шарт ва талаблари мавжуд. Ана шундай талаблардан бири мазкур асарнинг ишончли ва мукамал текстини аниқлаш ва ундан истифода этиш имкониятига эга бўлишидир. Чунки, ўрганилажак адабий ёдгорликнинг муаллифи автографи ёки шу асарнинг ишончли ва мукамал матнига эга бўлмай туриб илмий тадқиқот ишлари олиб бориш қутилган натижаларни бермайди.

Зотан, атокли шарқшунос-текстолог олим Е.Э.Бертельс “Шоҳнома” асарининг танқидий текстига ёзган сўзбошида “Ҳар бир бадиий-тарихий ёдгорликни чуқур филологик таҳлил қилиш

ишининг дастлабки босқичи ана шу асар қўлёзмаларини тўшлаш ва уларни муқояса қилиш, текстда рўй берган ўзгаришларнинг тарихий перспективасини аниқлашдан иборат бўлиши керак” дея таъкидлаган эди⁵⁷.

Шунга кўра биз ҳам “Муншаот” асарининг энг эътиборли қўлёзма нусхаларини излаб топдик ва уларни қиёсий ўргандик.

“МУНШАОТ”НИНГ ҚЎЛЁЗМА НУСХАЛАРИ

Навоий “Муншаот”нинг қўлёзма манбаларини ўрганиш ўтган асрнинг ўрталаридан бошланди. Юқорида айтиб ўтганимиздек, 1946 йилда С.Л.Волин Санкт-Петербург фондларида сақланаётган Навоий асарлари қўлёзмаларини илмий тавсиф этар экан, “Муншаот”нинг ҳам қўлёзма нусхалари тавсифини беради. 1961 йилда Г.А.Давидова “Муншаот”нинг мазкур фондлардаги қўлёзма нусхалари ҳақида маълумот бериб, уларни палеографак жиҳатдан тавсиф этади⁵⁸. Гарчи олима ўз олдига “Муншаот” қўлёзмаларининг палеографак хусусиятларини ўрганишни мақсад қилиб қўйган бўлса-да, мақолада қўлёзмаларнинг мукамал тавсифини беришга ҳаракат қилади. Шунинг билан бирга у С.Л.Волиннинг мазкур қўлёзмаларни тавсиф этишда йўл қўйилган хатоликларини ҳам кўрсатиб ўтади. Олимнинг яна бир муҳим хизмати шундаки, у ўз мақоласига илова тарзида “Муншаот”даги мавжуд мактублар мазмунидан келиб чиқиб, шартли равишда уларнинг номлари рўйхати (“Перечен писем Муншаот”)ни ҳам беради. Ана шу рўйхатга кўра, “Муншаот” таркибидаги мактубларнинг умумий сони 87 тадир.

Ҳ.Алихўжаева 1966 йилда ЎзССР ФА Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондидага “Муншаот” қўлёзмаларининг баъзилари ҳақида маълумот берувчи мақолани эълон қилади⁵⁹. 1970 йилда эса ЎзФАШИнинг илмий ходимлари Қ.Муниров ва А.Носиров-

⁵⁷ Иктибос Ёқубжон Исоқовнинг “Навоийнинг илк девонини текстологик текшириш принциплари” номли мақоласадан олинди. “Ўзбек тили ва адабиёти”, 1962, 4-сон, 65-бет.

⁵⁸ Г.А.Давидова, Палеографическое описание рукописей “Муншаот” (“Сборник писем”) Алишер Навоий, “Краткое сообщеная Института народов Азии” Москва, 1961, № 44, стр. 167-192.

⁵⁹ Ҳ.Алихўжаева. Алишер Навоий “Муншаот”нинг помаълум бир нусхаси ҳақида. Ўзбек тили ва адабиёти, 1966 й., 2-сон, 63-бет.

лар ана шу институтнинг қўлёзмалар фондидаги мавжуд “Муншаот” қўлёзмалари ҳақида маълумот берган эдилар⁶⁰.

Бироқ Давидова бир характерли фактга – “Муншаот” қўлёзмалари мактублар микдорига кўра бири иккинчисидан тафовут этишига эътибор бермаган. Мактублар матнига ортиқча эътибор бермаганлигидан “Тоғ-тоғ ниёз рафъидин сўнгра қоф-коф ихлос юзидин маъруз улким...” деб бошланувчи биринчи мактубни алоҳида мустақил мактуб ҳисобламаган. Афтидан, буни асарнинг сўз бошиси – мукаддиманинг сўнгги қисмлари деб билган бўлса керак. Олиманинг мақола сўнггида илова тариқасида берган рўйхатда мактублар сонининг 88 та эмас, 87 та эканлигига сабаб ҳам шунда.

Фақат Давидовагина эмас ЎзФАШИДаги “Муншаот” қўлёзмалар ҳақида биринчи бўлиб ахборот берган Ҳ.Алихўжаева ҳамда шу институтнинг илмий ходимлари Қ.Муниров ва А.Носировлар ҳам қўлёзма манбаларнинг умумий тавсифини бериш билан кифояланиб, масаланинг ана шу, муҳим томонига эътибор бермаганлар. Ҳолбуки, ҳозирга қадар бир қанча авторлар томонидан тавсиф этилган бу қўлёзмалар ўзаро кўчирилиш тарихи, китобат услуби ҳамда китобат шакли каби жиҳатларга кўра фарқланиб қолмасдан таркибига кўра ҳам бири иккинчисидан кескин фарқ қилиши кўзга ташланаб туради.

Ишимизнинг мақсад ҳамда моҳиятига кўра “Муншаот” қўлёзмалари мактублар микдорига кўра тўлиқ ёки тўлиқ эмаслиги, мактублар матни ҳамда уларнинг бут ёки бут эмаслигига асосий эътиборни қаратдик. Чунки варақлари бут бўлиб, яхши сақдаганлигидан ташқари таркибидаги мактублар тўлиқ, ҳар бир мактуб бошқасидан аниқ фарқланган ҳамда тугал ва ғоят саводли кўчирилган қўлёзмагина ишимиз учун асосий таянч гусха бўлиши мумкин. Умуман, бундай мукамал нусха фанимиз учун, биринчи навбатда асарнинг танқидий матнини тайёрлаш ва нашр эташда муҳим роль ўйнайди.

⁶⁰ Қ.Муниров, А.Носиров. Алишер Навоий асарларининг ЎзССР Фанлар академияси Шарқшунослик институти тўпламидаги қўлёзмалари, Тошкент, “Фан” нашриёти, 1970, 61-бет.

Бу атама С.Л.Волин, Г.А.Давидова ҳамда Ҳ.С.Сулаймоновларнинг Навоий асарлари қўлёзмалари ҳақидаги мақолаларида шундай юритилганлигим назарда тутиб, бир хилликни сақлаш мақсадида биз ҳам уни шу шаклда қўллашни мақбул кўрдик.

Шунга кўра, биз “Муншаот”нинг мамлакатимизнинг хазиналаридаги олтига, ҳамда хорижий давлатлар фондида сақланаётган қўлёзмалардан эса тўрттасининг фото нусхаларини ўрганиб чиқдик.

Аввалда Алишер Навоий номидаги адабиёт музейи қўлёзмалар фондида (биз мазкур нусха билан ана шу ердалигида тўлиқ танишган эдик) ва ҳозирда эса Ўз ФАШИнинг қўлёзмалар хазинаси, Ҳамид Сулаймон фондида Навоийнинг бир куллийети сақланади. 316-инв. рақамли бу қўлёзма куллийет ҳақида дастлабки тўлиқ илмий маълумотни устоз Ҳамид Сулаймонов “Адабий мерос” тўпламининг 1973 йил 3-сонида “Алишер Навоий куллийети қўлёзмалари тадқиқотидан” сарлавҳали мақоласида берган ва унинг таркибий ҳолатини мақолага илова тарзида тузилган “Алишер Навоий қўлёзма куллийетларининг қиссий жадвали”да кўрсатган эди.

Куллийет ҳ. 1240-1245, м. 1824/25-1829/30 йилларда Шарқий Туркистоннинг Қашкар шаҳрида уйғур адабиётининг таниқли намёндаларидан бири, шоир Абдурахим Низорий томонидан кўчирилган. Куллийетнинг 890 б варағидан бошланиб, 926 б варағида тугайдиган “Муншаот” манти бошқа нусхаларга нисбатан бир қатор жиҳатларга эга. Чунончи, у ўзидан олдинги саҳифаларни (882 б-890 б) эгаллаган “Ғаройиб ус-сиғар” “Дебоча”си матнига улашиб кетган; мактубларнинг бошланиши ва тугаганлигини кўрсатувчи белги ва аломатлар кўйилмаган – бир мактуб тугаган жойдан навбатдаги мактуб ёзиб кетилаверган; баъзи ўринлардагина, қайсики, “Куллуқ дуодин сўнгра арз улким, ...” “Куллуқ арзадошт улким, ...” жумлалари келган жойларда қизил рангда رقعہ сўзи ёзиб кўйилган. Ҳолбуки, ҳамма мактублар ҳам ана шу жумлалар билан бошланавермайди, “Муншаот”нинг биз кўрган барча қўлёзма нусхалари сўнгида келадиган бир форсий мактуб бу қўлёзмада йўқ. Афтидан, унинг форс тилида бўлганлиги туфайли котиб кўчирмасликни мақбул кўрган. Қўлёзманинг яна бир асосий камчилиги унда 75, 76, 77, 78, 79 ҳамда 80-мактубнинг аввалидан катта қисмининг йўқлигидир. Эҳтимол, мазкур нусханинг кўчирилишига асос бўлган қўлёзмада бу мактублар ёзилган варақ тушиб қолган, котиб эса табиий ҳолда буни пайқамандир. Зотан, юқорида биз келтирган камчиликлардан ҳам унинг “Муншаот” таркибини яхши билмаслиги кўриниб турибди.

Қўлёзма матнида ҳам бир қатор нуқсонли ўринлар учрайди. Чунончи, 3-мактубдаги маснавийнинг сўнги мисрасида келган “дуқонин оч” ибораси *اج ديکائين* шаклида, 5-мактуб сўнгидаги байтнинг иккинчи мисрасидаги “кетарур” сўзи, *کوتارور* тарзида кўчирилган; 4-мактуб бошланишидаги “хеч замони мусодақатлиқ асҳоб бода базми тархин солурға” жумласи

هيچ زمانى مصادقت احباب بربرى اصحاب بزم طرحين سالور غه

6-мактуб бошланишидаги “Матлуб кемасин биров соҳилға еткургайким мақсуд жунгининг фикхристин” жумласи

مطلوب سين برو ساحل غه بيتکور کايکيم مقصود حيلي نينک فهرستين

кўринишида кўчирилган. 7-мактубдаги маснавийнинг бириничи байти:

Не беша, Ахраман бўстону боғи,
Анинг не авжи пайдо, не қироғи.

نه بيشه بو بوستان باغى
انينک نه حدى باردور نه قراغى

тарзида нуқсли ва тафовутли кўчирилган.

Келтирилган мисоллар қўлёзманинг бошланиш саҳифаларига хос бўлиб, кейинги варақларда ҳам бундай нуқсонлар бот-бот кўзга ташланади.

Семёнов тавсифида берилган 3441-І рақамли қўлёзма⁶¹ нусха ҳозирда ана шу институтнинг қўлёзмалар фондида сақланмоқда. Семёнов қайд этганидек, қўлёзма настаълиқ хатида ниҳоятда чиroyли ва айтишимиз мумкинки, саводли кўчирилган бўлса-да, бизнинг мақсадга кўра талабга жавоб бера олмайди. Чунки, унда мактублар сони жуда кам – 37 тадир. Бу нуханинг кўчирилишида манба бўлган қўлёзманинг таркиби айнан шундай бўлганми ёка хаттот И.Одилон ундаги мактубларнинг баъзаларинигина кўчирганми, буни аниқлаш мушкул. Семёнов қўлёзмани тасниф этишда традицион пранципга амал қилгани, яъни китобнинг ташқи белги ва аломатларини тавсиф этиш билангина чекланганлиги туфайли масаланинг бу томонига эътибор бермаган.

ЎзФАШИнинг қўлёзмалар фондидаги 7732-инвентарь рақамли нусха – Хоразмда китобат этилган бу нусха саҳифасига сатрлар диагональ бўйича кўчирилган, қўлёзманинг энг муҳим томони

⁶¹ А.С.Семёнов. Описание рукописей произведений Навои хранящихся в Государственной публичной библиотеке. УзССР, Т., 1940, стр. 42.

шундаки, унда мактублар матни бири иккинчисидан аниқ фарқланаб туради. Чунки, ҳар бир мактубнинг бошланишига ишора сифатида – نوع دیگر “Навъи дигар” ибораси қизил рангда ёзилган ва ана шу иборанинг тўғрисида китоб ҳошиясига мактубнинг тартиб рақами котиб томонидан ёзиб қўйилган. Айни пайтда ундаги ҳар бир мактуб матни тўлиқ ҳолдадир.

ЎзФАШИИнинг қўлёзмалар фондида 5342-рақам билан сақланаётган “Муншаот”нинг навбатдаги қўлёзма нусхаси XIX асрда Тошкентда кўчирилган⁶². Шунини назарда тутиб биз уни шартли равишда Т₁ нусха деб атадик.

Фақат “Муншаот” асарининг ўзидангина иборат бўлган бу қўлёзма насталиқ хатида ниҳоятда чиройли хат билан кўчирилган. Орадан тушиб йўқолган биринчи ва ўн тўртинчи варақлардаги мактублар текстини И.Одилов бошқа бир нусхадан кўчириб тўлдирган. Мактублар рақамланмаган ва уларнинг бошланиш ёки тугалланишига ишора сифатида бирон-бир белги қўйилмаган. Бироқ, ҳар бир янги мактуб хат бошидан кўчирилган.

Бу нусханинг асосий камчилиги унда 61-дан 83-мактубгача бўлган хатларнинг йўқлигидир. Лекин, айни чоғда унинг “Муншаот” нашрлари ва Хоразм нусхасига нисбатан бир афзаллик жиҳати ҳам бор. Т₁ нусхасининг И.Одилов томонидан тўлдирилган 14 варағида бу нашрларда ва шунингдек Хоразм нусхасида йўқ бўлган икки мактуб учрайди. “Ниёз рафъидин сўнгра эълум улким, Хожа Ахмад келди” жумласи билан бошланиб “Агарчи сўз кўп эрди, малул бўлмағайсиз, деб ушмунчага ихтисор қилилди” жумласи билан туговчи каттагина ҳажмдаги ва

Ул шаҳ тобуғиндаким, эрур маъдани жуд,
Шаҳлар аро бўлмағай бир андоқ мавжуд,
Ҳам волида покийдек хисоли маҳмуд,
Ҳам ахтари толеъдек исми масъуд

рубойиси билан бошланиб:

Афлокча тахти иқтидоринг бўлсун,
Анжумча сипоҳи бешуморинг бўлсун,
Ҳақ ҳифзию сиёнати ҳисоринг бўлсун
Яъни, бори ишта тенгри ёринг бўлсун.

⁶² Қ.Муниров, А.Носиров, 61-бет.

рубоййси билан туговчи, мазмунан характерли бўлган бу мактублар матнини биз “Адабий мерос” тўпламининг 10-сонидаги мақоламизга илова тариқасида эълон қилган эдик⁶³.

“Муншаот” нашрлари ҳамда Хоразм нусхасига кўра мактублар миқдори чегарасининг бундай “бузилиш” ҳолати фақат ана шу нусха учун хосми ёки бу ҳол бошқа нусхаларда ҳам такрорланармикин?

Ана шундай қизиқиш билан ЎзФАШИДаги 5343-рақамли “Муншаот” қўлёзма нусхасини varaқлаймиз. Биз шартли равишда Т₂ нусха деб атаган бу қўлёзманинг аввалидан 23 varaғи йўқолган бўлиб, бу varaқлар 1940 йилда И.Одилов томонидан тўлдирилган. Асл нусхаси Т₁ нусхаси каби гўзал настаълиқ хатида кўчирилган. Кейин тўлдирилган varaқлар саҳифаларини 52-мактубгача бўлган хатлар эгаллаган, охириги, яъни 23 а саҳифага 52-мактубнинг “Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, бу банда куллуқдин...” жумласидан кейинги қисми алоҳида мактуб сифатида ёзилган. И.Одилов тиклаган қисм, яъни кейинги тўлдирилган varaқлар билан асосий нусха ўртасида қоғоз ва хатларидан ташқари яна бошқа фарқли жиҳатлар кўзга ташланиб туради.

Бу қўлёзмада Т₁ нусхасига нисбатан янги ҳисобланган икки мактуб мавжуд ва булардан ташқари яна “Хукамо қавли бода тарбиятида мундоқдурким,...” деб бошланувчи учинчи янги бир мактуб ҳам учрайди. Аммо бу мактуб тўлиқ эмас, қўлёзманинг охири сукутли бўлгани учун биз бу мактубнинг давомини ўқиш имкониятига эга эмасмиз.

Табийки, бу ҳолат ҳали яна мазкур мактубнинг давомидан ташқари шу кунга қадар илмий жамоатчилик эътиборидан четда қолиб келаётган мактубларни ҳам ўз ичига олган тўлиқроқ нусханинг бўлиши мумкин, деган қарорга келишимиз учун тўла асос бўла олади.

ЎзФАШИДаги “Муншаот” қўлёзма нусхаларининг охиригиси – 9353-Ш инвентарь рақамли қўлёзма XIX асрда котиб Муҳаммад Маъсум томонидан кўчирилган. Бу китоб орасида бир неча varaқ етишмайди. Шунга кўра ундаги мактубларнинг умумий сони 77 та бўлиб, китоб 84-мактуб билан (у ҳам тўлиқ эмас) тугайди.

⁶³ Ю.Турсунов. Навоий “Муншаот”ининг Ленинград фондидаги икки қўлёзма нусхаси ҳақида. “Адабий мерос”, 1978 йил, 10-сон, 62-70-бетлар. Нашримизда бу мактублар 94 ва 95 рақамлар остида берилмоқда.

Кўринадика, бизнинг юкоридаги ниятимизга кўра ҳам шунингдек, бошқа мақсадларда ҳам бу нусхага мурожаат этиш кутилган натижани бермайди.

Навоий “Муншаот”ининг Тошкент ҳамда Ленинград фондларидаги қўлёзма нусхаларини ўрганиш билан бирга кейинроқ биз шоирнинг ҳаётлик чоғида, яъни ҳижрай 901-902 / мелодий 1495-96 – 1496-97 йилларда тузилган ва ҳозирда Туркиянинг Истанбул шаҳридаги Тўлқоши сарой кутубхонасида сақланаётган куллиёти ичидаги ишимизга даҳлдор саҳифаларнинг фото нусхасини олишга муяссар бўлдик⁶⁴. “Муншаот”нинг бу мўътабар нусхаси ҳақида кейинроқ батафсил сўз юритамиз. Аммо, унга қадар зарурият туғилганлиги туфайли баъзан Ленинград нусхаларига уни солиштириб кўришга тўғри келди ва шунга биноан керакли ўринларда энг ишонарли нусха сифатида Истанбул нусхаси нома билан қўлаймиз.

Салтиков-Шчедрин номидаги Ленинград Давлат Халқ кутубхонасида сақланаётган “Муншаот”нинг тўрт қўлёзма нусхаси ичида навоийшунос олимларимиз қайд этганидек⁶⁵ энг мўътабар ҳамда диққатга сазовор нусха Хаников коллекциясидаги қўлёзмадир. Чунки, “Муншаот”дан ташқари яна Навоийнинг ўн икки асарини ўз ичига олган 55-инвентарь рақамли бу куллиёт Истанбулдаги биз юкорида тилга олган куллиётдан кейин шоир ҳаётлик вақтида кўчирилган иккинчи китобдир. У ҳижрий 904 (мелодий 1498-1499) йилда Ҳирот шаҳрида кўчирилган. Биз бу қўлёзмани шартли равишда А нусха деб юритамиз. Куллиётнинг бир қанча ўринларида, жумладан, “Муншаот” асари ёзилган варақлардан ҳам тушиб йўқолган.

Китоб пойгирлари ва ҳар иккала пагинацияга кўра “Муншаот” ёзилган варақлар тўлиқдек кўринадика. Аммо мактублар матнини синчиклаб кўздан кечирилса ёки уларни асар нашрларига солиштириб кўрилса, орада 7-11 мактублар ҳамда 53-73 мактубларнинг йўқлиги аён бўлади. 7-мактубнинг бош қисмидан озгинаси ва 11-мактуб сўнггидаги бир байт ҳамда 54-мактуб бошидаги рубоийнинг дастлабки икки мисраси ва 73-мактуб сўнгги қисмининг ки-

⁶⁴ Бу ишда бизга катта ёрдам бергани учун Туркиялик санъатшунос олим Юсуф Дурулга чексиз миннатдорчилигимизни билдирамыз.

⁶⁵ Қаранг: Ҳ.С.Сулаймонов. Алишер Навоий куллиёти қўлёзмалари тадқиқотидан, “Адабий мерос”, 1973, 3-сон, 85-бет.

тоб саҳифаларида мавжудлиги шубҳасиз бу мактублар ёзилган варақларни тушиб йўқолганлигини кўрсатади.

Бошқа нусхаларнинг энг сўнгида келувчи форсий мактубнинг бош қисми билан қўлёзмининг асосий варақлари тугайди ва бу мактуб тўлдирилган варақ саҳифаса (110-“а”)дан давом этади. Тўлдирилган варақ саҳифаларида (110 “а” ва “б”) бир форсий мактубдан ташқари яна бешта ўзбекча мактуб ёзилган бўлиб, улардан дастлабки иккитаси Т₁ нусхада учраган мактублар, учинчиси эса Т₂ нусхада фақат бош қисмигина (Хукамо қавли бода тарбиятида мундоқдурким) мавжуд бўлган мактубнинг тўлиқ текстидир. Сўнги икки мактуб эса навбатдаги биз учун тамоман янги бўлган мактублардир⁶⁶.

Шу ўринда бир савол туғилади: кейинчалик тўлдирилган бу бешта мактуб куллиёт варақлари пароканда бўлмасдан аввал ҳам мазкур китоб саҳифаларида мавжудмиди ёки бу нусха ҳам таркиби жихатидан Хоразм нусхаси (таркибида 92 та ўзбекча мактуб ва энг сўнги бир форсий мактуб) редакциясини такрорлармиди. Бошқача қилиб айтганда, биз реставратор деб таҳмин қилаётган шахснинг ҳаракати туфайли бу нусха “Муншаот” қўлёзмаларининг энг тўлиқ редакциясига айланганмикин?

Буни аниқлаш мушкул, албатта. Аммо бундан қатъий назар, шуниси қувонарлики, бу нусха “Муншаот” нашрлари ва Тошкент фондларидаги кўпгина қўлёзмаларга нисбатан асарнинг тўлиқ бўлган редакцияси ҳам мавжудлигини узил-кесил тасдиқ этади.

Мазкур нусханинг кейинги асрларда ҳам таркиби, китобат тарихи ҳамда матнга кўра энг мукамал ва мўътабар нусха деб топилиб, унга мурожаат этиб келинганлигини кўрсатувчи бир факт мавжуд. Бу “Муншаот”нинг кейинги асрда кўчирилишида ана шу нусханинг манба бўлганлигидир. XIX асрда кўчирилган бу нусха ҳам ҳозирда ЛХДҚда сақланмоқдадир⁶⁷. Биз у ҳақда кейинроқ сўз юритамиз.

ЛХДҚда яна бир Навоий асарлари куллиёти сақланади. У 558-инвентар рақамли қўлёзма бўлиб, аввалги куллиётдан ропша-роса бир аср кейин – ҳижрий 1004-1007 (м. 1595-96 - 1598-1599) йиллар-

⁶⁶ Бу мактублар нашримизда 96 ва 97 рақамлар остидаги мактублардир.

⁶⁷ Бу нусханинг тавсифини дастлаб Волин берган эди. Қаранг: С.Л.Волин, стр. 229.

да Озарбайжоннинг Қизилогоч деган жойида кўчирилгандир⁶⁸. Котиби Али Файзий. “Муншаот” асари “Тарихи мулуки аҷам” асаридан кейин, 17-ўринда келиб, 655 “б” - 668 “а” саҳифаларини эгаллаган. Биз бу қўлёзмати шартли равишда Б нусха деб қўлаймиз. Жамъи мактублар сони бошқа Ленинград нусхалари, ва ҳатто, Тошкент нусхаларининг аксариятига ҳам қараганда бир мунча камроқ, 66 тадир, нусхада муқаддима йўқ. Бироқ унинг бошқа нусхаларга нисбатан фарқли томони фақат бу билан чекланиб қолмайди. У мактубларнинг жойлашиш тартибига кўра ҳам бошқа нусхалардан кескин ажралиб туради. Яъни, бошқа ҳамма нусхаларда айнан бир хил бўлган мактублар тартиби бу нусхада 15-мактубдан кейин бузилган. 15-мактубдан кейин биз учун тамоман янги бўлган навбатдаги мактуб ёзилган⁶⁹.

Шундан кейин мактублар қуйидагича тартибда келади: 88, 45, 23, 46, 47, 28, 48, 51, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 56, 57-мактубдан 82-мактубгача яна бошқа нусхалардаги тартиб сақланиб, ундан кейин 43-мактуб ва ниҳоят 89, 90, 93-мактубдир.

Шунингдек, бу нусха матнига кўра ҳам бошқа нусхалардан фарқланиб туради. Тўғри, баъзи тафовутли ўринлар котибнинг йўл қўйган хатоликлари ёки асарни кўчириш чоғида тутган йўли билан изоҳланиши мумкин, бошқача қилиб айтганда, мазкур тафовутли ўринлар хаттотнинг “ўз диди ва тушунчасига қараб асардаги сўз ва ибораларни аслидан бошқача қилиб, ўзгартириб, ўз дидига мослаб кўчириши”⁷⁰ туфайли юзага келгандир. Қуйидаги сўз ва ибораларнинг бошқа нусхалар ва шунингдек, нашрларидагига нисбатан ёзилишидаги фарқланишига кўра ана шундай ҳукми юритиш мумкин бўлар:

Бошқа нусхалар ва нашрларда	Б нусхада	Мактуб	Саҳифа
وطن هجر اياميغه	وطن هجرانى ايامى	7	658 “а”
اندک	ادنا	9	658 “б”
حندق قليب	حندق لاب	10	658 “б”
محالف چريکى	محالف چريکى نينک	10	658 “б”

⁶⁸ Волиндан ташқари бу қуллётнинг таркиби ва бошқа хусусиятлари ҳақида навоийшунос олим Ҳ.С.Сулаймонов ҳам батафсил сўз юритган.

⁶⁹ Бу мактуб нашримизда 99-тартиб рақами остида келади.

⁷⁰ А.Ҳайитметов. Навоийнинг текстологик тадқиқотлари ва уларнинг тақдири ҳақида, Навоий даҳоси, -Т., Фафур Ғулом номидаги бадий адабиёт нашриёти, 1970, 146-бет.

ظلمتین	نپنک ظلمین		
کورماکلیک	کورماک	11	660 “a”
باش اندورماکای مین	باش اندورکای مین	68	665 “a”
کورسون	کورکوزسون	71	665 “b”
اوزونکوزکا تسکین	اوزونکوزنی تسکین	81	668 “a”
بریپ	بریپ		

Айни чоғда **Б** нухаси матнида бошқа нухаларга, хусусан **А** ва **Истанбул** нухаларига нисбатан янада жиддийроқ, янада характерлироқ бўлган тафовутли ўринларга дуч келамиз. Бундай тафовутлар асосан мактубларнинг шеърий қисмларига тааллуқлидир. Бошқача қилиб айтганда, шеърий парчаларда тахририй ўзгаришнинг гувоҳи бўламиз. Чунончи, 80-мактубдаги шеърий парчанинг

کوب اوردوم دردو محنت تاشی غه باش
که سیندی هر طرف دین باش و هم تاش

байти **Б** нухада бошқачароқ тарзда ёзилгандир:

کوروم یوزی فراقدین توکوب یاش
کوب اوردوم دردو محنت تاشیغه باش

Кўзум юзи фироқидин тўкуб ёш,
Кўп урдум дарду меҳнат тошига бош.

85-мактуб бошидаги рубойининг дастлабки икки мисраси:

Десамки, сўрай сени, не тил бирла сўрай,
Ё улки кўрай сени, не кўз бирла кўрай.

Б нухада:

دیسام که سورای سینی نه تیل بیرله سورای
یا اول که کورای دیسام نه کوز بیرله کورای

17-мактуб сўнггидаги рубойининг учинчи мисраси бошқа нухаларда “*Шаҳзодага гар равза муяссар бўлди*” тарзида ёзилган бўлса, **Б** нухада “*Шаҳзодага равза гар муяссар бўлди*” шаклида берилгандир.

Шунингдек, бу нусхадаги баъзи шеърӣй парчаларда мисралараро сўзлар ўрнининг алмашган ҳолати ҳам учрайди. Чунончи, 20-мактубдаги

Куёш хорани жавҳар этган киби,
Тенгиз катрани гавҳар этган киби

байти

تېنكيز قتره نى جوهر اينكان كيبي
قوياش حاره نى كوهر اينكان كيبي

тарзида ёзилгандир.

“Сабаъи сайёр” достонининг илмий-танқидий матнини тузиб нашрга тайёрлаган марҳум навоийшунос олим Порсо Шамсиев қўлёзмалар матнини кузатиш жараёнида ёрдамчи нусхалар билан таянч нусха ўртасидаги маълум бўлган фарқларнинг шундай хил вариантини котибнинг тузатишлари бўлмай, авторнинг кейинги тахрири бўлиши ҳам мумкин, деган фикрни айтади⁷¹.

Зотан, “Муншаот”нинг Б нусхаси билан бошқа нусхалар ўртасидаги бу хил тафовутлар сабабчиси деб котибни кўрсатиш унчалик мантиққа тўғри келмайди. Қолаверса, Б нусхасида бу фикримизни янада қатъийлаштирадиган яна бошқа фактлар ҳам мавжуд. Чунончи, Б нусхада 43-мактубдаги

Ўнуб кўзумга қўюб, жоним ичра ер бердим,
Алиф кибики бўлубтур макони жон ичра.

байтидан кейин бошқа нусхаларда учрамаган

Ҳаётнинг алифидек чу кирди жон аро ул
Шифоға бўлди сабаб жисми нотавон ичра

байти мавжуд (667 “б” саҳифа).

Нихоят, Б нусхасида бошқа нусхаларга нисбатан яна бир характерли факт тўхталсак. Бу ҳам 23-мактуб билан боғлиқ ҳодисадир. Биз юқорида айтиб ўтганимиздек, Навоий баъзи мактублардаги шахслар исмини “фалоний” сўзи билан алмаштирган. Жумладан, 23-мактубда ҳам ана шу ҳолни кўраимиз. “Андокким, – дейилади бир ўринда, – анинг кайфиятидан фалонеким, табъининг диққат ва латофати жонбахшлиқда Масихосо эрур ва назмининг

⁷¹ Алишер Навоий. Ҳамса, Сабаъи сайёр, Илмий-танқидий матн. Тайёрловчи П.Шамсиев, – Т., ЎзФА нашриёти, 1956, 13-бет.

салосат ва равонлиги Хизр зулоли хосияти берур, – соҳиб вукуфдур”.

Навоий кайфиятидан бунчалик якин хабардор ва шунчалар сифатларга эга бўлган шахс ким бўлди экан? Буни билиш мушкул, албатта. Ана шу мактубни Б нусхадан ўқир эканмиз, шу жойга келганда “фалонеким” сўзи ўрнида “Хожа Осафий” номига дуч келамиз (1-илова).

Бу фактлардан Б нусханинг тексти “Муншаот”нинг илк редакцияси эмасмикин, деган фикр туғилади кишида. Зеро, Навоий ўзга кишиларга ёзган ўзбекча мактубларини “авроқ зимнида сабт” этаркан, маълум сабабларга кўра баъзи мактублардаги шахслар номини тушириб қолдиришни маъқул кўриб, бундай ўринларда “фалон” мавхумини ишлатиб кетган, айрим мактублардаги кишилар исмини эса аввалгича қолидирган бўлиши, шубҳасиз. Шундай экан, у кейинги мактублари ҳам бир оз йиғилгач, уларни “Муншаот” таркибига киритмоқчи ва шу муносабат билан мактубларнинг жойлашиш тартибига ўзгартириш киритиб, баъзи ўринларни таҳрир қилмоқчи ҳам бўлган бўлиши керак. Ана шуларни амалга оширар экан, энди у Хожа Осафий номини ҳам тушириб қолдириб, уни ўрнига “фалонеким” сўзини қўйиб кетган. Шу тариқа “Муншаот”нинг иккинчи редакцияси юзага келган. Зотан, “Муншаот”нинг биринчи редакциясини ўзида акс эттирувчи Б нусхадаги мактублар шоирнинг нисбатан аввалроқ, фикримизча ҳижрий 899, милодий 1493-94 йилларга қадар ёзилган мактублардир. Бундай дейишимизга асос шуки, “Муншаот”даги Навоийнинг “Султон Маҳмуд Мирзо қошидин Маҳмуд барлос келиб нешқаш ва сочиқ келтируб, қуллук хизматкорлиғларин азҳор килди” дея берган хабаридан иборат мактуб (38) бу нусхада йўқ. Бобурнинг “Бобурнома”да ёзганларидан маълумки, Султон Маҳмуд Мирзо акаси Мовароуннаҳр ҳокими Султон Аҳмад Мирзо 899 йил шаввол ойи (м. 1494 йил июль ойи)да вафот этгач Самарқандга келиб ҳокимликни қўлга олади⁷². 900 йил рабиъ ул-охир ойи (1495 йил январь ойи)да эса вафот этади⁷³. Шунга кўра, мазкур мактубни шу вақт оралиғида, яъни 1494 йилнинг охирларида ёзилган, деб ҳисоблаш мумкин.

Шундай экан, бу нусхада нима учун Навоий “Ҳазойин ул-маоний”сининг юзага келиши ҳақида сўзланувчи 42-мактуб

⁷² Захириддин Мухаммад Бобур. Бобурнома. 46-бет.

⁷³ Ўша асар, 48-бет.

(Хусайн Бойкарога ёзилган) ҳамда 902 (м. 1496-97) йилдаги Балх шаҳрига эгаллик қилиш даъвосини қилиб, ўзининг баъзи бир номақбул ишлари билан Хусайн Бойқарони безовта қилаётган Бадиуззамон Мирзога Навоийнинг берган панд-насихатларидан иборат 55-мактубнинг йўқлиги ўз-ўзидан аён.

Навоийнинг Бадиуззамон Мирзога давлатни идора этиш бора-сида берган таклиф ва маслаҳатларидан иборат 56-мактуб Б нусхаси саҳифасидан ўрин олган (662 “б”). Чунки аввал айтганимиздек, бу мактуб шахзоданинг Астрободдаги дастлабки хукмронлик йиллари, яъни 90-йилларнинг бошларида ёзилгандир.

Шунингдек, бу нусхада сўз боши – муқаддиманинг йўқлиги ҳам тасодифий ҳол бўлмаса керак. Бундан шундай тахминни ҳам қилиш мумкинки, мазкур қўлёзма Навоийнинг дастлабки тўпланган, аммо ҳали ўзи томонидан назардан ўтказилиб, сўнгра рисола-нинг юзага келиш сабабини баён этилувчи сўз боши ёзилмаган мусаввададан кўчирилган нусхаларнинг биридир. Зеро, жаҳон кутубхоналарида “Муншаот”нинг ҳали бизга маълум бўлмаган қўлёзма нусхалари сақланмоқда экан, улар орасида таркиби жиҳатидан Б нусхасини айнан такрорловчиси ҳам учраши мумкин. Башарти, шундай бўлса унда бизнинг бу фикримиз янада қатъий-лашади.

Шоирнинг кейинроқ ёзган мактублари, шу жумладан 38, 42 ва 55-мактублар ҳисобига тўлдирилган навбатдаги редакцияси “Муншаот”нинг иккинчи редакцияси бўлиб, бу редакцияни Хоразм нусхаси ва таркибига кўра бу нусха билан тенг турадиган нусхалар ўзида акс эттиради, деб айтиш мумкин. Албатта, бунда баъзи мактубларнинг орада йўқлигина мустасно ҳасоблаш керак. Шунда ЎзФАШИдаги 9353-111 ва Ҳамид Сулаймон фондидаги 316-инв. рақамли нусхалар “Муншаот”нинг иккинчи редакциясини беради, дея оламиз. Шунингдек, ЎзФАШИдаги Т₁ нусха ҳам аслида “Муншаот”нинг иккинчи редакциясидир, фақат И.Одилов кейинчалик унга иккинчи редакцияга тегишли бўлмаган икки мактубни киритган.

ЛХДҚдага хижрий 1241 (м.1825-26) йилда кўчирилган қўлёзма ҳам “Муншаот”нинг иккинчи редакциясини беради. Бирок, Навоийнинг бир қанча асарлари⁷⁴ билан бир муқовада сақланаётган бу нусхада 62 ва 84-мактублар орасидаги хатлар йўқ (ЎзФАШИ-

⁷⁴ С.Л.Волан, стр. 235.

даги T_1 нусхада ҳам худди ана шу мактублар ўз ўрнида йўқ). Б нусхаси учун хос бўлган хусусиятларнинг баъзиларини такрорлашини ҳасобга олмаганда бошқа нусхаларга нисбатан бу нусхада характерли жиҳат ёки афзаллик томонларни кўрмаймиз.

Ниҳоят, Ленинград халқ кутубхонаси фондидаги тўртинча қўлёзма Навоийнинг “Чихл ҳадис”, “Хамсат ул-мутахаййиран” ва “Мезон ул-авзон” асарлари билан бир муковада сақланаётган нусхадир. Биз юқорида айтиб ўтганимиздек, XIX асрга оид бу қўлёзма А нусхасидан айнан кўчирилган бўлиб, буни дастлаб Г.А.Давыдова аниқлаган эди⁷⁵. Бирок, олиманинг асосий вазифаси “Муншаот” қўлёзмаларининг палеографик тавсифини бериш бўлганлиги учун бу ҳодисани қисман ёритиш билангина чекланган. Биз XIX асрга оид бу қўлёзмани шартли равишда В нусха деб белгилаб, унинг 55-инвентарь рақамли нусха – А дан айнан кўчирилганлигини махсус мақолада тўла ёритганмиз⁷⁶.

Хўш, ана шу В нусха ва унинг кўчирилишида манба бўлган L_1 нусхаси ҳамда T_1 ва T_2 нусхаларининг редакцияси хусусида қандай ҳукм чиқариш керак, ахир улар таркибида “Муншаот”нинг иккинчи редакциясини акс эттирувчи нусхаларнинг сўнггида келувчи форсий номадан кейин яна бир нечта (А ва Б да - 5 та, T_1 да - 2 та, T_2 да -3 та) мактуб мавжуд. Уларни иккинчи редакция нусхаларига нисбатан “Муншаот”нинг янада тўлиқроқ бўлган кейинги, яъни учинчи редакциясини берувчи нусхалар, деб юри-тиш мумкин эмасмикин?

Истанбул нусхасининг микрофильмини қўлга киритиб, уни тўлиқ ўрганиб чиққанимиздан кейингина бу масала ойдинлашди. Мазкур нусхалар “Муншаот” асари учинчи редакциясининг тўлиқ бўлмаган, яъни охири сукутли намуналари бўлиб, бу редакциянинг мукамал намунаси эса Истанбул нусхасининг ўзидир. Чунки, “Муншаот”нинг биз кўриб чиққан барча қўлёзма нусхаларида бор бўлган мактублардан ташқари бу нусхада (унинг сўнгги саҳифасида) биз учун тамоман янги бўлган яна етти мактуб, ҳаммаси бўлиб эса, бир юз тўрт мактуб мавжуддир.

Демак, кўринадики, Навоийнинг ўзи ҳаётлигида кўчирилганлиги билан ғоятда мўътабар ҳисобланувчи бу қўлёзма айни пайтда

⁷⁵ Г.А.Давыдова, стр. 174.

⁷⁶ Юқоридаги мақола.

таркибига кўра ҳам бизгача етиб келган “Муншаот” қўлёзмаларининг энг мукамал нусхасидир.

Куллиётнинг бошқа ўринларидаги каби “Муншаот” ёзилган варақлар ҳам жуда яхши сақланган, саҳифа текстлари рамка – жадвал орасига олинган. Ҳар саҳифада сатрлар сони 27 тадан. Саҳифаларга деярлик пойгир қўйилмаган ва шунингдек, ўтмишда ҳам бизнинг давримизда ҳам варақлар рақамланмаган. Ҳар бир мактуб охирига бошқа баъзи нусхалардаги каби “ м ” ишораси қўйилган. Аммо, улардан фаркли равишда бу нусхада “ м ” ишорасидан ташқари ўша қаторга то жадвалга қадар турли вариантда гуллар тасвирини ифодаловчи нақшлар чизилган. Бинобарин, мактублар бири иккинчисидан кескин ажралиб туради. Асар тексти майда классик настаълиқ хатда ғоятда чиройли қўчирилган бўлса-да, унда анчагина камчилик ва нуқсонли ўринлар учрайди. Бизнингча котиб шошилиб иш кўрган ва натижада ана шундай хатоликларга йўл қўйган бўлиши керак. Баъзи ўринларда бир сўз ўрнига иккинча бошқа бир сўзни ёзиб юборилиб, сўнгра устидан чизик тортилган; бир сўзни икки марта – аввалги сатр охири ва кейинги сатр бошида – ёзилган; керакли қўшимча ўрнига бошқа қўшимча ёзилган ва баъзи қўшимчалар устидан ноўрин чизик тортилган.

Лекин ўз вақтида котиб тарафиданми ёки кейинчалик бошқа шахс томониданми бундай нуқсон ва камчиликларнинг баъзилари тузатилган ҳам. Чунончи, 786-варақнинг “а” саҳифасида *بو حقىرىنى* жумласидаги иккинчи сўз – “*حقىرىنى*” аввал қўшимчасиз ёзилган, кейин эса унинг тепасига одатдаги матн хатидан кичикроқ хатда *نى* “ни” қўшимчаси ёзилган; 17-мактубдаги *اطلاعى جانغه باعث افكارلىغ ايردى ييئتيشتى* жумласидаги *ايردى* сўзи одатдаги қаторда эмас, балки “афгорлиғ” ва *ييئتيشتى* сўзлари тепасига ёзилган (787 “б”); 22-мактубдаги *اوز عوضيم* – “Ўз эвазим” иборасига аввал *دين* “дин” қўшимчаси қўшиб ёзилган, кейин эса бу қўшимча устидан чизик тортилган (788 “б”).

Бундай тузатишларни диққат билан кузатишимиз давомида янада характерлироқ фактга дуч келамаз. Ган шундаки, қўлёзма саҳифаларидаги айрим тузатишлар шунчаки имловий тузатишлар бўлмай, балки тахририй тузатиш тарзидадир. Мисолларга мурожаат этамиз:

1. Маълумки, 23-мактубнинг насрий қисми “Қолғонни ҳам умид улким, бот муяссар бўлгондан сўнгра аларни ҳам еткурул-

гусидур”, деб тугалланади. Гап бу ерда Навоийнинг ҳали ёзиб тугалланмаган китоблари ҳақида кетмоқда. Истанбул нусхасида бу гап бошқа нусхаларда қандай бўлса айнан шундай ёзилган. Аммо, الارنى هم – “аларни ҳам” сўзлари устидан чизик тортилган. Зотан, бу ўринда ана шу сўзларга эҳтиёж ҳам йўқ. Бу гапда сўз кетаётган нарсани икки марта тилга олишга не ҳожат? Қолаверса бу жумлани гализлаштиради ҳам. Мазкур тузатишни бажарган киши ана шуларни ўйлаган бўлиши керак.

2. 7-мактубнинг сўнгроғида шундай байт бор:

Ўзлугин ошик агар дўст ҳавосиға берур,
Ёрдин хар не келур жониға осойиш эрур.

Истанбул нусхасида бу байтнинг иккинчи мисраси бошқа нусхалардаги каби

اوزلوكين عاشق اكر دوست هواسيغه بيورور
ياردين هر نه كيلور چانيغه اسايش ايورور

ёзилган, лекин جان - “жон” сўзи устидан чизик тортилиб, тепасига روح - “руҳ” сўзи ёзилган (785 “б”).

Бизнингча ҳам “жон” ўрнига “руҳ” сўзини ёзиш мақсадга мувофиқроқдир. Чунки, бу байтда шоир ёр, яъни дўстдан келадиган жисмоний қийинчиликларни эмас, балки у туфайли бошга тушган маънавий кўргиликларни назарда тутаяди. Шундай экан, бундай азоблар киши жонига эмас, руҳига дахл этади, дейиш тўғрироқ бўлади.

3. 16-мактубда Навоий хат адресатига кўнглидан кечган андиша ва хаёлларни шундай баён этади: “Бу паришон ҳолнинг ошуфта хаёлидин не содир бўла олғайкам, ул олий мажлис мулозимлари эшитурға лойиқ бўлғай ва ошуфта хаёлнинг қаламий мақолидин не рақам сурат боғлағайким, ул шариф маҳфилнинг муқоринларининг фархунда ройиға мувофиқ келғай”. Истанбул нусхасида ана шу қисмдаги “фархунда ройиға” ибораси устига кўплик қўшимчаси لارى – “лари” ёзиб қўйилган (2-илова). Шунда бу ибора “фархунда ройлариға” тарзида ўқилади. Дарҳақиқат, сўз кўпчилик ҳақида бормоқда. Шундай экан, уларнинг ҳам кўпчилик эканлигини, ҳам хурматини назарга олган ҳолда “уларнинг муборак фикри” эмас, балки “уларнинг муборак фикрлари” дейиш жоиздир.

4. 18-мактуб бошидаги рубойнинг тўртинчи мисраса бошқа нусхалардаги каби қуйидагича ёзилган:

نيچون قرا قيلماسون فلكنى اھيم

Бироқ *فلكنى* сўзи устидан чизиқ тортилиб тепасига *قوياشنى* сўзи ёзилган (2-илова). Дарвоқеъ, бу рубой “Ҳазойин ул-маоний”да ҳам мавжуд бўлиб, унда ҳам мазкур мисра

Невчун қаро қилмасун қуёшни оҳим

тарзида ёзилгандир.

Шунинг билан бирга баъзи сўзлар ўчирилиб, унинг тўғри шакли китоб ҳошиясига ёзиб қўйилган.

Бу ўринда яна шу нарсани қайд этиб ўтишимиз керакки, биз сўз юритган ўринлар асосан қўлёзманинг аввалга саҳифаларигагина мансубдир. Қўлёзманинг иккинчи ярмидаги саҳифаларда деярлик ҳеч қандай тузатиш ёки ҳошияда қайдларни кўрмаймиз. Бу ҳам бизнингча тасодифий ҳол бўлмаса керак. Ушбу факт ҳамда юқорида сўз юритганимиз – тахририй характердаги тузатишларнинг анчайин жиддийлигидан бу ишда Навойнинг қўли бор эмасмикин, деган фикр келади киши ҳаёлига. Яъни, асар муаллифи ва куллиёт мусаннифи сифатида Навоий қўлёзма кўчирилаётган пайтда котиб ишини қандай бораётганини текширган вақтда кўзга ташланган хатоликларни ҳамда тахрир талаб ўринларга керакли тузатишларни киритишни кўрсатган ва шунга биноан котиб буни бажарган бўлиши мумкин.

Ҳ.С.Сулаймоновнинг кўрсатишича, мазкур куллиётдаги “Садди Искандарий” дostonи ёзилган варақларнинг охиригисида (224 “б”) 901 ва “Ғаройиб ус-сиғар”нинг охириги варағи (482 “а”)да ҳижрий 902 тарихи турган ҳолда унда 904- (м. 1498-99) йили яратилган “Лисон ут-гайр” дostonи билан 905- (м. 1499) йили ёзилган “Муҳокамат ул-луғатайн” ва “Сирож ул-муслимийн” асарлари ҳам мавжуддир⁷⁷. Айтиш мумкинки, Навоий куллиёт учун “Муншаот” асарининг кўчирилиш вақтида унинг аввалги редакцияларига кирмай қолган, яъни кейинги вақтларда ёзилган мактубларини ҳам қўшиб кўчиришни котибга топширган бўлиши керак. Шунда Истанбул нусхаса “Муншаот”нинг муаллиф томонидан тўлдирилган, сўнгги, энг мукаммал редакцияси бўлиб чиқади.

⁷⁷ Ҳ.С.Сулаймонов, 90-бет.

ЎзФАШИнинг Ҳамид Сулаймон фондида Навоий “Ҳамса”сининг XVII асрда кўчирилган бир нусхаси сақланади. 2777-инв. рақамли бу қўлёзма кўп уриниб, варақлари афтода ва пароканда ҳолга келиб қолганлиги учун қачонлардир таъмир этилган. Шу сабабли унинг варақлар қоғози икки хилдир, яъни китобнинг аслига доир варақлар ва йўқолган варақлар ўрнига таъмирчи томонидан киритилган кейинги асрга доир варақлар. Текстлар саҳифанинг ўртасида икки устунда ва ҳошияда жойлашган. Асосий варақларда сарлавҳалар кизил ранг саёҳда ёзилган. Асосий варақларнинг икки саҳифасида китобат санаси кўрсатилган: 44 варақнинг “б” саҳифасида рақамлар билан 1093 (м. 1682) йил кўрсатилган, 263 варақнинг “б” саҳифасида эса, араб тилида сўзлар билан 1094 йили қайд этилган.

Агар қўлёзмани бир-бир варақлаб кўрилса унинг саҳифаларида Навоийнинг бошқа асарлари, жумладан “Муншаот”дан ҳам парчалар борлиги маълум бўлади – 266 ва 267 варақлар саҳифаларида 22, 46, 65, 48, 59, 70, 57, 61 мактублар матни жойлашган. Лекин гап бунда ҳам эмас. Бу ерда биз бошқа бир характерли фактнинг гувоҳи бўламиз – китобнинг асосий варақларидан бирида, яъни 266 варақнинг “а” саҳифасида қизил сиёҳ билан ёзилган шундай сарлавҳага кўзимиз тушади: **АЙЗАН ИНШОИ АМИР АЛИШЕР НАВОИЙ РУХСАТИ ҲАЖ**.

Мактубда Навоий ўзига хос сўз ўйини билан ёши олтмишга борганлигини айтади. Бу эса бизга мазкур мактубнинг ёзилган йилини аниқлаш имконини беради. Буни, албатта, мусулмон оламида қўлланилиб келинган ҳижрий-қамарий тақвим асосида ҳисоблаб чиқарамиз.

Яъни, Хондамир маълумотиغا кўра Навоий 844 йил 17 рамазон ойида туғилган⁷⁸. Шу санадан ҳисоблаганда Навоийнинг олтмиш ёши 904 йилга тўғри келади. Ҳижрий 904 йилнинг рамазон ойи милодий 1499 йилнинг апрел ойига тўғри келади⁷⁹.

Демак, мазкур мактуб Навоийнинг 1497-98 йилларда “Муншаот” асарини ўзи тасниф этган куллийетга киритиш муносабати билан амалга оширган энг сўнгги, учинчи редакциясидан

⁷⁸ Хондамир. Макоримул-ахлоқ, Т., Гафур Гулом номдаги бадиий адабиёт нашриёти, 1967, 27-бет.

⁷⁹ Каранг: В.Б.Цибульский. Современные календари стран Ближнего и Среднего Востока, М., Изд-во «Наука», 1964, стр. 80.

кейин ёзилган. У тўпلامга кирмаган бўлса-да, йўқотиб ҳам юборилмаган, Навоийнинг яқин кишилари ёки Хусайн Бойқаро кўлида сақланган. Кейинчалик кимдир уни шоир асарлари кўчирилган китоб саҳифасига битиб қўйиш билан йўқолиб кетиши хавфини олдини олган. Биз Навоийнинг насрий асарларидан иборат XVI асрга оид бир қўлёзмада⁸⁰ ҳам тўпلامга кирмаган яна бир мактубни учратган эдик (4-илова).

Шунингдек, “Бобурнома”нинг 1500-1501 йиллар воқеаларига доир қисмида сўзланган Навоийнинг мазкур асар муаллифига йўллаган мактуби ҳам ана шу икки мактуб каби шоир ҳаётининг сўнги йилларида ёзилган бўлгани учун тўпلامга кирмаган. Афсуски, бу мактуб ҳозирга қадар етиб келмаган ёки етиб келган бўлса ҳам бизга номаълум бўлиб турибди.

Шундай қилиб, “Муншаот” Навоийнинг бошқа асарлари каби ўтган асрларда кўп мартаба кўчирилган бўлиб, ҳозирги кунда мамлакатимиз ва чет эл фондларида унинг кўплаб қўлёзма нусхалари сақланаётганлиги, энг муҳими улар орасида шоир ҳаётлик чоғида китобат этилган нусхаларининг ҳам мавжудлиги навоийшунослигимиз учун ғоятда қувончли ҳолдир. Муҳими, асарнинг илмий-танқидий матнини тузишда улардан маълум даражада истифода этиш мумкин.

“Муншаот”нинг илмий-танқидий матнини тузишда жалб этилган қўлёзма нусхалар ва матн танқиди

“Муншаот”нинг биз танишишга муваффақ бўлган ва юқорида бир қадар тавсифи келтирилган қўлёзмалари ичида асар танқидий матнини тузишда Истанбул нусхаси энг ишончли нусха вазифасини ўтай олиши мумкиндек кўриниши, шубҳасиз. Зеро, у таркибидан жой олган Куллиёт Навоий ҳаётлик чоғида кўчирилгангина эмас, балки унинг назорати остида тасниф этилган ҳам. Бирок, шунга қарамасдан, бу нусхада ҳам қатор нуқсонли ўринлар мавжудки, улар котибнинг шошилиб иш кўрганлиги оқибатида юзага келгандек тасаввур ҳосил қилади кишида. Бунга мисол тариқасида бир неча ўринларни келтирсак:

1. 79-мактубнинг насрий қисмида келган

⁸⁰ ЎзФА Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейи қўлёзмалар фонди. Инв. № 10, 110 “б” варак. Бу мактуб нишримизда 110-рақам остида берилмоқда.

بو سرحددا مامن توتتوم شگ يوق که حلوص عقيدم نتیجه سی دین ایردی
жумласидаги сўнги ибора ўрнига И нусхада ایردی ибораси
ёзилган. Маъно жиҳатидан бу ибора жумланинг мазмунига деярлик
сингишмайди. Б нусхада мазкур ибора яна бошқача шаклда: *اثر يردين*
ايردى . Бу энди мазмун моҳиятига кўра бир мунча яқинрок. Шундай
эса-да, мантиқан сўз бораётган жумлада “натижасидин эрди” ибо-
расини қўллаш ўринлидир.

2. 90-мактубни Навоий

تيل كا منكور بولغان و قلم غه مسطور قيلغان بودوركيم

жумласи ва сўнгра

Илоҳи, жоми васли дилфрўзи,
Мени лабташнаға бот айла рўзи

байти билан тугатади. И нусхада жумла сўнгидаги *قيلغان بودوركيم*
иборасидаги *بو* кўрсатиш олмоши ихтиёрсиз равишда тушириб қол-
дирилганлиги боис ибора *دورکيم قيلغان* сўзига айланиб қолган. Бу эса
муаллиф урғу бераётган жумла ва байт ўртасидаги боғланишни
йўққа чиқарган. Қолаверса, жумла мазмунидаги аниқликка путур
етган.

3. 78-мактубни якунловчи маснавийнинг

قمر بيرله خورشيددين متصل
ساجيلسون باشينک اوزره اق و قزيل

байтидаги *بيرله* сўзи ўрнида *بولدى* сўзи ёзилган, яъни кўмакчи
вазифасидаги сўз феълга айланган. Оқибатда мисранигина эмас,
байтнинг ҳам мазмуни мавхум ҳолга келиб қолган.

4. И нусхадаги 74-мактуб матнида бошқа нусхаларга нисбатан
янада сукутли ўринлар учрайди. Чунончи, мактубнинг насрий
қисми бошланишидаги

تا شفق نينک رنگين صفحه سي قوياش مهره سيدين جلی تابقای اول صفحه کاتب لار

ایلکی دین

тарзида кўчирилганки унда бир эмас, иккита нуқсонга йўл қў-
йилган: *صنع* сўзи тушиб қолган ва “котиблари килкидин” жумласи
“котиблар илгидин” қилиб кўчирилган бу ҳолат жумланинг уму-
мий мазмунига жиддий путур етказган.

5. 73-мактубдаги

بو سلطنت اوجی نينک اختری کيم شرف برجی دین طلوع ايتميش پرتوی دین دهر
شيدستانى روشن بولسون و بو خلاقت بوستانى نينک وردی کيم سعادت چمنى دین جلوه
قيلميش طراوتی دین عالم ویرانى کلشن بولسون

насрий қисмнинг сўнги жумласи **И** нусхада

- طراوتى دین عالم ویراننى کلشن ایتسون

– тароватидин олам вайронни гулшан этсун.

Бир эмас, икки ўриндаги фарқ жумла мазмунини ўзгартириб юборган. Бу эса мазкур насрий қисмнинг умумий мазмунини ғализлаштиради. Дарвоқеъ, “Муншаот”нинг 1966, 1988 ва 2012 йиллардаги нашрларида ҳам ушбу жумланинг сўнггидаги сўз “бўлсун” эмас “этсун”. Демак, мазкур ҳолат **И** нусхасидан бошқа нусхаларга, шунингдек, нашрларга асос бўлган қўлёзма учун ҳам хос бўлган.

Кўринадики, Навоий ҳаётлик чоғидагина эмас, балки унинг раҳнамолиги остида кўчирилган бўлса-да, мазкур куллийётдаги “Муншаот” матнidan биз келтирган ўринлардаги нуқсонлар ундан таянч нусха сифатида фойдаланишга моненьлик қилади.

“Муншаот”нинг биз фотонусхасига эга бўлган яна бир ғоятда эътиборли нусхаси, қайсики, шоир барҳаётлик чоғида (яъни 1498-1499 йилда) кўчирилган қўлёзма саводлилигига кўра мақсадимизга мувофиқ нусха бўлиб чиқди. Чунки, биз шартли равишда **А** нусха деб атаган бу нусханинг матни **И** нусхага нисбатан камчиликлардан анчагина ҳолидир. Унда матн мазмунига жиддий таъсир этувчи нуқсон ва хатоларни деярли учратмаймиз. Баъзи ўринларда илмий-танқидий матнимизга мувофиқ келувчи тузатишлар, шунингдек, сатр устига сўз ва иборалар ёзиб қўйилишдек тўлдиришлар мавжуд. Бундай тузатиш ва тўлдиришларнинг баъзилари эса таҳририй характерга ҳам эгадек тасаввур ҳосил қилади кишида. Масалан: 26-мактубдаги “Хар ойинаким, андоқ бўлғусидур кўёшдин заррапарварлиқдин ўзга иш келмагусидур ва бу куёшдин равшанроқдур” гапининг кейинги қисми китобат чоғида *ایش کیلماکوسی قویاش دین روشن* аш қилмақоси қоиаши дин рошн аш қилмақоси дор у бо қоиаши дин рошн қилиб тўлдирилган. **И** нусхада эса бу тўлдирилган қисм йўқ. 38-мактубнинг сўнггидаги якунловчи гапда “*Анга даги гоҳи мулоҳаза қилилиб, амалга келтурулса, давлатқа мувофиқ бўлғусидур...*” дейилади. Бу қисмни **А** нусхада ўқиймиз: *انکا داغی قیایلیب دولت قه* ва *کاهی ملاحظه قیایلیب دولت قه موافق بولغوسیدور* – “қилилиб давлатқа” сўзлари устига *عمل غه کیلتورولسه* ибораси ёзиб қўйилган.

Ана шу зикр этилган хусусиятларга кўра **А** нусхасини иппимизга таянч нусха қилиб олишимиз мумкин эди. Афсуски, юқорида айтиб ўтганимиздек, яъни қўлёзмадан таҳминан тўрт ёки беш варақнинг тушиб йўқолганлиги бундай қарорга келишимизга имкон бермайди. Зеро, унда деярли йигирма тўртта мактуб етишмайди.

Шунга кўра, таянч нусха вазифасини ўтай оладиган кўлёмани топиш мақсадида “Муншаот”нинг энг тўлиқ ҳолатдаги, яъни учинчи редакциясини берувчи нусхани излашга тўғри келади. Адабиёт музейининг кўлёмалар фондида Навоийнинг хорижий мамлакатлар хазинасида сақланаётган кўлёмма куллийётларининг фотонусхалари мавжуд. Улардан бири фанда Париж нусхаси дея номланиб келаётган куллийёт бўлиб, унда шоирнинг 26 асари ўрин олган. Бизнинг эътиборимизда бўлган “Муншаот” асари куллийётнинг энг сўнггида келади. Шунинг учун ҳам бу асар тугалланган саҳифада колофон бўлиб, унда кўлёманинг котиби, китобат санаси ва жойи зикр этилган: Тамом бўлди китоб биъавниллаҳил-маликил-вахҳоб тарих тўққуз юз ўтуз учда фақири ҳақир Али Ҳижронийнинг илгида гафараллоху зунубаху ва сатара ъуйубаху фи дорис-салтана Ҳиротда туганди.

Икки жилддан иборат куллийётнинг кўлёмма нусхаси Франциянинг Париж Миллий кутубхонасида 316-317 инв. рақамлари билан сақланади. Бу кўлёмани синчиклаб ўрганишга муваффақ бўлган Ҳамид Сулаймонов биз юқорида тилга олган мақоласида унинг тўлиқ тавсифини берган. Мақолада айтилишича, кўлёмма матни ғоятда гўзал кўринишида бўлиб, у Хуросоннинг классик настаълиқ хатида кўчирилган. Биз ҳам ишимизда **П** нусха деб атаган ушбу нусхани ўрганишимиз натижасида шу нарса маълум бўлдики, у Истанбул нусхасидан айнан кўчирилган экан. Бу ҳолатни биз юқорида келтирган **И** нусхасига хос нуқсонларнинг ушбу **П** нусхасида ҳам айнан такрорланишидаёқ кўришимиз мумкин. Шунингдек, бошқа нусхаларга нисбатан **И** нусхадаги фаркли ўринлар **П** нусхасида ҳам такрорланади. Баъзи ўринларда эса, **И** нусхадаги хато жумлаларни **П** нусхаси котиби тўғрилаб кўчирган. Чунончи, 49-мактубда учровчи бир жумла **И** нусхасида хато тарзда: فرح پى فرح خنده پى فرح قال қилиб кўчирилган. **П** нусхада эса бу жумла فرح خنده پى فرح قال тарзида тўғри кўчирилган.

Яна бир эътиборли жиҳат: **П** нусха котиби **И** нусхасидаги сўзларни “замонавийлашган” (агар шундай дейиш ўринли бўлса) шаклини ёзади. **И** нусхада: ايردى ، اورغای ، اولولدى ، سўзлари **П** нусхада: ایدی ، اورکای ، اولدی .

Бу каби хусусиятлари, хусусан **И** нусхадан кўчирилганлигига кўра, **П** нусхаси таянч нусха вазифасини ўтай олмаса-да, уни асосий нусхалар каторига кўшишга қарор қилдик.

Адабиёт музейи фондида фото нусхаси сақланаётган Навоий куллиётлари орасида нисбатан қадимийроқларидан яна бири 4056-инв.рақамли нусхадир⁸¹. Бу куллиётнинг қўлёзма нусхаси Туркияда, Истанбулнинг Сулаймония кутубхонасида сақланади. Шуни назарда тутиб биз уни шартли равишда **И₁** нусха деб атадик. Туркиялик таниқли олим Огох Сирри Левенд Алишер Навоий ҳақидаги икки жилдлик рисоласида бу қўлёзманинг тўлиқ тавсифини берган⁸². Ҳамид Сулаймонов ана шу манбадан фойдаланган ҳолда юқорида зикр этилган мақоласида қўлёзма ҳақида қисқача маълумот бериб ўтган. Унда айтилишича, китоб тахминан XVI асрнинг биринчи ярмида кўчирилган бўлиб, у қачон, қаерда ва ким томонидан кўчирилганлиги номаълум. Матн майда настаълик хатида кўчирилган бўлиб, саҳифаларга пойгирлар кўйилган, варақлари бут. Мактублар матни бир-биридан ажралиб туради, чунки уларнинг охирига тугалланганликни билдирувчи **ع** ҳарфи ва оралик жой қолдирилган.

Нусханинг мукамаллиги матннинг саводчилигида ҳам кўрилади. Бу жиҳатдан баъзи ўринлардаги сўз, ибора ва жумлаларнинг тушиб қолганлигини ҳисобга олмаганда у **А** нусхага яқин туради. Шунга кўра, **А** нусхадаги варақлар тушиб қолган ўринларда **И₁** нусхага таяниш мумкин.

Шу тариқа “Муншаот”нинг илмий-танқидий матнини тузишда унинг ўзимиз ўрганиб чиққан қўлёзма нусхалари орасидан бештасини асосий нусха қилиб олинди. Булар: **А**, **И**, **И₁**, **Б** ва **В** нусхаларидир.

Матншуносларимиз қайд этганларидек, насрий асарлар устида текстологик тадқиқотлар олиб бориш анчайин мураккаб иш бўлгани боис биз **А** нусхасини таянч манба деб топсак-да, унга ва шунингдек, қолган нусхаларга ҳам танқидий кўз билан қараб, фаол танқидий таълаш принципи бўйича иш кўрдик. Албатта, ишимизда Навоий асарларининг, хусусан, насрий асарларининг илмий-танқидий матнини тайёрлаган матншунос олимларимизнинг иш тажрибаларига суяндик. Матнни **А** ҳамда **И₁** нусхалари таркиби билан эски ўзбек ёзувида мукамал тарзда – “Муншаот”нинг сўнг-

⁸¹ Адабиёт музейининг катта илмий ходими Жалолиддин Жўраев 2010 йилда Туркияда хизмат сафарига бўлган чоғида ана шу қўлёзманинг электрон нусхасини мамлакатимизга келтирган эди. Ундан бизга бир нусха кўчириб тақдим этгани учун ҳамкасбимизга ўзимизнинг миннатдорчилигимизни билдирамыз.

⁸² Agah Surri Levend, Ali Sir Nevai, II cilt, Ankara, Türk tarih kurumu basimevi, 1966, б. 3-4.

ги, учинчи редакцияси ҳолатида кўчириб чиқдик. Асар таркибига кирмай қолган, қайсики бошқа қўлёзма манбалардан аниқланган икки мактубни матн охирига 109 ва 110-рақамлари билан тиркаб кўйдик.

Ишга жалб этилган нусхалардаги А нусхага нисбатан фарқли ўринлар илмий-танқидий матн аппаратида қайд этиб борилди. Шунинг билан бирга А нусхага хос бўлган нуқсон ва камчиликлар ҳам танқидий матнда рад этилиб, аппаратда кўрсатилди.

Чунончи: 3-мактубдаги

رتبه دا انى اعلى ديسه بولغاي بس سبب بو بولا الغاي كيم و باعث مونى ديسه بولغاي كيم
жумласида *سبب* бу *و* боғловчиси тушиб қолган. Биз жумлани бошқа нусхалардан тўғри ҳолатдаги вариантини кўчирдик ва аппаратда мазкур камчиликни қайд этдик.

86-мактубдаги “*ва баъс зулмати зимнида ҳаёти жовид навиди етар*” жумласи А нусхада: *و باس ظلمتى دا حيات جاويد نويدى ييتار*. Бунда “зулмати” сўзига ўрин-пайт келишигини қўшиб ёзилиши ва “зимнида” сўзининг тушириб қолдирилиши оқибатида жумла мазмунига жиддий путур етган. Бу ўринда ҳам ушбу нуқсонни текст остида қайд этган ҳолда, бошқа нусхалар асосида жумланинг тўғри ва тўлиқ шаклини тикладик.

Ҳатто, баъзи ўринларда деярли барча нусхани ҳам рад этишга тўғри келди. Масалан, 31-мактуб А, И, И₁, П нусхаларда (бу мактуб Б нусхада йўқ, афтидан у 1494 йилдан кейин ёзилган) шундай тугалланади:

چون مبارك نظر لارى توشكاي اصلاح بيله مشرف بولغاي دولت مدام و سلطنت مالا

كلام

Чун муборак назарлари тушгай, ислоҳ била мушарраф бўлгай. Давлат мудом ва салтанат молокалом. (Дарвоқеъ И₁ нусхада бу мактуб матни *والسلام* сўзи билан тугайди).

Кейинги гапнинг мазмуни мубҳам, чунки унда муҳим бир сўз – кесим етишмаяпти. Бу ҳолатни бизнингча, котибларнинг тутган йўллари билан изоҳлаш керак. Зеро, улар ҳамма вақт ҳам матнни кўчириш чоғида унинг мазмунига эътибор беравермайдилар. Мазкур ўринда ҳам улар келтирилган икки гацдан иборат парчани битта гап деб тушунишган ва “*бўлгай*” сўзини кейинги қисмга, бизнингча иккинчи гапга ҳам дахл этади, деб ўйлашган. Зотан, Навоий насрида уюшиқ гапларнинг аввалгисига тегилши кесим

ёки кесим вазифасини бажарувчи сўз кейинги гапда ҳам қўллангудек бўлса, иккинчи гапда уни ёзиб ўтирмаслик ҳоллари ҳам учрайди. Бунга мисолни “Муншаот”нинг ўзидан ҳам келтиришимиз мумкин. Чунончи, 36-мактубдан: “*Ҳар қаён юзлансангиз фатҳу зафар ёрингиз бўлсун ва жамиъ офот ва балиётдин Ҳақ таъоло ниғаҳдорингиз, омин*”. 11-мактубдан: “*Ва лекин хаёл ботил экандур ва муддао отил*”.

Зикр этилаётган парчада “*бўлгай*” сўзига котиб ана шундай тушунча билан қараган ва иккинчи бор уни ёзмаса ҳам бўлади, деб билган. Биз бу сўзни ўз ўрнига қўйдик ва бу ҳолни нусхаларнинг нуқсонини, деб топиб, аппаратда қайд этдик.

Нусхалараро тафовутларнинг бир туркуми эквивалент сўзларнинг қўлланишидир. Масалан, 79-мактубдаги *حلوص عقيدم نتیجه سی دین خبریدین* жумласидаги *دین نتیجه سی* сўзи ўрнида **И** ва **П** нусхаларда *خبریدین*, **Б** да эса *اثریدین* ёзилган. Шунингдек, **И** нусхаси котиби *دنیی، قضا، حال، حق،* **Б** нусха котиби эса *جهان، اجل، جزوی* сўзлари ўрнига *جزئی* сўзлари ўрнига *تقدیر، تینگری، خرسند* каби эквивалентларни ёзади. Биз бундай ўринларда **А** ва **И₁** нусхалардаги вариантни мақбул топдик ва танқидий матнга киритдик, эквивалент сўзларни эса аппаратда қайд этдик.

Нусхалар ўртасидаги характерли фарқлардан яна бири айрим сўзларни замонавийлаштирилган (модернизациялаган) шаклда ёзилишидир. Чунончи: *اورتاکالی* эмас *اورتاکالی* каби, *کیتورکای* эмас *کیتورکای* каби. Бунда ҳам таянч манба ҳисобланган нусхалардаги вариантни текстда бериб, ўзгартирилган, яъни, замонавийлаштирилган шаклдагисини танқидий матн аппаратида кўрсатдик.

Ана шу ҳолат муносабати билан бир масалага тўхталгимиз келди. У ҳам бўлса, бу каби сўз ва ибораларни замонавийлаштиришнинг “Муншаот” нашрларида ҳам мавжудлигидир. Асарнинг амалга оширилган нашрларида сўз ва ибораларни ҳозирги тилимизга мослаштирилган ҳолда босилган ўринлар учрайди. Чунончи, қўлёзма нусхалар матнидаги

توکاتکاندین، اگر ایکینجی هم، بیغاج، ایردی ایرکین، قچن، دنیی، تیکماسه каби сўз ва иборалар “тугагандин” (56-м.), “агар иккинчиси ҳам” (5-м.), “ёғоч” (7-м.), “эрди эркан” (12-м.), “қачон” (56-м.), “дунё” (24, 59, 65, 87-м.), “етмаса” (56-м.) қилиб босилган. Бундай ўзгартиришлар исмларда ҳам учрайди: *سنایی* - Санойй, *ابو اسحق* -

Мир Саййид Абу Исҳоқ. Кўплаб мактубларда учрайдиган *بييارىلدى* сўзи деярли барча ўринда “*юборилди*” шаклида табдил қилинган; *بىزىنك* ، *سىزىنك* каби қаратқич келишиги билан келган олмошлар бугунги истеъмолдаги шаклда – “*сизнинг*”, “*бизнинг*” қилиб босилган.

Бизнингча, бу каби ўзгартиришлар ноширларнинг эмас, балки нашриёт ходимларининг ишлари бўлиши керак. Мумтоз адабиётимизнинг тил хусусиятларидан яхши хабардор эмасликлари боис баъзи котиблар аслиятни “тузатиб” кўчирганларидек, нашриётдагилар асар ноширининг матнига ана шундай “тузатишлар” қилганлар ва бу ўзгартирилган сўз ва иборалар кейинги нашрларга ҳам ўтиб бораверган. Ҳолбуки, фанда шундай илмий ҳақиқат мавжудки, ҳар қандай асар ўз даври маданиятининг бадий ёки илмий ёдгорлигигина эмас, балки ўша давр ва ўша халқ тилининг ўлмас обидаси ҳамдир. Зеро, унда ўша давр адабий тилининг бойлиги ва хусусиятлари, ўша тил таровати ҳамда камолотининг муайян бир босқичи мужассамлангандир. Шунга кўра, мумтоз адабиётимиз намуналари, хусусан, Алишер Навоий асарларидаги сўз, ибора ва жумлаларни замонга мослаб ўзгартирган тарзда нашр этиш номақбул ишдир. Ана шу ҳақиқатдан келиб чиккан ҳолда биз кўлёмза нусхалар матнининг ҳар бир жиҳатига эътибор бердик, хаттоки, сўзларнинг имлосигача. Масалан, 13-мактубда *مولانا غياث الدين حلالى* номи учрайди. Бу ном нашрларда “Мавлоно Ғиёсиддин Жалолий” тарзида босилган. Ҳолбуки, биз кўрган барча нусхаларда (ишга жалб этилмаган нусхаларда ҳам) тахаллус *حلالى* эмас *حلالى* ёзилган (3-илова). Шунга кўра, уни “Ҳалолий” дея қабул қилдик ва танқидий матнга киритдик. Луғатлардан маълум бўлишича, “ҳалол” ёки “ҳаллол” сўзининг маъноси ҳал қилувчи, ечиб берувчи маъносидадир. Эҳтимол, мазкур шахс юксак билим ва иқтидорга эга бўлиб, ўта мураккаб масалаларни ечиб бера олиши туфайли замондошлари томонидан ана шундай лақаб билан аталгандир.

Бугунги тилимизда фаол қўлланиладиган “хизмат”, унга нисбатан кам ишлатиладиган “гунбаз” ва деярли ишлатилмайдиган “гаъвиз” сўзлари нусхаларда *تعويد* ، *كنبد* ، *خدمت* деб ёзилган. Нашрларда уларнинг бугунги истеъмолдаги шакли берилган. Биз уларни нусхалар матнида қандай битилган бўлса, танқидий матнда ҳам, кирилл ёзувидаги текстда ҳам шундай бердик.

Ишдаги белгилар

Ишимизда мақбул белгилар қўллашда ҳам деярли шу кунга қадар тузилган Навоий насрий асарлари илмий-танқидий матнлари муаллифлари тутган йўлдан бордик. Чунончи, илмий-танқидий матнимиздаги бирор сўз асосга олинган қўлёзмаларда бошқа сўз ёки ибора билан алмаштирилган бўлса, унда танқидий матндаги сўз тепасига рақам қўйиб, саҳифа остида бу сўз қайси асосий нусхамизда қандай сўз билан алмашган бўлса, ўша сўз кўрсатилди. Масалан, 70-мактубда *دور بولغان* сўзи Б нусхада *بولغان ايرميش* ибораси тарзида келади. Бу ҳолда матнда *دور بولغان*, аппаратда *بولغان ايرميش*⁶ деб берилди. Шунингдек, 77-мактуб матнидаги *سلامت ليغينگيز غه* сўзи И₁ нусхада *سلامتینگيز غه* шаклида берилган. Биз танқидий матнда аввалги вариантни қолдирган ҳолда, ўзгарган сўзни аппаратда *И₁ سلامتینگيز غه* қайд этдик.

Бутун бир жумла ёки ибора бошқача шаклдаги жумла ёки ибора билан алмашган ҳолларда танқидий матнда жумла бошланганидан сўзнинг ўнг томонига юлдузча (*) белгиси ва жумла тугалланганидан сўзга навбатдаги рақамни қўйдик. Масалан, 4-мактуб матнидаги *ايشيكلار مدروس و حجره ايشيك لاری مسدور* ибораси Б нусхада *ايشيكلار مدروس و حجره ايشيك لاری مسدور* тарзидадир. Бунда танқидий матнда *ايشيكلار مدروس و مسدور*^{7*} аппаратда эса қилиб кўрсатдик.

62-мактуб матнидаги *هجران اوتى نينک* ибораси И ва II нусхаларда *هجر اوتين* кўринишида, И₁ нусхада эса яна бошқачароқ *هجر اوتى* тарзида. Бунда ҳам танқидий матнда аввалги вариантни бериб, аппаратда нусхалардаги фарқларни кўрсатдик: *3* هجر اوتين* И₁ ; *هجر اوتى*.

Баъзи ўринларда учровчи сатрлар қурилишидаги фарқларни ҳам юлдузчали рақам воситасида кўрсатдик. Масалан, 74-мактуб бошланишидаги рубойнинг учинчи мисраси:

صفحه لوحيدا قلمى قىلدى رقم

И ва II нусхаларда бошқачароқ:

صفحه لوحيدا چون قلم قىلدى رقم

Котибнинг, биз И нусха котибини назарда тутмоқдамиз, билбми ёки билмай қилган ўзгартириши оқибатида рубойнинг мазмун бутунлигига путур етган, яъни ёр ҳақида бораётган сўз бу ўзгартиришдан сўнг қаламга кўчган. Шунга кўра, биз бу ҳолатни

хато деб топиб, уни саҳифа остида ^{5*}ИП چون قلم قیلدی رقم 5*
دها қайд этдик.

Баъзи ўринларда бирор сўз маънодошига алмаштирилиб кўчирилган бўлса, аппаратда алмашган сўз, унинг ёнига “ўрн.” (ўрнига) қисқартмаси қўйилиб, сўнгра алмаштирилган сўзни кўрсатилди. Масалан, 47-мактубдаги **حق** сўзи ўрнида **Б** нусхада **تینگری** сўзи ёзилган. Буни аппаратда ²**Б** **حق** ўрн. **تینگری** тарзида ифодаладик.

Сўз, жумла ва байтлар тушириб қолдирилган ҳолат “ – ” белгиси билан, қўшилган ҳолатлари эса “ + ” белгиси билан кўрсатилди.

Ишимизда асос бўлган қўлёмалар орасида **А** ва **И** нусхаларга хос бўлган бир жиҳат, яъни улар матнида учровчи тузатишларни ҳам эътиборимиздан четда қолдирмадик. Зеро, мазкур тузатишлар таҳририй характерда бўлиб, улар асар матнини мукамаллаштириш йўлида қилинган уринишлардек тасаввур пайдо қилади кузатган кишида. Аввало, “Муншаот”нинг дастлабки редакцияси (**Б** нусха)га нисбатан кейинги, иккинчи редакцияси китобатида анчагина таҳририй ўзгартиришлар қилинган ва бу танқидий матнимиз аппаратидаги **Б** нусхага доир фарқлар мисолида аниқ кўзга ташланади. Қолаверса, **А** ва **И** нусхалар кўчирилганидан кейин ҳам улар матни таҳририй назардан ўтказилганлиги мазкур тузатишлардан аён бўладики, биз юқорида **И** даги ана шундай тузатишларнинг баъзилари устида тўхталган эдик.

Маълумки, илмий-танқидий матн тузиш ўта машаққатли ва масъулиятли ишдир. Навоий “Муншаот”и устида олиб борган изланишларимиз давомида асарнинг илмий-танқидий матнини тузиш бугунги навоийшунослигимизнинг муҳим вазифаларидан бири эканлигини ҳис қилган ҳолда ана шу ишни амалга ошираётиб бунга янада иқрор бўлдик. Бинобарин, ушбу ишимизга жиддий қараб, холис баҳо беришни илмий жамоатчилигимиз, хусусан, матншунос мутахассислардан умид қилиб қоламиз. Ишимизнинг арабча хат асосидаги эски ўзбек ёзувидаги танқидий матнини компьютерда саҳифалашидан ташқари, асарда келтирилган ояти қарима ва ҳадиси шарифларни тўғри ўқиш ва ёзишда бизга беғараз ёрдам кўрсатгани учун ЎЗР ФА Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейининг илмий ходими Озодбек Алимовга самимий миннатдорчилигимизни билдирамиз.

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

Ҳамди мавфур ул сониъғаким, илми муншийси сунъ қалами била каломи мажид иншосин офариниш авроқиға рақам қилди, то офариниш аҳли анинг аҳкоми била амал қилғайлар ва яхшини ямондин ва килурни қилмасдин билғайлар.

Рубоийй а:

Ул ҳокимким, омдурур ихсони,
Шаҳлар бошиға нофиз анинг фармони,
Фармониға иншо сувари Куръони,
Иншосиға иъжоз келиб арзони.

“Жаллат а..ла..уху ва ғаммат неъмауху”.

Ва дуруди номаҳсур ул рофиъғаким, шаръи муфтиси килки амри била шариаъати ҳамид имлоси замон саҳойифиға ёзилди. То замон эли анинг амру наҳйи била иштиғол кўргузуб, хато байдосидин савоб тариқиға росих бўлғайлар.

Рубоийй а:

Ул шоҳки, мойаи фасоҳат келди,
Ҳар нукта анга маҳзи балоғат келди,
Ҳақдин иши оламға рисолат келди,
Шони бу рисолатда адолат келди.

Саллаллоҳу алайҳи ва ала а..лиҳи ва асҳа..бихи.

Аммо баъд: ажиллаи асҳоб оллида андоқ маъруз бўлур ва аиззаи аҳбоб хидматида андоқ арзға еткурулурким, атрок иншо-сида ва бу аҳли идрок баён ва адосидаким, биров бировга рукъа ёзғай, ё ул киши ул рукъаға жавоб битигай, дағи рукъа келгурган қосидни қайтарғай – алфози латофатдин муарро ва тарокиби бало-гатдин мубарро эрди. Ва адоси рангин фикаротдин намойишсиз ва мазмуни рангин абётдин оройишсиз. Ва муқобалада форсий алфоз-нинг иншолари дилписанд ва макотиб ва имлолари номаъдуд ва аржуманд эрди. Хаёлға андоқ келдиким, турк алфозининг дағи рукъалари ҳамул мисол била битилғай ва бу тилнинг номаларин ҳам ўшул минвол бида сабт этилғай. Оз фурсатда бу рукъалар жамъ бўлуб эрди ва номалар йиғилиб эрдиким, бу авроқ зимнида сабт бўлди.

Рубоиййа:

Ҳар кимки ани ўқурни бунёд этгай,
Роқимни агар дуо била ёд этгай,
Тенгри они ҳар банддин озод этгай,
Ҳар ғамдин анинг хотирини шод этгай.

1

Тоғ-тоғ ниёз рафъидин сўнгра қоф-қоф ихлос юзидин маъруз улким, бу фаслдаким, наврўз насимининг мушкбезлиғи лола димоғин савдойи ва баҳор салқинининг атрангезлиғи булут мизожин ҳавойи қилибтур - лоладек савдойилиғдин тоғ ҳавоси қилиб, булутдек ҳавойилиғдин қайо савдоси бошқа тушти. Чун ул бийик пойаға сарафрозлиқ ва ул олий мақомда анжумандпардозлиқ даст берди, манзиле кўрулди – саҳо аҳли ҳимматидин рафиъроқ ва бисоте топилди – зако хайлининг хаёлидин бадиъроқ.

Маснавиййа:

Кўк сабзаси кўкка еткуруб бош,
Ул кўкта бўлуб нужум ушок тош.

Авжики йитиб фалак симоён,
Қаплондин олиб қамар низоён.

Ҳам субҳ шамомаси сумансо,
Ҳам шом насими сунбулосо.

Сарбаландлиғи сабза тилидин “*ва ила-с-сама..и кайфа руфиъат*” адосиға жорий ва побаржолиғи садо тақриридин “*ва ила-л-жиба..ли кайфа нусибат*” баёниға зоқир. Мунунгдек дилкушо масканда баҳорий булут қатароти лола жомиға тушкони қарроба саҳобидин бода селин лолагун жомға куймоққа боис кўрунди ва бу янглиғ руҳафзо маъманда барқ ламъасидин тийра тошлар санг кабоб пишурғали чакмоқ чаққали муқтазий бўлди. Ва лекин ул баҳори ҳайот суҳбатидин айру ҳар лола аҳбоб жониға доғ ўртағали шуълае ва ҳар катра асҳоб ҳайоти шамъин ўчурғали Дажлае орди – густохлиқ юзидин фалонни қулукка йиборилди, агар кўхнавард ашҳабни қулла азиматиға сурулса ва анинг хорошигоф тувогидин секриған ўт била барқ ламъасидек мунтазирлар кўзларин

ёрутулса, тоғдин куёш чиққондек бўлғай ва баҳордин гул очилгондек кўрунғай.

Рубоиййа:

То фасли баҳор зеби олам бўлғай,
Ул зеб ила боғ сабзау хуррам бўлғай,
Лутфунг бир-бир элга дамодам бўлғай,
Гаҳ-гоҳ бизинг жонибимиз ҳам бўлғай.

2

Рубоиййа:

Чун меҳр ўтидин самандар ўлди саратон,
Оташкададек тутошти гулзори жаҳон,
Эрмас бу исик гунашда чиқмоқ имкон,
Хуштур кишига бўлса совуқ соя макон.

Чун спехр заргарининг анбури учидин бир кулича олтун секриб, сувға тушти, яъни чарх корхонасида жавзонинг икки пайкари аросидин куйош курси саратон обғирига тахвил қилди; сипехри куравий заргар кўрасидек меҳр ўтидин ул навъ кизидиким, яқиндурким, фалак тосидин савобит доналари тосдағи кальий қаторотидек эриб, тома киришғай ва тадовир бўталаридин саййорот сийми сув бўлуб, сиймобдек оқиб, арз кониға етишғай. Биҳор суйидин жаҳон жисми терга ғариқ ва бухор ўтидин хаёл пайкари ерда хариқ.

Маснавиййа:

Дарёға солиб исик ҳаво тоб,
Тўлғонмоғи ўз-ўзига гирдоб,

Тоғдин кишиким, тилаб нишони,
Бир тўда кизиқ кул англаб они,

Хуршид ҳароратидин анжум,
Ер сояси остида бўлуб гум.

Тинмай югуруб куйун такидин,
Қум узра аёғи куймакидин.

Кўк таъйиға чун ҳарорат ошиб,
Жисмиға шафақдин ўт туютиб.

Ҳар насими дилфуруз ҳаво ҳароратидин бир самуми жонсўз ва
ҳар зулоли хурушон ҳарорат шиддатидин бир марақи жўшон.

Маснавиййа:

Дегайсен юқорроқ чиқиб замҳарир,
Куйирик тушубтур сипехри асир.

Анинг бирла хуршед ўлуб муттафик,
Ҳавони ҳам айлаб турур муҳтариқ.

Уйдин бош чиқормоғлиқ ҳаво оташрезлиғидин мутаассир ва
эшиқдин аёқ ташқари қўймоғлиқ ер оташангезлиғидин мутааззир,
хусусанким, бу заифнинг мизожи неча кун май ўти иштиолиға
муштағил учун ҳоло ул иштиғол асари табиатда муштаил бў-
лубтур.

Байт:

Оҳ мина-л-хамри ва ҳолотиҳи,
Аҳрақа қалби би ҳароротиҳи.

Маснавиййа:

Гаҳ усруклук андоқки, акшомғи ҳол,
Кўрунуб сабуҳий чоғида маҳол.

Гаҳ ул навъ махмуру пажмурдалиқ,
Гаҳ майдин неким, жондин озурдалиқ.

Бода ўти жисмимға туютиб, ул ўт дуди, балки, шуъласи бо-
шимдин опқон учун “*Ал-узру инда киромин-на..си мақбулун*” маз-
мунин шафиъ қилиб, бу ниёз руқъасин густоҳлиқ қилилди. Асҳоб
мизожи истиқомат сафҳасида алифдек муқийм ва аҳбоб табиати
эътидол гулшанида сарвдек мустақим бўлсун. Омин, ё Раббал-
оламин.

3

Маснавиййа:

Чун хазон барғи ҳусн этар оғоз,
Эвурур юзни зоҳир айлаб ноз.

Рубоийй а:

Чун бўлди хазон баргига ҳусн изҳори,
Нозин этар оғоз тушуб ҳар сори,
Лекин эвурур юзини зоҳир айлаб,
Сафрат анго зулми фалаки зангори.

Сипехри дун шиор жуз талаввун ва ранг омезлиқ ва рўзгори буқаламунлуқ дисори ғайри дуранглик ва ҳийла ангезлиқ эрмас учун, ложарам ул биридин гоҳи бисот бўстони ранго-ранг гуллар била музаййандур ва бу биридин гоҳи бўстон бисоти гуногун йафроғлар била мулавван. Ва лекин, чун баҳор субҳининг ҳар гули кучёш гулидек гулбун сипехридин тулуъ этса, оқибат хазон офтоб зардиға мунтақилдур ва йигитлигининг ҳар чечаги ахтар чечакларидек сипехр гулбунидин очилса, охир субҳ асфар хазониға мунтаҳи.

Маснавийй а:

Не баҳорида шод бўл чандон,
Айлабон ўзни гул киби хандон,

Не хазонида барг айшини соч,
Юз уза заъфарон дўконин оч.

Аммо, чун маржеъ сўнғги қисм ва миод сўнгроғи шиқ бўлди. Ҳар ойинаким, пойада ани воло ва рутбада ани аъло деса бўлғай. Бас, сабаб бу бўла олғайким ва боис муни деса бўлғайким, чун фалак тожири таманно манзили мазраидин кучёш юсуфин биғ мизони каффасиға киюрди ва анинг саодат кундузи кофурий жисми кечанинг баҳоға келтурган саводий мушки била вазнда тенг чиқти. Чаманнинг рухсори Юсуф ишқида Зулайхо узоридек коҳий ва хазон ели ҳам анинг дамодам совуғ охи киби номутаноҳий бўлди. Қаро йиғочнинг сариғ баргларин ел учурғони тутундин учқунлар айрилғонининг мисолин ва қизил толнинг коҳий йафроғларин баъзи жисмида қолғай, шингарф хутути узра заъфарон афшоний қилғондин нишона кўргузди. Муртафеъ шохлар узра шамъ шуъласидек барглар шакли шарҳига бўстон музаккирлари **“ва лақаод зайъана-с-сама..а-д-дунйа бимасо..биҳа”** каримаси била мутакаллим ва ул шуълаосо барглар акси шишаи ҳалабийда ойнаи Чиний каби зулол ичра тушгандин чаман қушлари **“ка мишка..тин фи-з-зуъса..жа»** савтиға мутараннум.

Маснавийя:

Чу қилди қаҳрабогун меҳри гардун,
Йиғочлар барги рангин қаҳрабогун.

Шажар йафроғи бўлди қаҳрабодек,
Демаким қаҳрабо, меҳри самодек,

Сабо қилғоч сув узра зарфишонлик,
Сувнинг тиғини айлаб зар нишонлик.

Учуб барг ўтидин ҳарён шарора,
Нечукким, зарварақдин пора-пора.

Сариғ йафроғ узаким ўлтуруб зоғ,
Бўлуб андоқки, сориғ лолада доғ.

Қилиб зарҳал хазон наққоши тартиб,
Қилурға боғ авроқини тазҳиб,

Бу шуғли ичра айлаб саҳв таркин,
Зар андар зар қилиб барг узра баргин.

Мундоқ фаслки, ҳеч фасл нишотқа мундин муносиб ва лойиқ-роқ эмас. Ва мундоқ вақтки, ҳеч вақт айшқа мундин ансаб ва мувофиқроқ киши нишон бермас. Ҳар ойинаким, ул хуршиди авжи камол олгун жом ичра асфар май била сархуш ва анинг кайфийатидин олам аҳлиға зарфишонлиғи хазоносо, балки хуршед-вашдурурким, айши мустадоми мудом бўлсун. Ва лекин агар гоҳи умиди бўстони хазонидин баргрезга қолгонлар ва ҳаёти гулистони ҳирмон баргрезидин хазонға учрағонларни журъа била ёд қилса, камоли куёшидин заррае кам бўлмағай ва қатра била шод этса, жамоли машъалидин шароае ўқсулмағай.

Байт:

Гулунг ранги асфар нишон бўлмасун,
Баҳорингға ҳаргиз хазон бўлмасун.

Дуоеким, шито қалбида шито қалбидин дилсўзроқ ва ниёзеким,
қиш айнида қиш айнидин дилфурузроқ бўлғай.

Б а й т:

Анинг ҳар ахгари ёқути аҳмар,
Мунинг ҳар зарраси рахшанда ахтар.

Адосидин сўнгра арз улким, ҳеч вақти мувофақатлиқ аҳбоб
бир-бири висолидин баҳра олурға ва ҳеч замони мусодақатлиқ
асҳоб бода базми тарҳин солурға андин яхшироқ йўқтурким, мар-
ғуб ёронлар машҳуд бўлғайлар ва ағёр юзига хужра эшиклари
масдуд.

Б а й т:

Тузалғай ёр ила базми висоли,
Вале ағёрдин ул базм холи.

Ва бу иқбол ҳеч қачон андоқ муйассар бўлмас ва бу мақсуд
ҳаргиз андоқ дилпазир кўрунмаским, қиш бўлғай. Хусусанким, бу-
рудат шиддатидин ҳавос идрокдин нокор ва кеча бўлғай. Батахсис,
булут мушқфом ҳавоға қорнинг суда сиймидин кофурбор ва дай
шоҳи шабихунидин ўт зардуштининг хайли манқал кўрғонида
ҳисорий ва баҳман чериги чопқунидин шарора маздакининг сипоҳи
тош бирла темур қалъасида мутаворий; фалак гунбазида анжум ан-
жумани тун қаро кийпи ичра ниҳон ва рўзгор олачуғида қуёш тур-
ки саҳобнинг ҳокистарий синжобида пинҳон, сипеҳр хиргоҳидек оқ
уйда анжуман аҳли мужтамъ, нечукким, сипеҳр хиргоҳида сурайё
соқийларға гоҳи муоширлар май тақозоси учун бу байт била му-
такаллимким,

Б а й т:

Соқийё, дай шиддатидин аклу ҳис бетоб эрур,
Чораси жоми булурун ичра лаъли ноб эрур.

Ва айқчиларға гоҳи муғаннийлар бода илтимоси учун бу назм
била мутараннимким,

Б а й т:

Қасд этар эл жониға ҳардам совуғлуқ бирла дай,
Соқийё, синмас ҳаво захри, кетур тарйоки май.

Нор ахгарларининг ламаоти нечукким, лаъли коний ва анор до-
наларининг боғлонғони нечукким, ёкути руммоний.

Маснавийъ а:

Хушо, базм аро ўту май бўлса дай,
Май андоқки, ўту ўт андоқки, май.

Анинг манқали шийра тазйин келиб,
Муниг шийраси манқал ойин келиб.

Юзинда муниг май бати лаъли ноб,
Анинг устида бўрдагон бат кабоб.

Муниг ламъаси кўзни равшан қилиб,
Анинг шуъласи уйни гулшан қилиб.

Вале базм юз бошлиғ оқ уй аро,
Оқ уй тоши тун мушки бирла қаро.

Ҳамул мушк узра абр кофурбез,
Жаҳон узра якдаст кофуррез.

Алқисса, тафриқа имкони ончаким мақдури бор – нобуд ва
жамъийат мақдури ончаким имкони бор – мавжуд. Ва ҳол улким,

Б а й т:

Ҳар неким тақдир бўлса, сарбасар топмиш вужуд,
Бовужуди мунча юз минг, сен агар йўқсен, не суд?

Меҳр ваъдаси ҳамоно меҳри гиёҳдек итти, ёхуд тун яримида
меҳрдек ер тубига кетти. Ул лаъли оташин ҳижронида не лаългун
ахгарда ҳарорату не оташнок майда кайфийат ва ул меҳр осо жабин
ҳирмонида не шамъ шуъласи ёруқ ва не кўз шамъи айни йиғидин
очук; ҳар соя ҳаракатидин бағирда тоб ва ҳар аёқ унидин кўнгулда
изтироб. Чун муҳлик интизордин жон оғизга етти ва шикеболиғ их-
тиёри илиқдин беихтиёрона кетти. Бу паришон алфоз маркум бўл-
ди ва ошуфта калимот таҳрирға келди. Агар шабранг сарсар хиром-
ға рокиб бўлуб, рўзгори шабранг ва охи сарсар монандлар суҳ-
батаға роғиб бўлулса, тун яримида куёш тулуъ қилғондек ва қиш
ўртасида гул очилғондек бўлғай.

Рубоиййа:

То кишда совук табъга матлуб ўлғай,
То айш совук вақтда марғуб ўлғай,
То бу бори тийра тунда маҳбуб ўлғай,
Мажмуъи сенинг ҳолинга мансуб ўлғай.

Омин, ё Раббал-оламин.

5

Ул саодат буржининг куёши бир ой камонхонада варзиш қилгондин сўнгра ўчку ови азиматиға тоғ сори юзлангандек фалак турки, яъни хуршид қавс чиллахонаси гўшасидин жадй қулласи авжиға таҳвил қилиб, ул бирида бурунғи кеча эриша олмай, фироқ зиндонида маҳбус қолгонларға қиёмат кунининг тунича кўрунгандек, бу бирида дағи аввалғи оқшом хўблар номи зулфи ялдосидек узун кўрунуб, анда ушшоқ охи дуди оламини тийра қилиб, ҳамул ел бурудатидин ашки ёмғурлари жола боғлангондек, мунда ҳам мушкфом булут саводидин олам зулматкирдор ва сарсар шиддатидин ул мушк кофурбор бўлубтур. Бу бурудатни оташкада ўти дафъ қилмас, магар майкада бодаси ва бу зулматни куёш ламъаси ёрута олмас, магар ул юз жилваси. Арз улким, аввалғиси димоғларни кизитибдур, агар иккинчи ҳам кўзларни ёрутса, ғоят лутф бўлғусидур.

Байт:

Гар май ўтидин қолмади базм ичра совуғлуқ,
Келсанг кетарур тийралигин дағи ёруглуқ.

6

Талаб дарёсидин мақсуд гавҳарини биров иликлай олғайким, муроди сафинасининг дебчасин ул сонийи жавоҳир ҳамди била мурассаъ қилғайким, ҳар ноумидлиғ барри аро анинг ихйойи ихсони юз кўргузса, баҳри нажот қилғай ва мурод тенгизидин матлуб кемасини биров соҳилға еткурғайким, мақсуд жунгининг феҳрастин ул кодири завоҳир шукри била муламмаъ этгайким, ҳар дард соғарида анинг бодаи шавқининг дурди томса дарёйи ҳаёт қилғай.

Маснавиййа:

Анга ҳамдким, чархи дарё навол
Топар андин анжум лаоли мисол.

Бу дарёда кишти янги ой ўлуб
Ки, заврақ киби баҳр паймой ўлуб.

Бу завраққа гулмех этиб кавкабин,
Қилиб бодбон субх чодиршабин.

Аммат биҳор афзолаху ва домат жавоҳир наволаху.

Маснавийъа:

Тенгрининг ҳамди чунки топти насақ,
Наът дарёсиға сурай заврақ.

Улки чун баҳр қурбати тошти,
Чарх тўкуз тенгизидин ошти.

Дуррат ут-тож ўлуб сифоти анинг,
Баҳр ул-аброр наъти зоти анинг.

Эски наълайнидек вале нимаси,
Нуҳ тўфони дафъиға кемаси.

Кўнгул баҳридин махфий дурларни олий мажлисқа бу навъ нисор қилилурким, бу сафарким, бу нотавони бечора ва бу беҳонумони овора илайиға тушубтур, биёбони суубатин, бал вусъатинким, хаёл тойири йиллар қанот уруб, анинг поёниға етмак хаёлдурур ва тоғининг шиддатин, бал рифъатинким, назар пайки қарнлар қадам солиб, анинг авжиға етмак маҳол –бурунги руқъада шарҳ қилилиб эрди.

Байт:

Ҳар неки варақда эрди марқум,
Бўлмиш бўлғай ўқурда маълум.

Ул дашт ва тоғни ҳидоят дастёрлиғи ва иноят помардлиғи била дасту пой уруб қатъ қилғоч, дарёе илайиға келди – умқи таманно лужжаси била тенг ва сатҳи тахаййул баҳридин кенгким, андин чора убур эрди ва кемага кирмак зарур. Руҳсиз бадан гўрда ором тутқондек ва нурсиз мардум кўзда мақом қилғондек, ул мардуми йўқ кўзлар масаллик тийра уйларга кирилди ва ул мунхасиф ҳилоллар сайрининг суръати била бир ойға дегинча ул мартабада

эрдиким, ҳар бир кун минг йилчилик йўл бор эмиш, дейилса, мингдин бирини дейилмамиш бўлғай ва ул фалакваш баҳрнинг вусъатининг юзи ул ғоятқача эрдиким, сипеҳр лужжасига ташбиҳ қиллса, дарёсидин катрае айтилмамиш бўлғай. Баҳрий жонвардин ажойиб сувар ғоятсиз ва дарёий сувратдин ғаройиб пайкар ниҳоятсиз.

Маснавийй а:

Аён сув ичра ҳар ён юз ғаройиб,
Бўлуб минг зоҳир ул юз бўлса ғойиб.

Неча кўз тушса кўк сув чарх монанд,
Тошиб атрофи кўк зайлиға пайванд.

Хиромон ҳар тараф юз турфа моҳи,
Хирад моҳиййатин билмай камоҳи.

Анингдек саҳмноку ўйла ҳойил
Ки, айлаб кўргучи ҳушини зойил.

Равон юз тоғу бирга бўлмай ором,
Вале тоғеки, бўлғай моҳи андом.

Нечаким орқаси тоғ авжи янглиғ,
Танида нақш дарё мавжи янглиғ.

Кашафлар ҳар бирининг саҳми беҳад,
Ясаб сув узра жисми бирла гунбад.

Бўлуб меъмори қудрат анда боний
Сувдин қилмай хароб андоқ бинони.

Балиғ сайд айлабон ҳар ён наҳанги,
Нечукким, ранг сайд этгай паланги.

Тани бир пушгаеким бўлса хоро,
Темурдин тишу чангал ошкоро.

Кўрунуб жонвар баҳр ичра беҳад,
Нечукким, дашт ичинда ҳар нечук дад.

Тамаввуж баҳр узаким тутмай ором,
Алар устига субҳ илги ёйиб дом.

Ва гоҳи сарсар таҳрикидин дарё талотуми била “*ва иза-л-биҳа..ру фуҷжэсират*” саводиға роқим ва гоҳи кўлок ташвиридин амвож таоқуби сув хуруши уни била “*ва иза-л-биҳа..ру суҷжэсират*” адосиға мутакаллим.

Ҳар нафас юз офатдин кўнгул сув бўлуб, жондин илик йуйулуб ва ҳар замон минг хатардин жон оғизға етиб, ўлумга кўнгул қўйулуб; кўзга туфроқ иззати сурмаи сипоҳонийча кўрунуб, вале ул кўрунмай; кўнгулга тош қиймати ёқути руммонийча топилиб, вале ул топилмай, бу тавр балийот аро ҳалокка мушриф эканда ва бу навъ маҳолик аро ўлдум, деганда дарёдин обхўриш узулди ва туфроқ висоли насиб бўлди, юз ерга қўйуб ва кўз туфроққа суртуб, шукр бажо келтурулда ва шавк юзидин боштин қадам қилиб, каъбаи мақсад азмиға қадам урулди. Умид улким, андоқки висол водийси тай бўлди, ҳижрон баводийси ҳам катъ бўлғай. Ва лекин таваққуъ ахбоби жонийдин улким, дуо ели била гоҳи бу ниҳоятсиз даштдинким, наъли бараҳна қадам урубмен, балийот хасу хорин супургайлар ва илтимос асҳоби жовидонийдин улким, гоҳи ниёз ашки била бу шориъи йўқ биёбонғаким, қиловузсиз кирибмен, офот гарду губориға сув урғайлар.

Рубоийи а:

Ёнсам, яна ғурбатни ҳавас қилмағамен,
Ҳижрон ўтиға танимни хас қилмағамен,
Жуз жоми висол мултамас қилмағамен,
Ҳақ ҳазратида шукрни бас қилмағамен.

7

Фано бешаси соҳатида висол шажарасидин самара топқонлар бошиға фалакнинг муҳолиф ҳаракотидин ҳар жафо арраси келса, зикриёқирдор тиллари жуз холиқи бечун ҳамдиға зоқир бўлмағусидурур. Ва вафо шажараси сойасида мурод самарасидин натижа кўргонлар аёғиға чархнинг мутаоқиб зурубидин ҳар ситам тепаси тегса, мансурвор нутқи ғайри сонё “*қун файақу..н*» шукриға тақаллум қилмағусидурур.

Рубоийи а:

Нахлаки ризо сохилидур беша анга,
Руст онгла фано туфроғиға реша анга,
Ҳар лаҳза аёққа тегса юз теша анга,
Бошдин чу кечибтурур, не андеша анга.

Рубоийй а:

Ким этса фано бешасида буди анинг,
Ҳар шохқа эл урмоқ эмас суди анинг.
Истарки, етишгай улча мақсуди анинг,
Маъдум керак ҳар неки мавжуди анинг.

Ва ал-ҳақ, бу шева бир сарвдек озодаваш даъбидурурким, сипехри тездав жафоси ҳароратидин иситма иштиғоли чинордек жисмиға ўт солса, жуз ҳақ ризоси нақдин истарга овучин очмағай ва бу тарика бир санавбардек нолакаш расмедурким, чархи сабукрав ҳаракоти бурудатидин титратма тазалзули сапийдордек аъзосиға раъша еткурса, сабот туфроғидин кадам олмағай ва сабр ҳавосидин бош чекмағай. Биҳамдиллаҳ ва оламинаки, то сипехри даввор ҳаводиси саргардонлиғидин рўзгори нопойдор навойиби бесомонлиғидин Мозандарон чанғалига қадам қўйулубтурким, ашжори касратидин сабоға ҳарими тавфидин маҳрумлуқ ишдур ва шохсори рифъатидин самоға ҳар лаҳза юз минг сарзаниш. Яфроғ ғулувси хижоблиғидин туфроғиға ҳаргиз меҳри зарфишон анворидин бир дирам тушмаган. Ва муртафиъ шажари беҳисоблиғидин соҳатиға мутлақ саҳоби гавҳарафшо жавоҳиридин жола етишмаган. Арш соқиға чирмашиб чиққан ишкпечондин бир дона суҳо ва сидра шохиға тўлғониб бош чеккан токидин бир хўша сурайё. Ғоятсиз ашжоригақим, ер била кўкка иттисол берур – “*Аслуҳа.. са..битун ва фаръуҳа.. фи-с-сама..и*” содиқ ва ниҳоятсиз туйуриғақим, ердин учқонда фалак юзин ёпар – “*Ва ҳийа тамурру марра-с- сиҳа..би*” мутобик.

Маснавийй а:

Не беша, Аҳраман бўстону боғи,
Анинг не авжи пайдо, не кироғи.

Йиғочи устида кўк сабзалар фощ,
Вале кўк сабзасидин ўткариб бош.

Кухан ашжор ҳар ён бокса юз минг,
Ўтуб боши фалакдин ҳар бирининг.

Этиб ҳайкаллари пайдо маҳобат,
Қилиб пайкарлари зохир ғаробат.

Паёпай девлоҳ анинг жиболи,
Саросар девбод анинг шамоли.

Бўлуб ҳар барг бир миръоти васвос,
Тутолмай хирад ўз ҳушини пос.

Қилиб ҳар руди суйининг садоси,
Аён юз гулу шайтон можароси.

Шиголининг уни афғони андух,
Чекиб кирган кишининг сўгига дух.

Ҳар эски йиғочини қўнгорурға фалак пили субҳ хартуми била ажз зоҳир қилиб ва агар қўнгорса балорин тоширға сипеҳр аробаси ул юк остиға ёнчилиб; хашорати маҳобатидин рўзгори буқаламун арқаи бир песа таноб ва сибоъи салобатидин чархи дун асадиға бир газдин ясағон шерча ҳисоб. Вухуши хайлининг аёғи кўпидин ер аъзосида юз минг жароҳат ва туйури жўшининг фиғону нафидин фалак димоғи пардасида юз туман қароҳат. Кундуз офат ўтидин куйган хирман шакли анда меҳри рахшон ва кеча талбис шуъласидин ёруғон кирми шабтоб шамъи анда нужуми дурахшон. Йиғочининг самари бори дил ва самарининг таъми захри қотил. Бовужуди бу ғариб ҳолат ва турфа мақолат чун анда бўлмоғлиғ рўзгорим носийасида қазо қаламидин таҳрир топмиш ва носийам сафҳасида қадар хомасидин нақшпазир бўлмиш – ҳар тикандин бир гулча осойиш етар ва ҳар тошидин бир дурча оройиш фахм бўлур. Муҳлик ҳавоси Масиҳо дами ва қотил суйи Хизр чашмасининг нами дўзахваш фазосида сели балодек рудхона “*жанна..тин тазри.. мин тахтиҳа-л-анҳа..р*”дин нишона, бадтаъм мевалари била номакбул ашжор “*ва фа..киҳатун ва нахлун ва румма..н*”дин намудордурур.

Б а й т:

Ўзлугин ошиқ агар дўст хавосиға берур,
Ёрдин ҳар не келур руҳиға осойиш эрур.

Ва агар ватан ҳижрони айёмиға муқтазий бўлуб, бу фирок бешасидин висол даштиға юз қўйулса ва бу фуркат чангалидин қурбат саҳросиға қадам урулса ҳам чун қазо ҳодийси инонкаш бўлғусидур, барқвор секримақдин ўзга ва абрқирдор елмақдин ўзга чора бўлмағусидур ва давое топилмағусидурким, Ҳақ субҳанаҳу ва таоло борча йироғлиқ муғилонлари аро саргардонларни яқинлик каъбаси тавофиға мушарраф қилғай, омин.

8

Ҳамду сано ул сонийғақим, олам бўстонида салтанат гулбунининг сарсабзлигин адл жўйборидин қилди, то бу судин сероб бўлуб, ул гулбунда сабот ва давом гуллари очилди. Ва давлат биносиға завол еткурур офат ёгинларин зулм саҳобида ниҳон этти, то ул ёгин селларидин бу бино асосиға бузуғлуқ етти. Ҳакимеки, ҳар ҳокимниким, ҳукумат тахтида пойдор истади, кўнглига ўзга ҳукмлари инқиёдини марғуб кўргузди ва ҳар фармонравонинг асоси давлатин бемадор тилади, хотири чаманидин саййид ал-мурсалин шаръининг мутобаати гулларин узди. Одилеки, нек аҳдлиғ шажарасиға мурод самарасин берди, то ул шажарани эгган киши бу самарани терди. Сабуреки, мақсуд гавҳарин тааммул дарёсиға солди, то ҳар ким ул дарёға ғавс қилди, бу гавҳарни олди.

М а с н а в и й й а:

Таоло Аллоҳ зиҳи ҳар покдин пок
Ки, не шаҳ, не гадодин бор анго бок.

Гадони шоҳ этардин йўқ ҳаросон,
Анго шаҳни гадо қилмоқ ҳам осон.

Ва ҳува-л-ҳаййу-л-лази ла йаму..ту абадан ва фи шаъниҳи тақаддаса ва таоло.

Ҳақ субҳанаҳу ва таоло ул дониш ҳадиқасининг юзин ҳаводис хазони ели хатаридин ва ул бийниш ҳадиқаси нурин навоиб чашми захми зараридин ўз паноҳида асрасун. Муборак хотириға борча они ўтқарсунки, вужудқа келтургач дунё ва укбосиға суд етсун ва

ариг кўнглини борча ул сори тутсунким, ул ишдин мусулмонлар рози ва Тенгри таоло хушнуд бўлсун, омин, ё Раббал-оламин.

9

Бу учурда чархи нигун қазосидин ва сипеҳри дун иктизосидин андак ғуборе ва жузвий изтирореким, ул ҳазратнинг рўзафзуи давлати ва хумойун зотиға мутаважжих бўлди – киёматеки, ул сабабдан бу нотавон ҳолға ва рустохезеки, ул жиҳатдин бу паришон аҳволға юзланди; шаммае андин қайси ҳома таҳририға кела олғай ва заррае андин қайси тил тақрир қила олғай. Аммо, Ҳак таоло сихҳат била ул офотдин ва саломат била ул балийотдин халос қилғон хабари таҳқиқ бўлғоч, ул машаққат ва меҳнатларға талофи ва тадорук бўлди.

Бу воқеъ бўлғон ишларда агарчи давлатхоҳ мушфиқ кулларға маҳал ул бор эрдиким, бирор таъномез ва киноятангиз сўз ғоят жонлари куйгондин ва кўнгуллари таҳаммул қилмагондин арз қилғойлар. Аммо, муқаррардурким, бу воқеъдин ул ҳазратнинг муборак хотириға ончаким, керак танбиҳ ва эътибор ва тажрибаи рўзгор ҳосил бўлмиш бўлғай. Ҳоло илтимос улким, чун инсон нисйондин ҳоли эрмас ва башарийат муқтазоси тағофул ва тақсирдин ўзга натижа бермас – ўз атворингиз теграсида яхши эврұлғайсиз, Тенгри таоло ҳазратида борча ўтган ишлардин ўзунгузни муқассир билғайсиз, қила олғанча Тенгри таоло буйруғи била саййид ал-мурсалин шаръининг муҳолифи ишларидин куллий ижтиноб қилиб, мувофиқ умурни жидд била иртикоб қилғайсиз; давлату мулк ва қолин сипоҳ ҳимойатидин, йўқки, бир Тенгри таоло иноятидин ва мусташор тадбиридин, йўқки, кирдикор тақдиридин эрконни билиб, ўзунгузни Тенгри таолонинг фазлу карами ҳимойатиға қочурғайсиз ва “*Ман кана лиллаҳи кана-л-лоху лаху*” мазмунича маҳбуби ҳақиқий била мусоҳабат лофин урғайсиз. Ҳар неким ўтти, азал қисматидин эрконни билиб, ортуқси ғусса ютмағайсиз. Аммо, ҳар неким келур, азал қисматиға ҳавола қилиб, ўзунгузни амр бўлғон ишдин маъзур тутмағайсиз. Салотинға сиздин кўпрак шикастлар гушганда, Тенгри таоло паноҳиға сигиниб, куллий нажотларига мулоҳаза қилиб, кўнгул солмағайсиз. Салтанат умурида иш ҳайратқа мунжар бўлуб, борча тааммул раҳналарин боғлиғ кўруб, таваккул шохроҳиға кирарни тақсир қилиб, боқиб қолмағайсиз.

Ҳар сахар то куёш чобуксувори Хўтан сипоҳининг муҳофазати учун субх жўйборидин хандақ қилиб, зулмат черигин дафъ этгай ва хар кун то бу хандақдин чикиб, зангбор шоҳининг гулчехралар сунбул зулфидек паришон хайлин торумор қилиб, фалак хисорин фатҳ қилгай. Ул сахархандақлик, куёшройлик чобуксуворлар шоҳи учун Тенгри таоло ўз жўйбор ҳифзидин хандақ қилиб, муҳолиф черигининг зулмин мунҳазим этсун. Ва ҳазму эҳтиёт хандақи жўйборидин сабо хайлидек ўткариб, хоксор адувнинг туфроғин кўкка совуруб, кишвару мулки хисорининг фатҳин насиб қилсун.

Маснавийй а:

Ўн икки буржлук гардун ҳисори,
Ҳаводис тошидин то бўлса ори,

Сипоҳинг кўк ҳисори узра ҳоким,
Ҳисори Шодмондин кам, десун ким?

Мусаллам зотинга кишваристонлиғ,
Ҳисори давлат узра шодмонлиғ.

Арзадошт улким, бу ҳақирни баъзи маслаҳатлар учунким, ул ҳазратнинг маслаҳати дағи анинг зимнидадур, агарчи билҳақиқат иккаласи бир маслаҳат-ўқдур, Хуросон вилоятига йиборилди. Умидим Тенгри таоло карамидин улдурким, ул ҳазратнинг хумойун замири кўзгусида доим беҳбуд чехраси жилванамой бўлгай ва муборак хотири ўтрусида борча мақсуд шоҳиди чехракушой. Аммо, илтимос ҳам қилилурким, гоҳи ул паришон абётқаким, густоҳлик юзидин тобуқда топшурулубтур, койил ҳақоратиға боқмай, мулоҳаза қилилгай.

Маснавийй а:

Неча ганж ичра бўлса гавҳару дур,
Кўрки, бордур анинг калиди темур.

Ганжи мақсуд кимга бўлса умид,
Ул насиҳатлар эрур анга калид.

Куфл очарда гадову соҳиб тож
Тенг бўлурлар калидга муҳтож.

Яна улким, талаб бўстонида мақсуд гули кечрак очилгондин кўнгул гунчасин хор-хори малолат била фиғор қилмоқ муносиб эмас. Нединким, тақдир чаманидин иноят насими эсиб, меҳнат хазонин ишрат баҳориға мубаддал қилмагунча мақсуд гули очилмоқнинг имкони йўқтур. Мундоқ бўлгондин сўнг таъжил суд қилмас ва малолатдин ғайри маломат иш очилмас.

Маснавийй а:

Агар юз қатла булбул чексун афгон,
Баҳор ўлмай гул очилмоқ не имкон?

Агар оламни тутсун шоми дайжур,
Тонг отмай кун чиқармоқ кимга мақдур?

Бу бобда ул хазратнинг муборак таъблариға куллий эътимод бор, аммо бу сўзлар мазкур бўлмоғининг нуқсони йўқ. Бу заифнинг хаёлида улдурким, ўз дуо ва ниёзим амнободин ул хазрат теграсига ҳисор қилибмен. Аммо, зулм тоши ул ҳисор томиға раҳна қилмоқдин ва номашруъ умур накби била бораси йиқилмоқдин Тенгри таоло иноятиға сиғиниб, ўзунгиз уҳда бўлғайсиз.

Илтимос улким, қачон юқори элчи йиборилса, маъҳуд тариқи била бирор иноят руқъаси йиборилса, муқаррар эрдиким, ёронлар ани бу хоксорға еткурур саъйин қилурлар. Эшикта андин келур элчилар иши бор эса ҳар навъ ишким, бу фақир анга муртакиб эрдим, арз қилиб, ёри азиз фалонга муқаррар бўлди.

Маснавийй а:

Дуо бирла оғоз қилдим калом,
Керакким, дуо бирла қилсам тамом.

Ало, токи ҳар шаҳки, ком истагай,
Жаҳон мулки тахтин тамом истагай.

Машаққат эса ибтидоси анинг
Мурод ўлғуси интиҳоси анинг.

Муродинг биносиға етмай халал
Машаққатларинг айш бирла бадал,

Не комеки кўнглунга бўлса ҳавас,
Фалак берсун ул коминга дастрас.

Омин.

Рубоийй а:

Не қилса қазо қилки азалда таҳрир,
Мумкин йўқ анга абадга тегру тағйир,
Ақл айласа ҳар амрда юз минг тадбир,
Суди йук агар мувофиқ эрмас тақдир.

Сунъ машшотаси мақосид гулчехраларининг жамолин ғайб пардасиға андоқ ёшурмайдурким, ақл хурдабин кўзи андин баҳра топа олғай ва қадар ғаввоси матолиб биҳори гавҳарларин хафо дуржида андоқ беркитмайдурким, хирад жавҳаршунос басорати андин нишона эта билгай. Ҳар ойинаким, анбиёйи мурсал аввал орзу саволин қилғонда *“ва ма.. тадри.. нафсун маза тақсибу задан”* жавоби била ноумид бўлурлар ва авлиёйи акмал *“урфатуллоҳи бифатҳи-л-азойим”* нуктаси била такаллум қилурлар.

Байт:

Анго ҳамдким, илми лорайб эрур,
Ҳамул илм ила олиму-л-ғайб эрур.

“Жалла субҳанаҳу ва ғаззама шаънаҳу”. Бас, бу тақдир била ҳеч кишига ҳеч ишта вуқуф эшиги очилмайдур, то ихтиёрға не етгай ва шуур йўли топилмайдур, то иқтидорға не етишгай? Қазо амри юки оғирлиғидин фалак қадди нигундур ва қадар панжаси зўридин фалак мартабалар зору забун.

Байт:

Андаки, фалак туроб бўлғай,
Туфроққа не ҳисоб бўлғай?

Ғараз бу калимотдин ва мақсуд бу муқаддимотдин улким, бу фақир хоксор ва бу ҳоқваши безътиборким, бу давлатлиғ остон туфроғиға ҳасдек ва бу саодатлиғ эшик остониға туфроғдек тушуб эрдим, хаёлимда бу эрдиким, магар ажал сарсари туфроғимни бу бўсағадин совурғай ва ўлум сели хошоқимни бу эшиқдин сурғай. Ва лекин хаёл ботил эрқондур ва муддао отил.

Бу учурда юкоридин, бу фақир хидматиға рақаме тортилди ва убудийят қалами сурулдиким, жавоби тасдиқдин ва хитоби сидқдин ўзга билмади. *“Йафғалулло..ҳу ма.. йаша..у ва йаҳқуму ма.. йури..ду”*.

Ҳосил, шаввол ойининг йигирми олтисида, душанба куни ижозат бўлуб, Марвдин Астрободға азимат иттифоқи тушти. Эмди, агарчи, сизга ҳеч ишта насиҳатға эҳтиёж билмасбиз, ва лекин бир-икки сўз айтурдин ҳам чорамиз йўқтур. Оламда ҳаргиз дўстлук киши душмансиз бўлмайду ва аҳбоблиғ одами аъдосиз топилмайду. Ва тавфиқ нишони улдурум, андоқ маош қилғойким, дўстлар тили душманлар қошида қисқа бўлмағай ва аҳбоб боши аъдо илайида қуйи тулмағай. Ва бу иш мунҳасирдурум икки ишга – бири ҳақ таоло амрига итоат қилмоқ ва ул бири наҳйдин ижтиноб қилмоқ. Ва лекин, чун башарийятнинг зулмоний ҳижоблари мақсуд нури юзига монъедур – жамиъ авому навоҳий уҳдасидин чикмоқ мушкулдурум. Аммо, бировниким, Тенгри таоло бир сурук бандалари устига ҳоким қилди – анга ҳеч амр итоати адлча бўлмас ва ҳеч наҳйдин ижтиноб чоғир таркича бўлмас, невчунки, *“Инна-л-ло..ҳа йаъмуру би-л-ъадли ва-л-ихса..ни”*. Ва ҳазрат рисолат саллаллоху алайҳи васаллам буйурубтурким, *“ъадлу саътин хайрун мин ъибадати-с-сақалайн”*. Ва чоғирни *“умму-л-хабоис”* дебтурлар. Жамиъ ёмонлиғ андин мутаваллид бўлурким, борча яхшилиқ ва ёмонлиғ бу икки нима зимнида мундариждур. Илтимос улким, агар муйассар бўлур – куллий ва агар муйассар бўлмаса, улча мумкин ва мақдурдурум бу икки ишта қўшиш қилилғой. Дағи, агарчи, фақир ҳеч ҳисобда эрмасман, аммо, эшикта эрконим била йироқ эрконимга бир ҳукм бермангиз ва улча имкон бор Мирзонинг ҳукми ижросида саъй қилиб, ул давлат маслаҳатининг дақойиқини ҳеч вақтда номаръий қўймангиз. Ва ҳазарот ва маҳодим била баса сойир наввоб ва худдом била хидматкорлиғ тариқин маслук тутунгиз.

Сўз мухтасар, бир рубоий била ихтисор қилилур.

Ҳақ амрийу наҳйини кетур яхши бажо,
 Ўткарма қадам шаръи набийдин қатъо,
 Шаҳ хидматини тузлук ила қилғил адо,
 То икки жаҳонда бўлғасен комраво.

12

Б а й т:

Ваҳки, ҳажринг ўти жисми нотавоним ўртади,
 Нотавон жисмимға тушган шуъла жоним ўртади.

Кўндин-кўп дуо ва саломдин сўнгра арз улким, бу фақир Хуросонда эрконимда ҳам сиздин айру эрдим, эмдиким Астрободдамен – фироқ ҳайсиятидин иккаласи бирдур, невчунким,

Б а й т:

Бировки, ёрдин айру бўлур – қатили фироқ,
Арода хоқ яқин тут йўлини, хоқ йироқ.

Аммо, мунда келгали баданға фироқ ўтининг тоби ва кўнгулга иштиёқ суубатининг изтироби кўпрак бўладур. Жихат бу бўла олғайким, анда эрконда висол давлати маржуву-л-хусулроқ ва мулоқот саодати мумкину-л-вусулроқ эрди эркин. Аммо, бу ҳисоб хиради дурбин авзони ва акли дурандиш мезони била рост эрмас.

М а с н а в и й й а:

Яна бир ҳисоби дағи бордур
Ки, ақлу хирад анда нокордур.

Эрур сирридин ақли кулл беҳабар
Ки, отини дерлар қазоу қадар.
Не иш бўлса беҳаду имкон баса,
Эрур ул ҳисоб ичра осон баса.

Умид улким, ҳақ субҳанаху ва таоло кўнгулга кирмаган восита била ва хотирға кечмаган васила била мулоқот ҳузури ва мувосалат сурури насиб қилғай.

Йиборган руқбада битиб эрдингизким, анда борғали киши йибормадингиз деб, анинг жиҳати ул бўлдиким, йиборган кишимиз хануз келмайдур эрди ва элитган руқбаға жавоб келтурмайдур эрди.

Яна илтимос улким, мизожингиз риоятин яхши қилингизким, сиҳҳат неъматига бадал бўлмас ва ишингиз эҳтиётин андин яхшироқ қилингизким, нохуш иш воқеъ бўлса, пушаймонлигдин суд йўқтур. Ҳеч вақт кўнгулни Тенгри таоло ёдидин ғофил ва мусулмонлар додидин отил қилманг. Дўстлар фикридин ва душманлар макридин бепарволиғ жойиз эрмас ва бу иш надоматдин ўзга натижа бермас. Подшоҳ давлати маслаҳатин борча ишда мукаддам тутмоғи вожибдур. Тенгри таоло амрини андин ҳам ақдам кўрмак фарз.

Сизга бу сўзларни айтмоқ эҳтиёж эрмас, аммо айтмоқдин нуқсонни ҳам йўқ жиҳатидин мунча сўзга мусаддеъ бўлулди.

Б а й т:

Улким, фироқ мулкида қилмиш мани ғариб,
Ҳам ул висол давлатини айлагай насиб.

Вассалом.

13

Б а й т:

Ул нишонким, келди шаҳдин, танда жон бўлди манга,
Ўлмиш эрдимким, тирикликдин нишон бўлди манга.

Қуллуқ арзадош улким, сафар ойининг ғуррасида шанба сабоҳи Нишобурдин бир манзил Сабзавор сари Абушужоъ Ансорий мазори бошида – юқоридин келган пийодарав муборак нишонниким, бу банданинг мужиби сарафрозлиги эрди – еткурди.

Б а й т:

Ўпуб ер, бармогим қош узра қўйдум,
Ани худ ўшгуму бош ўзра қўйдум.

Б а й т:

Жонда қўйдум чирмағон мактубини ҳижрон аро,
Билмон, ул мактуб эрур ёхуд алифдур “жон” аро.

Мундағи ҳолатни нишон келган куннинг бурунғи кунни арзадошт қилиб, Мавлоно Ғиёсиддин Ҳалолийдин йиборилиб эрди. Етган бўлса, арзга еткурмин бўлғай, деб қуллуқ арзадошт якшанба кунни битилди.

Б а й т:

Оразинг нақшин кўнгул лавҳида тасвир этгамен,
Бўлмаса тақдир ани кўрмак, не тадбир этгамен?

14

Р у б о и й й а:

Номангки, манга муждаи жоний эрди,
Ҳижрон ғамидин хатти амоний эрди,
Зулматқа саводи гар нишоний эрди,
Мазмун анга оби зиндагоний эрди.

Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, шанба сабоҳи, сафар ойининг бошида иноятномаеким, бу ҳокисорға мужиби тафоҳур

эрди – етишти. Иноят юзидин шафқатангиз сўзларким битилиб эрди – ўқулди. Не ҳад била, балки не тил била анинг жавобин битиса бўлғай.

Рубоийй а:

Неча солса қуёш тўфроғ уза нур,
Демак узрини туфроғдин не мақдур.
Қуёшдек чархдин ўтсун камолинг,
Фалақдин бўлмасун, ё раб, заволинг.

15

Рубоийй а:

То олам уза фалакка даврон бўлғай,
Афлок уза то нужум рахшон бўлғай,
Анжумға саботу сайр имкон бўлғай,
Бу борча санга мутеъи фармон бўлғай.

Мухлисона дуодин сўнгра қуллуқ арзадошт улким, аввали жулусдаким, ул хуршиди авжи салтанат олам аҳли кўзин ўз партави била баҳраманд қилди ва ул жамшиди сарири хилофат тахти салтанат авжин ўз пойбуси била сарбаланд этти. Бу фақири ҳақирға бир нишони олийшон йиборилиб эрди. Ва бу бандаи афқандани бир мисоли вожибул имтисол била туфроғдин кўтарилиб эрди, мазмуни буким: “Паришон абётингни жамъ қилиб, Мавлоно Султон Али Машҳадийга ёздуруб, ҳазратимизға йиборгил”.

Ул китобат шукрига нотияк тили “*ал-ҳамду лил-ла..ҳи-л-лази.. анзала ғала ғабдиҳи-л-кита..ба*” адосиға мутақаллум ва анинг мазмуни жавобида “ал-ғабдук ва ма.. фи.. йадиҳи кана лимавлаҳи” савтиға мутараннум бўлди. Ва лекин чун ул хидматкорлиғ сурати кечрак зоҳир бўлди ва ул фармонбардорлиғ зуҳури ботроқ суврат боғламади. Анинг сабабин адо қилғали ва боисин арзға еткурғали ёри азиз Мавлоно Мир Ҳусайн Бовардийниким, юзи ул даргоҳ туфроғидин қуёшқа етиб эрди ва боши ул боргоҳ саждасидин фалақдин ўтуб эрди, илтимос қилилдиким, иқбол осо қуллуққа мутаважжих бўлғай ва бу муқассир қул тақсири узрин қўлғай. Умид улким, узрхоҳ мақбул кўрунғай ва узр мақбул тушғай.

Рубоийй а:

То қолғуси боқий бу жаҳони фоний,
То бўлғуси инсонға ҳайот имкони,

Тенгри тутсун санга мусаллам они,
Лекин қилибон бу хайлнинг султони.

16

То ҳар йил боши куёш заррин ғазоласи ҳамал ўтлоғида лолазор узра жилва қилур – ул салтанат сипехрининг куёшига шараф баҳори лолазори узра ғазолалар била анжуман тузулсун. Ва то ҳар гул чоғи сабо машшотаси райоҳин навъаруслари қулоғиға жола гавҳарлари била зийнат берур – ул хилофат бўстониинг сарви навхези чаман ҳулалида кўргузулсун.

Куллук арзадошт улким, инойатномада битилиб эрдиким: “муддатекурким, арзадошт битимайсен”. Бу паришон ҳолнинг ошуфта хаёлидин не содир бўла олғайким, ул олий мажлис мулозимлари эшитурга лойиқ бўлғай ва ошуфта хаёлнинг қаламий мақолидин не рақам суврат боғлағайким, ул шариф маҳфилнинг муқоринларининг фархунда ройлариға мувофиқ келгай.

Биззарурат ғойибона дуо била иктифо қилилибтур: Ҳайот боғи тоза ва ул боғда мурод райоҳини беандоза бўлсун.

Рубоийй а:

То дашт баҳор фасли рангин бўлғай,
Гулзор нигорхонаи Чин бўлғай,
Дашт узра санга салтанат ойин бўлғай,
Гулзор ичра тахтинга таскин бўлғай.

17

Рубоийй а:

Эй боди сабо, айласанг ул сори гузор,
Жон бирла қўнгулни тошшурай – олғач бор,
Қўнглумни итига туъма қилғил зинҳор,
Жонимни дағи аёғиға айла нисор.

То фалаки мудаввар қалқониға хуршиди анвар муҳрасидин кубба бўлғай ва қавси кузаҳ сафинасиға саҳоби сипехри пайкар сафинасидин бодбон қурулғай ва ул муламмаъ қалқон ҳумойун чатрингға яшил мушаммаъ бўлсун ва бу мулавван туслуқ ёйдек ҳилолий жоминг нужум жавоҳиридин мурассаъ.

Арз улким, мундағи ҳолот шоҳиди жамолиға хайр машшотаси илгидин оройиш ва умур зебоси узориға амнийят кўзгуси руҳ-сориди намойишдур. Ва лекин:

Б а й т:

Боғни нетсун киши сарви хиромон бўлмаса,
Кўк равоқи тийрадур, хуршиди рахшон бўлмаса.

Р у б о и й й а:

Васлинг бўлубон жонға муйассар, ё раб,
Чехранг қилибон кўзни мунаввар, ё раб,
Нутқунг сочсун базм аро гавҳар, ё раб,
Ё рабки, ижобат айлагил ҳар ё раб.

Омин.

18

Р у б о и й й а:

Ёшунгон эмиш қаро булутқа моҳим,
Гардунни совурмоғлиғ эрур дилхоҳим,
Кирмиш қаро туфрокқа куёшдек шоҳим,
Невчун қаро қилмасун фалакни оҳим?!

Жигарсўз ҳодисаким, истимоъи кўзга мужиби хунборлиғ ва ғамандуз воқеаким, итгилоъи жонға боиси афгорлиғ эрди – етишти. Кўз ашк тўфонидин баҳор ёмғуридек сели андуҳ оқизиб, жон ғусса фиғонидин найсон булутидек ўқурмак оғоз қилди.

Б а й т:

Ўртанур эл фурқатингдин нола бунёд айласам,
Кўзғалур олам ўқурмак бирла фарёд айласам.

Аммо, чун “*куллу нафсин за..иқату-л-мавт*” шарбатидин ҳеч мутанаффис маоф ва “*куллу ман ғалайҳа.. фа..н*” хилъатидин ҳеч кимарса халос эрмас, сабрдин ўзга чора ва таҳаммулдин ўзга тад-бир топилмас.

Р у б о и й й а:

Гул борди эса, чаман муаттар бўлсун,
Шамъ ўчти эса, куёш мунаввар бўлсун,
Шаҳзодаға гар равза муйассар бўлди,
Султонға жаҳон мулки мусаххар бўлсун.

Омин.

19

Булбулеким, гул хори ҳижрони ғунчадек кўнглин фиғор қилмиш бўлғай – дostonсаройлиғ била не тарранум кўргузгой ва тўтиеким, кўзгу доғи ҳирмони замири кўзгусида ғубор солмиш бўлғай – ширин каломлиғ била не тақаллум тузғай.

Аммо “ал-маъмуру маъзурун” ҳукми била ўтлуқ оҳи дудидин ашқбор кўз суйи бирла мураккаб қилиб, кўнгул оташангизлиги била кўз ашқрезлиги шарҳида бир неча паришон байт мураттаб қилилди. Умид улким, мутолааси кўнгулга мужиби айш ва ҳузур ва мушоҳадаси кўзга боиси сафо ва нур бўлғай, омин.

20

Ҳидойат нуриддинким, мурод шамъи демак мақсуд анинг ламъасидиндур – хилватингиз мунаввар бўлуб, партави андин бу тийра рўзгорнинг залолатангиз авқотиға тушсун. Ва иноят кўзгусидинким, мақсуд куёши демак мурод анинг ашиъасидиндур – шабистонингиз музайян бўлуб, ламъае андин бу ҳокисорнинг зулматомез муродотиға юз кўргузсун.

Рубоиййа:

Мақсуд жамоли жилвагустар бўлсун,
Нури била офок мунаввар бўлсун,
Мундоқ кишвар сизга мусаххар бўлсун,
Сиздин назаре бизга муйассар бўлсун.

Маъмул андоқдурким, кўнглунгуз ҳарамида фатҳ оламиндин матлуб шамъи ёқилса, бу тийра рўзгор парвонадек ул маъман гирдига эврулғай ва матлуб ушондоққи, жонингиз ирамида файз шабнамидин нишот гули очилса, бу зори беқарор булбул киби ул гулшан теграсига чеврулғай, то ул шамъ нуридин кўзи мунаввар бўлуб, бу гул атридин димоғи муаттар бўлғай.

Маснавиййа:

Этар хорани меҳр лаъли музоб,
Қилур қатрани баҳр дурри хушоб,

Бу иккидин ўксук мени зори дун,
Ва лекин сен ул иккидин ҳам фузун.

Куёш хорани жавҳар этган киби,
Тенгиз қатрани гавҳар этган киби,

Ишим ҳимматинг бирла топсун низом,
Паём ушбу эрди манга, вассалом.

21

Рубоийй а:

Бир мўр Сулаймонга бўлай деб ҳамроз,
Кўп саъй ила йўл катъини қилди оғоз,
Чун тахти Сулаймонга етишти қадами,
Ер ўпти-ю қайтти қилиб арзи ниёз.

Қуллуқ арзадошт улким, Каъба тавофидинким, мурод ул қиб-
лаи иқбол рутбалиғ остондур ва қибла сафаридинким, мақсуд ул
каъбаи омом суддалиғ ошйондур – хокбўслуғиға эҳром боғланиб,
яқин етишилди, аммо:

Рубоийй а:

Ҳар неча юзунг хаёлин эттим тасвир,
Наққоши қазо бориға берди тағйир,
Мен васл умидиға кўп эттим тадбир,
Тадбир не суд, гар эмастур тақдир.

Арзадоштнинг шарҳи мужиби малолдур ва ҳолнинг баёни –
боиси калол. Ружуъ руқъа ҳомилининг адосиға ва ҳавола нома но-
қилининг дуосиға қилилди, вассалом.

22

То фироқ мубталосининг талх-талх шўробаси ҳижрон ўтининг
лаҳза-лаҳза забона тортарига таскин бергай ва иштиёқ гирифтот-
рининг нафас-нафас шуълаи шавқи кўнгул вайронасиға замон-
замон ўт солгай.

Рубоийй а:

Мизожинга аламе етмасун фироқ била,
Замиринг ўлмасун озурда иштиёқ била,
Кўзумга Тенгри еткурсун икки тобонингни,
Ҳал айлабон қаро қилмоқ икки қироқ била.

Рубоийй а:

Васлингни тилаб, эй шаҳи фархунда сифот,
Кўнглум қуши эғнидин чикиб эрди қанот
Ким, ҳукм етиштиким, ёниб келсун бот,
Чун бўлди зарурат, айладим азми Ҳирот.

То фалак жафоси иштиёқ шажарасининг самарасини ҳижрон меваси қилгай ва то сипеҳр зулмидин ҳижрон аҳлиға шавқ ва ҳирс гулбунидин хирмон гуллари очилгай, фалак ул ҳазратнинг ҳукми чавғониға гўйдек фармонбардор ва сипеҳр анинг шодурвони азамат ва жалоли даврида тугмакирдор бўлсун.

Қуллук дуодин сўнгра арзадошт улким, бу банданинг заъфининг қуввати ва хурушининг хароши ул мартабаға етиб эрдиким, атиббо ташҳисида ва ҳукамо муолажасида бесомон бўлуб эрдилар. “Тасофиру тасихху” амр ва муждаси била ҳазрати Имом равзасиға дегинча рухсат била келилди, хаёлда остонбўслуг орзуси бағойат ва кўнгулда сариг юзни олтун бўсағаға суртмак муддаоси бениҳойат эрди. Андоқким, анинг кайфийатидин фалонеким, таъбининг диққат ва латофати жонбахшлиқда Масихосо эрур ва назмининг салосат ва равонлиғи Хизр зулоли хосиййати берур – соҳиб вукуфдур. Чун банда ҳукм йўсуни била маҳкумвор ёндим.

Мушорун илайҳниким, аладдавом бу фақирни ўз суҳбати била масрур тутар эрди – ўз ивазим (агарчи ул беиваз тушубтур) йибордим. Ул доғи бир икки қатла келсун, деб анинг отиға олий нишон келган жиҳатдин бу маъниға толиб эрди. Фақир илтимоси била анинг муддаоси мувофиқ тушган учун куллуқ эҳромин боғлаб, мутаважжих бўлди. Умид улким, ўзи мақбул ва арз қилур сўзи писандида ва маъкул кўрунгай. Неча китобким, ҳукм бўлуб эрди, улча муйассар бўлур чоғлиғ эрди, андин йиборилди. Қолгонни ҳам умид улким, бот муйассар бўлгондин сўнгра еткурулгусидур.

Байт:

Чарх давридин фузунроқ тули давронинг сенинг,
Олам аҳли сарбасар маҳкуми фармонинг сенинг.

Рубоийй а:

Токим, назаримда шаҳсуворим йўқтур,
 Ҳижронида жуз нолаи зорим йўқтур,
 Бир ерда қуйун киби қарорим йўқтур,
 Саргашталигимда ихтиёрим йўқтур.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, бу давлатхоҳ кул густохлиғ қилиб, Шайх Муҳаммад мирохурдин йиборилган арзадоштининг жавобин иноят қилибким, Султон Маҳмуд оғодин йиборилиб эрди, мазмунидин андоқ маълум бўлдиким, дойимғи дастур била мустаҳсан тушубтур. Тенгри таоло умру давлатингиздин бархурдор қилғой, дунйи ва охират муродот ва макосидини насиб қилғай.

Умид улким, ҳар неким бу банда давлатхоҳлиқ юзидин битиб – мақбул тушубтур, амал қилиб, натижа топмоқ рўзи бўлғай. Яна Муҳаммад Аминбек била Хожа Фаҳриддин битикчи бобида ҳам нишонларким, битилиб эрди – юқори арз қилиб борчаға жавоблар борди, наввоб арз қилғондин сўнгра маълум бўлғай, деб, куллуқ арзадошт битилди.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, ҳумойун битикким, иноят қилиб, фалондин йибориб эрдингиз – етишти ва мазмуни маълум бўлди. Андоқ ишорат бўлиб эрдиким, ҳазрати хон бобида икки сўзни Мирзо тобуғида арз қилиб, жавобин олиб йиборгил: бир улким, не дастур била аларни киши йибориб, сўрдурали. Яна бир улким, алар тобуғида мактуб не навъ битимак муносиб бўлғай? Буйруқ йўсуни била арзға еткурулди.

Сўруқ бобида андоқ ҳукм қилдиларким, “Инилари била сойир ҳазарот хонни не навъ дастур била сўрғонларининг нақлин келган киши айтсун, борчанинг ағоси ва аршади ул азиз фарзанддур. Ул нақлни кўруб, анга яраша яроқ қилиб, сўрдура киши йиборсун”. Яна битик бобида андоқ бўйурдиларким, “Агарчи, ёшқа ул фарзанд андин улуғроқдур, аммо ул султонлиғ мартабасидин мунда келмай-дур, хонлиғ маснадидин ҳодиса воқеъ бўлғон учун мунда тушубтур, бу муддатда бизга мундоқ азиз меҳмон келган эрмас, битикда “хон тобуғида”, деб битиб, мактубни охириғача таъзим била

битисун ва орқасида муҳр ё исмин битик ўртасида кироғи сори майл қила босиб, ё битисун”, деб, ҳукм қилдилар. Тобуғда маълум бўлсун, деб қуллуқ дуо арз қилилди, вассалом.

26

Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, инойат нишони келди, инойат сўзлари маълум бўлди. Ҳар ойинаким, андоқ бўлғусидур қуёшдин заррапарвалиқдин ўзга иш келмағусидур ва бу қуёшдин равшанроқдур. Фироқномаким, йиборилибтур – тасвир қилилсун, деб, ани тасвир қилаолур киши устод Бехзоддур ва бу яқинда устоди мушорун илайҳни Мирзо тилаб олдилар: ўз қошларида боғда ҳужра ясашиб иш буйурадурлар. Яна андоқ кишики, ул китобатқа муносиб иш қила олғай – йўқ эрди. Ҳар нечук ул бобда ҳукм келса, анга кўра қилилғусидур, деб, арзадошт битилди.

27

Қуллуқ арзадошт улким, бу қул мулозамат эҳромин боғлаб, мутаважжих бўлурда толеъ заъфидин оризаи даст бердиким, ул таважжуҳ монийи бўлди. Аммо, Шайхимнингким, бу банда била аларнинг аросида ҳеч жудолиғ йўқтурур – банда эвази мутаважжих бўлдилар, кайфийат маълум бўлғусидур. Бандаи мухлиснинг давлатхоҳлиғ юзидин хотирига келган сўзни ҳам борғон ёронларга айтилибтур – арз қилсалар, умид улким, ул сўзга илтифот бўлғай, деб, қуллуқ арзадошт битилди.

28

Маснавиййа:

Зиҳи нозил мақоминг тахти шоҳи,
Тушуб тожинг уза зилли илоҳий,

Ҳам ўлсун пойаи тахтинг фалаксо,
Ҳам ўлсун тожи кадринг арш фарсо.

Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, Мир Саййид Абу Исҳақ келиб, инойатнома била сойир инъомотни еткурди. Банданавозлиғ нишони била бошимни фалақдин ўткардингиз ва сарафрозлиғ маркаби била хоксор танимни туфроғдин кўтардингиз ва инойат либоси била зоҳир айбларимни мастур ва бу инойатлар

сипоҳи била бузулгон ботиним уйи маъмур бўлди. Муниг муқобаласида дуодин ўзга илгимдин не келгай ва санодин ўзга тилимдин не очилгай.

То жаҳон бўлгай, ҳимматингиз саманди чарх паймо ва то сипехр эврулгай, жаҳон аҳлига инъомингиз ташрифи зийнагафзо бўлсун, омин, ё Раббал-оламин.

29

Куллуқ арзадошт улким, инойатнома мазмунидин ҳумойун зот ва фархунда мизожингизнинг саломатлиғи маълум бўлулди. Умид улким, ҳақ таолонинг паноҳида бўлуб, муддао мувофиқи ва орзу мутобиқи давлат муйассар бўлгай. Бу кул бир неча кун зиёратгоҳда эрдимким, мирохур келгандурур. Ул жаҳатдин арзадоштни ўтқарурда ҳозир эрмас эрдим. Ҳамл мулозамат тақсирига бўлмагай.

Жаҳон мулки мусаххар ва икки жаҳон муроди муйассар бўлгай, омин, ё Раббал-оламин.

30

Куллуқ арзадошт улким, йиборган инойат нишониди Самарқанддин қочиб келган киши бобида сўзлар битилиб эрди. Арзадоштда дағи ул сўзлардин мазкур эрди, борчасин шарҳ била юқори арз қилилур. Чун қочиб келган киши ҳануз кўрунмайдур эрди, ул жиҳатдин ҳануз ул бобда ҳеч навъ ҳукм воқеъ бўлмади. Иншааллох, ул кўрунгондин сўнгра ҳар не ҳукм бўлса, шарҳ била арзадошт қилилғусидур.

Давлат бардавом ва саодат мустадом бўлсун, омин.

31

Куллуқ арзадошт улким, Мирзонинг муборак мизожлари сиҳҳат топиб, тахти равон била зилҳижжа ойининг йигирми бешиди, душанба куни тошқори чиқтилар. Умид улким, Мирзомнинг шариф зотлари дағи ҳамиша сиҳҳатда бўлуб, давлатлари кундин кунга ортқай.

Инойат қилиб, дойимғи дастур била ваҳйосор руқъалар била сарафроз қилилса, бу фақирнинг мужиби саодати дорайни бўлғусидур. Паришон назмлардин бир жузв тобуқта йиборилди. Чун муборак назарлари тушгай ислоҳ била мушарраф бўлгай.

Давлат мудом ва салтанат молакалом бўлгай.

32

Куллуқ арзадошт улким, ахтачидин инойат қилиб йиборган оғзи мухрлуқ битикни ўқуб, жавоб олгунча, ахтачи ошуқуб, кетган эрмиш. Ул битик бобида ҳар сўзким бўлса, бу банда мулозамат иқболига мушарраф бўлғали қуллуқ эҳромин боғлаб мутаважжихдурур. Умид улким, банда етгунча йайлоқларда бўлғайларким, мизожда жузвий ҳарорат бор. Астрободнинг шаҳрига банданинг бо-рури хожат бўлмағай. Чун остонбўслук иштиёқи ҳаддин ўтуб эрди – бу васила била хаёл қилилдиким, ул олий мақсадқа етгай.

Давлат рўзафзун ва икбол ҳамидун бўлсун.

Б а й т:

Кўзум учарки хумойун юзунгни кўргай бот.

Биайниҳ анга кирпиклар ўлмиш икки қанот.

33

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, Мирзонинг муборак мизожларида жузвий заъфким бор эрди – сихҳатқа мубаддал бўлуб, парҳез ушагилар. Бу учурда ул вилоятдин дағи жузъиёт учун Мавлоно Худойбердини қуллуққа йиборилди. Қуллуқ изҳориға арзадошт битимак вожиб эрди. Машҳаддин бу банда ўз ҳолин хожа фалондинким, арзадошт қилиб эрдим, ҳоло мулозимлар ҳиммат ва давлатидин бу банданинг марази ҳам сихҳатқа юз қўйубтур, аммо бирор нима заъф бор. Умид улким, ул дағи дафъ бўлғай, деб, қуллуқ арзадошт битилди. Бу матлаъ вокеъ бўлуб эрди, умид улким, ислоҳға мушарраф бўлғай:

Б а й т:

Рахшингки хиром ичра ўтар кабки даридин,

Истармен анинг наълини товус паридин.

34

Куллуқ арзадошт улким, бу банда ала-с-сабоҳ эшикка хозир бўлғоннинг жиҳати ул эрдиким, муборак дийдорингизни кўруб колғаймен. Хабар бўлғунча саломатлик била азимат қилиб эрмиш-сиз. Отланиб, йўлда қуллуққа мушарраф бўлур хаёл қилғоч, ҳукм келдиким: “Ғойиб бўлмасунким, сўз бор”. Бу жиҳатдин маҳрум қолилди. Ҳамл тақсирға бўлмаса, ғоят қарам бўлғай.

Буйурғон ғазаллардин тайёр бўлғонларни йиборилди. Қолғонни дағи тугатиб, борур кишидин йиборилгай. Хукм бўлуб эрдиким: “Хаёлингга келган давлатхоҳона сўзунг бўлса, айт”.

Сўз будурким, ҳаво исиди, улча имкони бор, чоғир ичарда риойат вожибдур. Ўзга сўзлар ҳам бўлса, арзадошт бўлғусидур.

35

Куллуқ арзадошт улким, Абдулкаримдин йиборган иноятномани бажинс Мирзонинг илигига бердук, хукм бўлдиким, сиз давлат била бориб, Мўғулбек кўмак йўсунлуқ керак бўлса келгайлар, аммо, мундоқ сўз кечтиким: “Мўғул андағи ишларга бағойат кўп ихтимомлар қилур эрди, Бадиуззамон Мирзо онча ихтимом қилгайму?” Арз қилдимким, андин кўпрак ихтимом қилғусидурлар. Эмди, иноят қилиб, ўзлукунгуз била машғуллуқ қилиб, иш-кучни киши-қаро умидига қўймасангиз яхшироқ бўлғай. Инойат қилиб, чун битирсизким, “Менинг иш-кучум санга ухдадур”. Агар андағи ишларда беихтимомлиғ воқеъ бўлса, Мирзо тобуғида бу кул уётлиғ бўлғусидур, деб, куллуқ арзадошт битилди.

Баъзи тарбийат қилғон куллар бобидаким, битилиб эрдиким, тақсирлари жиҳатидин хитоб ва мусодара воқеъ бўлубтур.

Куллардин тақсир ва салотиндин гоҳ афв ва гоҳ хитоб воқеъ бўла келгандур. Аммо, подшоҳнинг ўз иш-кучидин воқиф бўлуб, сиёсатидин кулларнинг ваҳмининг бир улук натижаси будурким, алардин жаримас оз воқеъ бўлур. Дағи подшоҳқа ҳам муқобалада итоб қилмоқ лозим келмас.

Бу маҳалда ҳар ҳол била бўлса навкар жонибини асрамоқ вожибдур. Аммо, аларнинг аҳволидин ҳам воқиф бўлмоқ вожибдурким, беқоидае воқеъ бўлмағай ва борча хушёрлиққа вобастадур.

“Май мехўру хушёр мебош”.

36

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, Вақфада зиёрат жиҳатидин Имом равзасиға келилиб эрдиким, давлатингиз дуоси қилилғайким, Илдириим келди. Яна бир дуо била ўзни соғиндурмоқ вожиб кўрунди.

Ҳар қаён юзлансангиз фатху зафар ёрингиз бўлсун ва жамиъ офот ва балиётдин ҳақ таоло ниғаҳдорингиз, омин.

Бу матлаъ воқеъ бўлуб эрдиким:

Ишк даштин ҳеч ғурбаткаш мусофир кўрмасун,
Мен ғариб ул дашт аро кўрганни кофир кўрмасун.

Ислоҳға ҳоқимсиз.

37

Қуллуқ арзадошт улким, инойатномадин сарафрозлиғ даст берди.

Б а й т:

Не лутф эдики, мени нома бирла ёд этгинг,
Не нома эрдик, маҳзун кўнгулни шод этгинг.

Давлат бардавом ва саодат мустадом бўлсун.

Б а й т:

Кўксумда наъл бўлди хадангинг нишонаси,
Кўнглум уйи эрур анинг омочхонаси.

Яқинда бу матлаъ воқеъ бўлубтур, густохлиқ қилилди.

Борча ҳолотдин фарзанди аржуманд Ҳайдар соҳиб вукуфдур,
сўрулса арзадошт қилғусидур.

Давлат мустадом бўлсун, омин, ё Раббал-оламин.

38

Қуллуқ арзадошт улким, мундағи ҳолот Тенгри таоло инойати била Мирзо давлатидин кўнгул тилагондектур. Бу учурда Султон Маҳмуд Мирзо қошидин Маҳмуд барлос келиб пешкаш ва сочик келтуруб, қуллуқ хидматгорлиғларин изҳор қилди. Яна атроф ва жавонибдин келган хабарлар дағи борчаси давлатқа мувофиқ эрди. Густохлиғ юзидин бир неча сўз битиб, қоғаз бошин ёпуштуруб, йиборилди. Анга дағи гоҳи мулоҳаза қилилиб, амалға келтурулса, давлатқа мувофиқ бўлғусидур, деб, қуллуқ арзадошт битилди.

39

Б а й т:

Сафардин келган эрмиш ул мусофир ойу мен маҳрум,
Сабо, оллида арз эт, чунки, ҳолим айладинг маълум.

Куллуқ арзадошт улким, сафардин саломатлик била қайтиб, масканга тушулган хабардин давлатхоҳ куллар шодмон бўлдилар. Умид улки, ҳамиша давлат била соғ ва саломат бўлуб, олам аҳлиға комрон бўлғайсиз. Доранда мутаважжих учун дуо била ўзни муборак хотирға ёд бермак вожиб кўрунди, деб, куллуқ дуо била арзадошт битилди, вассалом.

40

Куллуқ арзадошт улким, бу бандаға беҳжат ва сарафрозлиғ мужиби бўлғон руқъа етишти.

Б а й т:

Ўпуб они кўзу қошимға қўйдум,
Не кошу қайси кўз, бошимға қўйдум.

Инойат килиб, мундағи ҳолотни руқъа ҳомилидин сўрулса, арз килғусидур.

Давлат мухаллад ва саодат муаббад бўлсун.

41

Р у б о и й й а:

Қадринг уза чарх тоқи манзар бўлсун,
Базминг аро офтоб мижмар бўлсун,
Жавлонинга арса етти кишвар бўлсун,
Ҳар не тиласанг, барча муйассар бўлсун.

Куллуқ арзадошт улким, Абдулкарим мирак ҳукм бўлғон ишкучни сўзлашиб, кўнгул тилагондек жавоб олиб борди – маълум бўлғусидур. Умид улким, маҳжур куллар муборак хотирингиздин чиқмағайлар, деб, куллуқ арзадошт битилди.

42

Р у б о и й й а:

Эй, Зухра келиб мутриби базми тарабинг,
Биржисдин ортибон ҳаёву адабинг,
Олам элида хисраву ҳоқон лақабинг,
Одамға дегинча хон бин хон насабинг.

Рубоиййа:

Не чарх бисоти ишрат афзойингча,
Не меҳр жамоли олам оройингча,
Не ой даври чатри фалак сойингча,
Не кўк авжи хоки кафи пойингча.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, бу фақирнинг паришон ашъори ва ошуфта абётидин ҳар неким тартиб либосига кириб эрди ва ҳар кайсиға тадвин ойини берилиб эрди – барча хумойун кутубхонаға етиб эрди ва андағи кутуб силкига кирар шарафин касб этиб эрди.

Бу ўтган икки йилдаким, бу банда бошиға ҳаводиси рўзгордин юз навъ бало ва ишқи забункуш бедодидин юз турлук ибтило юзланди. Оллимға ҳар шиддат келса, чун айтурға бир ёри ғамгусорим ва илайимға ҳар суубат етса, чун изҳор қилурға бир рафиқи соҳиб асрорим йўқ эрди, ул шиддат ва суубат мазмунин бирор байт ё матла хаёл қилур эрдим ва кўнглумни ул ғусса ва андуҳдин холи этар эрдим, бу оз вақтда кўп назм ойтилгон эрмиш ва ҳар навъ шеър ва ғазал йиғилгон эрмиш. Буларни зоеъ қилмоқ бандаға номақдур эрди ва тартибиға ҳам ҳукм била маъмур.

Бу сабабдин бурунғи икки девон ашъори била сўнгра ойтилгонларни била қўшуб, тартиб била тўрт ойрилди, дағи тўрт от қилилди: туфулийатда воқеъ бўлгон ғариб маъниларға “Ғаройиб уссигар” ва йигитликда зоҳир бўлгон нодир таркибларға “Наводир уш-шабоб” ва умрнинг васатида жилва қилгон бадивашларға “Бадойиъ ул-васат” ва умрнинг охириға яқин назмға кирган фойдаларға “Фавойид ул-кибар” от қўйулди. Дағи мажмуиғаким, махлут битилибтурур, чун табъ хазойинидин ҳосил бўлгон маоний эрди – “Хазойин ул-маоний” лақаб берилди, вожиб эрдиким, муборак назарға еткурулғай.

Ул сабабдин мафҳарус-савоҳиб Мавлоно Соҳибни қуллуққа йиборилди ва ул мусаввадани олий мажлисқа еткурсун, дейилди. Бу густохликқа афв умидидур ва ул густохлиғларға ислоҳ умиди, то тўрт табойиъ мухталиф инсон хилқатидаким, офаринишнинг хазойин ул-маъонийсидур – мувофиқ бўлғайлар. Рубъи маскунда ҳукмунгуз равон бўлсун ва рубъи маскун аҳлиға адлингиздин амну амон, омин, ё Раббал-оламин.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, Илдириим мирохур келиб, банданавозлиғ нишонин келгурди. Заиф жисмға андин қуввате ва мажруҳ қўнгулга андин сиҳҳате етишти.

Б а й т:

Ўпуб, кўзумга қўйуб, жоним ичра ер бердим,
Алиф кибики бўлубтур макони “жон” ичра.

Агарчи, саъб мараз ниҳоятида ўлмак бийми бор, бу ранжур маразиға жон умиди, балки ҳаёти жовидон навиди етишти. Ул қаламғаким, ул варақ хошийасида бадойиъ нукта суруб, замон нотавонин масрур қилубтур – етти иқлим якқалам бўлсун ва ул иликкаким, ул қаламни ул сафҳаға еткурубтурур – Ҳақ субҳанаху ва таоло рубъи маскун кишварин мусаллам тутсун.

Бу заиф банда тобукта борғон беклар хидматида андоқ деб йибордимким, неча кун Машҳадда туруб, ўз ҳолимға мулоҳаза қилнумдурур. Аҳволимда тафовут маълум қилсам, қуллуқ эҳромин боғлағумдур, ул муйассар бўлмади.

Умид ила келдим, вале армон била бордим.

Эмди умидворлиғ Юсуф Алидин йиборган оғзи сирешлик арзадоштдадур. Тенгри таоло иноятидин ҳазратингизда осондур, деб қуллуқ арзадошт битилди.

Р у б о и й й а:

То даврдурур давр санга ёр ўлсун,
То чархдурур чарх мададгор ўлсун,
Зотингға Хизр умридин осор ўлсун,
Умрунғға абад фурсати миқдор ўлсун.

Омин, ё Раббал-оламин.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, бу фақир муддате бўлдиким, муборак дийдорингизға мушарраф бўлмағон жиҳатдин иштиёқ бағойат ғолибдур. Бу қатла Машҳадға келгандин ғараз бу эрдиким, ўзумга онча қувват ченасамким, ўн, ўн беш-йигирми кунда қуллуққа етиб, побуслуқ давлатиға мушарраф бўлуб кела олғаймен. Қуллуқ азимати қилиб, андоқким, Шайх Алибек била Хусайнкулибекка шарҳ била айтиб эрдим, шойадки арз қилмиш

бўлғайлар. Бу муддаога далил буқим, бу муддатда заҳмат тортиб ясағон муракқаъни ва ҳар миқдор такаллуф қилиб тугатган китобларниким, булардин ўзга ҳеч нимага хотирбасталиқ йўқ эрди – олиб келиб эрдимким, чун бандага заъф чирмашибтур; муборак дийдорингизга мушарраф бўлуб, қазо ҳам етса, бу китоблар бори сизинг назарингизда бўлғай. Чун ўзумда ул қувват топмадим, ул китобларни Юсуф Алидин куллуққа йибордим. Алар тақрийби била гоҳи бу бандангизни соғинурга ҳокимсиз, деб, куллуқ арзадошт битилди, вассалом.

45

Рубоийй а:

Эй тожу сариру мулк зебанда санга,
Маъмур келиб толеъ фархунда санга,
Ҳам бўлсун очун шохлари банда санга,
Ҳам саркашлар борча сарафканда санга.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, манозил сайридин хуршид ўз манзилиға, яъни Асад буржиға юзланганни ва кулон овидин шер ўз бешасиға, яъни Журжон тахтгоҳи ғардун иштибоҳиға қайтқонни эшитилди. Ҳумойун зотқа саломати абадий ғоятсиз эрқонни кўргузмак вожиб ва рўзафзун давлатқа истиқомати сармадий ниҳоятсиз эрқонни сўрдурмоқ лозим эрди. Бу жиҳатдан:

Манга улким, надиму соҳибдур,
Туну кун ҳамдаму мусоҳибдур

ани куллуққа йибордимким, кўзум мардуми хокбўслигин ул даргоҳ туфроғиға еткурғай ва кирпиким супурғуси ваколатидин ул боргоҳ остониға кўз суртуб, хошогин супурғай. Умид улким, бу давлатқа мушарраф бўлуб, бандани ҳам бу арзадошт жавобиға мушарраф қилғай.

Маснавийй а:

То доираи сипеҳр бўлғай,
Тоқим, анга нуқта меҳр бўлғай,

Ҳам авжи сипеҳр тахтгоҳинг,
Ҳам нуқтаи меҳр хоқи роҳинг.

Омин, ё Раббал-оламин.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, доим соҳиб давлати азимуш-шон салотин замонида мамлакатларининг мутаййин элидин баъзи даврон ҳаводиси ва замон навойиби лагадқубидин хоксорликқа қолиб, безътиборликқа тушар эрканда ул салотин ул шикастаи афтодга дастгирлик юзидин илтифот ва шафқат кўргузур эрминларким, аларнинг мадад ва ҳимматлари жиҳатидин ул бечора яна ўз ҳолига келур эрмиш.

Бу замонда Хожа Ҳожи Маҳмуд Табризийга ҳамул ҳол воқеъ бўлубтур. Агар ул салотин дастури била шафқат ва илтифот анинг ҳолига шомил тутулса, умид улким, ул шафқат натижасидин анга дағи бурунгудек жамъийят ва рафоҳийят насиб бўлғай, вассалом.

Рубоийъа:

Жон қасди кўп этти ёр хижрони манга,
 Ҳирмон ўкин урди улча имкони манга,
 Гар бўлса мутеъ чарх даврони манга,
 Еткурса мени ул ойға ё они манга.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, заиф ва қувватсиз кулунгузнинг заъфи қувватқа ва марази сиҳҳатқа юз кўйуб эрди. Иноят қилиб, сўрдур а йиборилган нишонким, етти, айтса бўлғайким, баданда ҳарорат шуъласидин шараре ва кўнгулда изтироб шиддатидин асаре қолмади.

Байт:

Битикинғдинки, саводини кўруб жон топтим,
 Зулмат ичра масало чашмаи ҳайвон топтим.

Хаста куллар учун ҳақ таоло ул хумойун зотни хасталиғдин асрасун ва қадимий бандалар учун ул фарҳунда сифотни дилбасталиғдин ўз паноҳида тутсун.

Бу учурда Хожа Ҳофиз Гиёсиддин Муҳаммад Дехдор тархон куллуқ эҳромини боғлаб, азимат қилди. Қайсари Рум илтифотин ва ул бобда топқон аҳком ҳолотин арз қилғусидур.

Рубоийъа:

Ё раб, бўлсун гарди раҳинг зевари Рум,
 Зотингга насиб тахт ила афсари Рум,

Доҳили мулкунг ичинда юз кишвари Рум,
Тобеъ сипаҳинг хайлида юз қайсари Рум.

Омин.

48

Рубоийй а:

Бер мужда кўнгулки, гулғузорим келаду,
Жон гулшанида тоза баҳорим келаду,
Бир кавкаба бирла шаҳсуворим келаду,
Ким, юзини ой демакка орим келаду.

Рубоийй а:

Бу мужда билаки, тукқуси субҳи висол,
Ҳижрон қаро оқшомига юзланди завол,
Эмди мену интизори меҳри иқбол,
Кеч қолса бу меҳр, то не бўлғай манга ҳол?

Рубоийй а:

Қосид келди зоҳир этиб кўп таъжил,
Бир нома қўлида васл комиға далил,
Бу номадурур каломи мунзалға адил,
Ё юқоридин ваҳй кетурди Жабраил.

Не нома эрдиким, аршосо даргоҳдин нозил бўлдиким, анинг шонида “*ал-ҳамду лилла..ҳи-л-лази.. анзала ғала.. ғабдиҳил-кита..ба*”дин ўзга нима хотирға келмас ва не саҳфа эрдиким, фалак фарсо боргоҳдин нузул қилдиким, анинг баёнида “*ал-ҳамду лилла..ҳи-л-лази.. азҳаба ғаннал-хузна*”дин ўзга калима тилга эврулмас. Умид улким, зафар пайкар ройатнинг хумойунфол кўлакасининг фиروق даштида ҳижрон самумидин маҳрур бўлгон заифлар осудаҳол ва хужаста асар мавкибнинг жонпарвар хабаридин ҳажр зиндонида маҳбус ва маҳжур бўлгон наҳифлар фориғбол бўлғайлар.

Қуллуқ арзадошт улким, инойат нишониди битилиб эрдиким, Мирзо мулозаматлариға озим бўлулди ва ул азимат ижросига жозим. Шак йўқтурким, бу хидмат дунйи ва охираат маслаҳатиға мувофиқ ва Мирзодек атоға сиздек ўғулдин муносиб ва лойиқдур.

Иншааллоҳки, ҳар таважжухда кишваре фатх топқай ва ҳар ҳамлада аскаре мағлуб бўлғой ва ҳар онда жаҳоне мусаххар ва ҳар дамда оламе мўйассар бўлғай. Улча битилиб эрдиким, “Панждеҳ ва Марвчоқ навоҳисиде келиб, мулозамат давлатиға мушарраф бўла олурсен”.

Бу арзадошт не ерда етса, ҳукм бўлсаким, ул ердин Панждеҳ ва Марвчоққа дегинча манзилларни битиб, не кун ул навоҳийға етарни қиёс қилиб, иноят нишони йиборилсаким, бу банда ҳамул ҳисоб била чиқиб, иншааллоҳ, тараддудсиз битилган ерда мулозаматқа етсам. Бу умидворлиғ интизоридадур, деб, қуллук арзадошт густохлиқ қилилди.

Рубоиййа:

Ё раб, не тарафки азм қилғай ройинг,
Мансур ўлғай ройати ғардун сойинг,
Мағлуб ўлубон адуви кийнафзойинг,
Масрур ўлғай хотири мулкоройинг.

Омин.

49

Рубоиййа:

Номангки, кўнгул комича марғуб эрди,
Топти кўнгул андин улча мағлуб эрди,
Йўқ, номаки, дилпазиру маҳбуб эрди,
Хаттида кўнгул муроди мактуб эрди.

Тойири давлат ва иқбол, балки, қосиди фархундапайи фаррухфол мукнат ва уббаҳат бўстонидин, балки, салтанат ва азамат остонидин маҳжурлар рўзгориға ташрифи ҳузур еткурди ва маҳрумлар сарвактиға саодат ва иқболосо қадам урди, илгида ҳуққай лаболаб лаъли коний ва дурри уммоний, балки қўйнида номаи саросар зеби алфоз ва гавҳари маоний. Ул ҳуққа оғзини муҳри ихфо урғон, балки, ул нома бошини ғайр кўзи тушмасун, деб ёпиштурғон.

Бу банда чун ул жавоҳири обдор қийматин билдим ва ул маҳфий асрорға филжумла вуқуф ҳосил қилдим. Маҳфий хитоб жавобин фош арзадошт қилмоқни ва ниҳон масала баёнини ошкор битмақни адабдин йироқ ва убудийатдин қироқ кўрдум. Ул жиҳатдин, чун ўзум қуллукқа озим ва бандалиғ азиматиға жозим эрдим,

муносиб андоқ кўрундиким, хотирға келган шикаста баста алфозни ўзум арзға еткургаймен ва бу паришон ва пароканда маънини ўзум наввоб қулоғига ўрғаймен, деб, қуллуқ арзадошт битилди.

Б а й т:

То жаҳондур жаҳонға ҳомий бўл,
Салтанат тахтида киромий бўл.

50

Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким,

Р у б о и й й а:

Номангки, етишти юз минг эҳсон бирла,
Кўнглумни фидоси айладим жон бирла,
Лутф айла бу хонумони вайрон бирла,
Қил ёд қадаҳ ичар замон хон бирла.

Давлат мустадом бўлсун, вассалом.

51

Агар қозийи ислом Тенгри таоло раҳматиға борди – подшоҳи исломни ҳақ таоло кўп йиллар диёри ислом ва аҳли ислом бошиға пойанда ва мустадом тутқай. Ул мансабқа киши таъйин қилур учун кўп тааммул вожибдур, магарким, бу тойифанинг аҳволидин соҳиб вукуф қуллар ҳозир бўлгонда борчанинг салоҳ ва фасодин арзға еткургандин сўнгра нечукким, подошоҳи исломнинг давлатиға ва аҳли исломнинг маслаҳатиға мувофикроқ киши зоҳир бўлса, таъйин қилилғай, деб, қуллуқ арзадошт битилди.

52

Б а й т:

Эй келиб журму гуноҳ аҳлиға лутфунг узрхоҳ,
Узрхоҳ андоқ эса, нетонг киши қилмоқ гуноҳ?

Арзадошт улким, бу вақтда Ҳайдар қўқалтошнинг толеъининг кавкаби нуҳусат тийралигидин чиқиб, саодат буржиға юзланган учун ва иқболининг ахтари ражъат вуболидин қутулуб, истиқомат авжидин тулуъ қилгон учун қилгон тақсирларидин шарманда ва кўргузган журмлари била сарафкандалиғ била саодат ахтаридек

фалак фарсо даргоҳқа ва иқбол кавкабидек сипеҳр осо боргоҳға юзланди. Хаёли буқим, бошин эшикдаги қуллар оти аёғида ўйнағай ва муроди буқим, жонин остонадаги итлар оллида фидо қилғай. Умид улқим, ниятига кўра илтифот назаридин баҳраманд ва азиматиға кўра шафқат асаридин сарбаланд бўлғай. То абад қарам мужримларға паноҳ ва шармандаларға узрхоҳ бўлсун, омин, ё Раббал-оламин.

53

Рубоиййа:

Не ҳолат эрурки, ошики шефта ҳол,
Қўйғон юрагига ҳажр юз доғи малол,
Солиб бошиға соя ҳумойи иқбол,
Етқургай анга муждаи уммиди висол.

Аллоҳ! Аллоҳ! Фироқ шоми саводи не бало дилгиру умрфарсо эрмиш! Ваҳ, ваҳ! Висол субҳи кушоди не ажаб дилпазиру руҳафзо эрмишқим, ҳақ субҳанаҳу ва таоло анинг гирифторлариға нажот рақами сургай. Ва мунинг шақар гуфторлиғиға ло илонихойа муждасин етқургай.

Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улқим, бу банда куллуқдин маҳрум бўлғали дойим умидвор кўнглум хаёл водисида саргардону мудом умидим кўзи интизор йўлида ҳайрон эрдиким, дойимғи дастур била келур кишидин ҳабар ва бирор номадин асар зоҳир бўлғай. Бу жиҳатдин кўнгул хароб аҳволу кўз тийра ҳол эрди. То бу вақтқачақим, Арслонбек ахтачи фатҳ нишонлари била мазкур бўлғон инойатномани етқурди. Кўнгулга андин осойиш ва кўзга кушойиш етишти. Алҳамду лиллаҳқим, ҳарне матлуб эди – ҳосил ва ҳарне марғуб эди, восил бўлди. Умид улқим, эмди бори киши келса, маъхуд инойатнома била мумтоз ва анинг мазмунида илтифотлар била сарафроз қилилғай.

Байт:

То жаҳон ўлғай, мутеъ ўлсун санга,
Тобеи таъби бадеъ ўлсун санга.

Омин.

Рубоийй а:

То пайки сабо кетурди ёрим хабарин,
Шарх айлади сарви гульзозорим хабарин,
Билмас кўнгул эмди жони зорим хабарин
Ким, пайк кетурди шаҳсуворим хабарин.

Фироқ шомида висол субҳидин навмидларга насими сахар пайки муждасидин жонфизороқ хабаре мумкин эрмас ва иштиёқ мақомида жамол **мехридин** кўзи тийра бўлгонларга васл куёши тулуғидин ўзга нима ёруғлуқ бермас. Биҳамди лиллаҳким, бурунги давлат муйассар бўлди, ва иншааллоҳким, сўнгги саодат ҳам мушарраф қилғай.

Куллук дуодин сўнгра арзадошт улким, шотир фалон фалон ойнинг нечасида фалон кун келиб, инойатномаким, бу бандани ёд қилиб эрдингиз – келтурди. Ҳадсиз нишот ва ғойатсиз инбисот юзланди. Эмди дағи келур кишидин бирор инойатнома бирла жамоат куллардин мумтоз ва сойир бандалардин сарафроз қилурга ҳокимсиз. Давлати абадий бардавом ва саодати сармадий мустадом бўлсун, омин, ё Раббал-оламин.

55

Ҳадиси кудсийдурким, “*ман ка..на лилла..ҳи каналло..ҳу лаҳу*”, яъни ҳар киши Тенгрига бўлса, Тенгри ул кишига бўлур ва Тенгрига бўлмоқнинг маъниси муни дебтурларким, Тенгри таолонинг буйруғи била амал қилғай ва наҳйидин ижтинобда. Ва Тенгри таоло бу кишига бўлмоқнинг маъниси муни дебтурларким, қулнинг ҳар навъ муроду мақсуди бўлса, Тенгри таоло буйруғи била амал қилиб ҳосил қилғай ва борча офату балодин сақлағай. Бас, лозим келди: ҳар киши тиласаким, муроду мақсуди ҳосил бўлуб, офату балодин эмин бўлғай. Тенгри таоло буйруғи била амал қилиб наҳйидин ижтиноб қилғай. Ва оламда ҳеч киши йўқтурурким, ҳар навъ муроди бўлмағай ва ўзин балодин эмин тиламағай. Аммо, ҳар кишининг муроди кўпрак бўлса, ҳақ таоло амрига итоати кўпрак бўлса керак, батаҳсис, салотин. Ҳар ойинаким, гадейским, матлуби бир дирам сийм бўлғай, ё подшоҳеким, мақсуди бир иклим бўлғай, агарчи иккаласининг Тенгри таолога эҳтиёжи бор, аммо чун матлубларда тафовут кўштур; заруратким, итоатда ҳам тафовут кўп бўлғусидур.

Ғараз бу муқаддимотдин буким, чун салотин Тенгри таолонинг баргузида ва азизроқ бандаларидур ва эхтиёжлари ва муддаолари ўзга бандалардин кўпрақдур. Муқаррардурким, ниёзу хоксорлиғлари ҳам ва амру итоати ҳам аларға кўпрак керак ва жамиъи итоатни ҳазрати рисолат саллаллоху алайҳи ва саллам ўз жоддаи шаръиға муқаррар қилибтур. Ҳар киши шаръ жоддасиға росихроқ – Тенгри таоло била пайғамбар алайҳуссаломға мутеъроқ ва муроди ҳосилроқ ва балиётдин эминроқ.

Пайғамбар саллаллоху алайҳи ва саллам буйурубтурким, *“Ризоур-рабб фи ризоил-волиди ва сахту бир-рабб фи сахтил-волиди”* яъни, Тенгри таоло ризоси ато ризосиға вобастадур ва Тенгри таоло ғазаби ҳам ато ғазабиға вобастадур. Бас, киши ато ризосини ҳосил қилса, Тенгри таоло ризосини ҳам ҳосил қилмиш бўлғай ва ато ғазабиға учраса, Тенгри таоло ғазабиға учрамиш бўлғай. Мундоқ бўлгондин сўнгра киши нечук ато ризосдин айру дам урғай ё қадам қўйғай. Ва машойих раҳимахумуллоху сўзидурким, *“ва..лидука раббука”* яъни, отанг парвардигорингдур. Бу жиҳатдинким, Тенгри таоло сени йўқдин бор қилмоққа васила улдур ва туфулиятдин шабоб синниғача парвариш бергувчи ул. Ва Ҳаким Сулаймон алайҳи-р-рахмату ва-л-туфрон сўзидурким, ато кодири қаййум, ано розиқи мақсум. Ва Адиб Аҳмад раҳматуллох дебдурким:

Атодин хато келса, кўрма хато,
Савоб бил хато қилса доғи ато,
Атонинг хатосини билгил савоб,
Сени юз балодин қутарғай худо.

Иброҳим Ҳалил саловоту-р-рахмону алайҳнинг атоси бовужди улким Озари буттарош эрди, ул Ҳазрат атосиға насиҳат қилурда нидо келдиким: “Таъзим ва мулойимат била насиҳат қил!” Ва Юсуф алайҳуссалом Яъқуб алайҳуссаломға сахв юзидин бир тарки адаб қилгон учун бовужуди нубувват ваъда будурким, сойир анбиёдин етмиш йилдин сўнгра биҳиштга киргай. Ва Ҳомким, Нуҳ алайҳиссаломнинг ўғлидур, ул ҳазратқа адаб тарки қилди, ул ҳазрат доуси била ранги қаро бўлуб, пайғамбарлиқ анинг наслидин мункатеъ бўлди.

Ғараз бу муқаддимотдин улким, бу банда дойим сизга давлат-хоҳлиқ сўзин айтибмен ва сизни умру давлатдин бархурдор тилаб,

дуо қилибмен ва бир номуносиб ишким, сиздан кўрубмен, сизга айтибмен, балки китобларимда насиҳатномалар назм қилиб, арзингизга еткурубмен.

Бу учурда бир неча иш сизинг тарафингиздин эштилдиким, вожиб кўрунди сизга арз қилмоқким, борча Мирзонинг жонибининг рийоатидин ғофил бўлгон чоғлиғ кўрунди.

Бир улким, вилоят молин машваратсиз олилибтур ва бу маъхуд эмас эрди. Ҳеч уч-тўрт кун эмаским, бир кишингиз келмас, агар имойи қилсангиз эрди, йўқ дейилмагуси эрди.

Яна улким, битибсизким: “Астрободқа киши йибормангким, бермагумдур”. Бу мазмунни ҳам мулойимроқ битий олур эрдингиз. Ва “Ироқ вилоятларин улошибмен, деб, битибсиз. Иншооллох, Ироқ иликка киргай. Кирмасдин бурун, Мирзо била бир-икки қотла сўзлашмай, арз қилмай бу иш қилилмиш бўлса, ўзга элдин ажаб бўлмаса, сиздин ажаб вокеъ бўлубтур.

Булар ҳам саҳлдур. Аркони давлатингизнинг сақолин қирқтурмакнинг қабоҳатини агар мулоҳаза қилсангиз, шойад топқойсизким, ажаб иш вокеъ бўлубтур. Керак эрдиким, шаръ риюяти учун ўзунгиз ҳам оз ё кўп қирқмасангиз эрди, то анга не етгайким, элингизнинг ҳам қирқтурғайсиз. Мунда кўп сўз бор, деса бўлмас.

Яна улким, бир нишонингизни келтурдилар, туғросида Мирзо отини битимайдурсиз. Сизингдек оқил, хуштабъ, мусулмонваш йигитдин мундоқ нималар раво бўлғайму? Агар бу нишонни билиб битибсиз, не ҳисоб била бўлубтур?! Агар мунший ё ғайр саҳв қилибдур, нечук ҳар нишонни ўзунгуз кўрмай бир ерга йиборилгай?!

Ато била ўғулдин ато била ўғул аросида фарқлар бор. Бойсунгур мирзо ўғлонларидин Бобур мирзодек эрмас эрдингизким, кўп шафқат кўрмамиш бўлғайсиз; Улуғбек мирзо фарзандларидин Абдуллатиф мирзодек ё Жаҳоншоҳ мирзо ўғлонларидин Ҳасаналидек – Тенгрилик ўртададур. Сизинг кўпрак ишингиз аросида бу фақир эрдим, борчадин соҳиб вуқуфмен. Сиз дойим борча махдумзодаларнинг махдуми ва Мирзонинг севуклути ва курратул-айни эркансиз. Ўзунгиз билурсизким, Мирзонинг мо физ-замирин нисбат сизга бу фақирдин яхшироқ киши билмас. “Билла..ҳи-л-ъалий-йи-л-ъазим”ким, ушбу битгандек маълум қилибмен.

Ҳолоким, Астрободни бериб, яхши навкарлар қўшуб, сизни йибордилар ва бу хабарлар Ироқдин келди ва яна кўмаклар хаёл қилиб эрдилар. Ҳам махдумзодалардин, ҳам беклар ва ичкилардин

ва ҳам сойир халқ сиздин андоқ кўз тутар эрдиларким, агар Ирок вилояти фатҳ бўлса, дағи хидматкорлиғ ва бандалигингизни улуг-рок қилғайсиз. Ҳануз ҳеч ерда ҳеч нима йўқ, бу навъ суратларким, зоҳир бўладур – сиздин ҳайфдур.

Мирзога Темурбек тўртунчи насабдур. Мирзо хутбада бекнинг шариф руҳига масжиди жомеъда ҳар одина куни дуо қиладурлар. Бу ишта Мирзога ҳам дуодин ўзга не келгай? Сиз нишонингиз туғросидин Мирзонинг муборак отин чикорурсиз! Керак эрдиким, Ироқдин Макка, балки Мағриб заминғача олсангиз бу воқеъ бўл-маса эрди. Агар Мирзони заиф хаёл қилибсиз – Тенгри таоло кавийдур. Фарзанд керак заифлиғда атосиға хидмат маҳалин топтим, деб, жонсипорлиғ қилса.

Биллох, Мирзонинг азиз боши ва сизинг азиз бошингизким, бу арзадошт битилган тарихдин йигирми кундин бурунроқдин бери сабоҳдин туш вақтиғача, пешиндин акшомғача ўлтуруб, онча иш қилурларким, неча девон, неча нависанда, неча бахши, неча парво-начи жонларига етиб, юз ҳийла била кутулурлар. Бу маънидин фарзанд Мавлоно Дарвеш Муҳаммад соҳиб вуқуфдур, бу навъким, ўзлуги била борча ишнинг накиру китмириға етишиладур. Агар ўтган авқот мунингдайки бўлса эрди, не ишларки бўлмағай эрди.

Соҳиб давлат салотин мушфик давлатхоҳ қулларининг беғараз сўзларига кирибтурлар. Ўзунгуз билурсизким, Мирзо тобуғида бу кул не навъ сўзларга густохлиғ қилибмен. Сизинг доғи қошингизда ҳамул дастур била воқеъ бўлубтур. Ёшингиз узун бўлсун. Андоқ кам воқеъ бўлубтурким, бу қулнинг сўзин рад қилмиш бўлғайсиз. Эмди дағи бу қулнинг жони куйганда, ўзгаларнинг этаги куймас. Бу бир неча сўз густохлиғ қилилди. Умид улким, қабул тушгай. Тушмаса, бу банда айтур сўзни бўйнузмдин адо қилмиш бўлғаймен.

Тенгри таоло тонукдурким, бу арзадошт Мирзо буйруғи била эмас, балки, вуқуфлари ҳам йўктур. Хаёлингизга келмайгайким, буйруқ била битилиптур. Чун сизинг тобуғунгизда айтурча давлатхоҳлиғ сўзини айтурға маъмурмен. Ул жиҳатдин густохлиғ била арзадошт битилди.

56

Куллук арзадошт улким, бир неча сўз хотирға келиб эрди, арз қилмоғи вожиб кўрунди.

Аввал улким, илтизом қилилсаким, эрта уйғониб, намоз қил-лса, агар эшикта масжид таъйин қилиб, фарзани жамоат била қи-

лилса – худ фабиҳо ва илло беш вақт намоз бори тарк бўлмаса, борча масжидда муйассар бўлмаса, баъзи бори бўлса.

Яна улким, алас-сабоҳ ҳарамдин чиккач, девонда ўлтуруб додхоҳ сўрулса, дағи додхоҳ сўрарда ўзлук била мапгуллуқ қилилса, агар бир мазлумға бировдин зулме ўтган бўлса, золимға андоқ сиёсат қилилсаким, ўзга золимларға мужиби интибоҳ бўлса.

Яна улким, додхоҳ иши тугагондин сўнтраким, шелон ҳам бар-тараф бўлур, ичкихона таъйин қилиб, анда ўлтуруб, аркони давлатни тилаб, мулк ва мол иши айтилса, ўзлук била борчаға етилса.

Яна улким, аркони давлатқа ҳар ишким, буйрулур, агар бутмаги бир кун муйассардур, агар икки ё уч кун – андоқ муқаррар бўлсаким, бот бутардек ишни ҳамул кун арз қилиб, жавоб олсалар. Кечрак бутар ишни тонгла ё индиндин ё миоддин ўткармасалар. Ҳар кун не миқдор бутганин келиб арз қилсалар. Агар баъзи ҳукм йўсуни била миоддин ўтқориб, арзга еткурмасалар, аларға андоқ хитоб бўлсаким, ўз ишларидин ғофил бўлмасалар.

Яна улким, умид улдуким, Ҳақ таоло чоғирдин куллий тавфик бергай. Агар бу учурда иртиқоб қилилса, албатта, пешиндин бурун бўлмаса. Икки намоз орасида бунёд қилилсаким, уйур чоғ маъхудий уйқу вақти бўлса, тонг намози фавт бўлмаса. Бори борча ҳол била ҳар неча ичмак ишида эҳтиёт, балки таъхир вожиб билилса.

Яна улким, мулк ва мол ишидин, баса додхоҳ ишидин фароғат ҳосил бўлса, малолат дафъи учун китобхонаға кирилса, кутубхона аҳли била машғуллуқ қилилса, наввобдин ҳар қайси муносиб кўрулса, таворих ўқумоқ буйрулса, батахсис “Зафарнома”, агар маъшойх сўзи ё баъзи даввоиндин дағи гуфту шунуфт бўлса, номуносиб эрмас.

Яна улким, судурға ҳукм қилилсаким, эшиқда ободон имом била муқри таъйин қилсаларким, салоти хамсни тамом қойим тутсалар; дағи мухтасиб таъйин қилилсаким, элни намозға тарғиб қилса.

Яна улким, ҳафтада икки кунким, эшиқда акобир жамъ бўлурлар. Ҳофиз Муҳаммад Санойиға яхши эҳтиром қилилса, балки буйрулсаким, яқинроқ ўлтуруб, шаръийа умурни қатъ қилса, то муборақ хотир ул бобда дағи мулойимат пайдо қилса.

Яна улким, Ироқ мамлақатиға фаҳмлиқ, хушлуқ кишилар йибориб, дойим хабар тутула турулса. Арз қилур йўсунлуқ хабарларни арзадошт қилиб, юқори йиборила турулса, ул бобда не ҳукм бўлса, анга кўра қилилса.

Яна улким, шахр эҳтисоби амрида яхши эҳтимом қилилса, андоқким, шаробхона, байтул-латаф ва қиморхона – буларға ўхшар номашруъ умурни куллий манъ қилилса. Мухтасиблар ҳафтада икки қатла бозор аҳлининг нархларидин вуқуф топсалар.

Яна улким, судурларға ҳукм бўлсаким, шахр масождин эҳтиёт қилиб, имом ва муаззиндин маҳалла аҳлин сўруб, балким ҳаг олиб, намозға тарғиб қилсалар, ағар фиску фасод аҳли бўлуб, алар амри маъруф қилолмасалар, арз қилсалар, то судур шаръ йўсуни била аларни манъ қилсалар.

Дағи ҳар масжиднинг имомига таъйин қилилсаким, ул маҳалла аҳлининг ўғул ва ушоғиға мактаб тутуб, нима ўқутсалар.

Яна улким, бу дастур билаким, шахрда таъйин қилилуру булуқот улугларидин Хожа Фахруддин бошлиғ борчаға бу дастур била муқаррар қилилсаким, булуқлар кент-бакент бу навъ амал қилсалар.

Яна улким, судурға ҳукм бўлсаким, вилоят авқофидин хабардор бўлсалар, бузулғонин тузсалар, мутағаллиба илгида бўлса чиқориб, ҳосилин масрифига еткурсалар. Бу ишларким, судурға буйрулуру Хожа Фалонни дағи ҳукм бўлсаким, алар ишидин хабардор бўлуб, аларға мадаққорлиғда тақсир қилмаса.

Яна улким, Ҳофиз Муҳаммад Санойи ғаниматдур, шаръда анинг қавлиға қувват берилсаким, шаръға мужиби тарвиж бўлса. Баса масжиди жомеъға бормак тарк бўлмаса. Мунда кўрулгондек дастур била масжиди жомеъда масоили шаръийа мазкур бўлса.

Яна улким, девон бекларига ҳукм бўлсаким, ҳар кун девонда ўлтуруб, мусулмонлар ишин яасалар, бу кунги ишни тонғлаға қўймасалар.

Дағи сорт девонлар ҳам раоё ишин ўзлари қила олурчани қилиб, қила олмасни арз қилиб, ҳукм олсалар.

Яна улким, тавочи бекларига ҳукм бўлсаким, мол девониди муҳр босар беклар дастури била ясоғлиғ ишга машғуллуқ қилсаларким, анда дағи иш фавт бўлмаса.

Яна улким, шахр доруғасидин беклар била Хожа Фалон андоқ соҳиб вуқуф бўлсаларким, жузвий ишдин куллий имдод олмасалар. Ва мужримдин жаримасига кўра журмона олсалар.

Яна улким, бир муносиб киши таъйин қилилсаким, Мирзом давлат била девонда ўлтурғонда ҳар ишким, воқеъ бўлуру, борин қаламий қилиб, рўзномада сабт қилилса, дағи тарихин битилсаким,

қачан ул ишни эҳтиёж билмак бўлса, мазмуни ва тарихи маълум бўлса.

Яна улким, бекларга ва девонларга баса парвоначи ва муҳрдор муншийга ҳукм бўлсаким, мусулмонларнинг нишонин ортуқ тамаъ била кечга қўймасалар, шаръий ва қавлий нишонни бир чорсу муҳри била ҳукм бўлган кун-ўқ бутқариб берсалар. Куллийрак нишонларни дағи қилаолганча ҳукмдин қўрқуб, ботроқ бутқарсалар.

Яна улким, мажлис куруб, чоғир ичарга кўп хирс кўрсатилмаса, агар аҳёнан биз-зарура воқеъ бўлса, наввобга муқаррар қилилсаким, ҳукм бўлмағон киши мутлақо муртакиб бўлмаса, то мажлисда фил-жумла тартибе маръий бўлса.

Яна улким, юқоридин ҳар навъ ҳукм етса, агар куллий ва агар жузвий – вақтда ҳукм йўсуни била ишга файсал берилмай, ҳеч ишга шуруъ қилилмаса, агар қилғулуқ иштур ҳам ҳукм йўсуни била қилилса, агар муйассар бўлмас бўлса ҳам жавобин бот арзадошт қилиб йиборилса.

Яна улким, ҳар турлук арзадоштим, юқори битилса, “насхталик” хати била андоқ хона битилсаким, ўқурда ўқур кишига ташвиш тегмаса, “туркча” хат била худ асло битилмасаки, бу бобда дағи қавле бор. Ҳар сўзким, арзадошт қилилур улча имкони бор машруҳ битилса, ҳар ишнинг тарихин не ой, не кунда экандур андоқ битилсаким, ул мақсудда ҳеч иштибоҳ қолмаса.

Яна улким, атроф ва жавонибдағи элнинг арзадошти келса, бот узотур элни кўп мавқуф қилилмаса. Ҳар қайсиға ўз хўрд ҳолиға кўра илтифот қилиб, батахсис, Мир Зайнулобиддин жонибиким, риойати бағойат вожибдур, мундағи илтифот дастури била алар жонибин дойим риойат қилилса.

Яна улким, ул вилоятнинг бир куллий иши даҳоналарнинг забтидур. Бу маҳалдаким, кўнгул тиламасдек амре воқеъ эмас, даҳоналарда андоқ мазбут кишилар қўйуб, андоқ мустаҳкам ва мазбут қилилсаким, наузу биллоҳ, агар амре ҳодис бўлсаки, мужиби тараддуди хотир бўлса, даҳоналар тарафидин хотир биккуллий жамъ бўлса.

Яна улким, иш-кучга андоқ машғуллуқ қилиб, ғавриға етилсаким, аркони давлатдин ҳар қайсиға иш буйрулса миоддин ўтқара олмасалар, тағофил била ичкуга машғул бўллуб, эшикка келиб арз қилмасдин эҳтироз қилсалар.

Яна улким, отланмоқ, тушмак, ов ва кушқа машғуллуқ қилмоқ кўп бўлмаса, ул бобда эътидол риойат қилилса, то ул индин зарурий иш-куч фавт бўлурға боис бўлмаса.

Яна улким, Мирзо навкарлариким, анда куллуқа машғулдурлар, Мирзо навкарлиги ҳайсийатидин иноят ва ҳурмат алар бобида кам бўлмаса. Лекин, агар беқоидалиге бириндин зоҳир бўлса, бозхост ва сиёсатда маъзур тутулмаса.

Яна улким, тавочи бекларига ҳукм бўлсаким, ётиш элин мазбут таъйин қилиб, ётиш тавочиси ҳар кун аларнинг ётишиға келган-келмаганин яхши тергаса, то ётиш иши фавт бўлмаса.

Яна улким, девонийларға ҳукм бўлсаким, атрофдин келган бозиргонлар жонибин риойат қилсалар. Ул вилоятда “тамға” лафзи мазкур бўлмаса. Закотни шаръ ва ҳукм йўсуни била алардин мустахлас қилилса. Закотчилар ишидин бавожиби моҳ бамоҳ, балки ҳафта баҳафта вуқуф топиб, арзға еткурсалар. Жузвий жарима қилғонни куллий сиёсат қилилса бок йўқтур, то бу овоза олам мамоликига ёйилса, тужжорнинг ружуъи кўпрак бўлса.

Яна улким, мундин ортуқ жузъийоти арз қилилса, шойад мутолааси мужиби калоли хотир бўлғай. Аммо, саъй қилилсаким, жамъи умурда Тенгри таоло ёдидин ғофил бўлулмаса. Мирзони доғи кўрулса, то бу икки иш мужиби саодати дину дунйи бўлса.

Илтимос улким, бу арзадоштни Мавлоно Дарвеш Муҳаммадка топшурулса ва ҳар икки-уч кунда бир қотла тилаб, мулоҳаза қилилса, дағи ҳукм бўлсаким, агар муборак хотирдин нўшида бўлуб, тиламак унутулса, ул ўзи тиламай дағи ҳар икки-уч кунда келтуруб, тобуғда арз қилса, дағи бу фузулдин ҳар қайси ишким, арз қилғон йўсунлуқ суврат боғласа, ани шарҳ била иноят қилиб, битиб йиборилсаким, Мирзо арзиға еткурулса, вассалом.

57

Куллуқ арзадошт улким, иноятномангиз бу бандаға мужиби сарафрозлиғ бўлди. Ҳамиша банданавоз бўлғайсиз.

Б а й т:

Ётишти рукъангу овора қилди кўнглумни,
Не рукъа эрдик, юз пора қилди кўнглумни.

Давлатингиз мустадом бўлсун, омин.

58

Ул қатор теваким, хижрон кунида ашким қатралари қаторидин намуна бўлғай ва ул оқ уйким, фироқ айёмида сиришким селоблари хубобидин нишона бўлаолғай – етишти. Ул бири раҳмат малойикидин ашраф ва бу бири сипеҳр саодатидин арфаъ кўрунди.

Маснавийъа:

То фалак бухтилари тузғай қатор,
То тўлун ой оқ уй этғай ошкор,

Сорбонингга ул ўлсун боркаш,
Бу бири фирошинга хиргоҳваш.

59

Байт:

Кўнглума келмас хазони боғ аро норанж хуш
Ким, хазони ҳажр аро бўлди юзум норанжваш.

Байт:

Хазоний боғ аро ул ой тану чехрамни кўрган чоғ,
Дегайким, бир куруқ шох узра қолмиш бир сориг яфроғ.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, банданавозлиғ қилиб йиборган инойатнома етишти, дурри обдордек маонийси фироқ ўтиға сув урди ва лаъли шохвордек алфози кўнгул жароҳатиға жавҳари руҳ еткурди.

Байт:

Нома эрмас эрдиким, таъвизи жон эрди манга,
Ҳажр тиғи қатлидин хатти амон эрди манга.

Ўзунгуз унутмай, гоҳи Мирзо тобуғинда соғиндурсангиз.

Байт:

Аввалғи: Ўлук танимға жон бермақдур.
Иккинчи: Ҳаёти жовидон бермақдур.

Икки дуний саодати муйассар бўлсун.

Рубоийй а:

То ҳажр асиру дилфигор этти мени,
 Дашт узра куйундек ошкор этти мени,
 Девона мисолу беқарор этти мени,
 Саргашталик ичра хоксор этти мени.

Куллуқ арзадошт улким, инойатномаеким, саводи зулматидин ҳижрон тиғи катиллариға зулоли зиндагоний еткургай ва сафҳаси баёзидин фирок туни шаҳидларига субҳи ҳаёти жовидоний кетургайки, бу заррани мазмунидин куёшқа еткуруб эрдингиз ва бу туфроғни фалақдин ўткариб эрдингиз – етишти. Заиф танға боиси қувват ва наҳиф жонға мужиби сихҳат бўлди.

Байт:

Бу наъв руқъа била гоҳ-гоҳ ёд айланг,
 Шикаста хотиру вайрон кўнгулни шод айланг.

Мундағи мулозимлар била раойо хушвақтдурлар. Умид улким, кундин-кунга яхшироқ бўлғайлар. Абадий давлат мустадом ва сармадий саодат бардавом бўлсун, омин, ё Раббал-оламин.

61

Бадномлиғ майхонасининг азалий сармастлари ва бесаранжом-лиғ паймонасининг ламйазали майпарасатлариким,

Шарибна ала зикри-л-ҳабиби мадамаҳу
 Сакарна биҳа мин қабли ан йахлуқа-л-киром.

аларнинг нағмаи руди ва

Риққату-з-зужажу ва риққату-л-хамр,
 Фаташабиҳа ва ташакили-л-амр,
 Факааннама хамрун вала қадахун,
 Ав кааннама қадахун вала хамрун.

буларнинг таронаси сурудидурур.

Рубоийй а:

Исмат ҳарамида жилвагоҳинг бўлсун,
Иффат чамани ҳарими жоҳинг бўлсун,
Иқбол сипехри хоки роҳинг бўлсун,
Тенгри бори ҳолатда паноҳинг бўлсун.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, мулозамат муфорақатининг шиддати шарҳи қалам таҳририга келмас ва убудият муҳожаратининг суубати баёни рақам таҳририга сиғмас.

Байт:

Бировки васл насими тарабфизодур анга,
Чу кадрин англамади, ҳажр ўти сазодур анга.

Умид улким, иноят чаманидин васл насими эсиб, фироқ туфроғининг хасу хашокин учургай ва ҳидойат булутидин курбат ёғини ёғиб, ҳижрон ўтининг аҳгар ва шуъласин ўчургай.

Бу фақир бу вилоятқа келганда воқеъ бўлгон ишлар кайфиятин юқори арзадошт қилиб, фалонни йиборилди. Ул бобда иноятни кам қилмай, дорандани ботроқ узотурға мулозимлар ҳокимдурлар.

Байт:

То Зухалдур, қошингда кул бўлсун,
То қуёшдур, бошингда эврулсун.

63

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким,

Байт:

Хазони ҳажр аро қолдим йироқ баҳоримдин,
Юрурмен итдек улуб айру шахриёримдин.

64

Байт:

Истарам Луқмон киби касб айласам паррандалиқ,
То етиб ул остонға, зоҳир этсам бандалиқ.

Куллуқ арзадошт улким, Луқмон келди, иноятномаларким сойир кулларга воқеъ бўлуб эрди – еткурди. Борчанинг боши тафохурдин кўкка етиб, Мирзонинг давлатлари дуосин бажо келтур-

дилар. Мундаги сойир ҳолотни арзадошт қилиб йиборган учун мукаррар битилмади.

Ём отлари била ёмхоналар иши бузукдур, ул бобда қуллар тобуғида сўз арз қилилибтурур. Арзадошт қилсалар, умид улким, мустахсан тушгай, деб қуллуқ арзадошт битилди.

65

Рубоийя:

Эгнимни мушарраф айлади хилъатингиз,
Жисмимни муаззаз айлади кисватингиз,
Кўнглумни хуш этти руқъаи шафқатингиз
Ким, кундин кунга ортсун давлатингиз.

Ташрифотеким, иноят бўлуб эрди – ҳижрон дўзахида азоб тортадурғон урён жисмга висол биҳшитидин раҳмат ҳуллаларидек ёпилди ва ийд шоми ятим атфол мунгга қолғондек, яланг пайкарға иноят махзанидин каромат деболари келди.

Арз улким, мулозамат муфорақати шарҳи чун вараққа мужиби туташмоқ ва қаламга андуҳ шуъласи бошдин ошмоқ эрди – ложарам ул бобда шуруъ муносиб кўрулмади.

Икки дунйи давлати муйассар бўлсун.

66

Байт:

Фироқ ароки, етар кўкка шуълаи оҳим,
Бу ўтқа, оҳ, агар раҳм қилмаса моҳим.

Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, иноят нишони билаким, бу қулунгузни ёд қилиб эрдингиз – мужиби сарафрозлиғ бўлди. Тенгри таоло давлатингизни ортурсун, ёшингиз узун бўлсун.

Байт:

Гамим еткурди мингдин бирга руқъанг
Ки, бергай Тенгри бир ёшингга минг ёш.

Битиб эрдингизким, Мирзо тобуғида камина қулни ёд қилиб йиғларбиз. Ёд қилурунгузга розимен, йиғларингизга йўқ.

Б а й т:

Дема, хажрингдин манга одат бўлубтур йиғламок,
Шод бўл сенким, манга қисмат бўлубтур йиғламок.

Давлат бардавом ва саодат мустадом бўлсун.

67

Руқъаеким, сафҳаси баёзи мажруҳ кўнгул жароҳатиға кофурий мархам еткургай ва номаеким, саводи нуқтасидин оқорғон кўзга мардуми бийно кетургайким, бу хижрон дарди бечорасин ва фироқ дашти оворасин анинг била мукаррам қилиб эрдингиз – етти.

Р у б о и й й а:

Мазмуни била кўнглум ўти кам бўлди,
Алфози била замир хуррам бўлди,
Ҳижрон сўзи гарча мужиби ғам бўлди,
Васл уммидида шодлиғ ҳам бўлди.

Ҳақ субҳанаҳу ва таоло ул зоти малакий сифотни фалак ҳаводисидин масун ва ул ройи жаҳонройни ҳаводис кудуратидин маъ-мун тутсун.

68

Б а й т:

Ҳам тутулмиш жон кўнгулдин, ҳам кўнгул жондин манга,
Мен аларға хасм, алар ҳам дарди хижрондин манга.

Қуллук дуодин сўнгра арзадошт улким, иноятнамаеким, йибориб эрдингиз – келди.

Б а й т:

Йўқ-йўқки, олиб кошимға кўйдум ани,
Кўзга суртуб, бошимға кўйдум ани.

Агар бу фироқ ўтиға зор бўлғонда ул савод зулматидин оби ҳаёт зулоли келмаса эрди, ул ўтка не нима таскин бергай эрди ва бу хижрон шомига гирифтор бўлғанда ул субҳ баёзидин умид куёши тулуь қилмаса эрди, бу тийраликни не нима ёрута олғай эрди?!

Ҳаётингиз зулоли абадқа дегинча жорий ва давлатингиз куёши киёматкача завол касофатидин орий бўлсун, омин.

Б а й т:

Қадим ҳам ўлди айру қошингнинг хилолидин,
Бағрим су бошқа тушгали қаддинг ниҳолидин.

69

Б а й т:

Боғдин келди насиму, гул исин келтурмади,
Не тиканларким, бу ғам кўнглум аро синдурмади.

Қуллук дуодин сўнгра арзадошт улким, ахтачи келди, мулозимларнинг муборак мизожларининг сихҳати хабари битилмайдур эрди, синук кўнгулга мужиби ғам ва бузук хотирга боиси алам бўлди. Умид улким, ҳақ таоло ул синук била бу бузукдин ул ғам била бу аламни дафъ қилгай.

Б а й т:

Даҳр бўлғунча жоҳингиз бўлсун,
Тенгри дойим паноҳингиз бўлсун.

Б а й т:

Етишти қосиду йўқ анда ёрнинг раками,
Бузук экинга булут келдийу, йўқ эрди нами.

70

Б а й т:

Баски ҳижрон ҳар замон кўнглум аро юз ғам солур,
Ногаҳон кўрса биравни шодмон ҳайрон қолур.

Қуллук дуодин сўнгра арзадошт улким, гоҳ-гоҳ илтифот килиб йиборур иноятномаким, мутолааси фурқат дардиға дофеъ ва мушоҳадаси ҳижрон аламиға рофеъ эрди, бирор нима камрак бўлубтур.

Б а й т:

Толеъ агар будурки, кўрармен мени ғариб,
Андин эмастурур буву юз мунча ҳам ажиб.

Ва лекин:

Лутф агар қилсанг дамодам – бандамен,
Дамбадам қилсанг жафо ҳам – бандамен.

Аммо, неча дағи мундоғ бўлса, табиат одат қилгон лутфу ино-
йатни кўз тутар эрмиш ва кўнгул ўрганган шафқати бениҳоятни
соғинур эрмиш. Исмату давлат боргоҳи гардунсой ва иффату шав-
кат саропардаси сидрафарсой бўлсун.

Б а й т:

Кўзунгни Тенгри дойим шаҳ жамоли бирла ёрутсун,
Йамон кўздин сени, сендин йамон кўзни йироқ тутсун.

71

Р у б о и й й а:

Ҳам чарх бисоти арсаи боргахинг,
Ҳам ой жирми наъли саманди сипахинг
Ҳам кун сипари қазо ўқидин панахинг,
Йўқ-йўқки, чарху ойу кун хоки рахинг.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, иноят нишониким,
туғроси учун куёш олтуни фалак садафида ҳал қилилиб эрди ва
муҳри учун Муштарий юзига ҳумойун алқоб ёзилиб эрди – етишти.
Чун ул олий мисолни бошимга кўйдум – мартабада бошим куёш-
дин ўтти ва саодатда юзум Муштарий юзига етти. Шоҳона хилъат-
лар мужиби ул бўлдиким, қуллуқ қисватин бири-бири устига кий-
гаймен ва мукаррар фўта боиси ул бўлдиким, қуллуққа белимни
икки ерда боғлағаймен ва от сабаби ул бўлдиким яхши от била
олам аро от чиқарғаймен ва нафис рухут била сипеҳр атласиға бош
индургаймен. Бу иноятлар жозибасидурким, иродат риштаси била
тортиб келтурадур ва бу шафқатлар кашинедурким, муҳаббат қул-
лоби била чекиб югуртадурким, не олий даргоҳ мулозамати орзу-
сидин қарор бордур ва не ул орзуни қилмоққа ихтиёр.

То сипеҳр бўлғай, ул сипеҳр осо даргоҳ фалак қадарлар сажда-
гоҳи ва то меҳр бўлғай, ул фалак фарсо боргоҳ хуршидвашлар па-
ноҳи бўлсун.

Б а й т:

Мутеъи амру наҳйинг аҳли олам,
Алар хайли аро мен нотавон ҳам.

Омин.

Рубоийй а:

Гулшанға, насими субҳ, розим еткур,
 Не роз, ҳадиси жонгудозим еткур.
 Гул бошиға эврулуб, ўпуб сару аёгин,
 Кўпдин-кўп куллуку ниёзим еткур.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, фироқ зовийасида оворалиқнинг баёни мужиби кудурат ва боиси малолат бўлғай, деб андин шаммаи изҳор қилмоқ маслаҳат кўрулмади.

Яна арз улким, инойатномаларким, ҳар бири рашки нигорхонаи Чин ва ғайрати бихишти барин эрди – ҳар биридин қарорғон кўзга нур ва бузулгон кўнгулга сурур етишти. Ва улча салтанат дуржининг дурри поки ва хилофат буржининг кавкаби тобноки Султон Муҳаммад Мирзо – таввала умраҳу ва халлада давлатаҳу – бобида битилиб эрди, ул шодмонлиғ шарҳини қайси тил била қаламнинг тахрир қилурға салоҳиййати ва қайси рақамнинг баён қилурға қобилийати бўлғай. Ул дурри гаронмойани Тенгри таоло Мирзом била Бегим учун пойанда тутсун ва ул ахтари баланд сояни ҳақ субҳанаҳу ва таоло Мирзом била Хоним учун тобанда асрасун. Ва давлати абадий ва саодати сармадий пойанда ва мустадом бўлсун, омин.

Мирзом тобуғида куллуқ дуо ва ниёздин сўнгра арзадошт улким:

Байт:

Даҳрға берсун мудом мақдамидин зебу зайн,
 Шоҳ Муҳаммад Бадеъ ибни Музаффар Хусайн.

Қитъа:

Талаб баҳорида боғингки, гулбун этти аён,
 Бу гулбунунгға дағи тоза гуллар очилсун.

Умид боғида экдинг, ниҳолу гул берди,
 Гулунгни ҳақ карами эмди борвар қилсун.

Бу салтанат авжининг ахтариким, шараф буржидин тулуъ этмиш –партавидин даҳр шабистони равшан бўлсун ва бу хилофат

бўстониинг вардиким, саодат чаманидин жилва қилмиш – тароватидин олам вайрони гулшан бўлсун. Бу нахли баланд пойа волидайнга боровар ва жаддайнга соягустар ва бу дурри гаронмойадин обоға осойиш ва уммаҳотга оройиш.

Рубоийй а:

Ҳам шохқа дурри тожи торақ бўлсун,
Ҳам халққа зилли ҳақ таборақ бўлсун.
Андоқки, Хуросонда муборақ бўлди,
Машрикдин Мағрибқа муборақ бўлсун.

Байт:

Тирик бўлсам гар, ўзни базми васлинг ичра солғаймен,
Фироқинг шиддатин дей олмасам, худ йиғлай олғаймен.

74

Рубоийй а:

Не рукъа эдики мендин ўқсугтали ғам,
Ёр илгига олиб қаламу сафҳани ҳам,
Сафҳа лавҳида қаламий қилди рақам
Ким, хаттига офарин деди лавҳу қалам.

То шафақнинг рангин сафҳаси қуёш муҳрасидин жалий тобқай – ул сафҳа сунъ қотиблари қилкидин шох мадҳи шох байтлари била зевар ва зийнат тобсун ва то ул сафҳа қазо наққошлари сунъидин собиту сайёр била зарафшон бўлғай – шаҳаншоҳ васфи гавҳари шохворлари била зевар кўргузсун. Не икки байт эдиким, икки сарой ҳосилин фидоси қилсам, ҳеч иш қилмаиш бўлғаймен. Ва не назму наср эрдиким, жону кўнгул жавҳарларин нисор этсам, қадрин билмаиш бўлғаймен. Назмининг раъноларида юз ноз ва насрининг зеболарида минг роз.

Рубоийй а:

Наср андаки, анжом ила оғоз эрди,
Ҳар лафзи анинг мойан эъжоз эрди,
Ҳар турфа хат анда роз пардоз эрди,
Йўқ айб агар, десам, хатти роз эрди.

Байт:

То жаҳондур, умру давлат пойдор ўлсун санға,
Салтанат тахти уза дойим қарор ўлсун санға.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, иноят нишониди ҳазрат ҳақойиқ паноҳ наввара-л-лоҳу марқадаҳу ва жаъала-л-жанната масва..ху нуран ходисаи вафотларин сўруб эрдилар. Ҳақ субханаҳу ва таоло ул ҳазрат зоти малакий сифотин аҳли олам учун кўч йиллар бокий ва пойанда тутсун ва давлатларининг хуршидини жовиди мазо ва тобанда асрасун. Муборак хотирга равшандурким “*куллу ман ъалайҳа.. фа..н*” каримаси манзуми била ҳар кимгаким, бақо жомидин нашъа етишти, фано хуморини тортардин гузире йўқтур ва “*Куллу шайъин ҳа..ликун илла.. ваъжҳаҳу*” ойати мазмуни била бокийи мутлақ ва ҳаййи барҳақ вужудидин ўзга жамеъ ашға заҳри ҳалок жомин ичардин чорае йўқ. Ва бу фано мақоми бақо дору-с-саломии йўлида бир манзилдурки “Кун фи-д-дунйа каиннака ғарибун ав обири сабилин” ондин хабар берур. Ва аҳлуллоҳким, бу йўлдин ва бу манзилдин огоҳдурлар – ўзларига бу водий қатъини осон ва дори фанонинг бору йўқини яқсон қилибтурлар. Алар бу маҳалли ҳаводисдин “фи мақъадин сидқин ғинда маликин муқтадир”ға роғиброқ ва шавқлари бу соридин эрса ул сори ғолиброқдур.

Аммо фақирларким, аларнинг шариф зотлари баракотидин маҳжур ва жонбахш тақаллумлари оби ҳаётидин маҳрум қолурлар – ҳар ойинаким, мужибии сўғи абадий ва боиси мотами сармадийдек бўлур. Аммо, ул ҳазратдек сўргучи бўлса, кўнгул ғамидин не ғаму хотир аламидин не алам.

Рубоиййа:

То жоми бақоға маст бўлғай Жомий,
Кавсар майидин бўлғай анинг ошоми,
Шах жоми ичинда бодаи гулфоми,
Бўлсун тўлаву ҳамипша андин коми.

Анинг тобуғидаким:

Эрур мажмуи султонларға султон
Ки, эмди Тенгри они айласун хон,

бош уруб, тобуқ анинг жонибидаким:

Хилофат авжида андоқ куён эмас мумкин
Ки, тахти Санжар уза шох эрур Абулмуҳсин.

анинг остонидаким:

Хисрави пок гуҳар шаънида бўлди марқум,
Покликдин деб они халқ Муҳаммади Маъсум,

анинг хазратидаким:

Эрур салтанат жисмига нури айн,
Музаффар Хусайн ибни Султон Хусайн.

Улки шаҳ хидматида мендин ўзин шод этгай,
Илтимосим буки, гоҳи мени ҳам ёд этгай.

Яъни Сафийабека хидматларида ниёз бирла дуо мажлис аҳли-
нинг жавоблари:

Шаҳ қошида азизу соҳиб қадр,
Нури айни замона Саййид Бадр,
Улки, туғмас атодин андоқ ўғул,
Якжиҳат банда шаҳга Мири Мўғул,

Шоҳга жонин тилар, этгай нисор,
Шоҳ Хусайн улки, эрур жонсипор,

Шаҳ давлатидин қадаҳқашу гуҳарпош
Ким, дерлар ани Муҳаммад Кўкалтош.

Улки бўлғай карам қилиб маъбуд,
Уйлаким, оти оқибат Маҳмуд.

Шоҳ базмида қадаҳ тутқучи,
Мир Дарвеш Муҳаммад сувчи.

Улким эрур суруди зоти киби мулойим,
Бошида йўқ сари мў куллуқдин ўзга қоим,

Улки эгрида туздур оҳанги,
Яъни устодзодаи чанги.

Яна шаҳ қуллуғида бемуҳобо,
Надиму ғамгусору банда Бобо.

Яна ёрики софу бегашдур,
Ҳам вафокашу ҳам жафокашдур.

Анга йўк борча фазларда бадал,
Фазл аҳлидин отидек Афзал.

Борининг хоксору хоки пойи,
Ғариби бенаво, яъни Навойи.

Дуо айтиб қилур бу навъ эълوم
Ки, шаҳ базмида майдин олсангиз ком,

Гар итган итларин ёд айласа шаҳ,
Мени ҳам айлагайсиз ёд гаҳ-гаҳ.

77

Маснавиййа:

Зиҳи рукъанг ҳаётимға васила,
Кўнгул захмиға марҳамлиқ фатила.

Етиб чун ул фатила бирла марҳам,
Бутуб қонлиғ кўнгул захмин жигар ҳам.

Мазкур бўлгон рукъаким, илтифотингизға мушъир эрди ва мастур бўлгон номаким, саломатлиғингизға мухбир – маҳзун хотирға андин фориғболлик ва мағбун кўнгулга андин хушҳоллик юзланди. Марфуъ улким, битиб эрдингизким: “Сен мукаррар қилгон ишлар баъзи ёронларнинг номувофиклиғидин суврат тутардек эмас”. Олам аҳлининг муддаолариким, муҳолиф бўлғай бир мақсудқа – мувофиқ ясамоқ душвордур. Аммо, таъби салим ва ақли мустақим шонидин будурким, қила олғонча ўз ҳолиға муҳофиз ва ўз афъолиға мулоҳиз бўлғайким, анинг жонибидин амре вуқуъ

топмағай ва суврате юз кўргузмағайким, индаллоҳ маъхуз ва инданнос маълум бўлғай.

Сиз қила олгонча борчани Мирзо давлатиға муносиб ишларга соий бўлунг. Қилсалар, давлатлари бўлғай, қилмасалар, сизинг нек андишлигингиз натижаси сизга етишгусидур.

Қ и т ь а:

Ҳамиша то аносири тўрт зиддайн,
Қилур таркиби инсоний мувофик,
Қила кўр маҳзи инсонийятингдин,
Неким азод эрур они мувофик.

Тавфик рафик бўлсун, омин.

78

Б а й т:

Меҳри оламтоб агар бўлса жамолинг кўзгуси,
Кеча ҳам кундуз киби тутқай жаҳонни ёғдуси.

Қуллук дуодин сўнгра арзадошт улким, инойат қилиб йиборган сочикким, қизилидин фироқим тийра кунига юз меҳри рахшанда толеъ бўлди ва окидин ҳижроним қаро тунига минг анжуми дурашанда ломеъ. Ва хулла кирдор хильатким, мажнунлуқ мотамидин чикмоқ нишонаси ва ваҳй осор китобатким, маҳзунлуқ ғамидин қутулмоқ нишони эрди – етишти. Ул икки била висол сармойасидин ғани бўлдум ва бу икки била фироқ бесармойалигидин мустағни. То меҳр фулурийси кўрунғач, анжум дирамлари итғай ва то субҳ хулласи ошкор бўлғоч, кеча палосининг рақамлари кетғай.

М а с н а в и й й а:

Қамар бирла хуршиддин муттасил,
Сочилсун бошинг узра оқу қизил.

Кириб даҳр ташрифи ихсонинга,
Фалак бош қўйуб хатти фармонинга.

79

Р у б о и й й а:

Эй тойири давлат, айласанг азми висол,
Бу чок кўнгулни уз, урубон чанғол,

Бўлсун бирисини айласанг тўъма ҳалол,
Қолғон бирисини итлари оллига сол.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, бу банданиким, ул даргоҳ куллуғининг ҳавоси ёру диёрдин нуфур ва ул боргоҳ хидматининг муддаоси сабру қарордин маҳжур қилиб, бу вилоятда маскан ва бу сарҳадда маъман туттум, шак йўқки, хулуси акидам натижасидин эрди. Ҳам мавкиби ҳумойундинким, гарди сурмасидин адолат ва нусрат кўзлари равшан ва асокири мансураким, тиглари суйидин фатҳу зафар биёбони гулшандур – бу тарафдаги вилоятда қишлоқ қилдилар.

Маснавиййа:

Қишингнинг қори сийми ноб бўлсун,
Саҳоби қоқиму синжоб бўлсун.

Май ул сийм устида ёқути маҳлул,
Тутуб ёқут хат соқийи мақбул.

Сен ўл соқийу ул май бирла ҳушҳол,
Очилғунча баҳори айшу иқбол.

Баҳор ўлди чу бахти комрондин,
Ани ҳақ айласун эмин хазондин.

Чун бу тавр давлат муйассар бўлди ва бу навъ саодат юз кўргузди – куёш оташи буржға таҳвил қилғондек, ул салтанат сипехрининг меҳри жаҳонтоби қишлоққа кирган комронлигнинг ва арслон мурғзорға чиққондек ул хилофат бешасининг шери ғоби буйла тоққа юзланган шодмонлигнинг таҳнийатин сўрғали ва буларнинг зимнида бу бандаи хоксор ва чоқари умидвор ўзининг сойир куллар жавориға келганин ва умум бандалар силкига кирганин арз қилғали муътамад анис ва муътаман жалис Хожа Ҳофиз Гиёсиддин Муҳаммад Дехдорни остонбўслукқа йиборилди. Умидким, илтифот кўзиға мақбул ва иноят назариға машмул тушгай.

Маснавиййа:

То жаҳон бўлса, даҳр шоҳи бўл,
Даҳр элининг жаҳонпаноҳи бўл.

Васфинг ичра улус тили косир,
Зотинга Тенгри хозире нозир.

80

Б а й т:

Бўлмас эрмиш жилвагар сарви хиромоним менинг
Ким, аёғига фидо бу потавон жоним менинг.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, нишон мазмунидин
маълум бўлдим, маъхуд мараз зоҳир бўлгандур. Бу хабарни
ўқуғоч:

М а с н а в и й а:

Анингдек беҳабар бўлдум ўзумдин
Ки, зойил бўлди нур икки кўзумдин.

Кўп урдум дарду меҳнат тошига бош
Ки, синди ҳар тарафдин бошу ҳам тош.

Ва лекин чун бу мудҳиш хабар зайлида сиҳҳат сўзи битилиб эрди
ва ул заъф сўнгида шифо кайфийати ёзилиб эрди – ғамгин кўн-
гулга мужиби таскин ва олом ўтлариға боиси ором бўлди.

Р у б о и й а:

Гулдек баданинг бўлуб саломат, ё раб,
Шамшодинга бўлсун истиқомат, ё раб,
Бир умр ҳақ айласун каромат, ё раб
Ким, кирсун аросиға киёмат, ё раб.

Омин, ё Раббал-оламин.

81

Б а й т:

Не баҳор ўлғайки, бир гул ҳажридин бадҳолмен,
Уйлаким, булбул хазон фаслида гунгу лолмен.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, иноятномаеким, бу
фақирға мужиби мувоҳот бўлуб эрди – етишти. Сафҳаси баёзидин
фироқим шомига субҳи иқбол юзланди ва ҳуруфи саводидин ҳиж-
роним кунига шоми висол зоҳир бўлди. Аммо, Мирзонинг муборак
мизожлариға заъф юзланган жиҳатдин ва ул заъфка сиҳҳат бўлгон
кайфийатдин ҳеч нима изҳор қилилмайду эрди ва ул ҳайсийатдин

шаммае битилмайду эрди. Агарчи, кўнгулга изтироб ва хотирға изтирор юзланди ва лекин, чун бу иш маразнинг озлиғига далолат қилур ва сиххатнинг ботлиғидин хабар берур эрди, бу дағи мужиби нишот ва боиси инбисот бўлди.

Умр асоси мухаллад ва давлат биноси муаббад бўлсун.

82

Рубоиййа:

Ул даргаҳдин келди расули макбул,
Афлокдин андоқки, наби килди нузул,
Фархундалиғига боксалар аҳли укул,
Ҳам деса бўлур расулу ҳам оли расул.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, инойатномаеким, саф-ҳаси рангинлиғидин жон гулшанида оташин гуллар очилғондин ва обдор лолалар сочилғондин намунае ва рақами ул гулу лола аро-сида мушки ноб сепилган ва сунбули сероб экилгондин нишонае кўргузур эрди – етишти. Гулининг ҳар йафроғи бузулгон кўнглум равсасиға зевар берди ва лоласининг ҳар чароғи қароргон кўзум уйин мунаввар қилди. Инойатларким, қилилиб эрди – аларнинг муқобаласида не шукр дей олғаймен ва не узр бити олғаймен.

То фалакнинг ложувардий атласи қуёш зарриштасидин му-талло бўлғай, кулларингиз эғнига чорқаб тикилсун ва то меҳру ан-жумнинг оку қизил дирамлари сипеҳр атбокини музайян қилғай, бандаларингиз бошиға сочиқ сочилсун.

Байт:

Нома ёзгон чоғда бўлмиш эрди хунафшон кўзум,
Оқ varaқ гулранг бўлди, токи сочти қон кўзум.

83

Рубоиййа:

Эрмас андин нола била ох ғариб,
Гурбат истар гар ўлса огоҳ ғариб,
Тушса киши бир мулк аро ногоҳ ғариб
Ким, сўрғай ани шоҳи жаҳон – Шоҳ Ғариб.

Куллуқ арзадошт улким, ғарибнавозлиғиким, бу афтодаға му-жиби сарафрозлиғ эрди ва бандапарварлиғиким, бу шикастаға дил-навозлиғ берди, яъни:

Ул рукаъки, сочиб эди кофур уза анбар,
Ҳар нуктаси мушк эрдийу ҳар нуктаси гавҳар –

етишти. Нуктаси мушкини кўзум мардуми устида кўйдум ва нукталари гавҳарини жон риштасиға чектим, кўз уйи ондин мунаввар бўлди ва жон кулбаси мундин зебу зевар топти. Ул шоҳлар ғарибин Ҳақ таоло ўз паноҳида ва ул ғариблар шоҳин Тенгри таоло мурод жилвагоҳида тутсун.

Маснавиййа:

То жаҳондур, санго мурод ўлсун,
Ишинга дам-бадам кушод ўлсун,
Ҳам кушодинг мурод сори яқин,
Ҳам муродинг кушод бирла қарин.

84

То ҳар кеча кўк бинафшазори кавокиб норанжлари била зийнат топар, ул ҳазратнинг сипехросо тахти кавкаб мисол сабот ва давом гулмихлари бирла истиҳком топсун ва то саҳар гулистони куёш сариғ гули била зеб тутар, жаҳоноро маснади хуршид тимсол бақойи локалом гирд болишти била ораста ва мустадом бўлсун.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, то ул ҳумойун мавкиб ғубори кўзлардин йироқ тушубтур, кўзлар фироқ зулматидин тийра бўлуб, ҳамул ғуборни тўтиёликқа топмайдурлар.

Байт:

Дедимки, сурма қилай гарди раҳнавардингни,
Фигонки, топмади кўз тўтиёға гардингни.

Ва то ул рўзафзун давлатлик остон туфроғи юзлардин айрилибтур, юз сори юз кўймоқ учун юз уруб, ҳамул туфроғни кимёликқа топса бўлмайдур.

Байт:

Ғубори остонинг не ажойиб кимиё эрмиш
Ки, рухсоримға онинг ҳажри олтун рангини бермиш.

Чун бу фироқ шиддатидин тақрир ожиз ва бу иштиёқ суубати-дин тақрир косирдур – хома тили равонлиғидин не фойда ва тил хомаси гавҳарфишонлиғидин не натижа? Лоҷарам, бечораларға дуо била қонёб бўлмоғдин ўзга чорае йўқтур ва дардманларға хаёл била ўзини хуш тутмоқдин ўзга давое йўқтур.

То афлоки даввор тўккуз хони анжум дирамлари била музай-йандур, ул дирамлик хонлар мулк фатҳ қилгон жайшинда сочиқ бўлсун ва кавокиби саййор дурусти секка хутутидин муарродурур, ул сода сиймлар очқон кишвар зарробхонасида секкаи адлингга сўкулсун, омин.

Рубоиййа:

То Тенгри эрур боқийу олам фоний,
Тенгри тутсун санга мусаллам они,
То бўлғай улусқа шоҳлиғ имкони,
Сан шохқау шоҳ санга арзоний.

85

Рубоиййа:

Десамки, сўрай сени, не тил бирла сўрай?
Ё улки кўрай сени, не кўз бирла кўрай?
Итлар киби махласингни истаб югурай,
Гоҳи қилибон дуо, сенинг сори хурай.

Бовужуди бу ҳол сўрмоққа дағи рухсат ҳосил эрмас ва кўрмакка дағи ижозат бермас. Аммо, тириклик ғаниматдур. Бу фақир илгимдин келганча саъй қилдимким, бу ерга етмагай, чун тақдир бу воқеага борғондур – суд қилмади ва чун казо бу ҳодисага боис эрқандур – натижа бермади. Эмди мултамас улким, Тенгри таоло тақдирига ризо берилгай ва борча тақирни ўз нафсидин кўрулгай. Дағи қилгон-қилмагон ношойиста ишдин Тенгри таоло ҳазратида тавба қилилғай ва бўлгон-бўлмагон нобойистадин худойи таоло даргоҳида инобат воқеъ бўлғай. Шак йўқтурким, асру бот мақсуд восил ва мурод ҳосил бўлғай, албатта.

Ўзунгузни таскин бериб, ғусса туғён қилгонда Тенгри таоло ёди била бўлуб, “*ла илаҳа иллаллоҳ*” зикрига иштиғол кўргузгай-сизким, оз фурсатда азим ёруғлуғлар етишгай, деб густоҳлик қиллиди, вассалом.

86

Даврон базмида ким бир мурод жоми ичтиким, сўнгра юз номуродлиғ хуноби сумурмади ва сипеҳр анжуманида ким бир иззат маснадиға мутамаккин бўлдимким, оқибат юз мазаллат туфроғиға ўлтурмади; абнойи замонға ким бир вафо гули очтиким, алардин

юз жафо тикани бағриға сончилмади; аҳиббойи давронға ким муҳаббат эшиги очтиким, алардин юзига юз адоват абвоби очилмади. Даҳр бозорининг нақди рўйандуддур ва аййом жашнининг шахди заҳролуд. Бу жиҳатдин кўзларин басират шамъи ёрутқонлар дунё сори кўз солмайдурлар ва кўнгулларин ҳидойат зилоли оритқонлар олам меҳрини зарраи кўнгулга олмайдурлар.

Аммо, агарчи, сипеҳр золининг макри бешумордур ва лекин хунари дағи бордурким, нечукким, иззу улосининг мадори йўқтур, банду балосининг ҳам эътибори йўқтур.

Андоқким, жоҳу жалолиға вафо бўлмас, меҳнату малоллиға дағи бақо бўлмас. Басо бандким, анинг зимнида кўп кушодлар ва басо номуродлиғким, анинг сўнгида ўқуш муродлар бўлғай. Яъс қаро шомидин сўнгра субҳи умид тулуъ этар ва баъс зулмати зимнида ҳаёти жовид навиди этар.

Борча ҳолатда шукр вирди забон ва борча малолатда сабр хирзи жон бўлмоқ авлодурур. Ва бу тарийқни алардин яхшироқ ким била олғай ва риоятин ҳам алардин ортуқ ким қила олғай? Тенгри таолоға ибодат ва подшоҳқа дуони мудовамат қилмоқ вожибдур. Умид улким, борча меҳнатлар давлатқа ва борча паришонлиғлар жамъийатқа бот мубаддал бўлғай, омин ё раббал-оламин, вассалом.

87

Дунйи давлати андоқки, бемадордур меҳнати дағи нопойдордур. Ҳаводис тигидин нечукким фуқаро кўкси захмнокдур, ағниё бағри дағи чок-чокдур. Душман қасди нишидин агарчи гадолар қутулмади, подшоҳлар ҳам халос бўлмади. Тадбир хасу хошоки тақдир тунд бодидин соврулмой не қилғой? Ҳар не қазодин воқия бўлса, шукр қилмай шикоят қилмоқдин не очилғай? Банда иши Тенгри таолоға тоат қилмоқдур ва анинг борча амриға итоат ва кўпга шукру озға сабру қаноат. Ва эътироз шумдур ва нохушнуддук мазмум. Невчунки, кўп банд борки, мужиби кушойиш бўлур ва баса ранжки, боиси осойиш. Чун, иш ғайб пардасиға чирмолди, ақл кўзидин махфий қолди. Ҳар ойина инсон қуввати муниг идрокига вафо қилмас ва башар ҳар не орзу қилса, ўз беҳбудин билмас, беихтиёрлиғдин халқ иши зорлиғдур ва ихтиёр даъвосин қилмоқ маҳзи беихтиёрлиғ.

Бу учурдаким, шоху гадони Тенгри таоло хости ихтиёрсиз бу сафарга озим килди. Сизни кўрмай борурга ихтиёр йўқлуғидин чора топмай, бечоравор азимат вокиъ бўлди. Соғ-саломат Тенгри таоло паноҳида бўлғайсиз.

88

Куллуқ арзадошт улким, Абушаҳма Баҳодирга фарзандғинаси воқеъаси юзлангандин сўнгра шахрга келиб, юқори ўтти. Ул ходиса жиҳатидин ҳазинлиғи беғойат ва ғамғинлиғи бениҳойат эрди. Аммо, чун подшоҳи ислоннинг шафқат била чорасозлиғи борча ғамзадалар дардиға даводур ва марҳамат била банданавозлиғи борча мотамзадалар ранжига шифодур. Умид улдурким, анинг дағи бу жароҳатига марҳаме етиб, андин кўнглига коме етгай ва бу захмиға иложе етишиб, андин жониға ороме юзлангай.

Эй сенинг лутфунг ила шод бўлуб ғамзадалар,
Жон топиб нафҳаи хулқунг била мотамзадалар.

Ҳақ субҳанаҳу ва таоло подшоҳи марҳаматгустар ва султони бандапарварнинг сойаи давлатин ва зилли шафқатин борча маҳзун бандалар ва мағбун сарафкандалар бошиға пойанда ва мустадом тутсун, вассалом.

89

Рубоийй а:

Эй тойири бахт, қилсанг ул ён парвоз,
Ёр оллиға мендин қилиб изҳори ниёз,
Куллуқдин сўнг сўзни бу навъ эт оғоз:
К-эй маҳзи сахо подшоҳи банданавоз,

Рубоийй а:

Бандангни фироқ сенсизин куйдурди,
Юз қатл қиличи бошиға келтурди,
Аъзосиға минг ҳажр тоши ёғдурди,
Куйдурдийу кўкка кулини совурди.

Рубоийй а:

Тиргузмак агар истасанг икромингдин,
Бир журъа ҳавола айлагил жомингдин,

Масрур этгил бу махзунни инъомингдин,
То баҳравар ўлсун карами омингдин.

Чун ул вилоятдаги бандага тааллуқ маҳсулдин ҳарне ҳосил бўлуб келсаким, борча маошка мадад берур, ё мубаррот буқъалари такмилиға имдод еткурур – фақир ул ҳазратнинг иноъомига ҳисоб килибмен.

Бу учурдаким, Мавлоно Худойбердини бу иш учун куллуққа йиборилиб эрди, дойим киладурғон иноят ва саъйни бир қатла соғиндурмоқ вожиб эрди. Ул сабабдин бу журъат ва густохлик қилилди.

Рубоийя:

То чархдурур амринга чокар бўлсун,
То дахрдурур санга мусаххар бўлсун,

Лутфунг ҳам улусқа файзгустар бўлсун,
Зотинг ҳам ўзига бандапарвар бўлсун.

Омин.

90

Рубоийя:

Етти манга давлат рақами тархондин
Ким, келтуруб эрди бандага султондин,
Ҳам кўнглум умидвор бўлди жондин,
Ҳам жонға висол ўлди тамаъ жонондин.

Бу иқбол нишониким, бандага етишти – махмурға етган бодаи тахуро мисолғаму ўхшатайин ё биёбандаги ташналаб махрурға йўлуққан жоми зулолғаму нисбат килайин? Тилга мазкур бўлгон ва қаламға мастур қилгон будурким:

Байт:

Илоҳи, жоми васли дилфурузи,
Мени лабташнаға бот айла рўзи.

91

Дину давлат арбоби ва мулку миллат асҳоби ҳазратларида фақири ҳақирнинг арзадошти улким, бу фурсатда сулук бодийасининг раҳнаварди ва фақру фано зовийасининг соҳиб дарди ва

шавку муҳаббат шевасининг комили, яъни, руқбаи ниёз ва ихлос ҳомилики, муддате бу фақирлар баданига Масихосо мақолоти била жон кийурди ва руҳафзо мулоқоти била ҳайоти жовидон еткурди ва ул саодатманд кишвар ва диёр ва ул равза монанд билод ва ҳисор сори мутаважжих бўлди.

Илтимос улким, ҳар қайон Хизрвор кадам урса, хужаста мақдамини боиси нишот ва сурур билгайлар. Ва ҳар қайда Давудосор дам урса, фараҳбахш дамини мужиби инбисот ва ҳузур тасаввур қилгайлар.

Б а й т:

Гарчи бизга бўлди рўзи ҳажридин дарду малол,
Муғтанам тутсун висолин топса ҳар фархунда фол.

Ҳақ субҳанаҳу ва таоло дарвешдўст подшоҳлар сойаи иқболин дарвешлар бошига мустадом ва ғарибнавоз аҳлижоҳлар сармойаи жоҳу жалолин ғариблар сарвактига бардавом тутсун, омин, вассалом.

92

Р у б о и й й а:

Эй нафс ҳавосига гирифтор ўлгон,
Шайтон ишига ишинг намудор ўлгон,
Ҳам зуҳд ила иззатка сазовор ўлгон,
Ҳам фикс ила олам элига хор ўлгон.

Эй саргаштаи худрой ва эй бахти баргаштаи бесарупой, ул вақтдин бериким, мазаллат туфроғидин рўзгоринг чеҳрасин супурдум ва меҳнат дашти саргардонлиғидин паришон хулқунгни йиғиштурдум. Агарчи кичик эрдинг, аммо андоқ эрмаски, хотирингдин маҳв бўлмиш бўлғай ва агарчи тифл эрдинг, андоқ эрмаски, замирингдин унутулмиш бўлғай.

Ҳаётимни сенинг тарбийатинга машғуф ва авқотимни сенинг муҳофазатингга масруф қилдим ва фарзандлигинг ракамини хотиримга муҳаррар ва оталиг меҳру шафқатин ҳолингга муқаррар эттим. Ойу йилда бир кун, балки кечалик-кундузлукта бир соат аҳволингдин ғофил бўлмадим ва риоятинг қондасин эл кўргудек туздум, балки кўрганлар рашк юзидин ҳасад егудек кўргуздум. Зоҳирингни аҳли зоҳир фунун ва фазойили била ораста ва бо-

тинингни аҳли ботин ҳақойиқ ва маорифи била пийроста бўлурға саъй қилдим, то рўзгоринг покиза ойин ва даъб ва шиоринг тавозеъ ва тамкин бўлуб, аквол ва афъолинг тақво ва тоат била маъмур ва иштиғол ва хисолинг одабийлиғ ва инсонийят била машхур бўлди. Ва подшоҳи исломнинг фирдавс ойин базмида илтифот ва эҳсонға абнойи рўзгордин мумтоз ва мулоямат ва иноъомға аҳли замондин сарафроз бўлдунг. Шахзодалар мажлисида аржуманд ва озодалар субҳатида сарбаланд ва ўз фанинг аҳли мутеъ ва фармонбардор, балки ходим ва шогирд кирдор. Ва бу фақирнинг фарзанди аржуманд кўрмагим ва риойатингни авлод монанд, балки акбод пайванд маръий тутмоғим шоҳу гадо оллида возиҳ ва яхшиёмон қошинда лойиҳ бўлди.

Аммо, дўстларим насиҳат юзидин ишъор қилурлар эрдиким, хар муҳра тожға тикилган била фируза бўлмайдур ва мийпойи шиша бўйунға оскон била зумуррад ўрнин тутмайдур. Ва душманларим таън ва киноят била кулоғимға урарлар эрдиким, хўйнинг нопок суйин саъй била обиҳайвон қилурмен, деган ва кеча ишнар куртнинг тийра пайкарин жаҳд била хуршиди рахшон ясармен, деб, ҳарза хаёл қилгон басоки хижолат бармоғин тишлагай ва пушаймонлиғ овучин бир-бирига қоққай. Ва бу фақирни ғофил дўст сўзи била мутанаббих ва душман таъни била мутақоид бўлмай, сенинг тарбийятингға кундин-кунга устиворроқ ва риойатингға лаҳзадин-лаҳзаға беқарорроқ эрдим, то ишинг ул ерга еттиким, Фисоғурс ҳаким замонидинким, адвор илмининг возиъидур, Арасту замониғачаким, муаллими аввал дебтурлар ва Абу Наср Форёбий чоғидинким, муаллими соний дебтурлар, Хожа Абдулқодир асригача маълум эмаским, бу фанда ҳеч подшоҳ замонида бу фан аҳлидин ҳеч кимға мунча тарбийят ва нашву намо воқеъ бўлмиш бўлғайким, санга воқеъ бўлди.

Аммо, чун ишлар ўз ерида эмас экандур, боқиб тургунча оздинг. Рўзгоринг салоҳи фасодқа ёнди ва афъолинг покизалиғи нопокликка айланди. Насиҳатни кулоққа солмадинг ва панд била маломатни кўнгулға олмадинг. Ҳолингдин хабардор қилгон сойи беҳабарроқ ва фисқу фужурунгни манъ қилгон сойи батарроқ бўлдунг. Подшоҳи исломнинг, халлада мулкаҳу, мунча йилғи тарбийятин ва бу фақирнинг мунча вақтлиғ саъйи ва эмгакини ва ўзунг йиллар тортқон риёзатингни нафси шум ҳавоси ва феъли мазмум муқтазоси била зойиъ қилдинг ва дўстларнинг ҳам мулоямат била

панду насихатин кулоғингға олмадинг ва душманларнинг ҳам шиддату шунуфтин сариҳ ва киноят била истимоъ қилмадинг ва улуғларнинг ҳам ваиду таҳдидин эскармадинг ва ҳақ субҳанаҳу ва таоло қошида дағи тавбалар қилиб, аҳдлар боғлаб, онтлар ичиб, борчани бузуб, Тенгри таолодин кўркмадинг.

Холо не сўзунгга, не аҳдингга, не қавлунгга, не онтингга эъти-мод қолибтур. Невчунки, ҳар қайсини борлар маълум қилилибтур ва синалибтур.

Мунча бекоидалиғларинг асносида борчанинг талофиси ва тадоруки учун от йиборурсен ва мундин ғофилки, отингни тўрт дафтардин чиқорилибтур: бир – мулозимлар дафтаридида фарзандлик лақабидин, балки ошнолик исмидин; иккинчи – “Мажолис ун-на-фоис” дафтаридида фазлу таъб аҳли чаргасидин; учунчи – шаҳрнинг яхши-ёмон, улуғ-кичиги қошида эрлик ва инеонийат ва мусулмонлиғ ва ҳамиййат дафтаридин; тўртунчи – подшоҳи ислом хазратидаким, муборак тилларига ёмон дуонг ўтубтур. Ҳайот аҳли дафтаридин сен мунча турфалиғинг билаким, дину исломнинг уйин бузубсен ва мундоқ шариф ва азиз хотирларни ўзунгдин озурда қилмоқ била, айтса бўлурким, Каъбани йиқибсен, балки ҳайот ва тириклик биносин вайрон қилибсен.

Ғафлат ва нодонлиғинг ул мартабадаким, буқъаи хайр ясамоққа ўзунга бози бериб, битиб йиборурсенким, сени яхши йигит ҳаёл қилғайлар ва одамий киши соғинғойлар. Бу таманнодин юз ҳайҳот ва бу муддаодин юз минг уёт! Сенинг мунча қилғонларинг муқобаласида мен дағи сазо ва жазо еткура олур эрдим. Аммо, икки жиҳатдин еткурмадим: бири буким, мунча панду насихат ва ташниъйу маломат ва онту аймон била бировким мутанаббих бўлмамиш бўлса, бир неча ийзоу азоб била ҳам бўлмағусидур, балки ул ийзо ва азоб еткурурда бу фақирнинг заъфлиғ мизожиға тараддуд ва ташвиш кўпрак етгусидур ва санга худ тафовут қилмоғусидур. Яна бири буким, сен ҳар бекоидалиғким, қилибсен, анга кўра сазоу жазо топибсенким, ул подшоҳи ислом хумойун хотирининг ғубори ва мураббий ва валинеъматнинг ва сойир азизларнинг кўнгуллари-нинг озоридурким, ҳар бири филҳақиқат юз ўлумдин ортуқтур, аммо бу маънидин сен ғофилсен.

Рубоийя:

Эй ғофилу ғафлатқа вужудинг мағлуб,
Мажмуъи ёмонлиғ назарингда марғуб,

Бординг дағи келмадинг, бу эрди матлуб,
Ёлғонларинг ичра йўк эди мундин хўб.

93

Мавлоно Қосимға сўз улким, инсон жойизул-хатодур ва лекин
надомат ашкиким, иборат тавба суйидин бўлғай, гуноҳ чиркин
оритур. Ўзунгни бу навъ ариғ қилсанг, умид улдурким, ҳақ таоло
кечургай, ибодатқа не етгай.

Дарвеш Алибек хидмати била бизинг хидматимиз аросида та-
фовут йўқтур ва лекин ўзунгни яхши ясангки, дебдурлар:

Жома чиркин макун, агар карди,
Пок покаш бишуй, агар марди.

Дар хона агар кас аст – як ҳарф бас аст.

94

Аз руқбаи шарифки, ирсол намуда буданд мазмуни анзал ул-
китоб фаҳм шуд ва аз туҳфаи латифки, илтифот фармуда буданд
фаҳвойи аҳсан ут-тақвим мушоҳада афтод. Илтимос аз вуфури
карам ва таваққуъ аз маҳосини шиям онки, дар ҳар моҳи якбор
бачунон руқбаи мамлу аз жавоҳири шоҳвор хушнуд созанд ва дар
ҳар сол як навбат ба мисли он туҳфаи музаййан аз савобит ва сайёр
баҳраманд кардонанд. Руқбаи омол ва амони фархунда ва нужуми
толеъ ва зиндагоний пойанда ва раҳшанда бод, вассалом.

95

Ниёз рафъидин сўнгра эълум улким, Хожа Аҳмад келди ва
ййборган руқбангизни келтурди. Битиб эрдингизким, назмларинг-
дин муддате бўлдиким, битиб ййбормайсен. Ҳоло ҳам бўлса
битиб ййборгилким,

Мисраъ:

Қадри зар заргар шиносад, қадри жавҳар жавҳарий.

Бу корхонада мусаллам тутарбизким, сиз жавҳарий бўлаолур-
сиз, аммо бизда ул жавҳар йўқтурурким, Сизинг назарингизга еткур-
рур қобилияти бўлғай. Мисраинг яна бир рукнининг ҳам ушбу
хукми бор. Яна фасли билхайрда ҳазрати махдумзода таърифида

муболага қилиб эрдингиз. Ул таъриф мужиби хушҳоллик ва умидоворлик бўлиб эрдиким, мунинг асносида аларнинг бир муборак китобати келди. Илтифот қилиб сўзларким, битибтурлар. Бириси будурким: “Ҳар жафо қилсангиз, илингиздин келур”. Мулоҳаза қилингким, бизинг илгимиздин не жафо келур, балки элдин бизга юз жафо етса, таҳаммул қилурбиз. Ҳазрат махдумзодага не сабаб била жафо қила олғаймен. Тенгри таборак ва таолога назримиз борким, ҳеч кишига интиқом мақомида бўлмағайбиз. Яна бу эшикда қайси мансабдурким, менинг анда дўхлим, бўлғойким, Сизинг иш-кучда тақсир қилмиш бўлғоймен. Мирзо мажлисида маҳал била тақриб сўз воқеъ бўлса ҳошоқим анда худ бу муддатда тақсир воқеъ бўлмиш бўлғой. Ул доғи ҳам ҳар тўрт-беш кунда бир қатла борурда. Агар тақрибий тушса, тақсир бўлмас ва махдумзоданинг ҳеч ишига мутааҳҳид эрмас эрдим. Бу боришнинг ҳам тақрибин агар Сиз унутубсиз мен унутмойдурменким, ондин воқеъ бўлди бартақдирким мутааҳҳид бўлгон бўлсам. Дағи одамизод мараз аййомида фаройизу вожиботдин маофдурур, то ўзга ишларга не етгай? Махдумзода то шаҳрда эрдилар, алар мулозаматида худ хусусият йўқ эрди. Машҳад йўлида алар йўлукқонда жузвий мулозаматеким қилилди. Онча азимушшон элнинг киноят ё сариҳ била таъризу ташнеъларин эшитилдиким, ул фузуллуқдин ҳам пушаймонлиг даст берди. Икки йилга яқиндурурким, фақир мараз тортадурмен. Султон Бадеъуззамон Мирзодин Ҳайдар Муҳаммад Мирзога дегунча сарҳаддағи жамъи махдумзодалар кишилар йибориб сўрдурдилар руқбаларида анвоъ риёойат хотир била дилжўйлулар қилиб.

Бовужудким, махдумзода борча оғоларининг қоидасин такаллуф қилиб бир бекдин бир руқъа битиб сўрдура олмадилар. Бу фақирнинг ондинким, ҳеч кишидин бу тамаъим йўқтур, ҳеч ерда изҳори шикойат қилмадим. Алар сарбасарға ҳам рози бўлмайин, бу фақирни ўзларига жафо қилмоққа нисбат берибдурлар. Андоқким, руқъани бажинс Сизга йибордук. Агар Сизинг изтиробингиз била эркондурур, мужмал битигунча ул жафони муфассал била битисангиз керак эрдиким, инсон жоиз ул-хатодур, шойад воқеъ бўлмиш бўлғай. Агар Сизинг вуқуфингиз йўқ эркан фақир олам аҳлининг жафосин тортиб, ҳаргиз мунча куфт етмайду эрдиким, фақирни жафогарликка нисбат қилибтурлар. Агарчи, сўз кўп эрди, малул бўлмағайсиз, деб ушмунчага ихтисор қилилди.

Рубоийй а:

Ул шаҳ тобугиндаким, эрур маъдани жуд,
 Шаҳлар аро бўлмагон бир андоқ мавжуд,
 Ҳам волиди покийдек хисоли маҳмуд,
 Ҳам ахтари толеъдек исми масъуд.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, йиборган жузвки аврок киёсидин секиз беҳишт намудор эрди ва маонийи абкори ғавғосидин хур анжуми анда ошкор. Ҳар обдор лафзи куйган кўнгуллар ўтига таскин ва ҳар оташбор калимаси совуғон юраклар ҳароратиға барқ ойин. Мисралар салосатидин Масих анфоси хосияти анда пайдо ва байтлар латофатидин ҳайот суйи натижаси анда ҳувайдо – бу фақирға етишти. Ўқумогидин рух тоза ва такроридин кўнгулга файзи беандоза ҳосил бўлди. Ниёзмандлик адоси била умру давлат дуоси бажо келтурулди.

Бу нотавоннинг паришон назмлариким, йиборурга ишорат бўлуб эрди, анинг тартибиға машгул бўлулди. Умид улким, олий мажлис худдоми мутолаасиға бот мушарраф бўлғойлар.

Рубоийй а:

Афлокча тахти иктидоринг бўлсун,
 Анжумча сипохи бешуморинг бўлсун,

Ҳақ ҳифзу сийонати ҳисоринг бўлсун,
 Яъни, бори ишта Тенгри ёринг бўлсун.

Омин, ё Раббал-оламин.

Ҳукамо қавли бода тарбиятида мундоқдурким, киши тиласаким, май улча мумкиндур талх келгай, они қуйарда керакким, узуми улча мумкиндур чучумиш бўлғайким, висол шарбати чучуклугидин сўнгра сипехр даври соғаридин андоқки фироқ хуноби аччик келур – узум доғи ҳар неча чучукрак бўлса, бодаси аччикроқ келур. Бу мазкур бўлгон узумни ёнчкондин сўнгра янги купгаким, неча қотла ёғлоғондин сўнгра қалин мумламиш бўлғайлар, қуйулгай ва бир йилдин сўнгра сузгайлар, доғи уч ой таъриф қилгон йўсунлуқ купда бошин беркитиб қўйғайлар, ондин сўнгра соф

пишаларга солиб қирқ кун бийик тоқларда қўйғайларким, ҳазрат
Ҳожа Ҳофиз қуддиса сирруху дебдурким:

Б а й т:

Аё сўфий, шароб онгаҳ шавад соф
Ки, дар шиша барорад арбаине.

Ондин сўнгра ул май тўрт сифатқа мавсуф бўлур: сафойи лавн,
тийби таъм, атри ройиха, эътидоли қивом. Бу навъ тартиб била
тўрт сифатқа мавсуф бўлгон жинсдин оз миқдори кўп маразға илож
бўлур, деб муқаррар қилибтурлар. Бу вақтда “Дор уш-шифо”даги
ғурабо ва муразодин баъзиға атиббо буйруғи била бу навъ жинс
дарбойист бўлубтур. Хотирға андоқ келдиким, чун ул фарзанд
кўпрак авқот бу амрға иштиғол кўргузур, анинг сувчихонасида шак
йўқки, бу навъ жинс бўлғусидур. Ондин бирор нима йиборилса,
нотавон ғарибларға ва сихҳат сармойасидин бенасибларға агар
қуввате ва сихҳате етишса, шак йўқки, куллий савоб анинг зимнида
бўлғусидур.

Қ и т ь а:

Караму лутф бирла қил ирсол,
Бор эса бу савод аро ёзгон.
Ичибон кўп гуноҳ қозғондинг,
Ичуруб бир савоб ҳам қозгон.

98

Р у б о и й й а:

Эй пайки сабоки мушкбор омадаи,
Аз нофаи охуйи татор омадаи,
Ё онки з-гулхойи баҳор омадаи,
На-наки, з-жилвагоҳи ёр омадаи.

Куллуқ дуодин сўнгра арз улким, инойатномаским, бу бандани
анинг била ёд қилилиб эрди. Чун, сихҳатингизға мушғир ва
саломатлиғингизға мухбир эрди – ошуфта хотирға мужиби ком ва
музтариб кўнгулға боиси ором бўлди. Тўрт ғазалким, тўрт жаво-
ҳири инсонийдин хабар берур эрди, балки тўрт кутуби осмонийдин
асар еткурур эрди – етишти. Алфозидин хўблар ҳуснидек сафҳаға
оройиш ва маонийсидин аларнинг васлидек кўнгулға осойиш юз-
ланди. Тарокиби латофатомиз ва латофати нашотангиз. Таърифин

қила олмағондин дуо қилилди ва шарҳин айта олмағондин сано айтилди. Умид улким, то жаҳон бўлғой дуо ва санойингиз тилларга жорий бўлсун ва ул дуо ва сано ўқлари ижобат ҳадафиға корий, омин, ё Раббал-оламин.

99

Рубоиййа:

Зотингга жаҳон мулки мусаххар бўлсун,
Амрингга улус ҳукми муйассар бўлсун,
Зотинг қайон этса майл, сурур бўлсун,
Аъдо уза мансуру музаффар бўлсун.

Куллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, Мирзонинг муборак мизожлари айни саломат ва маҳзи истиқоматдадур. Алҳамдулиллоҳи вал-минна бу учурдаким, ҳукм йўсуни била форсий паришон абёт ва пароканда ашъорни йиғиб, девон йўсунлуқ жилд қилилиб эрди, Юсуф Алидин тобуғда йиборилди. Умид улки, қабул давлатиға музаййан ва писанд саодатиға мушарраф ва мустаҳсан бўлғай.

Доимға дастур била бирор инойатнома била сарафроз қилурға мулозимлар ҳокимдурлар.

Байт:

То жаҳон бўлғой, жаҳон аҳлиға сен шоҳ ўлғасен,
Шарт буким, кулларинг ҳолидин огоҳ ўлғасен.

100

Байт:

Ҳар бағир коники, ҳажрингда кўзумға айланур,
Кўз ани тўккач, бағир янглиғ ҳамул дам боғланур.

Арзадошт ҳомили билмаслик ва ғафлат жиҳатидин мулозаматдин қолғон эрмиш. Эмдиким, ўз ҳолиға келибдур, билибдурким, не хато қилғон эрмиш. Ўз гуноҳиға муътариф бўлуб, Мирзо карамиға эътимод қилиб, мутаважжих бўлди, умиди улдурким, бурунги дастур била қуллуғин қабул қилғай ва сойир қулар чаргасига кирғай.

Бу матлаъ воқеъ бўлуб эрди, ул маҳрум қолғонининг ислоҳиға борди. Бу маҳжур қул ҳам айтқонимға ислоҳ умид тутармен.

Иншааллох, иккаласи муйассар бўлғай, деб қуллуқ арзадошт битилди, вассалом.

101

Рубоиййа:

То даҳр уза гунбази даввор ўлғай,
Ул гунбаз уза собиту сайёр ўлғай,
То собиту сайёрдин осор ўлғай,
Тенгри бори ҳолингда ниғаҳдор ўлғай.

Қуллуқ дуодин сўнгра арзадошт улким, замонаи дуннинг бедоду жафоси ва сипехри буқаламуннинг зулму ийзоси шоҳдин гадоғача ва фосиқдин порсоғача етмаган киши мавжуд эмас. Ва замон аҳлидин мурувват ва вафо маъхуд эмас. Аммо, чун Ҳақ субҳанаху ва таоло одили ҳоким ва қодири мустақимдур. Умид андоқдурким, ҳеч мазлум то додига етмағай, ул адл эшигидин маҳрум кетмағай. Мундин ортуқ тилга ҳадди калом ва қаламға ёройи эълום йўқтурур, вассалом.

102

Рубоиййа:

Олам элига шафқат этиб аҳли худо,
Иршод йўлидин эттилар бўйла нидо
Ким, ҳар кишигаки неъмате берди худо,
Шукрини анинг вожиб эрур қилмоқ адо.

Ҳақ субҳанаху ва таоло онча неъмат бандасига каромат қилиб-турким, анинг ҳисобини қилмоқдин нутқ лолу қалам шикаста мақолдур. Ихтисор юзидин ва ижмол тарийқидин бир нечани баён қилмоқ йироқ эмастур. Ул жумладин бири бандани йўқдин бор қилмоқдур ва ўз санойиъин анда намудор этмак; яна жаҳолат зулматидин хирад анвориға тегурмак ва туфулиййат ғафлатидин шуур ва вуқуф давлатин насиб қилмоқ; яна ҳавосу идрок ва таъби салиму фарси мустақим бермак ва ислом шарафи била баҳраманд ва дин саодати била сарбаланд қилмоқ. Бу неъматлар шукри борчаға ўз хўрди холиға кўра вожиб ва лозимдур. Аммо, ҳукмрони соҳибжоҳларға ва нофизи фармон подшоҳларға борчадин кўпрак. Невчунким, бовжуд бу мазкур бўлгон неъматлар ҳақ субҳанаху ва таоло

аларни борча бандаларидин жоҳу жалол била мумтоз ва изаммату иқбол била сарафроз қилибтур ва бу неъматларға шукр адоси бу эмас, киши шукр лафзини тилга эвургай, балки улдурким, амру наҳйин бажо кетургай. Ва бу мазкур бўлгон неъматлардин куллийраги ислом шарафидурки, Ҳақ субҳанаҳу ва таоло анда бандаға неча амр таклиф қилибтур: бири ўзининг ваҳдониятиға ва пайғамбарининг рисолатиға иқрор қилмоқдур; яна бири кунда беш вақт намоздур; яна бири йилда бир ой рўза тутмоқдур; яна бири мол нисоб ҳаддиға етса, закотдур; яна бири иститоат ва амни тарийк бўлса, ҳаждур. Аммо, бу беш амрда ҳам тўртида ожиз бандасиға мусофаҳа қилибтурким, шаҳодат калимасин ағар банда юз яшаб, умрида бир қотла мазкур қилмиш бўлса, кофийидурур. Ва рўзани сафарда ва заъф айёмида еб, иваз тутмоқни тажвиз қилибдур. Ва закотқа нисоб ҳаддини шарт қилибдур ва ҳажқа иститоат ва амни тарийкни маршрут этибдур. Аммо, намозда муболага воқеъ бўлубтурким, узру баҳона била банда бўйнидин адо бўлмас, то бажо кетурмас. Заъф ва хасталиқда, ифлос ва шикасталиқда, совуғ ва ёгинда, душмандин қочқонда ва дарё ва биёбонда саргардон бўлгонда ва ҳар саъб ҳолда адо қилмоғунча чора йўқтур. Заъфда ўлтуруб ва кўпрак заъфда ётиб ва назъ ҳолатида ишорат била муқаррар бўлубтур ва су бўлмағонида тайаммум била, аммо, маоф бўлмайду.

Бу давлатхоҳ бу котлаким, қуллукқа мушарраф бўлдум, андок маълум бўлдиким, ул ҳазрат ўзларин бу таклифдин маоф тутубтурлар ва қавму хайллари доғи подшоҳлариға мутобаат қилиб, ўзларин маоф тутубтурлар, жамоат ва Тенгри таоло амрин бажо келтурмак кўзга кўрунмади. Агарчи, Тенгрининг бу навъ муболагағалиғ амридин алар ўзларин маоф тутубтурлар, бу банда давлатхоҳлиғ сўзин айтурдин ўзумни маоф тутолмон. Тенгри учун ё Тенгрининг буйруғини бажо келтурунг, ё бир оят, ё ҳадис, ё машойих нақли, ё ривоят, ё масъалае топилгон бўлсаким, бу амрни тарк қилмоқ жойиздур. Топилгон бўлса, бу бандаға ирсол қилинғизким, заъфим голибдур ва бу таклиф бағоят кулший.

Яна улким, салотинға ваъда будурким, ҳақ субҳанаҳу ва таоло адлдин сўрғусидур. Бас, подшоҳға вожибдур борча халойикидин вокиф бўлмоқким, алардин бир фақирға зулм ўтмағайким, Тенгри таоло подшоҳдин сўрғусидур ва бу бобда ҳадиси саҳиҳ бор.

Банда куллуқдин ёниб, Панҷдехға келганда бир киши бу фақирға додхоҳлиқ қилдиким, Мирзо навкарлари усрук они ўқлаб

эрдилар ва хотунин чошиб эрдилар. Фақир аларга таскин бериб, жузий харже бериб ўтгум. Чогир ичмак авом орасида шойиъ бўлса, бу навъ ишлар ажаб эрмас.

Кулларининг муроди будурким, Сизинг хумойун мақдамингиз хар қайон етса ва музаффарливо сипоҳингиз хар қайондин ўтса, хайр дуосидин ўзга нима ҳосил бўлмағай.

Ҳоло бу икки захм еган фақирлар Панждеҳ работининг ёнида-дурлар. Аммо, бу ишни қилгон киши ким эркони маълум эмас. Қаро улусқа забт ва сиёсат вожибдур ва чоғирнинг манъи доғи лозим ва додхоҳларни тилаб, яхши сўруб, ғаврлариға етишмак – фарз, вассалом.

103

Мирзо тилидин фарзанди марҳуми шаҳид Бобобек фиरोқида:

Б а й т:

Эй фалак, ороми руху муниси жоним қани?!

Субҳи айшим меҳри-ю шамъи шабистоним қани?!

Р у б о и й й а:

Эй чарҳи жафогар, не ситамлар қилдинг,

Жонимни нишонаи аламлар қилдинг,

Мухлик нафасим ўтин аламлар қилдинг,

Узрунгни нечук қўллай, қарамлар қилдинг.

Бу ғам фарсуда таним туфроғин совурурга бир оҳ ели бас эрди, бир сарвни йиққунча сарсар ҳожат эрмас эрди. Ва бу хунолул кўзум чароғин тийра қилурга қаро бахтим саводи етар эрди, бир қуёшни қаро ерга кийурмак керакмас эрди. Жонимни олурунг етмасму эрдиким, кўзум қонин оқизурга инод туздунг. Кўзум қонин оқизурунг бас эрмасму эрдиким, жонимға ажал тийғи суарарга бедод кўргуздунг. Манга қилгон зулмни ҳеч подшоҳға, йўқким, ҳеч гадога раво кўрмадинг ва манга урғон бедод тийғин ҳеч комқорға, йўқким, ҳеч бенавоға урмадинг. Бошимға келган турлук-турлук ғаму аламғаму ўкурай, жонимға юзланган бири бирига ўхшамас мотамимғаму кўксумға тош урай?! Ўз андуҳларимни битсам, қайси бирин номада мастур этай ва ўз меҳнатларимға йиғласам, қай бирин навҳада мазкур этай?! Танимдек дарду бало жаври поймоли йўқ эрқондур, умид улким, бўлмағай ҳам. Ва кўнглумдек ғаму

ибтило андуҳининг ошuftа ҳоли мавжуд эмас эркондур, ё рабки, вужуд тутмоғай ҳам. Магар Ҳақ субҳанаҳу ва таоло маҳзи лутфу инойати карамидин ғоятсиз дардима даво ва ниҳоятсиз маразу заъфима шифо каромат қилғой ва ҳидоят шамъин андоқ ёрутқой-ким, анинг партавидин тийра кўзум очилғой ва ўз жонибидин андоқ жазб ва ошнолиғ еткурғайким, ўзидин ўзга ҳеч ниманинг накши асари замирида қолмағай ва ўз дарду шавқин кўнглумга андоқ муставлий қилғойким, анинг ёдидин ўзга ҳеч нима кўнглум ҳарамида йўл тонмағой!

Рубоийъ а:

Толиб менийу ўзини матлуб этгай,
Роғиб менийу ўзини марғуб этгай,
Ошиқ менийу ўзини маъшук этгай,
Ишқин ғолиб, кўнгулни мағлуб этгай.

Омин, ё Раббал-оламин.

104

Банда тилидин:

Ё раб, ул давлат куёшининг заволи бўлмасун,
Нуридин кам бўлмоғининг эҳтимоли бўлмасун.

Куллуқ арзадошт улким, жаҳон асосиға бақо йўқтур ва умр биносиға вафо йўқтур. Замона гулшанида қайси ғунча нишот била кулдиким, ҳодиса тунд бодидин тўкулмади ва даҳр гулистонида қайси гул инбисот била очилдиким, воқеъа сарсаридин сочилмади. Умр чаманининг гули хорсиз очилмайдур ва ҳаёт анжуманининг мули хуморсиз топилмайдур – бақо сарчашмасидин сероблиғ қайда мумкин? Чун “*куллу ман ғалайҳа.. фа..н*” соғари амон бермас ва тириклик шарбатидин шодкомлик не мутасаввар, чун “*куллу нафсин за..иқату-л-мавт*” қадаҳидин гузир эрмас. Ҳар шамъи тирозким бир шабистонни мунаввар қилди, бир офат ели они мукаддар қилди ва ҳар сарвинозким, сарафрозлик ҳавоси тутти, бир ҳалокат самуми они тубидин қурутти.

Аммо, гул тўкулса, умид улким, гулистони сероб поянда ва бардавом бўлғай ва агар шамъ ўчса, маъмул улдурким, хуршеди оламтоб тобанда ва мустадом бўлғай, омин, ё Раббал-оламин.

Куллук арзадошт улким,

Сўлса бир гул, гулшани иқбол бўлсун мустадом,
Ботса бир кавкаб, саодат чархи бўлсун бардавом.

Фарзанди мархум Бобобек

Ки, Ҳақ лутфидин ўлсун қабри пурнур,
Равоний жаннат ул-маъвода масрур

азоси бобида дурбор қаламдин гавҳарнигор рақамким, сафҳаи кофурий нажодни нуктаи мушкин савод била оройиш бериб эрди – етишти. Сафҳа демайким, гулистоне эрур – равзаи фирдавси аълодек юз турлук гулу насрин била ораста ва руқъа демай, бўстоне эрди – гулшани жаҳонороек юз туман мулавван райоҳин била пироста. Алфози ул фарзанднинг зоҳиридек борча ҳамида сифот била тузалган, маонийси ҳам анинг ботинидек борча писандида ахлоқ била безалган. Рухпарварликда анинг жонафзо баёнидек Масих мисол ва руҳгустарликда анинг ҳайотосо алхонидек Довуд тимсол. Умид улким, то анга фано хилватгоҳида бенишонлиғдур, санга бақо жилвагоҳида комронлиғ бўлғай ва то анга адам катмида фарсудалиғдур, санга вужуд тахтида осудалиқ бўлғай.

Б а й т:

Вужудунг халқ учун кўп йил саломат,
Саломат бирла минг йил истиқомат.

Омин, ё раббал-оламин, вассалом.

Ниёз рафъидин сўнгра эълум улким, бу учурда ул соридин келганларнинг каломлари фаҳвийсидин ва наёмлари адосидин андоқ маълум бўлдимки, табъингизда даврон ҳаводисидин жузий заъф ва озоре, мизожингизга замон навойибидин адно ажз ва изтироре воқеъ эркон бўлғай –ташвише бўлмағай ва тарадуде юзланмағай. Бори заифлар заифини ҳақ субҳанаху ва таоло қувват била ва маризлар маразини сиҳҳат била бадал қилғай. Киши йибориб сўруб, кайфийятни билмак вожиб кўрунди. Битиб йиборурга мухторсиз, деб, дуо салом битилди.

Одамизод ўз ахволига мулоҳаза қилса, ондинким, адам доруламони хилватхонасидин вужуд шахристонни мехнатхонасиға келибтур ва бу шахристоннинг мақому манзилидин нечани қатъ қилиб, ҳоло не ерга етибдур. Борча ҳолда ўз қусури аъмолин ва футури аҳволин ва убудийят адосида гафлату бебоклигин ва нафсу ҳаво мутобаатида журъату чолоклигин топар ва ҳақ субҳанаҳу шукри адосидин тили қосир ва баёни отил эрканин билур. Хусусан, жамъийки аларни ҳақ субҳанаҳу ақл нури ва табъ ҳиддати била ораста ва инсоф вуфури ва идрок касрати била пироста қилибдур. Бас, бу муқаддимот муқаррар бўлгондин сўнгра агар зоҳир юзидин зиёне ва шикасталиге ё маъни жонибидин нуқсоне ва басталиге етса шаън улдур ва муносиб андоқ кўрунурким, киши зоҳир ҳолатиға эврулғай ва ботин воридотиға айланғай. Шариат била маъмур бўлгон умурда ва тариқат била маҳкум бўлгон аҳкомда ўзин муқассир ва мужрим билиб, надомату хижолат ашқин юзига тўқуб, ажзу ниёз юзин мазаллат туфроғиға суртуб, қодирин мутлақ ва ҳокими барҳақ ҳазратида тазарруъ ва тазаллум била ўзин унутғай. Ва хотиридағи башарийат муҳол ҳаёлларин ва замиридағи анонийат вубол наққолларин истиғфор ашқи селобиға оқизғай ва бошидағи раёсат нуҳусатларин ва кўнглидағи ҳукумат шуюматларин истиғфор оҳи елига учурғай. Ва димоғидағи маъни даъволарин ва назохати қабоҳатларин ажзу тазарру сарсарига совурғай. Ва ўз камоли чехрасиға жуз нуқсон кўзи била боқмағай, балки ўз нобуд зотиға вужуд туҳмати ёқмағай. Шоядки, Ҳақ субҳанаҳу маҳзи инойат ва гояти марҳаматдин анга инобат саодати ва тавба тавфиқи каромат қилғай. Ва бу каромат тожиға истиқомат гавҳари била зийнат берғай. Ва агар бу мулоҳаза қилурда андинки башарийат кўзи ўз аъмоли қусурин ва хисоли футурин кўрарга аъмодур ва бу эҳтиётлар анинг қошида номаръий. Нафс эътирофдин ибо қилса ва макру ҳийла била “ҳабис”ни “ҳабиб” ва “қубҳ”ни “фатҳ” либосида ва “ҳашин”ни “хусн” кисватида жилва бериб тиласаким, кишини бу мақомдин ўткарғай. Анинг илзомиға ақл ҳакими этагига илик урғай ва ўз мададиға еткурғай. Ва агар, мунунг била мағлуб бўлмаса, мушфиқ аҳбобу мувофиқ асҳоб ва вафокеш ёрлару ҳайрандиш дўстдорлар ва дилсўз мулозимлару меҳрандуз ходимлар, балки хурдабин душманлару хирадойин ғадрфанлардин ҳар тадбири таҳқиқ ва ҳар тазвиру тадқиқ била англағай. Ондин сўнг мазкур

бўлгон иложга иштиғол кўргузуб ва ўз вакти рўзгорин, умид ул-
дурким, Тенгри инойатидин салоҳға келтурса бўлғай. Ҳақ субҳа-
наҳу ва таоло борча фақр йўлидин йироқ ва фуқаро хайлидин қи-
роқ тушганларга ҳидойат била йўл кўргузғай ва инойат била ул йўл
юрушидин мақсуд сарманзилиға еткурғай. Ва-с-саламу ғала мани-
т-табаға-л-худа.

108

Рубоийй а:

Эй ким, нафсингни ҳақ деди зиллуллоҳ,
Яъни, ониким зулм қуёши ногоҳ,

Куйдурмак ила айласа ҳолини табоҳ,
Бергайсен анго сояи адлингда паноҳ.

Қуллуқ арзадошт улким, мазлумеким, бу давлат анжом за-
монда ва марҳумеким, бу саодат фаржом давронда бир қарн хуш-
хол ва форигбол кечурубдур. Бу вақтда фалак инодидин ва золим-
лар бедодидин анга ажиб ҳоллар ва ҳолиға ғариб ихтилоллар даст
бериб, юқори юзланди. Умид улким, лутфи амиймдинки, мажруҳ-
лар жароҳатининг шифосидур ва хулқи каримдинким, ранжурлар
дардининг давосидур – баданиға қувват ва кўнглиға сиҳҳат ва рўз-
гориға жамъийат ва аҳволиға рафоҳийят юзланғай, омин, ё
Раббал-оламин.

109

Айзан мин инша..и Амир Алишер Навоий жиҳати руҳсати ҳаж

Рубоийй а:

Не водийи саъб эрур фано саҳроси
Ким, анда гузарга йўқ бало ёроси,
Ҳаргиз чу ёниб келмади нопадоси,
Кимдин киши истағай нишон илқоси.

Ғараз бу рубоийдан будурким, умр тори анкабут риштасидин
инчикрок ва ҳам нозикрок ва ҳайот кўнглаги анинг пардасидин
йуқарок ва ҳам чурукрокдир. Ажал тунд боди асари фалак атла-
сини пора-пора қилгон зўр овар эрур. Бас, бу умр ториға не бунёд

ва ул хайот кўнглагига не иътимод. Хусусан, бу хаста баданга ўлум заъфи истийло топмиш ва маразлар ғубори сихҳат юзига заъфароний пардалар чекмиш ва синн касрати “син” ададиға баробар ўлмиш, яъни, олтмиш хисобиға шумораси етмиш. Ва ул ажал шастидин нишона кўргузган ё(й)дек кад била хайот ўқин йирик отмок асбобин тузгай. Бас, фақир бу ҳолатда фақр – “Ва ила-л-лоҳ” ҳукми била Тенгри эвиге бормағай, қайда борғай?!

ал-Жавоб:

Рубоийй а:

Тутгайки сени Каъба сори кетгайсен,
Ул Масжиди Ақсоға тавоф этгайсен,
Бу хаста кўнгулга Тенгрининг хотири эвибдур,
Гар хотирин тутмайсен, нетгайсен?

Кўймам сени бормоға.

110

Асҳоби басиратға равшан ва мубаййан бўлғайким, арбоби шеърнинг айни басири, ёри анис Мавлоно Басирий бу диёрға келуб, акрону амсолдин мунфарид бўлуб, махласедек фазл вузуҳи топти. Ул ажддин бизга лозим бўлдиким, фазл аҳлиға бир нима йибориб мавлонойи мушорун илайҳнинг отиға бир муаммо хотирға хутур қилғайлар.

Муаммо:

Дарҳақиқат кужо расад бааҳад,
Ҳар ке ро дар назар дуйи бошад.

Валло..ху бази..рун биъба..диҳи ва хувал-ъали..м ул-хоби..р
ва бил-ижга..бати жари..р.

Тарихаш нома навиштам касир ут-тақсир Алишер.

13
 اول نشان کم کدی پسین رخ های لیدی که
 او پیشین بر دم کم تر چنگل ز نشان بدلی سکا
 قتلون غمزد داشت اول کم جز
 آبی خاک و سید اشید صبا کی کم مشا بودین
 بر منزل سزاد ساری ابر شجاع انصاری
 فراری بشیدا تو مارین کنگان با در
 و سبک نای کم برید یک جاب سراز لیدی
 ایدی سگدای او بر سیرا با بیغ خاشاکه
 در تو دم ای خود اوجم و کین اوزم
 جانم تو دم چه با نان کوشی حوال با جان
 اول کتبا بر دیه فدات در جان ارا
 سرتا غنی حالاتی نشانی کنگان کن کنج بودی
 کزین غمزد داشت مویا جیات الدین
 حلال این چاره ای سکن بر سه عرض
 فریگر سبب بوندی دیب و لقا غمزد داشت
 کیشین کزین سبب دی عار شکست نشین
 کونم بود انصاری کجین بره سار
 در آن کرانک نه تبر ای کین م

13
 اول نشان کم کدی پسین رخ های لیدی که
 او پیشین بر دم کم تر چنگل ز نشان بدلی سکا
 قتلون غمزد داشت اول کم جز
 آبی خاک و سید اشید صبا کی کم مشا بودین
 بر منزل سزاد ساری ابر شجاع انصاری
 فراری بشیدا تو مارین کنگان با در
 و سبک نای کم برید یک جاب سراز لیدی
 ایدی سگدای او بر سیرا با بیغ خاشاکه
 در تو دم ای خود اوجم و کین اوزم
 جانم تو دم چه با نان کوشی حوال با جان
 اول کتبا بر دیه فدات در جان ارا
 سرتا غنی حالاتی نشانی کنگان کن کنج بودی
 کزین غمزد داشت مویا جیات الدین
 حلال این چاره ای سکن بر سه عرض
 فریگر سبب بوندی دیب و لقا غمزد داشت
 کیشین کزین سبب دی عار شکست نشین
 کونم بود انصاری کجین بره سار
 در آن کرانک نه تبر ای کین م

23
 اول نشان کم کدی پسین رخ های لیدی که
 او پیشین بر دم کم تر چنگل ز نشان بدلی سکا
 قتلون غمزد داشت اول کم جز
 آبی خاک و سید اشید صبا کی کم مشا بودین
 بر منزل سزاد ساری ابر شجاع انصاری
 فراری بشیدا تو مارین کنگان با در
 و سبک نای کم برید یک جاب سراز لیدی
 ایدی سگدای او بر سیرا با بیغ خاشاکه
 در تو دم ای خود اوجم و کین اوزم
 جانم تو دم چه با نان کوشی حوال با جان
 اول کتبا بر دیه فدات در جان ارا
 سرتا غنی حالاتی نشانی کنگان کن کنج بودی
 کزین غمزد داشت مویا جیات الدین
 حلال این چاره ای سکن بر سه عرض
 فریگر سبب بوندی دیب و لقا غمزد داشت
 کیشین کزین سبب دی عار شکست نشین
 کونم بود انصاری کجین بره سار
 در آن کرانک نه تبر ای کین م

16
 اول نشان کم کدی پسین رخ های لیدی که
 او پیشین بر دم کم تر چنگل ز نشان بدلی سکا
 قتلون غمزد داشت اول کم جز
 آبی خاک و سید اشید صبا کی کم مشا بودین
 بر منزل سزاد ساری ابر شجاع انصاری
 فراری بشیدا تو مارین کنگان با در
 و سبک نای کم برید یک جاب سراز لیدی
 ایدی سگدای او بر سیرا با بیغ خاشاکه
 در تو دم ای خود اوجم و کین اوزم
 جانم تو دم چه با نان کوشی حوال با جان
 اول کتبا بر دیه فدات در جان ارا
 سرتا غنی حالاتی نشانی کنگان کن کنج بودی
 کزین غمزد داشت مویا جیات الدین
 حلال این چاره ای سکن بر سه عرض
 فریگر سبب بوندی دیب و لقا غمزد داشت
 کیشین کزین سبب دی عار شکست نشین
 کونم بود انصاری کجین بره سار
 در آن کرانک نه تبر ای کین م

بوالشیخ الجبیر

صحابه بصره در پیش روی بونهای کم از باب شریفین جن بصره
 ای ایس مولانا بصیری بود و یازده کیلوب اتوان کواشال وین
 متوژ جولوب غلصی و یک فضل وضوحی لایق اول اجلدن نیز کا
 لازم بولدی کم فضل ابلقده بر نامه پیاریب مولانای مشارالیه
 بیک آیتد برحق خاطر طور قیلغای لار
 در حقیقت کی رسد باید
 هر کرا در نظر دووی بشد
 و انب بصیرت بیاد و وسو العیلم الجبیر و بالاجایه جدید
 تاریخش نامه نوشتم
 کیم التقصیر علی شکر

Мифологик номлар ва тарихий шахслар исмлари кўрсаткичи

Абдуллатиф Мирзо	55
Абу Наср Форйобий	92
Абу Шужоъ Ансорий	13
Адиб Ахмад	55
Арасту	92
Ахраман	7
Бобур Мирзо	55
Бойсунғур Мирзо	55
Довуд	105
Жаҳоншоҳ Мирзо	55
Зулайхо	3
Иброҳим Ҳалил	55
Лукмон	64
Масих, Масихо	7, 96, 105
Нуҳ алайҳиссалом	55
Озар буттарош	55
Санжар	76
Сулаймон	21
Темурбек	55
Улуғбек	55
Фисоғурс	92
Хизр	7, 23, 43
Хожа Абдулқодир	92
Хожа Ҳофиз	97
Юсуф, Юсуф алайҳиссалом	3, 55
Ҳаким Сулаймон	55
Ҳом	55

Замондош шахслар исмлари кўрсаткичи

Абдулкарим	35
Абдулкарим мирак	41
Абулмуҳсин	76
Абушаҳма Баҳодир	88
Алишер	110
Афзал	76
Арслонбек	53
Бадсўззамон Мирзо	35
Бехзод	26
Бобо	76
Бобобек	103, 105
Дарвеш Алибек	93
Жомий	75
Илдириш	36, 43
Мавлоно Басирий	110
Мавлоно Дарвеш Муҳаммад	55, 56
Мавлоно Мир Хусайн Бовардий	15
Мавлоно Соҳиб	42
Мавлоно Султон Али Машҳадий	15
Мавлоно Қосим	92
Мавлоно Ғиёсиддин Ҳалолий	13
Мавлоно Худойберди	33, 89
Мир Дарвеш Муҳаммад сувчи	76
Мир Зайнилобиддин	56
Мир Мўғул	76
Мир Саййид Абу Исҳақ	28
Маҳмуд	76
Маҳмуд барлос	38
Музаффар Хусайн бин Султон Хусайн	76
Мўғулбек	35
Муҳаммад Аминбек	23

Муҳаммад Бадеъ ибн Музаффар Ҳусайн	73
Муҳаммад Кўкалтош	76
Муҳаммад Маъсум	76
Навойи	76
Саййид Бадр	76
Сафийа бека	76
Султон Бадеъуззамон	95
Султон Маҳмуд оғо	24
Султон Маҳмуд Мирзо	38
Султон Муҳаммад Мирзо	72
Хожа Аҳмад	92
Хожа Фаҳриддин	56
Хожа Фаҳриддин битикчи	24
Хожа Ҳожи Маҳмуд Табризий	46
Хожа Ҳофиз Ғиёсиддин Муҳаммад Дехдор Тархон	47
Шайх Алибек	44
Шайх Муҳаммад мирохур	24
Шайхим	27
Шоҳ Ғариб	83
Шоҳ Ҳусайн	76
Юсуф Али	43, 44, 99
Ҳайдар	37
Ҳайдар Кўкалтош	52
Ҳайдар Муҳаммад Мирзо	95
Ҳофиз Муҳаммад Санойи	56
Ҳасан Али	55
Ҳусайнкулибек	44

Асар номлари кўрсаткичи

Бадойеъ ул-васат	42
Наводир уш-шабоб	42
Зафарнома	56
Мажолис ун-нафоис	92
Фавойид ул-кибар	42
Фирокнома	26
Хазойин ул-маоний	42
Куръон	муқаддимада
Ғаройиб ус-сиғар	42

Осмон жисмлари ва бурж номлари кўрсаткичи

Асад буржи	45
Биржис	42
Жадй	5
Зухал	62
Зухра	42
Муштарий	71
Қавс	5

Жузрофий атамалар ва жой номлари кўрсаткичи

Астробод	11, 13, 32, 55
Вақфа	36
Дажла	2
Дор уш-шифо	97
Журжон	45
Ироқ	55, 56
Каъба	21, 92, 109
Макка	55
Марв	11
Марвчок	48
Масжиди Ақсо	109
Машрик	73
Машҳад	33, 43, 44, 95
Мағриб	55, 73
Мозандарон	7
Нишопур	13
Панждех	48, 102
Сабзавор	13
Рум	47
Самарқанд	30
Хуросон	12, 73
Хўтан	10
Чин	3, 16, 72
Ҳазрати Имом равзаси	23
Ҳисори Шодмон	10
Ҳирот	23

Илмий нашр

Нашриёт муҳаррири: Ҳамидулла Болтабоев
Мусахҳиҳа: Ҳилола Болтабоева
Техник муҳаррир: Беҳзод Болтабоев

«MUMTOZ SO‘Z»
масъулияти чекланган жамияти
нашриёти

Манзил: Тошкент, Навоий кўчаси, 69.
Тел.: (998 71) 241-60-33 E-mail: mumtoz_soz@mail.ru

Нашриёт лицензияси АИ № 103. 15.07.2008
Босишга рухсат этилди 16.09.2016
Қоғоз бичими 60x84 1/32. Офсет қоғози
Times New Roman гарнитураси. Ҳисоб-нашриёт табағи 15,5
Шартли босма табағи 16,5. Адади 200
Баҳоси келишилган нарҳда

«MUMTOZ SO‘Z»
масъулияти чекланган жамиятининг
матбаа бўлимида чоп этилди.
Манзил: Тошкент, Навоий кўчаси, 69.
Тел.: 241-81-20

۵
۶۲
۴۲
۷۱
۵

جدی
زحل
زهره
مشتری
قوس

جغرافی اتامه لار و جای ناملاری کورساتکیچی

۱۱, ۱۳, ۳۲, ۵۵
۳۶
۲
۹۷
۴۵
۵۵, ۵۶
۲۱, ۹۲, ۱۰۹
۵۵
۱۱
۴۸
۱۰۹
۷۳
۳۳, ۴۳, ۴۴, ۹۵
۵۵, ۷۳
۷
۱۳
۴۸, ۱۰۲
۱۳
۴۷
۳۰
۱۲, ۷۳
۱۰
۳, ۱۶, ۷۲
۲۳
۱۰
۲۳

استرآباد
وقفه
دجله
دار الشفا
جرجان
عراق
کعبه
مکه
مرو
مروچاق
مسجد اقصا
مشرق
مشهد
مغرب
مازندران
نشاپور
پنج ده
سبزوار
روم
سمرقند
خراسان
ختن
چین
حضرت امام روضه سی
حصار شادمان
هرات

۷۲
۹۲
۵۶
۲۴
۴۶
۴۷
۴۴
۲۴
۲۷
۸۳
۷۶
۴۳, ۴۴, ۹۹
۳۷
۵۲
۹۵
۵۶
۵۵
۴۴

سلطان محمد میرزا
خواجه احمد
خواجه فخر الدین
خواجه فخر الدین بیتکیچی
خواجه حاجی محمود تبریزی
خواجه حافظ غیاث الدین محمد دهدار ترخان
شیخ علی بیگ
شیخ محمد میراخور
شیخ
شاه غریب
شاه حسین
یوسف علی
حیدر
حیدر کوکلتاش
حیدر محمد میرزا
حافظ محمد سنایی
حسن علی
حسین قلی بیگ

اثر ناملاری کورساتکیچی

۴۲
۴۲
۵۶
۹۲
۴۲
۲۶
۴۲
مقدمه دا
۴۲

بدایع الوسط
نوادر الشباب
ظفرنامه
مجالس النفاس
فوائد الکبر
فراق نامه
خزاین المعانی
قرآن
غرایب الصغر

آسمان جسملاری و برج ناملاری کورساتکیچی

۴۵
۴۲

اسد برجی
برجیس

ميفالايگ ناملار و تاريخى شخص لار اسملارى كورساتكيچى

۱۱۰	على شير
۷۶	افضل
۵۳	ارسلان بيك
۳۵	بديع الزمان ميرزا
۲۶	بهزاد
۷۶	بابا
۱۰۳, ۱۰۵	بابايك
۹۳	درويش على بيك
۷۵	جامى
۳۶, ۴۳	ايلدير يم
۱۱۰	مولانا بصيرى
۵۵, ۵۶	مولانا درويش محمد
۱۵	مولانا مير حسين باوردى
۴۲	مولانا صاحب
۱۵	مولانا سلطان على مشهدى
۹۲	مولانا قاسم
۱۳	مولانا غياث الدين حلالى
۳۳, ۸۹	مولانا خدای بيردى
۷۶	مير درويش محمد سوچى
۵۶	مير زين العابدين
۷۶	مير مغول
۲۸	مير سيد ابو اسحق
۷۶	محمود
۳۸	محمود برلاس
۷۶	مظفر حسين بن سلطان حسين
۳۵	مغول بيك
۲۳	محمد أمين بيك
۷۳	محمد بديع ابن مظفر حسين
۷۶	محمد كوكلتاش
۷۶	محمد معصوم
۷۶	نوايى
۷۶	سيد بدر
۷۶	صفيه بيكه
۹۵	سلطان بديع الزمان
۲۴	سلطان محمود آغا
۳۸	سلطان محمود ميرزا

۵۵	عبد اللطيف ميرزا
۹۲	ابو نصر فارابى
۱۳	ابو شجا انصارى
۵۵	اديب احمد
۹۲	ارسطو
۷	اهرمن
۵۵	بابر ميرزا
۵۵	بايسنغر ميرزا
۱۰۵	داود
۵۵	جهانشاه ميرزا
۳	زليخا
۵۵	ابراهيم خليل
۶۳	لقمان
۷, ۹۶, ۱۰۵	مسيح / مسيحا
۵۵	نوح عليه السلام
۵۵	آزر بت تراش
۷۶	سنجر
۲۱	سليمان
۵۵	تيمور بيك
۵۵	اولوغ بيك
۹۲	فيثاغورس
۷, ۲۳, ۴۳	خضر
۹۲	خواجه عبد القادر
۹۷	خواجه حافظ
۳, ۵۵	يوسف / يوسف عليه السلام
۵۵	حكيم سليمان
۵۵	حام

زمانداش شخصلار اسملارى كورساتكيچى

۳۵	عبد الكريم
۴۱	عبد الكريم ميرك
۷۶	ابو المحسن
۸۸	ابو شحمه بهادر

بدنیغه قوت و کونکلیکا صحت و روزکاریغه جمعیت و احوالیغه
رفاهیت یوزلانکای آمین یا رب العالمین^۱ م

۱۰۹

ایضاً من انشاء امیر علی شیر نوایی جهت رخصت حج

نی وادی صعب ایروور فنا صحراسی

کیم آندا کنرکا یوق بلا یاراسی

هرکز چو یانیب کیلمادی نا پیداسی

کیمدین کیشی ایستاکای نشان القاسی

غرض بو رباعیدن بودورکیم عمر تاری عنکبوت رشته سیدین
اینچراک و هم نازک راک و حیات کونکلاکی آنینک پرده سیدین
یوقاراق و هم چوروک راکدور اجل تند بادی اثری فلک اطلسینی
پاره پاره قیلغان زور آور ایروور بس بو عمر تاریغه نی بنیاد و اول
حیات کونکلاکیکی نی اعتماد خصوصاً بو خسته بدنغه اولوم ضعیفی
استلا تایمیش و مرضلار غباری صحت یوزیکا زعفرانی پرده لار
چیکمیش و سن کثرتی سین عددیغه برابر اولمیش یعنی آلمیش
حسابیغا شماره سی بیتمیش و اول اجل شستی دین نشانه کورکوزکان
یادیک قد بیلا حیات اوقین بیراق آتماق اسبابین توزکای بس فقیر بو
حالتدا فقر و الی الله حکمی بیله تینکری ایویکا بارماغای بس قایدا
بارغای

الجواب:

توتغای که سینی کعبه ساری کیتکای سین

اول مسجد اقصی غه طواف ایتغای سین

بو خسته کونکل که تینکرنینک خاطر ایوبدور

کر خاطرین توتمای سین نیتکای سین

قویمام سینی بارماغه

۱۱۰

اصحاب بصیرتغه روشن و مبین بولغای کم ارباب شعرنینک عین
بصیری یار انیس مولانا بصیری بو دیارغه کیلوب اقران و امثال
دین متعرد بولوب مخلصی دیک فضل وضوحی تاپتی اول اجل دین
بیزکا لازم بولدی کیم فضل اهل یغه بر نامه بیباریب مولانای مشار
الیه نینک آتیغه بر معماً خاطرغه خطور قیلغای لار
معماً:

در حقیقت کجا رسد با حد

هر کرا در نظر دویی باشد

والله بصیر بعباده و هو العليم الخبير و بالاجابة جریر

تاریخش نامه نوشته تم کثیر التقصیر علی شیر

تمت الكتاب بعون الملك الوهاب

آدمی زاد اوز احوالیغه ملاحظه قیلسا آندین کیم عدم دار الامانی خلوتخانه سیدین وجود شهرستانی محنت خانه سیغه کیلیب تور و بو شهرستان نینک مقام و منزلتدین نیچه نی قطع قیلب حالانی بیرکا بیتیب دور بارچا حال دا اوز قصور اعمالین و فتور احوالین و عبودیت اداسیدا غفلت و بی باکلیکین و نفس و هوا متابعتی دا جرأت و چالاکلیکین تاپار و *حق سبحانه شکری اداسیدین^۱ تیلی قاصر و بیانی عاطل ایرکانین بیلور خصوصا جمعی که^۲ الارنی حق سبحانه عقل نوری و طبع حدتی بیلا آراسته و انصاف و فوری و ادراک کثرتی بیله پیراسته قیلب دور بس بو مقدمات مقرر بولغاندین سونکرا اگر ظاهر یوزیدین زبانی^۳ و شکسته لیغی یا معنی جانبی دین نقصانی^۴ و بسته لیغی بیتسا شان اولدور و مناسب انداق کورونورکیم کیشی ظاهر حالاتیغه ایورولکای و باطن وارداتیغه ایلانغای شریعت بیله مأمور بولغان اموردا و طریقت بیله محکوم بولغان احکام دا اوزین مقصر^۵ و مجرم بیلیب ندامت و خجالت اشکین یوزیکا توکوب عجزو نیاز یوزین مذلت توفراغیغه سورتوب قادر مطلق و حاکم برحق حضرتیدا تضرع و تظلم بیله اوزین اونوتکای و حاطری داغی بشریت محال خیال لارین و ضمیری داغی انانیت وبال و نکال لارین استغفار اشکی سیلابی غه^۶ آقیزغای و باشی داغی ریاست نحوست لارین و کونکلی داکی حکومت شیومت لارین استغفار آهی بیلیکا اوچورغای و دماغی داغی معنی دعوی لارین و نزاهت قباحت لارین عجزو تضرع صرصری غه ساوورغای و اوز کمالی چهره سیغه جز نقصان کوزی بیله باقماغای بلکی اوز نابود ذاتیغه وجود تهمتی یاقماغای شاید که حق سبحانه^۷ مهض عنایت و غایت مرحمت دین انکا انابت سعادتتی و توبه توفیقی کرامت قیلغای و بو کرامت ناجی

^۱ИП кейинчалик тахририй тузатиш
^۲И_۱ جمعی کیم
^۳ИП^۴ حق سبحانه دین
^۴ИП^۵ جوئی کیم
^۵ИП^۶ نقضان
^۶П + اشکی
^۷И_۱ + تعالی

غه استقامت کوهری بیله زینت بیرکای و اگر بو ملاحظه قیلوردا آندین که بشریت کوزی اوز اعمالی قصورین و خصالی فتورین کورارکا اعمی دور و بو احتیاط لار انینک قاشی دا نامرعی نفس اعتراف دین ابا قیلسا مکر و حیله بیله خبیث نی حبیب و قبیح نی فتح نیاسیدا و خشن نی حسن کسوتیدا جلوه بیریب تیلاساکیم کیشینی بو مقام دین اوتکارکای انینک الزامیغه عقل حکیمی ایتاکیکا ایلیک اورغای^۱ و اوز مددیغه بیتکورکای^۲ و اگر مونونک بیله مغلوب بولماسا مشفیق احباب و موافق اصحاب و وفاکیش یارلار و خیر اندیش دوستدارلار و دلسوز ملازم لار و مهراندوز خادم لار بلکه خرده بین دشمن لار و خرد آیین غدرفن لار دین هر تدبیر و تحقیق و هر تدویر و تدقیق بیله انکلاغای آندین سونک مذکور بولغان علاج غه اشتغال کورکوزوب و اوز وقتی روزکارین امید اولدورکیم تینکری عنایتی دین صلاح غه کیلتورسه بولغای حق سبحانه و تعالی بارچه فقر یولیدین بیراق و فقرا خیلی دین قیراق توشکان لارکا هدایت بیله یول کورکوزکای و عنایت بیله اول یول یوروشیدین^۳ مقصود سرمنزلیغه بیتکورکای والسلام علی من التبع الهدی م

۱۰۸

ای کیم نفسینکنی حق دیدی ظل آله
 یعنی آنی کیم ظلم قویاشی ناکاه
 کویدورماک ایلا ایلاسه حالینی تباه
 بیرکای سین انکا سایه عدلینک دا پناه

قوللوق عرضه داشت اولکیم مظلومی کیم بو دولت انجام زماندا و مرحومی کیم بو سعادت فرجام دوراندا بیر قرن خوشحال و فارغ بال کیچوروب دور بو وقت دا فلک عنادیدین و ظالم لار بیدادیدین انکا عجیب حال لار و حالیغه غریب اختلال لار دست بیریب یوقاری یوزلاندی امید اولکیم لطف عمیم دین که مجروح لار جراحتی نینک شفاسیدور و خلق کریم دین کیم رنجورلار دردی نینک دواسیدور

رویشی دین ^۳И^۱ کیلتورکای ^۲ИП^۱ اورکای ^۱П

عاشق مینی و اوزینی معشوق ایتکای
عشقیں غالب کونکولنی مغلوب ایتکای
آمین یا رب العالمین

۱۰۴

بنده تیلی دین

یا رب اول دولت قویاشی نینک زوالی بولماسون
نوریدین کم بولماغی نینک احتمالی بولماسون

قوللوق عرضه داشت اولکیم جهان اساسیغه بقا یوقتور و عمر بناسیغه
وفا یوقتور زمانه کلشنیدا قایسی غنچه نشاط بیله کولدی کیم حادثه تند
بادیدین توکولمادی و دهر کلستانیدا قایسی کل انبساط بیله آچیلدی کیم
واقعه صرصریدین ساچیلمادی عمر چمنی نینک کلی خارسیز آچیلمايدور
و حیات انجمنی نینک ملی حمارسیز تاپیلمايدور بقا سرچشمه سیدین
سیراب لیغ قایدا ممکن چون **كُلٌّ مِنْ عَلِيهَا فَاَنْ سَاغَرِي اَمَان بِيْرْمَاس**
و تیریکیلیک شربتی دین شادکاملیق نی **مَتَصَوَّرٌ^۱ چُون کُل نَفْس دَائِقَةٌ**
الموت قدحیدین کزیر ایرماس هر شمع طرازکیم^۲ بیر شبستاننی منور
قیلدی بیر آفت بیلی آنی مکدر قیلدی و هر سرونزکیم سرافرازلیق
هوایی توتتی بیر هلاکت سمومی آنی تویدیدین قوروتتی اما کل
توکولسا^۳ اومید اولکیم کلستان سیراب پاینده و بردوام بولغای و اگر
شمع اوچسا مامول اولدورکیم خورشید عالمتاب تابنده و مستدام بولغای
آمین یا رب العالمین م

۱۰۵

قوللوق عرضه داشت اولکیم

سولسه بیر کل کلشن اقبال بولسون مستدام
باتسه بیر کوکب سعادت جرخی بولسون بردوام
فرزند مرحوم بابابیک

که حق لطفی دین اولسون قبری پر نور
روانی جنت المآودا مسرور

عزاسی بابیدا دربار قلم دین کوهرنکار رقم کیم صفحه کافوری
نژادنی نکته مشکین سواد بیله آرایش بیریب ایردی بیتیشتی صفحه
دیمای کیم کلستانی ایرور روضه فردوس اعلی دیک یوز تورلوک کل
و نسرین بیله آراسته و رقعہ دیمای بوستانی ایردی کلشن جهان
آرادیک یوز تومان ملون ریاحین بیله پیراسته الفاظی اول فرزندنینک
ظاهری دیک بارچه حمیده صفات بیله توزالکان^۱ معانیسی هم انینک
باطنی دیک بارچه پسندیده اخلاق بیله بیزالکان روح پرورلیق دا انینک
جان افزا بیانی دیک مسیح مثال و روح کسترلیق دا انینک حیات آسا
الحانی دیک داود تمثال امید اولکیم تا انکا فنا خلوتکاهی دا بی نشانلیغ
دور سنکا بقا جلوه کاهی دا کامرانلیغ بولغای و تا انکا عدم کتمیدا
فرسوده لیغ دور سنکا وجود تختیدا آسوده لیق بولغای

وجودنک خلق اوچون کوپ بیل سلامت
سلامت بیرله مینک بیل استقامت

آمین یا رب العالمین والسلام^۲ م

۱۰۶

نیاز رفعی دین سونکرا اعلام اولکیم بو اوچوردا اول ساریدین
کیلکانلارنینک کلام لاری فحوی سیدین و پیام لاری اداسیدین انداق
معلوم بولدی کیم طبعینکیزدا دوران حوانثی دین جزیی ضعف و
آزاری مزاجینکیزغه زمان نوایی دین ادنی عجز و اضطراری واقع
ایرکان بولغای تشویشی بولماغای و ترددی یوزلانماکای باری ضعیف
لار ضعیفینی حق سبحانه و تعالی قوت بیله و مریض لار مرضینی
صحت بیله بدل قیلغای کیشی بیباریب سوروب کیفیت نی بیلماک واجب
کوروندی بیتیب بیبارورکا مختارسیز دیب دعا سلام بیتیلدی م

^۱И₁ - توزولکان ^۲И₁

توکوکسا^۳ طرازکه ^۲И₁ مصور^۱И₁

حدیث یا مشایخ نقلی یا روایتی یا مسئله تاپیلغان بولسه کیم بو امرنی ترک قیلماق جائز دور *تاپیلغان بولسه¹ بو بنده غه ارسال قیلینکیز کیم ضعیف غالب دور و بو تکلیف بغایت کلی ینه اولکیم سلاطین غه وعده بودورکیم حق سبحانه و تعالی عدل دین سورغوسی دور بس پادشاه غه واجب دور بارچا خلایقی دین واقف بولماق کیم الار دین بیر فقیر غه ظلم اوتماکای کیم تینکری تعالی پادشاه دین سورغوسیدور و بو باب دا حدیث صحیح بار بنده قوللوق دین یانیب پنجه غه کیلکان دا *بیر کیشی بو فقیر غه² دادخواه لوق قیلدی کیم میرزا نوکرلاری اوسروک انی اوقلاب ایردیلا و خاتونین چاپیب ایردیلا فقیر الار غه تسکین بیریب جزئی³ خرجی بیریب اوتتوم چاغیر ایچماک عوام اراسیدا شایع بولسه بو نوع ایش لار عجب ایرماس قول لارینینک مرادی بودورکیم سیزینک همایون مقدمینکیز هر قیان بیته و مظفلوا سپاهینکیز هر قیان دین اوتسه خیر دعاسی دین اوزکا نیمه حاصل بولماغای حالا بو یکی زخم بیکان فقیرلار پنجه رباطی نینک یانیدادورلار اما بو ایش نی قیلغان کیشی کیم ایرکانی معلوم ایماس قرا اولوس قه ضبط و سیاست واجب دور و چاغیرنینک منعی داغی لازم و دادخواه لارنی تیلاب یخشی سوروب غورلاریغه بیتهشماک فرض والسلام م

۱۰۳

میرزا تیلیدین فرزند *مرحوم شهید⁴ باباییک فرایدا

ای فلک آرام روح و مونس جانیم قانی
صبح عیشیم مهری و شمع شبستانیم قانی

ای جرخ جفاکر نی ستم لار قیلدینک
جانیم نی نشانه الم لار قیلدینک

مهلک نفسیم اوتین علم لار قیلدینک

عزرونکنی نیچوک قولای کرم لار قیلدینک

بو غم فرسوده تنیم توفراغین ساورورغه بیر آه بیلی بس ایردی بیر سرونای بیققونچه صرصر حاجت ایرماس¹ ایردی و بو خون آلود کوزوم چراغین تیره قیلورغه قرا بختیم سوادای بیتار ایردی بیر قویاش نی قرا بیرکا کیورماک کیراکماس ایردی جانیمنی آلورونک بیتماس مو ایردی کیم *کوزوم قانین آقیزورغه عناد توزدونک² کوزوم قانین آقیزورونک بس ایرماس مو ایردی کیم جاتیمغه اجل تیغی سورارکا بیداد کورکوزدونک³ منکا قیلغان ظلم نی هیچ پادشاه غه یوق کیم هیچ کداغه روا⁴ کورمادینک و منکا اورغان بیداد تیغین هیچ کامکار غه یوق کیم هیچ بی نواغه اورمادینک باشیمغه کیلکان تورلوک تورلوک غم و الم غه مو اوکورای جاتیمکا یوزلانکان بیبری بیریکا اوخشاماس ماتمیم غه مو کوکسومکا تاش اورای اوز اندوه لاریمنی بیتسام⁵ قایسی بیرین نامه دا مسطور ایتای و اوز محنت لاریمغه بیغلاسام قای بیرین نوحه دا مذکور ایتای تنیم دیک درد و بلا جوری پامالی یوق ایرکاندور امید اولکیم بولماغای هم⁶ و کونکلوم دیک غم و ابتلا اندوهی نینک اشفته حالی موجود ایماس ایرکان دور یا رب که وجود توتماغای هم مکر حق سبحانه و تعالی محض لطف و عنایت کرمی دین غایت سیز دردیمه دوا و نهایت سیز مرض و ضعیفما شفا کرامت قیلغای و هدایت شمعین انداق یاروتقای کیم انینک پرتوی دین تیره کوزوم آچیلغای و اوز جانبی دین انداق جذب و آشنالیغ بیتکورکای کیم اوزیدین اوزکا هیچ نیمه نینک نقشی اثری ضمیریدا قالماغای و اوز درد و شوقین کونکلومکا انداق مستولی قیلغای کیم انینک یادیدین اوزکا هیچ نیمه کونکلوم حرמידا یول تاپماغای

طالب مینی و اوزینی مطلوب ایتکای
راغب مینی و اوزینی مرغوب ایتکای

غم ⁶ИП - بیقتسام ⁵ИП - رومو ⁴П - کورکوزکان ³ИП - ²ИП - ایماس ¹И₁

شهید مرحوم ⁴ИП - جزوی ³И - بیر فقیر ²И₁ - ¹И₁

تا دهر اوزه کنبد دوار اولغای
 اول کنبد اوزه ثابت و سیار اولغای
 تا ثابت و سیاردین آثار اولغای
 تینکری باری حالینکدا نکهدار اولغای

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم زمانه دون تینک بیداد و
 جفاسی و سپهر بوقلمون نینک ظلم و ایداسی شاه دین کداغه چه و
 فاسق دین پارساغه چه بیتماکان کیشی موجود ایماس و زمان اهلیدین
 مروت و وفا معهود ایماس اما چون حق سبحانه و تعالی عادل حاکم
 و قادر مستقیم دور امید انداق دور^۱ کیم هیچ مظلوم تا دادیغه بیتماکای
 اول عدل ایشیکیدین محروم کیتماکای موندین آرتوق تیلکا حد کلام و
 قلم غه یارای اعلام یوقتور والسلام م

عالم ایلی کا شفقت ایتیب اهل هدی
 ارشاد یولیدین ایتتی لار بيله ندا
 کیم هر کیشیکا که نعمتی بیردی خدا
 شکرینی انینک واجب ایرور قیلماق ادا

حق سبحانه و تعالی آنچه نعمت بنده سیغه کرامت قیلیب تورکیم انینک
 حسابینی قیلماق دین نطق لال و قلم شکسته مقال دور اختصار یوزیدین
 و اجمال طریق دین بیر نیچه نی بیان قیلماق بیراق ایماستور اولجمله
 دین بیر بنده نی یوق دین بار قیلماق دور و اوز صنایعین اندا
 نمودار ایتماک ینه جهالت ظلمتی دین خرد انوار یغه بیتکورماک و
 طفولیت غفلتی دین شعور و وقوف دولتین نصیب قیلماق ینه حواس
 و ادراک و طبع سلیم و فرس مستقیم بیرماک و اسلام شرفی بيله
 بهره مند و دین سعادت بيله سربلند قیلماق بو نعمت لار شکر
 بارچاغه اوز خورد حالیغه کورا واجب و لازم دور اما حکم ران
 صاحب جاه لارغه و نافذ فرمان پادشاه لارغه بارچادین کوپراک
 نیوچون کیم باوجود بو مذکور بولغان نعمت لار حق سبحانه و تعالی

الارنی بارچا بنده لاریدین جاه و جلال بيله ممتاز و عظمت و اقبال
 بيله سرافراز قیلیب تور و بو نعمت لارغه شکر اداسی بو ایماس^۱
 کیشی شکر لفظینی تیلکا ایورورکای^۲ بلکه اول دورکیم امر و نهیین بجا
 کیتورکای^۳ و بو مذکور بولغان نعمت لار دین کلی راکی اسلام شرفی
 دورکه حق سبحانه و تعالی اندا بنده غه نیچه امر تکلیف قیایب تور
 بیر اوزی نینک وحدانیتی غه و پیغمبری نینک رسالتی غه اقرار
 قیلماق دور ینه بیر کوندا بیش وقت نماز دور و ینه بیر ییل دا^۴
 بیر آی روزه توتماق دور ینه بیر مال نصاب حدیغه بیتسه زکات
 دور ینه بیر استطاعت و امن طریق بولسه حج دور اما بو بیش
 امر دا^۵ هم توریتدا عاجز بنده سیغه مسافحه قیلیب تورکیم شهادت کلیمه
 سین اکر بنده یوز یاشاب عمریدا بیر قاتلا مذکور قیلیمش بولسه کافی
 دورور^۶ و روزه نی سفردا و ضعف ایامی دا ییب عوض توتماق نی
 تجویز قیایب دور و زکوة قه نصاب حدینی شرط قیلیب دور و حج قه
 استطاعت و امن طریق نی مشروط ایتیب دور اما نمازدا مبالغه واقع
 بولوبتورکیم^۷ عذر و بهانه بيله بنده بونی دین ادا بولماس تا بجا
 کیتورماس ضعف و خسته لیق دا افلاس و شکسته لیق دا ساووغ و
 یاغین دا دشمندین قاچقاندان و دریا و بیابان دا سرکردان بولغاندا و هر
 صعب حال دا ادا قیلماغونچه چاره یوقتور ضعف دا اولتوروب و
 کوپراک ضعف دا یاتیب و نزع حالتی دا اشارت بيله مقرر بولوبتور
 و سو بولماغانیدا تیمم بيله اما معاف بولمایدور^۸ بو دولتحواه بو
 قاتلاکیم قوللوق قه مشرف بولدوم انداق معلوم بولدی کیم اولحضرت
 اوزلارین بو تکلیف دین معاف توتوبتورلار و قوم و خیل لاری داغی
 پادشاه لاریغه متابعت قیلیب اوزلارین معاف توتوبتورلار جماعت و
 تینکری تعالی امرین بجا کیتورماک کوزکا کورونمادی اکرچه تینکری
 نینک بو نوع مبالغه لیغ امریدین الار اوزلارین معاف توتوبتورلار بو
 بنده دولتخواه لیغ سوزین^۹ ایتوردین اوزومنی معاف توتالمان تینکری
 اوچون یا تینکری نینک بو یروغینی بجا کیتورونک یا بیر آیت یا

امردین I_۱^۵ ییل لاردا I_{III}^۴ کیتورکای I_۱^۳ ایورولکای II_{II}^۲ کیم + I_۱^۱
 - I_۱^۹ بولونمایدور I_۱^۸ - III_{III}^۷ کافی دور III_{III}^۶

کرم و لطف بیرله قیل ارسال
بار ایسا بو سواد ارا یازغان
ایچیبان کوپ کناه قازغاندینک
ایچوروب بیر ثواب هم قازغان م

۹۸

ای پیک صباکه مشکبار آمده
*از نافه آهوی تثار آمده
یا آنکه زکلهای بهار آمده^۱
نی نی که ز جلوه گاه یار آمده

قوللوق دعادین سونکرا عرض اولکیم عنایت نامه کیم بو بنده نی انینک
بیله یاد قیلاییب ایردی چون صحتینکیزغه مشعر و سلامتلیغینکیزغه^۲
مخبیر ایردی آشفته خاطرغه موجب کام و مضطرب کونکولکا باعث
آرام بولدی تورث غزل کیم تورث جواهر انسانیدین خبر بیرور
ایردی بلکه تورث کتب آسمانیدین اثر بیتکورور ایردی بیتیشتی
الفاظی دین خوبلار حسنی دیک صفحه غه آرایش و معانیسی دین
الارنیک وصلی دیک کونکولکا آسایش یوزلانندی تراکیبی لطافت امیز
و لطافتی نشاط انکیز تعریفین قیلا الماغاندین دعا قیلیدی و شرحین
ایتا الماغان دین ثنا ایتیدی امید اولکیم تا جهان بولغای دعا و
ثنانکیز^۳ تیل لارکا جاری بولسون و اول دعا و ثنا *اوق لاری
اجابت هدیغه^۴ کاری آمین یا رب العالمین م

۹۹

ذاتینکغه جهان ملکی مسخر بولسون
امرینکغه اولوس حکمی میسر بولسون
ذاتینک قیان ایتسه میل سرور بولسون
اعدا اوزه منصورو مظفر بولسون

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم میرزانینک^۱ مبارک^۲
مزاج لاری عین سلامت و محض استقامت دأدور الحمد لله و المئه بو
اوچورداکیم^۳ حکم یوسونی بیله فارسی پریشان ایبات و پراکنده
اشعارنی^۴ بیغیب *دیوان یوسونلوق جلد قیلاییب^۵ ایردی یوسوف علی
دین تابوغدا بیباریلد امید اول که قبول دولتیه مزین و پسند سعادتیه
مشرف و مستحسن بولغای دایمگی دستور بیله بیرار عنایت نامه بیله
سرافراز قیلورغه ملازم لار حاکم دورلار

تا جهان بولغای جهان اهلیغه سین شاه اولغاسین
شرط بوکیم قول لارینک حالیدین آگاه اولغاسین م

۱۰۰

هر باغیر قانی که هجرینکدا کوزومکا ایلانور
کوز انی توککاج باغیر ینکلیغ همول دم باغلانور
عرضه داشت حاملی بیلماس لیک و غفلات جهتی دین ملازمت دین
قالغان ایرمیش امید کیم اوز حالیه کیلیب دور بیلیم دورکیم نی
خطا قیلغان ایرمیش اوز کناهیه معترف بولوب میرزا کرمیغه اعتماد
قیلیب متوجه بولدی امید اولدورکیم بورونگی دستور^۶ بیله قوللوغین
قبول قیلغای^۷ و سایر قول لار جرکاسیکا کیرکای^۸ بو مطلع واقع
بولوب ایردی اول محروم قالغانی نینک^۹ اصلاحیه باردی بو مهجور
قول هم ایتقانیمغه اصلاح امید توتارمین انشأ الله ایکالاسی میسر
بولغای دیب قوللوق عرضه داشت بیتیدی والسلام

^۱И; نینک; П الارنیک; ^۲П - ^۳А - ^۴ИП اشعارنی ^۵А жумланінг ўрни
کیورکای لار ^۶И_۱ ^۷قیلغای لار ^۸И_۱ ^۹دستوری ^۹И_۱ قیلغانی نینک + قالغان ^۹И_۱
بۆش колдирилган.

آوچلاری اجابت بیذقی غه ^۴ИП ^۳ثنانکیز ^۲ИП ^۱ИП - سلامتینکیزغه

ایرکان دورور* فقیر عالم اهلی نینک^۱ جفاسین تار تیب هرکز مونچه کوفت بیتمایدور ایردی کیم فقیرنی جفاکرلیک کا نیسبت، قیلیب تورلار اگرچه سوز کوپ ایردی ملول بولماغای سیز دیب اوشمونچه غه اختصار قیلیدی م

۹۶

اول شه تابوغینداکیم ایرور معدن جود شه لار ارا بولماغان بیر انداق موجود هم والد پاکدی دیک خصالی محمود هم اختر طالعی دیک اسمی مسعود

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اول کیم بیبارکان جزو که اوراق قیاسی دین سکیز بهشت^۲ نمودار ایردی و معانی ابکاری غوغاسی دین حور انجومی اندا آشکار هر ابدار لفظی کویکان کونکول لار اوتیغه تسکین و هر آتش بار کلمه سی ساووغان یوراک لار حرارتیغه برق آیین مصراع لار سلاستی دین مسیح انفاسی خاصیتی اندا پیدا و بیت لار لطافتی دین حیات سویی نتیجه سی اندا هویدا بو فقیرغه بیتیشتی اوقوماغی دین روح تازه و تکراریدین کونکولکا فیض بی اندازه حاصل بولدی نیازمندلیق اداسی بیله عمرو دولت دعاسی بجا کیلتورولدی بو ناتوان نینک پریشان نظم لاری کیم بیبارورکا اشارت بولوب ایردی انینک ترتیبی غه مشغول بولولدی امید اولکیم عالی مجلس خدامی مطالعه سیغه بات مشرف بولغایلار

افلاک چه تخت اقتدارینک بولسون
انجم چه سپاه بی شمارینک بولسون
حق حفظ و صیانتی حصارینک بولسون
یعنی باری ایشته تینکری یارینک بولسون
آمین یا رب العالمین م

۹۷

حکما قولی باده تربیتی دا^۱ مونداق دورکیم کیشی تیلاسه کیم می اولچه ممکن دور تلخ کیلکای ائی قویاردا کیراک کیم اوزومی اولچه ممکن دور چوچومیش بولغای کیم وصال شربتی چوچوکلوکی دین سونکرا سپهر نوری ساغریدین انداق که فراق خونابی اچیق کیلور اوزوم داغی هر نیچه چوچوک راک بولسا باده سی اچیق راق کیلور بو مذکور بولغان اوزومنی یانچقاندین سونکرا یانکی کویکاکیم نیچه قاتلا یاغلاغاندین سونکرا قالین موم لامیش بولغایلار قویولغای^۲ و^۳ بیر ییلدین سونکرا سوزکایلار داغی اوج آی تعریف قیلغان یوسونلوق کوپ دا باشین بیرکیتیب قویغایلار اندین سونکرا صاف شیشه لارکا سالیب قیرق کون بییک طاق لاردا^۴ قویغایلارکیم حضرت خواجه حافظ قدس سره دیب دورکیم

ایا صوفی شراب آنکه شود صاف
که در شیشه برارد اربعینی

اندین سونکرا اول می تورت صفت قه موصوف بولور صفای لون طیب طعم عطر رایحه اعتدال قوام بو نو ترتیب^۵ بیله تورت صفت قه موصوف بولغان جنس دین آز مقداری کوپ مرضغه علاج بولور دیب مقرر قیلیب تورلار بو وقت دا دار الشفاداغی غربا و مرضادین بعضی غه اطبا بویوروغی بیله بو نوع جنس دربايست بولوب تور خاطرغه انداق کیلدی کیم چون اول فرزند کوپراک اوقات بو امرغه اشتغال کورکوزور انینک سوچی خانه سیدا شک یوق که بو نوع جنس بولغوسیدور اندین بیرار نیمه بیباریلسا ناتوان غریب لارغه و صحت سرمایه سیدین بی نصیب لارغه اگر قوتی و صحتی بیتیشسه شک یوق که کلی* ثواب انینک ضمنیدا بولغوسیدور^۶

^۱И₁ تربیتی غه ^۲ИП قویولغان ^۳ИП - ^۴طاق دا ^۵И₁ تربیت ^۶А жумла
ўрни бўш қолдирилган.

بهشت دین ^۲И سیز تقریب لار بیله فقر اهلی ^۱ИП

جامه چرکین * مکن اگر کردی^۱
 پاک پاکش بشوی اگر مردی
 در خانه اگر کس است یک حرف بس است م

۹۴

از رقعۀ شریف که ارسال نموده بودند مضمون انزل الکتاب فهم شد و از تحفهء لطیف که التفات فرموده بودند فحوای احسن التقوم مشاهده افتاد التماس از وفور کرم و توقع از محاسن شیم آنکه در هر ماهی یکبار بچنان رقعۀ مملو از جواهر شاهوار خشنود سازند و در هر سال یک نوبت بمثل آن تحفه مزین از ثوابت و سیار بهره مند گردانند رقعۀ آمال و امانی فرخنده و نجوم طالع و زندگانی پاینده و رخشنده باد والسلام م

۹۵

نیاز رفعی دین سونکرا اعلام اولکیم خواجه احمد کیلیدی و بیبارکان رقعنکیزی کیلتوردی بیتیب ایردینکیزکیم نظم لارینک دین مدتی بولدی کیم بیتیب بیبارمایسین حالا هم بولسا بیتیب بیبارکیل کیم قدر زر زرکر شناسد قدر جوهر جوهری بو کارخانه ده مسلام توتاریبیزکیم سیز جوهری بولا آلورسیز اما بیزدا اول جوهر یوقتورورکیم سیزنینک نظرنکیزغه^۲ بیتکورور قابیلیتی بولغای مصراع نینک ینه بیر رکنی نینک هم اوشبو حکمی بار ینه فصل بالخیردا حضرت مخدوم زاده تعریفی دا مبالغه قلیلب ایردینکیز اول تعریف موجب خوشحال لبق و امیدوارلیق بولوب ایردی کیم مونینک اثناسیدا الارنینک^۳ بیر مبارک کتابتی کیلیدی التفات قلیلب سوزلارکیم بیتیب تورلار بیررسی بودورکیم هر جفا قیاسانکیز ایلکینکیزدین کیلور ملاحظه قیلینک کیم بیزینک ایلکیمیزدین نی جفا کیلور بلکه ایل دین بیزکا یوز جفا بیتسه تحمل قیلوربیز حضرت مخدوم زاده غه نی سبب بیله جفا قیلا آغای مین و تینکری تبارک^۴ و تعالی غه نزریمیز بارکیم هیچ

کیشیکا انتقام مقامیدا بولماغای بیز ینه بو ایشیک دا قایسی منصب دورکیم مینینک اندا دخلیم بولغای کیم سیزینک ایش کوچ دا تقصیر قیلیمیش بولغای مین میرزا مجلسی دا محل بیله تقریب^۱ سوز واقع بولسا حاشاکیم آندا خود بو مدت دا تقصیر واقع بولمیش بولغای اول داغی هم هر^۲ تورت بیش کوندا بیر قاتلا باروردا اگر تقریبی توشه تقصیر بولماس و مخدوم زاده نینک هیچ ایشیکا متعهد ایرماس ایردیم بو باریش نینک هم تقریبین اگر سیز اونوتوب سیز مین اوتوتمایدورمین کیم اندین واقع بولدی بو تقدیر^۳ کیم متعهد بولغان بولسام داغی ادمی زاد مرض ایامی دا فرایض و واجبات دین معاف دورور تا اوزکا ایش لارکا نی بیتکای مخدوم زاده تا شهردا ایردیلار الار^۴ ملازمتی دا خود خصوصیت یوق ایردی مشهد یولیدا الار^۵ یولوقاندا جزوی ملازمتی کیم قیلیدی آنچه عظیم الشان ایل نینک کنایت یا صریح بیله تعریض و تشنیع لارین ایشیتیلدی کیم اول فضول لوق دین هم پشیمانلیغ دست بیردی ایکی بیل کا یاقین دورورکیم فقیر مرض تارتادورمین سلطان بدیع الزمان میرزادین حیدر محمد میرزاغه دیکونچه سرحدداغی جمع مخدوم زاده لار کیشی لار بیباریب سوردوردیلا رقعۀ لایدا انواع * رعایت خاطر^۶ بیله دلجولوق لار قلیلب باوجودکیم مخدوم زاده بارچه آغلاری نینک قاعده سین تخلف قیایب بیر بیک دین بیر رقعۀ بیتیب سوردورا المادیلار بو فقیرنینک^۷ آندین کیم هیچ کیشی دین بو طمعیم یوقتور هیچ بیردا اظهار شکایت قیلما دیم الار سربرغه هم رازی بولمایین بو فقیرنی اوزلاریکا جفا قیلماقغه نسبت بیریب دورلار انداق کیم رقعۀ نی بجنس سیزکا بیباردوک اگر سیزینک اضطرارینکیز^۸ بیله ایرکاندورور مجمل بیتیکونچه اول جفانی مفصل بیله بیتی سانکیز کیراک ایردی کیم انسان جایز الخطادور شاید واقع بولمیش بولغان اگر سیزینک ووقفینکیز یوق

خاطر رعایتی *^۶ اولار^{۴-۵} تقدیری^۳ بیر^۲ بیله +^۱ ИІП
 استه واینکیز^۸ -^۷ ИІ

-^۴ ИІ اولارنینک^۳ نظرنکیزدا^۲ مکن وکر کردی^۱ *БВ

پاکیزه لیکی ناپاکلیک کا ایلاندی نصیحت نی قولاقه سالمادینک¹ و پند بیلہ ملامت نی کونکولکا آلمادینک حالینکدین خبردار قیلغان سایب بیخبرراق و فسق و فجورونکنی منع قیلغان سایب بترراق بولدونک پادشاه اسلام نینک خلد ملکہ مونچه بیلغی تربیتین² و بو فقیرنینک مونچه وقت لیغ سعی و امکاکینی و اوزونک بیلار تارتقان ریاضتینکنی نفس شوم هواسی و فعل مذموم مقتضاسی بیلہ ضایع قیلدینک و دوست لارنینک³ ہم ملایمت بیلہ پند و نصیحتین قولاغینکغه آلمادینک و دشمن لارنینک ہم شدت و شنفقتین صریح و کنایت بیلہ⁴ استماع قیلمادینک و اولوغلارنینک ہم وعید و تهدیدین ایسکارمادینک و حق سبحانه و تعالی قاشیدا داغی توبہ لار قیلیب عهدلار باغلاب آنت لار ایچیپ بارچانی بوزوب تینکری تعالی دین قورقمادینک حالا نی سوزونکا نی عهدینکغه نی قولونکغه نی آنتینکغه⁵ اعتماد قالیب تور نیوچون کہ هر قایسی نی بارلار معلوم قیلیب تور و سینالب تور مونچه بیقاعده لیغ لارینک اتناسی دا بارچانینک تلافی سی و تدارکی اوچون ات بیبارورسین و موندین غافل کہ آتینک نی⁶ تورت دفتردین چیقاریلیب تور بیر ملازم لار دفتریدا فرزندلیق لقبی دین بلکه آشنالیق اسمی دین ایگینچی مجالس النفایس دفتریدا فضل و طبع اهلی جرکہ سیدین اوچونچی شهرنینک یخشی یامان اولوغ کیچیکی قاشیدا ایرلیک و انسانیت و مسلمانلیغ و حمیت دفتردین تورتونچی پادشاه اسلام حضرتیدا کیم مبارک تیل لاریکا یامان دعانک اوتوب تور حیات اهلی دفتردین سین مونچه طرفه لیغینک بیلہ کیم دین و اسلام نینک اویین بوزوب سین و مونداق شریف و عزیز خاطرلارنی اوزونکدین آزردہ قیلماق بیلہ ایتمسه بولورکیم کعبه نی بیقیب سین بلکه حیات و تیریکلیک بناسین ویران قیلیب سین غفلت و نادان لیغینک اول مرتبه داکیم بقعه خیر یاساماق قه اوزونکا⁷ بازی بیریب بیتیب بیبارورسین کیم سینی یخشی بیکیت خیال

1 سالمادینک ¹И₁ ; شنفقت بیلہ سریح و کنایت لارین ⁴В* اوزونکنی ⁷И₁ اوتونک ⁶ИПВ آتینکغه ⁵В شنفقت + بیلہ ²ИП - دوست لارینک ³И

قیلغایلار و آدمی کیشی ساغینغای لار بو تمادین یوز¹ هیهات و بو مدعادین یوز مینک اویات سینینک مونچه قیلغانلارینک مقابله سیدا مین داغی سزا و جزا بیتکورا لور ایردیم اما ایگی جهت دین بیتکورمادیم بیری بوکیم مونچه پند و نصیحت و تشنیع و ملامت و آنت و ایمان بیلا بیروکیم منتبه بولمامیش بولسه بیر نیچه ایذا و عذاب بیلہ هم بولماغوسی دور بلکه اول ایزا و عذاب² بیتکوروردا بو فقیرنینک ضعف لیغ مزاجی غه³ تردد و تشویش کوپراک بیتکوسی دور و سنکا خود تفاوت قیلماغوسی دور ینه بیری بوکیم سین هر بیقاعده لیغ کیم فیلیب سین انکا کورا سزا و جزا تاپیب سین کیم اول پادشاه اسلام همایون خاطر نی نینک غباری و مرتبی و ولی نعمت نینک و سایر عزیزلارنینک کونکول لاری نینک آزاری دورکیم* هر بیری فی الحقیقه⁴ یوز اولومدین آرتوق تور اما بو معنی دین سین غافل سین

ای غافل و غفلت قه وجودینک مغلوب
مجموع یامانلیغ نضرینکدا مرغوب
باردینک داغی کیلمادینک بو ایردی مطلوب
بالغانلارینک ایچره یوق ایدی موندین خوب م

۹۳

مولانا قاسیم غه سوز اولکیم انسان جایز الحطا دوز و لیکن ندامت اشیکی کیم عبارت توبه سویی دین بولغای کنه چیرکین آریتور اوزونکنی بو نوع اریغ قیلسانک* امید اول دور کیم⁵ حق تعالی کیچورکای عبادت قه⁶ نی بیتکای⁷ درویش علی بیک خدمتی بیلہ بیزینک خدمتیمیز اراسیدا تفاوت یوقتور و لیکن⁸ اوزونکنی یخشی یاساسانک کہ دیب دورلار

۱ - ⁵И₁ فی الحقیقه هر بیری ⁴В* مزاجی دا ³ИП - مینک + ¹В
کیرک کیم + ⁸В ایدی + ⁷В عیادغه ⁶ИВ

حق سبحانه و تعالی درویش دوست پادشاه لار سایه اقبالین درویش لار باشی غه مستدام و غریب نواز اهل جاه لار سرمایه جاه و جلالین غریب لار سروقتی غه بردوام توتسون آمین¹ والسلام²

۹۲

ای نفس هواسیغه کرفتار اولغان
شیطان ایشیکا ایشینک نمودار اولغان
هم زهد ایله عزت قه سزاوار اولغان
هم فسق ایله عالم ایلی کا خوار اولغان
ای سرکشته خودرای و ای بخت برکشته بی سروپای اول وقت دین
بیری کیم مذلت توفراغیدین روزکارینک چهره سین سوپوردوم و
محنت دشتی سرکردان لیغی دین پریشان خلقینکی بیغیشتوردوم اگرچه
کیچیک ایردینک اما آنداق ایرماس که خاطرینکدین مخو بولمیش³
بولغای⁴ و اگرچه طفل ایردینک انداق ایرماس که ضمیرینکدین
اونوتولمیش بولغای حیاتیتم نی سینینک تربیتینک غه مشعوف و
اوقاتیمنی سینینک محافظتینکغه مصروف قیلدیم و فرزندلیغینک رقمی
نی خاطریمغه محرر و اتالیغ مهر و شفقتین حالینکغه مقرر ایتمی آی
و بیل دا بیر کون بلکه کیچه لیک کوندوزلوک ته بیر ساعت احوالینک
دین غافل بولمادیم و رعایتینک قاعده سین ایل کورکودیک توزدوم
بلکه کورکانلار رشک یوزیدین حسد بیکودیک کورکوزدوم ظاهرینک
اهل⁵ ظاهر فنون و فضاییلی بیله آرسنه و باطنینک اهل⁶ باطن⁷
حقایق و معارفی بیله پیراسته بولورغه سعی قیلدیم تا روزکارینک
پاکیزه آیین و دأب و شعارینک تواضع و تمکین بولوب اقوال و
افعالینک تقوی و طاعت بیله معمور و اشتغال و خصالیتمک ادمی لیغ
و انسانیت بیله مشهور بولدی و پادشاه اسلام نینک فردوس آیین بزمیدا

¹ИИ, П - ²В - ³ИП - ; А кейин ёзиб кўйилган. ⁴В - ⁵ИПВ - ;
А кейин ёзиб кўйилган. ⁶В аһлі ⁷ИПВ - ; А кейин ёзиб кўйилган.

التفات و احسان غه ابنای روزکارین¹ ممتاز² و ملایمت و انعام غه
اهل³ زمان دین⁴ سرفراز⁵ بولدونک⁶ شاه زاده لار مجلسی دا ارجمند و
آزاده لار صحبتی دا سربلند و اوز فنینک⁷ اهلی مطیع و فرمان بردار
بلکه خادم و شاکرد کردار و بو فقیرینک⁸ فرزند ارجمند کورماکیم⁹
و رعایتینکنی اولاد مانند بلکه اکباد پیوند¹⁰ مرعی توتماغیم شاه و
کدا آلیدا واضع و یخشی یامان قاشیندا لایح بولدی اما دوست لاریم
نصیحت یوزیدین اشعار قیلورلار ایردی کیم خر مهره تاج غه
تیکیلکان بیله فیروزه بولمای دور و مینایی شیشه بویونغه آسغان بیله
زمرد اورنین توتمای دور و دشمن لاریم طعن و کذابت بیله قولاغیم
غه اورارلار ایردی کیم¹¹ خوی نینک ناپاک سویین سعی بیله آب
حیوان قیلورمین دیکان و کیچه ایشنار قورت نینک تیره پیکرین جهد
بیله خورشید رخشان یاسارمین دیب هرزه خیال قیلغان بساکه خجالت
بارماغین تیشلاکای و پشیمانلیغ اووچین بیر بیریکا قاققای و بو فقیر
غافل دوست سوزی بیله متنبه و دشمن طعنی بیله متقاعد بولمای
سینینک تربیتینک غه کوندین کونکا استوارراق و رعایتینکغه لحضه
دین لحضه غه بیقرارراق ایردیم تا ایشینک اول بیرکا بیتمی کیم
فیثاغرس حکیم زمانی دین کیم ادوار علمی نینک واضعی دور¹²
ارسطو زمانی غه چا کیم معلم اول دیب تورلار و ابو نصر فاریابی
چاغیدین کیم معلم ثانی دیب تورلار خواجه عبد القادر عصریغه چا
معلوم ایماس کیم بو فن دا هیچ پادشاه زمانی دا بو فن اهلی دین هیچ
کیمکا مونچه تربیت و نشو و نما واقع بولمیش بولغای کیم سنکا
واقع بولدی اما چون ایشلار اوز بیریدا ایماس ایکان دور باقیب
تورغونچه آزدینک روزکارینک صلاحی فسادقه یاندى و افعالینک

و + ⁵В + ⁶ИП + ⁷ИП + ⁸ИП + ⁹ИП + ¹⁰И₁ - ¹¹ИП - ¹²В +
واصعدین + ¹²В + ¹¹ИП - ¹⁰И₁ - کورمادیم ⁹ИП
فقیر + انی ⁸ИП ⁷خیلینک ⁶ИПВ - ; А кейин ёзиб кўйилган.
⁵В + ⁴ИП + ³ИП + ²П + ¹ИП روزکارینک دین ¹ИП

ای طایر بخت قیلساتک اول یان پرواز
یار آلیغه میندین قیلیب اظهار نیاز
قوللوق دین سونک سوزنی بو نوع ایت آغاز
کای محض سخا پادشه بنده نواز

بندنکی فراق سین سیزین کویوردی
یوز قتل قیلیچی باشیغه کیلتوردی
اعضاسیغه مینک هجر تاشی یاغدوردی
کویوردی و کوککا کولینی ساوردی

تیرکوزماک اکرا^۱ ایستاساتک اکرامینک دین
بیر جرعه حواله ایلاکیل جامینک دین
مسرور^۲ ایتکیل بو^۳ محزوننی^۳ انعامینک دین
تا بهره ور اولسون کرم عامینک دین

چون اول ولایت داغی بنده غه تعلق محصول دین هر نی حاصل
بولوب کیلساکیم بارچا معاش قه مدد بیورور یا میرات بقعه لاری
تکمیلی غه امداد بیتکورور فقیر اول حضرت نینک انعامی غه حساب
فیلیب مین بو اوچورداکیم مولانا خدای بیردی نی بو ایش اوچون
قوللوق قه بیباریلیب ایردی دایم قیلادورغان عنایت و سعینی بیر قاتلا
ساغیندورماق واجب ایردی اول سبب دین بو جرأت و کستاخ لیق قیلیددی

تا چرخ دورور امرینکا چاکر بولسون
تا دهر دورور سنکا مسخر بولسون
لطفونک هم اولوس قه فیض کستر بولسون
ذاتینک هم اوزیکا بنده پرور بولسون آمین م

بیتهی منکا دولت رقمی ترخان دین
کیم کیلتوروب ایردی بنده غه سلطان دین
هم کونکوم امیدوار بولدی جاندین
هم جانغه وصال اولدی طمع جانان دین
بو اقبال نشانی کیم^۱ بنده غه بیتهستی مخمورغه^۲ بیتکان باده طهورا
مثال غه مو اوخشاتیین یا بیابان داغی تشنه لب محروورغه^۳ یولوققان
جام زلال غه مو نسبت قیلایین تیل کا مذکور بولغان و قلم غه مسطور
قیلغان بودورکیم^۴

الهی جام وصل دلفروزی
مینى لب تشنه غه بانت ایله روزی م

دین و دولت اربابی و ملک و ملت اصحابی حضرت لاریدا فقیر
حقیرنینک عرضه داشتی اولکیم بو فرصت دا سلوک بادیه سی نینک
ره نوردی و فقر و فنا زاویه سی نینک صاحب دردی و^۵ شوق و
محبت شیوه سی نینک کاملی یعنی رقعۀ نیاز و اخلاص حاملی که
مدتی بو فقیرلار بدنی غه مسیح آسا مقالاتی بیله جان کیوردی و
روح افزا ملاقاتی بیله حیات جاودان بیتکوردی و^۶ اول سعادت مند
کشور و دیار و اول روضه مانند بلاد و حصار ساری متوجه بولدی
التماس اولکیم هر قیان خضروار قدم اورسه خجسته مقدمی نی باعث
نشاط و سرور بیلکای لار و هر قایدا داود آثار دم اورسا فرح بخش^۷
دمینی موجب انبساط و حضور تصور قیلاغایلار

کرچه بیزکا بولدی روزی هجریدین درد و ملال
مغتم توتسون وصالین تاپسه هر فرخنده فال

^۱ИП + بو ^۲И_۱ محروورغه ^۳ИПБ مخمورغه ^۴ИП قیلغان بودورکیم ^۵И_۱ -

^۶И_۱ - ^۷ИИ_۱ -

محزن ^۳ПБВ ایت ^۲БИ_۱ ایت ^۱Б انی

کونکول لارین هدایت زلالی آریتقانلار عالم مهرینی زرّه کونکولکا^۱
 آلمای دورلار^۲ اما اگرچی سپهر زالی نینک مگری بیشاردور و
 لیکن هنری داغی باردورکیم نیچوک کیم عزو علاسی نینک مداری
 یوقتور بند و بلاسی نینک هم اعتباری یوقتور^۳ آنداق کیم جاه و
 جلالیغه وفا بولماس محنت و ملالیغه داغی بقا بولماس بسا بندکیم
 آنینک ضمنی دا کوپ کشادلار و بسا نامرادلغ کیم آنینک سونکی دا
 اوکوش مرادلار بولغای یأس قرا شامی دین سونکرا صبح امید طلوع
 ایتار و باس ظلمتی^۴ ضیمنیدا^۵ حیات جاوید نویدی بیتار^۶ بارچا حالتدا
 شکر ورد زبان و بارچا ملالت دا صبر حرز جان بولماق اولادورور
 و بو طریق نی آرادین یخشی راق کیم بیله الغای و رعایتین هم
 آرادین آرتوق^۷ کیم قیلا الغای تینکری تعالی غه عبادت و پادشاه قه
 دعانی مداومت قیلماق واجب دور امید اولکیم بارچا محنت لار دولت
 قه و بارچه پریشانیغ لار جمعیت قه بات مبدل بولغای آمین یا رب
 الغالمین والسلام

۸۷

دینی دولتی اندق که بی مداردور محنتی داغی ناپایداردور حوادث
 تیغی دین نیچوک کیم فقرا کوسکی زخمناک دور اغنیا باغری داغی
 چاک چاک دور دشمن قصدی نیشی دین اگرچی کدالار قوتولمادی
 پادشاه لار هم خلاص بولمادی تدبیر خس و خاشاکی تقدیر تند بادی
 دین ساورولمای نی قیلغای هر نی قضادین واقع بولسه شکر قیلمای
 شکایت قیلماق دین نی آچیلغای بنده ایشی تینکری تعالی غه طاعت^۸
 قیلماق دور و انینک بارچه امریغه اطاعت و کوپکا شکر و آزغه
 صبر و قناعت و اعتراض شوم دور و ناخوشنودلوق^۹ مذموم نیوجون
 که کوپ بند بارکه موجب کشایش بولور و بسی رنج که باعث

ظلمتی III, П; ظلمتی دا A^۴ یوق B^۳ آلمادیلار B^۲ اما + I^۱
 ناخوشلوق I^۹ عبادت ұрн. طاعت III, П^۸ آرتوغراق B^۷ بس + B^۶ - A^۵

اسایش چون^۱ ایش غیب پرده سی غه چیرمالدی عقل کوزیدین مخفی
 قالدی هر آینه انسان قوتی مونینک ادراکی کا وفا قیلماس و بسر هر
 نی آرزو قیلسه اوز بیهودین بیلماس بی اختیارلیغ دین خلق ایشی
 زارلیغ دور^۲ و اختیار دعوی سین قیلماق محض بی اختیارلیغ بو
 اوچورداکیم شاه و کدانی تینکری تعالی خواستی اختیارسیز بو سفرغه^۳
 عازم قیلدی سیزنی کورمای بارورغه اختیار یوقلوغیدین چاره تاپمای
 بیچاره وار عزیمت واقع بولدی ساغ سلامت تینکری تعالی پناهی دا
 بولغای سیز م

۸۸

قوللوق عرضه داشت اولکیم ابو شحمه بهادرغه فرزندغینه سی واقعه
 سی یوزلانکاندین سونکرا شهرغه کیلیب یوقاری اوتتی اول حادثه
 جهتی دین حزین لیغی بی غایت و غمکین لیغی بی نهایت ایردی اما
 * چون پادشاه اسلام نینک^۴ شفقت بیله چاره سازلیغی بارچا غمزده لار
 دردیغه دوادور^۵ و مرحمت بیله بنده نوازلیغی بارچا ماتم زده لار
 رنجی غه شفادور امید اول دورکیم^۶ آنینک داغی بو جراحی غه
 مرهمی بییتیب آندین کونکلی کا کامی^۷ بیتکای و بو زخمی غه علاجی
 بییتیشیب آندین جانیغه آرامی یوزلانکای

ای سینینک لطفونک ایله شاد بولوب غمزده لار

جان تاپیب نفحه خلقونک بیله ماتم زده لار

حق سبحانه و تعالی پادشاه مرحمت کستر و سلطان بنده پرورنینک سایه
 دولتین و ظلّ شفقتین بارچا محزون بنده لار و مغبون^۸ سرافکنده لار
 باشیغه پاینده و مستدام توتسون والسلام

نوا I^۵ پادشاه اسلام نینک چون I^۴ سفردا I^۳ زارلیغ I^۲ - I^۱
 مغبون I^۸ دواپی ұрн. کامی I^۷ اول کیم I^۶

غبار آستانینک نی عجایب کیمیا ایرمیش
 که رحساریمغه^۱ آتینک هجری آلتون رنکینی بیرمیش
 چون بو فراق شتتیدین تقریر عاجیز و بو اشتیاق صعبتی دین تحریر
 قاصردور خامه *تیلی روانلیغی دین^۲ نی فایده و تیل خامه سی
 کوهرفشاللیغی دین نی نتیجه لاجرم بیچاره لارغه دعا بیله قانع بولماغ
 دین اوزکا چاره یوقتور^۳ و دردمندلارغه خیال بیله اوزینی خوش^۴
 توتماق دین اوزکا دویای یوقتور تا افلاک دوار توقوز خوانی انجم
 درم لاری بیله مزین دور اول درم لیق خوانلار ملک فتح قیلغان
 جیشینک دا^۵ ساچیق بولسون و^۶ کواکب ستار درستی سگه حطوطی
 دین معرآدورور اول *ساده سیم لار^۷ آچقان کشور ضراب خانه سی دا
 سگه عدلینکغه^۸ سوقولسون آمین

تا تینکری ایرور باقی و عالم فانی
 تینکری توتسون سنکا مسلم آنی
 تا بولغای اولوسقه شاه لیغ امکانی
 سین شاه قه و شاه سنکا ارزانی م

۸۵

دیسام که سورای سینی نی تیل بیرله سورای
 یا اول که کورای سینی^۹ نی کوز بیرله کورای
 ایت لار کییی مخلصینک نی ایستاب یوکورای
 کاهی قیلیمان^{۱۰} دعا سنینک ساری هورای^{۱۱}

^۱П رحساریغه ^۲ИПБ تیلیدین روانلیغ ^۳Б – ^۴А кейин ёзиб
 қўйилган; Б خرسند; ИП – ^۵И_۱ جیشینک غه دا
^۶И_۱ + تا ^۷ИПБ سیم ساده لار ^۸عدلینک ^۹دیسام ^{۱۰}И_۱ اوقویان
^{۱۱}И_۱ سورای

باوجود بو حال سورماققه داغی رخصت حاصل ایرماس و کورماک
 کا داغی^۱ اجازت بیرماس اما تیریکلیک غنیمت دور بو فقیر ایلکیم
 دین کیلکانچه سعی قیلدیم کیم بو بیرکا بیتماکای چون تقدیر بو واقعه
 غه بارغاندور سود قیلمادی و چون^۲ قضا بو حادثه غه باعث ایرکان
 دور نتیجه بیرمادی ایمدی ملتس اولکیم تینکری تعالی تقدیریغا رضا
 بیریلکای و بارچا تقصیرنی اوز نفسی دین کورولکای داغی قیلغان
 قیلماغان ناشایسته ایش دین تینکری تعالی حضرتیدا توبه قیللغای و
 بولغان بولماغان نابایسته دین خدای تعالی درکاهی دا انابت واقع
 بولغای شک یوقتورکیم آسرو بات مقصود واصل و مراد حاصل
 بولغای البته اوزونکوزنی^۳ تسکین بیریب غصّه طغیان قیلغاندا
 تینکری تعالی *یادی بیله^۴ بولوب لا اله الا الله ذکریکا اشتغال کورکوزکای
 سیز کیم^۵ آز فرصت دا عظیم یاروغلوغ لار بیتیشکای دیب کستاخ لیق
 قیللیدی والسلام

۸۶

دوران بزمیدا کیم بیر مراد جامی ایچتی کیم سونکرا یوز نامرادلیغ
 خونابی سومورمادی و سپهر انجمنی دا کیم^۶ بیر عزت مسندی غه^۷
 متمکین بولدی کیم عاقیبت یوز مذلت توفراغیغه اولتورمادی ابنای
 زمانغه کیم بیر وفا کلی آچتی کیم آلاردین یوز *جفا تیکنی باغریغه
 سانچلمادی احبای دورانغه کیم بیر محبت ایشیکی آچتی کیم^۸ آلاردین
 یوزیکا یوز عداوت ابوابی آچیلمادی دهر بازاری نینک نقدی روی
 اندودور و ایام جشنی نینک شهدی زهر آلود^۹ بو جهت دین کوزلارین
 بصیرت شمعی یاروتقان لار دنیا ساری کوز سالمای دورلار^{۱۰} و

کیم + ^۷Б – ^۶ИП – ^۵ИП دیدا ^۴П اوزونکوزکا ^۳Б – ^۲ИБ – ^۱کیشی + ^۱Б
 سالمادیلار ^{۱۰}ИПБ – ^۹Б – ^۸И_۱

قوللوق دعادين سونکرا عرضه داشت اولکيم عنايت نامه کيم صفحه سی
رنکين ليغی دین جان کلشنی دا آتشین کل لار آچیلغاندین و آبدار لاله لار
ساجیلغان دین نمونه و رقمی اول کل و لاله اراسیدا مشک ناب
سیپیلکان و سنبل سیراب ایکیلکان دین نشانه کورکوزور ایردی
بییشتی کلی نینک هر یافراغی بوزولغان کونکلوم روضه سی غه زیور
بیردی و لاله سی نینک هر چراغی قارارغان کوزوم اویین منور
قیلدی عنايت لارکيم قیللیب ایردی آلارنینک مقابله سی دا نی شکر
دی آغای مین و نی عزز بیی آغای مین تا فلک نینک¹ لاجوردی
اطلسی قویاش زررشته سی دین مطلا بولغای قول لارینکیز ایکنی کا
چارقب تیکلسون و تا مهر و انجم نینک آق و قیزیل درم لاری
سپهر اطباقینی مزین قیلغای بنده لارینکیز باشیغه ساجیق ساجیلسون

نامه یازغان جاغدا بولمیش ایردی خون افشان کوزوم
آق ورق کلرنک بولدی تاکه² ساچتی قان کوزوم³ م

۸۳

*ایرماس آندین⁴ ناله بیله آه غریب
غربت استار کر اولسه آگاه غریب
توشسه کیشی بیر ملک ارا ناکاه غریب
کیم سورغای آنی شاه جهان شاه غریب
قوللوق عرضه داشت اولکيم غریب نوازیغی کیم بو افتاده غه موجب
سرافرازلیغ ایردی و بنده پرورلیغی کیم بو شکسته غه دلنوازیغ بیردی
یعنی

اول رفعه که *ساجیب ایدی کافور اوزه عنبر⁵
هر نکته سی مشک ایردی و هر نقطه سی کوهر

آندین ایرماس⁴ * II ; آمین + B ; والسلام + III³ بس که B² فلک B¹
کافور اوزه ساجیب ایدی عنبر⁵ III*

بییشتی نکته سی¹ مشکینی² کوزوم مردمی³ اوستیدا قویدوم و نقطه
لاری⁴ کوهرینی جان رشته سی غه چیکتیم کوز اوئی آندین منور
بولدی و جان کلبه سی موندین⁵ زیب و زیور تاپتی اول شاه لار
غریبین حق تعالی اوز پناهی دا و اول غریب لار شاهین تینکری
تعالی مراد جلوکاهی دا توتسون

تا جهان دور سنکا مراد اولسون
ایشینکا دم بدم کشاد اولسون

هم کشادیتک مراد ساری یقین
هم مرادینک کشاد بیرله قرین

۸۴

تا هر کیچه کوک بنفشه زاری کواکب نارنج لاری بیله زینت تاپار
اول حضرت نینک سپهرآسا تختی کوکب مثال ثبات و دوام کلمیخ
لاری بیرله استحکام تاپسون و تا سحر کلستانی قویاش ساریغ کلی
بیله زیب توتار جهان آرا مسندی خورشید تمثال بقای لا کلام کرد
بالشتی بیله ارسته و مستدام بولسون قوللوق دعادين سونکرا عرضه
داشت اولکيم تا اول⁶ همایون موکب غباری کوزلاردین بیراق
توشوب تور کوزلار فراق ظلمتی دین تیره بولوب همول غبارنی
توتیالیق قه تاپمای دورلار

دیدیم که سرمه قیلای کرد رهنوردینک نی
فغان که تاپمادی کوز توتیاغه کردینک نی

و تا اول روز افزون دولت لایق آستان توفراغی یوزلاردین⁷ آیریلیب
تور یوز ساری یوز قویماق اوچون یوز اوروب همول توفراغنی
کیمیالیق قه تاپسه بولمای دور

– III⁶ – III⁵ نکته سی B⁴ سیلی + I³ مشکین II² نقطه سی III¹
یوزلاردین III⁷

چیقاندیک اول خلافت بیسه سی نینک شیر غابی بيله¹ تاغقه²
 یوزلانگان شادمانلیغ نینک تهنتین سورغالی و بولارنینک ضمنی دا بو
 بنده خاکسار و جاکر امیدوار اوزی نینک سایر قول لار جواریه
 کیلکانین و عموم بنده لار سلکی کا کیرکانین عرض قیلغالی معتمد
 انیس و مؤتمن جلیس خواجه حافظ غیاث الدین محمد دهدارنی آستان
 بوسلوق قه بیباریلدی امید کیم التفات کوزیکا مقبول و عنایت نظریغه
 مشمول توشکای

تا جهان بولسه دهر شاهی بول
 دهر ایلی نینک جهان پناهی بول

وصفینک ایجره اولوس تیلی قاصر
 ذاتینکا تینکری حاضر³ و ناظر⁴ م

۸۰

بولماس ایرمیش جلوه کر سرو خرامانیم مینینک
 کیم ایاغیغه فدا بو ناتوان جانیم مینینک
 قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اول کیم نشان مضمونیدین⁵ معلوم
 بولدی کیم معهود مرض ظاهر بولغان دور⁶ بو خبرنی اوقوغاج

آنینکدیک بیخبر بولدوم اوزومدین
 که زایل بولدی نور ایگی کوزومدین

*کوب اوردوم درد و محنت تاشی غه باش
 **که سیندی هر طرف دین باش و هم تاش⁷

بولغان ۶Б + انداق ۵Б + آمین + ناصر ۴Б حافظ ۳Б تاغقه ۲A – ۱АИ – ایرمیش

کوزوم نوری فراقدین توکوب باش⁷
 کوب اوردوم درد و محنت تاشیغه باش
 **ИП –

و لیکن چون بو مودحش خبر ذیلی دا صحت سوزی بیتیلیب ایردی
 و اول ضعف سونکغی دا^۱ شفا کیفیتی یازیلیب ایردی غمکین کونکولکا
 موجب تسکین و آلام اوت لاریغه باعث آرام بولدی

کل دیک بدنینک بولوب سلامت یا رب
 شمشادینکا بولسون استقامت یا رب
 بیر عمر حق ایلاسون کرامت یا رب
 کیم کیرسون اراسیغه قیامت یا رب^۲
 آمین یا رب العالمین م

۸۱

نی بهار اولغای که بیر کل هجریدین بدحال مین
 ایله کیم بلبل حزان فصلی دا کنک و لال مین
 قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم عنایت نامه کیم بو فقیرغه
 موجب مباحات بولوب ایردی بییشتی صفحه سی بیاضی دین فراقیم
 شامی غه صبح اقبال یوزلانندی و حروفی سوادیدین هجرانیم کونیکا
 شام وصال ظاهر بولدی اما میرزانینک مبارک مزاج لاریغه ضعف
 یوزلانگان جهت دین و اول ضعف قه صحت بولغان کیفیت دین هیچ
 نیمه اظهار قیلیمای دور ایردی و اول حیثیت دین شمه بیتیلیمای دور
 ایردی اگرچه کونکولکا اضطراب و خاطرغه اضطراب یوزلانندی و
 لیکن چون بو ایش مرض نینک آزیغی غه دلالت قیلور و صحت
 نینک بات لیغی دین خبر بیرور ایردی بو داغی موجب نشاط و
 باعث انبساط بولدی عمر اساسی مخد و دولت بناسی مؤید بولسون^۳

۸۲

اول درگه دین کیلدی رسول مقبول
 افلاک دین آنداق که نبی قیلدی نزول
 فرخنده لیغی غه باقسالار اهل عقول
 هم دیسا بولور رسول و هم آل رسول

آمین + ۳Б – ۲A – سونکی دا ۱И –

تایماغای^۱ و صورتی یوز کورکوزماکای کیم عند الله مأخوذ و عند الناس ملوم بولغای سیز قیلا آغانچه بارچانی میرزا دولتی غه مناسب ایش لارکا ساعی بولونک قیلسالار دولت لاری بولغای قیلماسالار^۲ سیزینک نیک اندیش لیکینکیز نتیجه سی سیزکا بیتیشکوسی دور

همیشه تا عناصر تورت ضدین
قیلور ترکیب انسانی موافق
قیلاکور محض انسانیتینک دین
نیکیم اضداد ایرور آتی موافق
توفیق رفیق بولسون آمین م

۷۸

مهر عالم تاب اکر بولسا جمالینک کوزکوسی
کیچه هم کوندوز کیبی توتقای جهانی یاغدوسی
قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم عنایت قیلیب بیبارکان
ساحیق کیم قیزیلی دین فراقیم^۳ تیره کونیکا یوز مهر رخشنده طالع
بولدی و آقیدین هجرانیم قرا تونیکا مینک انجم^۴ درخشنده لامع و
حله کردار خلعت کیم مجنون لوق ماتمی دین چیقماق نشانه سی و
وحی آثار کتابت کیم محزونلوق غمی دین قوتولماق نشانی ایردی
بیتیشتی اول ایگی بیله وصال سرمایه سی دین غنی بولدوم و بو
ایکی بیله فراق بی سرمایه لیغی دین مستغنی تا مهر فلوریسی
کورونکاج انجم درم لاری ایتکای و تا صیح حله سی آشکار بولغاج
کیچه پلاسی نینک^۵ رقم لاری کیتکای

قمر بیرله^۶ خورشیددین مئصل
ساجیلسون باشینک اوزره آق و قزیل

۱ تاپماغای کیم ¹И₁ قیلماسانکیز ²ИП قراغیم ³ИПБ مهر انجم ⁴И₁
بولدی ⁶ИП نامه سی نینک ⁵Б

کیریب دهر تشریف احسانینکا
فلک باش قویوب خط فرمانینکا م

۷۹

ای طایر دولت ایلاسانک عزم وصال
بو چاک کونکولنی اوز اوروبان چنکال
بولسون بیررسی نی ایلاسانک طعمه حلال
قالغان بیررسی نی ایت لاری آلیغہ سال
قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم بو بنده نی^۱ کیم اول درگاه
قوللوغی نینک هواسی یارو دیاردین نفور و اول بارگاه خدمتی نینک
مدعاسی صبر و قرار دین مهجور قیلیب بو ولایت دا مسکن و بو سرحددا
مأمن توتتوم شک یوق که حلوص عقیدم نتیجه سی دین^۲ ایردی هم
موکب همایون دین کیم کردی سرمه سی دین عدالت و نصرت کوزلاری
روش و عساکر منصوره کیم تیغ لاری سویی دین فتح و ظفر بیابانی
کلشن دور بو طرف داغی ولایت دا قیشلاق قیلدیلا

قیشینک نینک قاری سیم ناب بولسون
سحابی قاقم و سنجاب بولسون

می اول سیم اوستیدا یاقوت محلول
توتوب یاقوت خط ساقی مقبول

سین اول ساقی و اول می بیرله خوشحال
آچیلغونچه بهار عیش و اقبال

بهار اولدی چو بخت کامران دین
آنی حق ایلاسون ایمین خزان دین

چون^۳ بو طور دولت میسر بولدی و بو نوع سعادت یوز کورکوزدی
قویاش آتشی برج غه تحویل قیلغان دیک اول سلطنت سپهری نینک
مهر جهان تابی قیشلاقه کپرکان کامرانلیغ نینک و أرسلان مرغزارغه

چر ³ИП اثریدین ^Б; خیریدین ²ИП بنده نینک ¹И₁

ایرور سلطنت جسمی غه^۱ نور عین
 مظفر حسین بن سلطان حسین
 اول که شه خدمتید^۲ میندین اوزین شاد ایتکای
 التماسیم بو که گاهی مینی هم یاد ایتکای
 یعنی صفیه بیکه خدمت لاریدا نیاز بیرله دعا مجلس اهلی نینک جواب
 لاری

شه قاشیدا عزیز و صاحب قدر
 نور عین زمانه سید بدر

اول که توغماس اتادین^۳ انداق اوغول
 یکجهت بنده^۴ شه غه میر مغول

شاه غه جانین تیلار ایتکای نثار
 شاه حسین اول که ایرور جان سپار

شه دولتی دین قدح کش و کوه ریاش
 کیم دیرلار انی محمد کوکلتاش^۵

اولکه بولغای کرم قیلیب معبود
 ایله کیم آتی عاقیبت محمود

شاه بزمیدا قدح توتوچی
 میر درویش محمد سوچی

اولکیم ایرور سرودی ذاتی کییی ملاییم
 باشیدا یوق سر مو قوللوق دین اوزکا قائم

اول که ایگری دا توزدور اهنکی
 یعنی استاذزاده چنکی

کوکلداس^۵ II بندۀ^۴ II انداین^۳ B بزمیدا^۲ B جسمی ده^۱

ینه شه قوللوغیدا بی محابا
 ندیم و غمکسار و بنده بابا

ینه یاری که صاف و بیغش دور
 هم وفاکش و هم جفاکش دور

انکا یوق بارچا فضل لاردا بدل
 فضل اهلی دین آتی دیک افضل

باری نینک خاکسار و خاک پای
 غریب بی نوا یعنی نوایی

دعا آیتیب قیلور بو نوع اعلام
 که شه بزمی دا می دین آسانکیز کام

کر ایتکان ایت لارین یاد ایلاسه شه
 مینی هم ایلاکای سیز یاد گه گه م

۷۷

زهی رقعنک حیاتیتمغه وسیله
 کونکول زخمی غه مرهم لیق فتیله
 بییتیب چون اول فتیله بیرله مرهم
 بوتوب قاتلیغ کونکول زخمین جگر هم

مذکور بولغان رقعہ کیم التفاتینکیزغه مشعر ایردی و مسطور بولغان
 نامه کیم سلامت لیغینکیزغه^۱ مخبر محزون خاطرغه آندین فارغ بال
 لیق و مغبون کونکولکا آندین خوشحال لیق یوزلاندی مرفوع اولکیم
 بییتیب ایردینکیزکیم سین مقرر قیلغان ایش لار بعضی یارانلارنینک
 باموافلیغی دین صورت توتاردیک ایماس عالم اهلی نینک مدعالاری
 کیم مخالف بولغای بیر مقصودقه موافق یساماق دشواردور اما طبع
 سلیم و عقل مستقیم شانیدین بودورکیم قیلا آغانچه اوز حالیهه محافظ
 و اوز افعالیهه ملاحظ بولغای کیم آنینک جانبی دین امری وقوع

سلامت ینکیزغه^۱ II

زیور و¹ زینت² تابسون و تا اول صفحه قضا نقاش لاری صنعی دین ثابت و سیار بیله زرافشان بولغای شهنشاه وصفی کوهر شاهوارلای بیله زیور کورکوزسون³ نی ایکی بیت ایدی کیم ایکی سرای حاصلین فداسی قیلسام هیچ ایش قیلمامیش بولغای مین و نی نظم و نثر ایردی کیم جان و کونکول جوهرلارین⁴ نثار ایتسام قدرین بیلمامیش بولغای مین نظمی نینک رعنالاریدا یوز ناز و نثری نینک زیبالاریدا مینک راز

نثر انداکه انجام ایله آغاز ایردی
هر لفظی انینک مایه اعجاز ایردی
هر طرفه خط اندا راز پرداز ایردی
یوق عیب اکر دیسام خط راز ایردی

تا جهاندور عمرو دولت پایدار اولسون سنکا
سلطنت تختی اوزه دایم قرار اولسون سنکا م

۷۵

قولوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم عنایت نشانیدا حضرت حقایق پناه نور الله مرقدہ و جعل الجنة مثواه نورا حادثه وفات لارین سوروب ایردیلا رحق سبحانه و تعالی اول حضرت ذات ملکی صفاتین اهل عالم اوچون کوپ بیله لار باقی و پاینده توتسون و دولت لاری نینک خورشیدینی جاوید مزی و تابنده اسرسون مبارک خاطرغه روشندورکیم کل من علیها فان کریمه سی منظومی بیله هر کیمکاکیم بقا جامیدین نشأ بیتیشتی فنا خارینی⁵ تارتاردین کزیری یوقتور و کل شی هالک الا وجهه آیتی مضمونی بیله باقی مطلق و حی برحق وجودیدین اوزکا جمیع اشیاغه زهر هلاک جامین ایچاردین چاره یوق و بو فنا مقامی بقا دار السلامی یولیدا بیر منزل دورکه کن فی الدنیا کانک غریب او عابری سیپیل اندین خبر بیرور و اهل الله کیم بو

خمارین⁵ کوهرین⁴ ИИ, П کورسون³ زیور² بیله¹ ИИ, П

یولدین و بو منزل دین آگاه دورلار اوزلاریکا بو وادی قطعینی آسان و دار فنانینک بارو یوقینی یکسان قیلیب تورلار الار بو محل حوادث دین فی مقعد صدق عند ملیک مقتدرغه راغب راق¹ و شوق لاری بو ساریدین ایرسه اول ساری غالب راق دور² اما فقیرلارکیم الارنینک شریف ذات لاری برکاتیدین مهجور و جاتبخش تکلم لاری آب حیاتیدین محروم قالورلار هر آینه کیم موجب سوک ابدی و باعث ماتم^{*} سردی دیک بولور³ اما اول حضرت دیک سورغوچی بولسه کونکول غمیدین نی غم و خاطر المی دین نی الم

تا جام بقاغه مست بولغای جامی
کوثر میی دین بولغای انینک آشامی
شه جامی ایچیندا باده کلفامی
بولسون تولاو همیشه اندین کامی م

۷۶

انینک تابوغیداکیم

ایرور مجموع سلطان لارغه سلطان
که ایمدی تینکری آنی ایلاسون خان

باش اوروب تابوق انینک جانیبیداکیم

خلافت اوچیدا انداق قویاش ایماس ممکن
که تخت سنجر اوزه شاه ایرور ابو المحسن

انینک آستانی داکیم

خسرو پاک کهر شانیدا بولدی مرقوم
پاکلیک دین دیب انی خلق محمد معصوم

انینک حضرتیداکیم

سردی بولور^{3*} – ИИ, П^{2*} راغب راق دور¹ ИИ, П

مطیع امر و نهیبینک اهل عالم
الار خیلی ارا مین ناتوان هم آمین م

۷۲

کلشن غه نسیم صبح رازیم بیتکور
نی راز حدیث جان کدازیم بیتکور
کل باشیغه ایورولوب اوپوب سرو ایاغین
کوپ دین کوپ قوللوق و نیازیم بیتکور

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم فراق زاویه سیدا آواره لیق
نینک بیانی^۱ موجب کدورت و باعث ملالت بولغای دیب آندین شمه
اظهار قیلماق مصلحت کورولمادی پنه عرض اولکیم عنایت نامه لارکیم^۲
هر بیری رشک نکارخانه جین و غیرت بهشت برین ایردی هر
بیریدین قارارغان کوزکا نور و بوزولغان کونکولکا سرور بیتیشتی و
اولچه سلطنت درجی نینک در پاکی و خلافت برجی نینک^۳ کوکب
تابناکی سلطان محمد میرزا طول^۴ عمره و خلد دولته بابیدا بیتیلیب
ایردی اول شادمانلیغ شرحینی قایسی *تیل بیله^۵ قلم نینک تحریر
قیلورغه صلاحیتی و قایسی رقم نینک بیان قیلورغه قابلیت بولغای
اول در کرانمایه نی تینگری تعالی میرزام بیله بیکیم اوچون پاینده
توتسون و اول اختر بلندسایه نی^۶ حق سبحانه و تعالی میرزام بیله حانیم
اوچون تابنده اسراسون و دولت ابدی و سعادت سرمدی پاینده و
مستدام بولسون آمین م

۷۳

میرزام تابوغیدا قوللوق دعا و نیازدین سونکرا عرضه داشت اولکیم

دهرغه بیرسون مدام مقدمی دین زیب و زین
شاه محمد بدیع ابن مظفر حسین

طلب بهاریدا باغینک که کلبن ایتتی عیان
بو کلبنونکغه داغی تازه کل لار آچیسون

امید باغیدا ایکتینک نهال و کل بیردی
کلونکنی حق کرمی ایمدی بارور قیلسون

بو سلطنت اوجی نینک اختری کیم شرف برجی دین طلوع ایتمیش
پرتوی دین دهر شبستانی روشن بولسون و بو خلافت بوستانی نینک
وردی کیم سعادت چمنی دین جلوه قیلیمیش طراوتی دین عالم ویرانی^۱
کلشن بولسون^۲ بو نخل بلند پایه والدین غه بارآور و جدین غه سایه
کستر و بو در کرانمایه دین آباغه آسایش و امهات قه آرایش

هم شاه قه در تاج تارک بولسون
هم خلق قه ضل حق تبارک بولسون
انداق که خراساندا مبارک بولدی
مشرق دین مغرب قه مبارک بولسون

تیریک بولسام^۳ کر اوزنی بزم وصلینک ایچرا سالغای مین
فراقینک شدتین دی آلماسام خود بیغلای آغای مین^۴ م

۷۴

نی رقعہ ایدی که میندین اوکسوتکالی غم
یار ایلکی کا آلیب قلم و صفحه نی هم
*صفحه لوحیدا قلمی قیلدی رقم^۵
کیم خطی غه آفرین دیدی لوح و قلم

تا شفق نینک رنگین صفحه سی قویاش مهره سیدین جلی تابقای اول
صفحه صنع^۶ *کاتب لاری کلکی دین^۷ شاه مدحی شاه بیت لاری بیله

^۱ИП ویرانی ^۲ایسون ^۳قالسام ^۴آمین + Б ^۵ИП
کاتب لار ایلکی دین ^۶ИП - صفحه لوحیدا چون قلم قیلدی رقم

^۱بیانی ^۲عنایت لارکیم ^۳برجی ^۴الله + П ^۵Б -
بلندپایه نی ; بلندسای نی ^۶ИП

موجب غم و بوزوق خاطرغه باعث¹ الم بولدی امید اولکیم حق تعالی
 اول سینوق بیله بو بوزوقدین² اول غم بیله بو الم نی³ دفع⁴ قیلغای
 دهر بولغونچه جاهینکیز⁵ بولسون
 تینکری دایم پناهینکیز بولسون⁶
 بیتیشتی قاصد و یوق آندا یارنیک رقمی⁷
 بوزوق⁸ ایکن کا بولوت کیلدی و یوق ایردی⁹ نمی¹⁰ م

۷۰

بس که هجران هر زمان کونکولوم ارا یوز غم سالور
 ناکهان کورسه بیراونی شادمان حیران قالور
 قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم کاه کاه التفات قیلیب
 بیبارور
 عنایت نامه کیم مطالعه سی فرقت دردیغه دافع و مشاهده سی هجران
 المی غه رافع ایردی بیرار نیمه کمرک بولوب تور

طالع اکر بودورکه کورارمین مینی غریب
 آندین ایماستورور بو و یوز مونچه هم عجیب

و لیکن

لطف اکر قیلساتک دمام بنده مین
 دم بدم قیلساتک جفا هم بنده مین

اما نیچه داغی مونداغ بولسه طبیعت عادت قیلغان لطف و عنایت نی
 کوز توتار ایرمیش و کونکول اورکانکان شفقت بی نهایت نی ساغینور
 ایرمیش عصمت و دولت بارگاهی کردون سای و عفت و شوکت سراپرده
 سی¹¹ سدره فرسای بولسون¹²

کوزونکنی تینکری دایم شه جمالی بیرله یاروتسون
 یامان کوزدین سینی سیندین یامان کوزنی بیراق توتسون¹ م

۷۱

هم جرخ بساطی عرصه بارکهنیک
 هم آی جرمی نعل سمند سپهینک
 هم کون سپری² قضا اوقیدین³ پنهنیک
 یوق یوق که⁴ چرخ و آی و کون خاک رهینک

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم عنایت نشانی کیم طغراسی
 اوچون قویاش آلتونی فلک صدفیدا حل قیلیب ایردی و مهری اوچون
 مشتری یوزیکا همایون القاب یازیلیب⁵ ایردی یتیشتی جون اول عالی
 مثالنی باشیمغه قویدوم مرتبه دا باشیم قویاشدین اوتتی و سعادت دا
 یوزوم مشتری یوزیکا بیبتی شاهانه خلعت لار موجب اول بولدی کیم
 قوللوق کسوتین بیر بیری اوستیکا کیکای مین و مکرر فوطه باعث
 اول بولدی کیم قوللوق قه بیلیم نی ایگی بیردا باغلاغای مین و آت
 سبب اول بولدی کیم⁶ یخشی آت بیله عالم ارا⁷ آت چیقارغای مین و
 نفیس رخوت بیله سپهر اطلسی غه باش ایندورکای مین⁸ بو عنایت لار
 جاذبه سیدورکیم ارادت⁹ رشته سی بیله تارتیب کیلتورادور و بو شفقت
 لار کشیشی دورکیم محبت قلبی بیله جیکیب یوکورته دورکیم نی
 عالی درکاه ملازمتی آرزوسیدین قرار باردور و نی اول آرزونی
 قیلماققه اختیار تا سپهر بولغای اول سپهر آسا درکاه فلک قدرلار
 سجده کاهی و تا مهر بولغای اول فلک فرسا بارکاه خورشیدوشلار
 پناهی بولسون

یازیلسه ⁵ИП یوق ⁴ИПБ که ³ИП اوجیدین ²ИБ سپری ¹Б + آمین
 عنایت ⁹ИИ,П ⁸И,Б ⁷Б + یخشی ⁶ИБ -

جانینکیز ⁵И خلاص ⁴И, ³ИИ, ²ИИ, ¹ИИ,П موجب
 سراپرده ¹¹ИИ, ¹⁰Б + والسلام ⁹ИИ, ⁸И, ⁷ИИ, ⁶Б + آمین
¹²Б + آمین

فراق اراکه بیتار کوککا شعله آهیم
بو اوتقه آه اکر رحم قیلماسا ماهیم

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم عنایت نشانی بیله کیم¹ بو
قولونکوزنی یاد قیلیب ایردینکیز موجب سرفرازلیغ بولدی تینکری
تعالی دولتینکیزنی آرتتورسون² یاشینکیز اوزون بولسون

غمیم بیتوردی مینکدین بیرکا رقنک

که بیرکای تینکری بیر³ یاشینکغه مینک یاش

بیتیب ایردینکیزکیم میرزا تابوغیدا کمینه قولنی یاد قیلیب بیغلاریز
یاد قیلورونکوزغه راضی مین بیغلارینکیزغه یوق

دیما هجرینکدین⁴ منکا عادت بولوبتور بیغلاماق

شاد بول سین کیم منکا قسمت بولوبتور بیغلاماق

دولت بردوام و سعادت مستدام بولسون⁵ م

رقعه کیم صفحه سی بیاضی مجروح کونکول چراحتی غه کافوری
مرهم بیتکورکای و نامه کیم سوادى نقطه سیدین⁶ آقارغان کوزکا
مردم بینا کیورکای⁷ کیم⁸ بو هجران دردی بیچاره سین و فراق
دشتی آواره سین اینک بیله مکرم قیلیب ایردینکیز بیتتی

مضمونی بیله کونکلوم اوتی کم بولدی

الفاظی بیله ضمیر⁹ خرم بولدی

هجران سوزی کرچه موجب غم بولدی

وصل امیدى دا شادلیغ هم بولدی

نقطه سی ⁶И₁ - ⁵Б - هجرینکدا ⁴Б هر ³ИП - اورتورسون ²ИПБ بیله ¹Б
ضمیری ⁹И₁ - ⁸И₁ - کیتورکای ⁷Б

حق سبحانه و تعالی اول ذات ملکی صفات نی فلک حوادتی دین مصون¹
و اول رای جهان آرای نی حوادث کدورتی دین مأمون توتسون² م

هم توتولمیش جان کونکول دین هم کونکول جانندین منکا

مین الارغه خصم الار هم درد هجراندین منکا

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم عنایت نامه کیم بیاریب
ایردینکیز کیلدی

یوق یوق که آلیب قاشیمغه قویدوم انی³

کوزکا سورتوب باشیمغه قویدوم انی⁴

اکر بو فراق اوتیغنه زار بولغاندا⁵ اول سواد ظلمتی دین آب حیات زلالی
کیلماسا ایردی اول اوتقه نی نیما تسکین بیرکای ایردی و بو هجران
شامی غه کرفتار⁶ بولغاندا اول *صبح بیاضی دین⁷ امید قویاشی طلوع
قیلماسا ایردی بو تیره لیکنی نی نیمه یاروتا الغای ایردی حیاتیکنکیز
زاللی ابدقه دیکینچه جاری و دولتینکیز قویاشی قیامت قه چه زوال
کسافتی دین عاری بولسون آمین

قدیم خم اولدی ایرو قاشینک نینک هلالی دین

*باغیریم سو باشقا توشکالی قدینک نهالی دین⁸ م

باغدین کیلدی نسیم و کل ایسین کیلتورمادی

نی تیکن لارکیم بو غم کونکلوم ارا سیندورمادی

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم اختاجی کیلدی ملازم لارنینک

مبارک مزاج لاری نینک صحتی خبری بیتیلمایدور ایردی سینوق کونکولکا

; کرفتارلیغ ⁶ИИ₁ بولغان ⁵ИП - ⁴ИП - ³ИП - آمین + ²Б - مضمون ¹П
باغیریم سو بولدی توشکالی قدینک نهالی دین ⁸ИП - بیاض صبحی دین ⁷И₁ - کرفتارلیق ²П

عصمت حرمى دا جلوه كاهېنېك بولسون
 عفت چمنى حرېم جاهېنېك بولسون
 اقبال سپهرى خاك راهېنېك بولسون
 تېنكرى بارى حالت دا پناهېنېك بولسون
 قوللوق دعادېن سونكرا عرضه داشت اول كيم ملازمت مفارقتى نېنېك
 شدتى شرحى قلم تحريرېغه كېلماس و عبوديت مهاجرتى نېنېك² صعوبتى
 بيانى رقم تحريرى غه سېغماس

بېراوكه وصل نسېمى طرب فزادور انكا

جو قدرېن انكلامادى هجر اوتى سزادور انكا
 اميد اول كيم عنایت چمنى دین وصل نسیمی ایسیب فراق توفراغی
 نینک خس و خاشاکین اوچورغای و هدایت بولوتیدین قربت یاغینی
 یاغیب* هجران اوتى نینک³ احكر و شعله سین اوچورکای بو فقیر بو
 ولایت قه کیلکاندا واقع بولغان ایشلار کیفیتین بوقارى عرضه داشت
 قیایب فلاننى بیباریلدى اول باب دا عنایت نى⁴ كم قیلماى دارنده نى
 باتراق اوزاتورغه ملازم لار حاکم دورلار

تا زحل دور قاشینک دا قول بولسون

تا قویاش دور باشینک دا ایورولسون⁵ م

قوللوق دعادېن سونكرا عرضه داشت اول كيم

خزان هجر ارا قالدیم بیراق بهاریمدین
 یورورمین ایت دیک اولوب ایرو شهریاریمدین

عنایت⁴ ب هجر اوتى И₁ ; هجر اوتین ИП^{3*} مهاجرى نینک ИП² ترانه¹ ب
 امین + ب⁵

ایستارم لقمان کیمی کسب ایلاسام پرنده لیق
 تا بییتیب اول آستانغه ظاهر ایتسام بنده لیق

قوللوق عرضه داشت اولکیم لقمان کیلدى¹ عنایت نامه لارکیم² سایر
 قولارغه واقع بولوب ایردی بیتکوردی بارچانینک³ باشی تفاخردین⁴
 کوککا بییتیب میرزانینک دولت لاری⁵ دعاسین بجا کیلتوردیلار
 مونداغی سایر حالات نى عرضه داشت قیلبیب بیبارکان اوچون مکرر
 بیتیلمادی یام آتلاری بیله یام خانه لار ایشی⁶ بوزوق دور اول باب دا
 قول لار تابوغیدا سوز عرض قیلبیب تورور عرضه داشت قیلسالار
 امید اولکیم مستحسن توشکای دیب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی م

ایکنیمنى مشرف ایلادی خلعتینکیز
 جسمینى معزز ایلادی کسوتینکیز
 کونکلومنى خوش ایتتى رقعە شفقتینکیز
 کیم کوندین کونکا آرتسون دولتینکیز

تشریفاتى کیم عنایت بولوب ایردی هجران دوزخیدا عذاب تارتادورغان
 عریان جسم غه وصال بهشتى دین رحمت حله لاری دیک⁷ یاییلدى و
 عید شامى یتیم اطفال مونکغه قالغاندیک یالانک⁸ بیکرغه عنایت
 مخزنیدین کرامت دیبالاری کیلدى عرض اولکیم ملازمت مفارقتى شرحى
 چون ورق قه⁹ موجب توتاشماق و قلم غه اندوه شعله سى باشدین
 آشماق ایردی لاجرم اول بابدا شروع مناسب کورولمادی ایگی دننى¹⁰
 دولتى میسر بولسون¹¹

دولت لاری نینک⁵ ب - 4^ب بارچالارنېنک³ ب عنایت نامه کیم² И₁² و + И₁¹
 جهان ИП¹⁰ ورقه⁹ ب - 8^б ИИ₁П⁸ حله لاری نینک⁷ ИП⁷ ایشی دین⁶ И₁⁶
 امین + ب¹¹

حبابیدین نشانه¹ بولا آغای بیتیشتی اول بیرری رحمت ملایکی دین
اشرف و بو بیرری سپهر سعادتتی دین ارفع کوروندی

تا فلک بختی لاری توزکای قطار
تا² تولون آی³ آق اوی ایتکای آشکار
ساریبانینگه اول اولسون بارکش
بو بیرری فراشینکا خرکاه و ش⁴ م

۵۹

کونکومه کیلماس خزانی باغ ارا نارنج خوش
کیم خزان هجر ارا بولدی یوزوم نارنج و ش

خزانی باغ ارا اول آی تن و چهرم نی کورکان چاغ
دیددی کیم⁵ بیر قوروق شاح اوزره قالمیش بیر ساریغ یافراغ

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اول کیم بنده نوازلیغ قیلیب بیبارکان
عنایت نامه بیتیشتی در آبدار دیک معاندیسی فراق اوتیغه سو اوردی⁶ و
لعل شاه واردیک الفاظی کونکول جراحی غه جوهر روح بیتکوردی

نامه ایرماس ایردی کیم تعوید⁷ جان ایردی منکا
هجر تیغی قتلدی دین خط امان ایردی منکا

اوزونکوز اونوتمای کاهی میرزا تابوغیندا⁸ ساغیندورساتکیز

اولغی اولوک تتیم غه جان بیرماک دور
ایکینچی حیات جاودان بیرماک دور
ایکی دینی سعادتتی میسر بولسون⁹ م

¹И₁ نشانه ²ИП – ³Ай آی ⁴Б + ⁵Аمین ⁶ИП ⁷ایردی ⁸تابوغیدا ⁹БВ + ⁹داغی + И₁ ⁸تعوید ⁷В

۶۰

تا هجر اسیر و دلفکار ایتتی مینی
دشت اوزره قویوندیک آشکار ایتتی مینی
دیوانه مثال و بیقرار ایتتی مینی
سرکشته لیک ایچره خاکسار ایتتی مینی

قوللوق عرضه داشت اولکیم عنایت نامه کیم سوادی ظلمتی دین هجران
تیغی قتیل لاریغه زلال زندکانی بیتورکای و صفحه سی بیاضی دین
فراق تونی شهیدلاری کا صبح حیات جاودانی کیتورکای¹ که بو زرّه
نی مضمونیدین قویاش قه بیتکوروب ایردینکیز و بو *توفر اغنی فلک
دین اوتکاریب ایردینکیز² بیتیشتی ضعیف تنغه باعث قوت و نهیف
جانغه موجب صحت بولدی

بو نوع رقعہ بیله کاه کاه یاد ایلانک
شکسته خاطر و ویران کونکولنی شاد ایلانک

موندای ملام لار بیله رعایا خوش وقت دور لار امید اول کیم کوندین
کونکا یخشیراق بولغاپلار ابدی دولت مستدام و سرمدی سعادت
بردوام بولسون *آمین یا رب العالمین³

۶۱

بدنام لیغ میخانه سی نینک ازلی سرمست لاری و بی سرانجام لیغ پیمانہ
سی نینک لم یزلی می پرست لاری کیم

شربنا علی ذکر الحبيب مدامه
سکرنا بها من قبل ان یخلق الکرام
الارنینک نغمه رودی و

رقه الزجاج و رقة الخمر
فتشابهها و تشاکل الامر
فکانما خمر و لا قدح
او کائما قدح و لا خمر

امین ³БВ – ²ИИ₁П – ¹کیتورکای ИПВ

رعایتی بغایت واجب دور* موندای التفات دستوری بیله¹ آلا جانین
 دایم رعایت قیلایسه ینه اولکیم اول ولایت نینک بیر کلی ایشی دهانه
 لارنینک ضیطی دور بو محل داکیم کونکول تیلماس دیک امری واقع
 ایماس دهانه لاردا انداق مضبوط کیشی لار قویوب انداق مستحکم و
 مضبوط قیلایسه کیم نعوذ بالله اگر امری حادث بولسه که موجب تردد
 خاطر بولسه² دهانه لار طرفیدین خاطر بکلی جمع بولسه ینه اولکیم
 ایش کوچ کا انداق مشغول لوق قیلیب غوریغه بیتلیسه کیم ارکان دولت
 دین³ هر قایسی غه⁴ ایش بویورولسه میعاددین اوتکارا الماسه لار
 تغافل بیله ایچکوکا مشغول بولوب ایشیک کا کیلیب عرض قیلماسدین
 احتراز قیلسه لار ینه اولکیم اتلانماق توشماک آو⁵ و⁶ قوش قه مشغول
 لوق قیلماق کوپ بولماسه اول باب دا اعتدال رعایت قیلایسه تا اول
 ایش دین ضروری ایش کوچ فوت بولورغه باعث بولماسه ینه اولکیم
 میرزا نوکرلاری کیم آندا قوللوق قه مشغول دورلار میرزا نوکرلیکی
 حیثیتی دین عنایت و حرمت آلا باییدا کم بولماسه لیکین اگر بیقاعده
 لیغی بیریدین ظاهر بولسه بازخواست و سیاستدا⁷ معذور توتولماسه
 ینه اولکیم تواجی بیک لاریکا حکم بولسه کیم یاتیش ایلین مضبوط
 تعیین قیلیب یاتیش تواجی سی هر کون الارنینک یاتیشی غه کیلکان
 کیلماکانین⁸ یخشی تیرکاسا تا یاتیش ایشی فوت بولماسا⁹ ینه اولکیم
 دیوانی لارغه حکم بولسه کیم اطراف دین کیلکان بازرکان لارنینک
 جانین رعایت قیلسه لار اول ولایت دا تمغا لفظی مذکور بولماسه
 زکات نی شرع و حکم یوسونی بیله الاردین مستخلص قیلایسه زکات
 چی لار ایشی دین بواجبی ماه بماه بلکه هفته هفته وقوف تاپیب
 عرض غه بیتکورسه لار جزوی جریمه قیلغاننی کلی سیاست قیلایسه¹⁰

ИП - 6 - 5 - هر + 4 - 3 - بولغای 2 - بولماسه 1 - موندات التفات قیلغان دستور بیله 1*
 هیچ + 10 - بولماسون 9 - کیلماکاننی ; کیلماکاننی 8 - سیاست قه 7

باک یوقتورا¹ تا بو آوازه عالم ممالکی کا یاییلسه تجارنینک رجوعی
 کوپراک بولسه ینه اولکیم موندین آرتوق جزئیاتی عرض قیلایسا شاید
 مطالعه سی موجب کلال خاطر بولغای اما سعی قیلایسا کیم جمع
 اموردا تینکری تعالی یادی دین غافل بولولماسا² میرزانی داغی کورولسه
 تا بو ایکی ایش موجب سعادت دین و دنی بولسه التماس اولکیم بو
 عرضه داشت نی مولانا درویش محمدقه تاپشورولسه³ و⁴ هر ایکی اوج
 کوندا بیر قاتلا تیلاب ملاحظه قیلایسه داغی حکم بولسه کیم⁵ اگر
 مبارک خاطر دین پوشیده بولوب تیلماک اوتولسه اول اوزی تیلماق
 داغی هر ایکی اوج کوندا کیلتوروب⁶ تابوغدا عرض قیلسه داغی بو
 فضول دین هر قایسی ایش کیم عرض قیلغان⁷ یوسونلوق صورت
 باغلاسه آنی شرح بیله عنایت قیلیب بیتیب بیباریلسه کیم میرزا
 عرضی غه بیتکورولسه والسلام

۵۷

قوللوق عرضه داشت اولکیم عنایت نامنکیز بو بنده غه موجب سرافرازلیغ
 بولدی همیشه بندنواز بولغایسیز

بیتیشتی رقعنک و آواره قیلدی کونکولومنی
 نی رقعه ایردی که یوز پاره قیلدی کونکولومنی
 دولتینکیز مستدام بولسون آمین م

۵۸

اول قاتار تیوه کیم هجران کونیدا اشکیم قطره لاری⁸ قاتاریدین نمونه
 بولغای⁹ و اول¹⁰ آق اوی کیم فراق ایامیدا سرشکیم سیلاب لاری

ИП - 5 - 4 - 3 - تاپشوروب 2 - بولماسا 1 - بولماغای 1 - یوقتور 1*
 10 - 9 - بولا آغای 8 - قطره لار 7 - قیلغاننی 6 - کیلیب 6

و فساد اهلی بولوب الار امر معروف قیلالماسالار عرض قیلسالار تا صدور شرع یوسونی بیله الارنی منع قیلسالار داغی هر مسجندنیک امامی غه تعیین قیلیمساکیم اول محله اهلی نینک اوغول و اوشاغی غه مکتب توتوب نیمه اوقوتسالار ینه اولکیم بو دستور بیله کیم شهر دا تعیین قیلیلور بلوکات¹ اولوغلاریدین² خواجه فخرالدین باشلیغ بارچاغه بو دستور بیله مقرر قیلیمسه کیم بلوک لار کینت بکینت بو نوع عمل قیلسالار ینه اولکیم صدورغه حکم بولسه کیم ولایت اوقافی دین خبردار بولسالار بوزولغانین توزسالار متغلبه ایلکیدا بولسه چیقاریب حاصلین مصرفیغه بیتکورسالار بو ایشلارکیم صدورغه بویرولور خوجه فلان نی داغی حکم بولسه کیم الار ایشی دین خبردار بولوب الارغه مددکارلیغدا تقصیر قیلیمسا ینه اولکیم حافظ محمد سنایی غنیمت دور شرع دا انینک قولیغه قوت بیریلسه کیم شرع غه موجب ترویج بولسه بسه مسجد جامع غه یارمک ترک بولماسه موندا کورولکان دیک دستور بیله مسجد جامع دا مسایل شرعیّه مذکور بولسه³ ینه اولکیم دیوان بیک لاریکا حکم بولسه⁴ کیم هر کون دیواندا اولتوروب مسلمانلار ایشین یاساسالار⁵ بو کونکی ایشنی تانکلاغه قویماسالار داغی سارت دیوانلار هم رعایا ایشین اوزلاری قیلا آلور چه نی⁶ قیلیب قیلا الماسنی عرض قیلیب حکم آلسالار ینه اولکیم تواجی بیک لاریکا حکم بولسه کیم مال دیوانیدا مهر باسار بیک لار دستوری بیله یساعایغ ایشی کا⁷ مشغول لوق قیلسالارکیم اندا داغی ایش فوت بولماسا ینه اولکیم شهر داروغه سی دین بیک لار بیله⁸ خواجه فلان انداق صاحب⁸ و قوف بولسه لار کیم جزوی ایش دین کلی امداد الماسالار⁹ و مجرم دین جریمه سیغه کورا جرمانه آلسالار ینه اولکیم بیر مناسب کیشی تعیین قیلیمسه کیم میرزام دولت بیله دیواندا

یاساب⁵ قیلیمسه⁴ بولولسه³ اولوغلارین² یاساب¹ - قیلیمسالار⁹ صاحب دیوان⁸ ایش کا⁷ قیلورچه نی¹; قیلا الوجاغلارنی⁶

اولتورغاندا هر ایش کیم واقع بولور بارین قلمی قیلیب¹ روزنامه دا ثبت قیلیمسه² داغی تاریخین بیتیمسا³ کیم قچن اول ایش نی احتیاج بیلماک بولسه مضمونی و تاریخی معلوم بولسه ینه اولکیم بیک لارغا و دیوانلارغه بسه پروانه چی و مهرداد و منشی غه حکم بولسه کیم مسلمانلارنینک نشاتین آرتوق طمع بیله کچکا قویماسالار شرعی و قولی نشاتنی بیر چارسو مهری بیله حکم بولغان کون اوق بوتکاریب بیرسالار⁴ کلی راک نشانلارنی⁴ داغی قیلا الغانچه حکم دین قورقوب باتراق بوتکارسالار ینه اولکیم مجلیس قوروب چاغیر ایچارکا کوپ حرص کورساتیلماسه اگر احیانا بالضروره واقع بولسه نواب غه مقرر قیلیمسه کیم حکم بولماغان کیشی مطلقا مرتکب بولماسا تا مجلس دا فی الجملة ترتیبی مرعی بولسه ینه اولکیم یوقاریدین هر نوع حکم بیتسه اگر کلی⁵ واکر جزوی وقت دا حکم یوسونی بیله ایشکا فیصل بیرلمای هیچ ایشکا شروع قیلیمسا اگر⁶ قیلغولوق ایشتور⁶ هم حکم یوسونی بیله قیلیمسا اگر میسر بولماس بولسه هم جوابین بات عرضه داشت قیلیب⁷ بیباریلسه ینه اولکیم هر تورلوک عرضه داشت کیم یوقاری بیتیمسه نسخ تعلیق حطی بیله انداق خوانا⁸ بیتیمسا کیم⁹ اوقوردا اقر کیشی کا تشویش تیکماسا ترکچه خط بیله حود اصلا بیتیماسه کیم بو باب دا داغی¹⁰ قولی بار هر سوزکیم عرضه داشت قیلیلور اولچه امکائی بار مشروح بیتیمسا هر ایش نینک تاریخین نی آی نی کون دا ایکان دور انداق بیتیمسه کیم اول مقصوددا هیچ اشتباه قالماسا ینه اولکیم اطراف و جوانب داغی ایل نینک عرضه داشتی کیلمسه بات اوزاتور ایلنی کوپ موقوف قیلیمسا¹¹ هر قایسی غه اوز خورد حالیه کورا التفات قیلیب بتخصیص میر زین العابدین جانبی کیم

کلی دور⁵ کلی لارنی⁴ بیتیمسه³ ایتسه² قیلیمسا + داغی¹ قیلیمسالار¹¹ - ¹⁰ موندا + ⁹ خط + ⁸ یاساب⁷ - قیلغولوق دور⁶

سوزینی ایتورغه مأمورمین اولجهت دین کستاخ لیغ بيله عرضه داشت
بیتیلدی م

۵۶

قوللوق عرضه داشت اولکیم بیر نیچه سوز حاطرغه کیلیب ایردی
عرض قیلماغی^۱ واجب کوروندی اول اولکیم التزام قیللیسه کیم^۲
*ایرتا او یغانیب نماز قیللیسه اگر^۳ ایشیکتا مسجد تعیین قیلیب فرض
نی جماعت بيله قیللیسه خود قیها و الا بیش وقت نماز باری ترک
بولماسا بارچه مسجددا میسر بولماسا بعضی باری بولسه ینه اولکیم
علی الصباح حرم دین چیقاق دیواندا اولتوروب دادخواه سورولسه
داغی دادخواه سوراردا اولوک بيله مشغول لوق قیللیسه اگر بیر
مظلوم غه بیراودین ظلمی اوتکان بولسه ظالم غه انداق سیاست
قیلیلساکیم اوزکا ظالم لارغه موجب انتباه بولسه ینه الکیم دادخواه
ایشی توکانکاندین سونکرا کیم شیلان هم^۴ برطرف بولور ایچکی خانه
تعیین قیلیب، اندا اولتوروب ارکان دولت نی تیلاب ملک و مال ایشی
ایتلیسا اولوک بيله بارچه غه بیتلیسا ینه اول کیم ارکان دولت قه هر^۵
ایش کیم بوپورولور^۶ اگر بوتماکی بیر کون^۷ میسر دور اگر ایکی یا
اوج کون انداق مقرر بولسه کیم بات بوتاردیک ایشنی همول کون
عرض قیلیب جواب آلسالار کیچراک بوتار ایشنی تانکلا یا ایندین دین
یا میعاددین اوتکارماسالار هر کون نی مقدار بوتکانین کیلیب عرض
قیلسالار اگر بعضی حکم یوسونی بيله میعاددین اوتکاریب عرض غه
بیتکورماسالار الارغه انداق خطاب بولسه کیم اوز ایشالاریدین غافل
بولماسالار^۸ ینه اولکیم امید اولدورکیم حق تعالی چاغیردین کلی
توفیق بیرکای اگر بو اوجوردا ارتکاب قیللیسا البته پیشین دین بورون
بولماسا ایکی نماز اراسی دا بنیاد قیللیساکیم اوپور جاغ معهودی اویقو

^۱ИИ,П قیلماق ^۲ИП - ^۳ИИ,П - ^۴И сўз устига чизик тортилган; П -
بولماسون لار ^۵ИП ^۶Бир ^۷И, ^۸П

وقتی بولسه^۱ تانک نمازی فوت بولماسا باری بارچه حال^۲ بيله هر
نیچه ایچماک ایشیدا اختیاط بلک تأخر واجب بیللیسه ینه اولکیم^۳
ملک و مال ایشی دین بسه دادخواه ایشیدین فراغت حاصل بولسه
ملاحت دفعی اوجون کتابخانه غه کیرلیسه^۴ کتب خانه اهلی بيله
مشغول لوق قیللیسه نواب دین هر قایسی مناسب کورولسه تواریخ
اوقوماق بوپورولسه بتحصیص ظفرنامه اگر مشایخ سوزی^۵ یا بعضی
دوآوین دین^۶ داغی کفت و شنت بولسه نامناسب ایرماس ینه اولکیم
صدورغه حکم قیللیسه کیم ایشیک دا آبادان امام بيله مقری تعیین
قیلسالار کیم صلوات خمس نی تمام^۷ قایم توتسه لار^۸ داغی محتسب
تعیین قیللیسه کیم ایلی نمازغه ترغیب قیلسه ینه اولکیم هفته دا ایگی
کون کیم ایشیک دا اکابر جمع بولورلار حافظ محمد سنایی غه یخشی
احترام قیللیسه بلکه بوپورولسه کیم یاقین راق اولتوروب شرعیه امورنی
قطع قیلسه تا مبارک خاطر* اول باب دا داغی^۹ ملایمت پیدا قیلسا ینه
اولکیم عراق مملکتی غه فهم لبق هوش لوق کیشی لار بیاریب دایم
خبر توتولا تورولسه عرض قیلور یوسونلوق خبرلارنی^{۱۰} عرضه
داشت قیلیب یوقاری بیاریله تورولسه اول باب دا نی حکم بولسه^{۱۱}
انکا کورا قیللیسه ینه اولکیم شهر احتسابی امریدا یخشی اهتمام
قیلیلسه انداق کیم شرابخانه بیت اللطف و قمارخانه بولارغه اوخشار
نامشروع امورنی^{۱۲} کلی منع قیللیسه محتسب لار هفته دا ایکی قاتلا
بازار اهلی نینک نرخ لاریدین وقوف تاپسالار ینه اولکیم صدورلارغه
حکم بولسه کیم شهر مساجدین اختیاط قیلیب امام و مؤذن دین محله
اهلین سوروب بلکیم خط^{۱۳} آلیب نمازغه ترغیب قیلسالار^{۱۴} اگر فسق

سوزین ^۵И, ^۱Кирмак, ^۲ИИ,П, ^۳камы + Б, ^۴تقدير ^۵урн. حال ^۶Б, ^۷ким + И, ^۸خبرنی ^۹Б, ^{۱۰}داغی اول باب دا ^{۱۱}И, ^{۱۲}بولسه ^{۱۳}Б - ^{۱۴}БВИ, ^{۱۵}دوآوین ^{۱۶}ИП, ^{۱۷}خط قه ^{۱۸}В, ^{۱۹}امور ^{۲۰}БВИ, ^{۲۱}قیلیسا ^{۲۲}И, ^{۲۳}قیلسا لارکه ^{۲۴}БВ

بولوبتور بولار هم سهل دور ارکان دولتینکیزنینک سقالین قیرقتورماق نینک قباحتی نی اکر ملاحظه قیلسانکیز شاید تاپقای سیزکیم عجب ایش واقع بولوبتور کیراک ایردی کیم شرع رعایتی اوچون اوزونکوز هم آز یا کوپ قیرقماسانکیز ایردی تا انکا نی بیتکای کیم ایلینکیزنینک هم قیرقتورغای سیز موندا کوپ سوز بار دیسه بولماس ینه اولکیم بیر نیشانکیزنی¹ کیلتوردیلار طوغراسیدا میرزا آتینی بیتمایدورسیز سیزینک دیک عاقل خوش طبع مسلمان وش بیکیت دین² مونداق نیمه لار روا بولغایمو اکر بو نشان نی بیلیب بیتیب سیز نی حساب بیله بولوبتور اکر منشی یا غیر سهو قیلیب دور نیچوک هر نشان نی اوزونکوز کورمای بیر بیرکا بیباریلکای اتا بیله³ اوغول دین اتا بیله³ اوغول اراسیدا فرق لار⁴ بار بایسنغر میرزا اوغلان لاریدین بایر میرزادیک ایرماس ایردینکیزکیم کوپ شفقت کورمامیش بولغای سیز اولوغیبک میرزا فرزندلاریدین عبداللطیف میرزادیک یا جهانشاه میرزا اوغلان لاریدین حسن علی دیک تینکری لیک اورتادادور سیزینک کوپراک ایشینکیز اراسیدا بو فقیر ایردیم بارچه دین صاحب وقوف مین سیز دایم بارچه مخدوم زاده لارنینک مخدومی و میرزاتینک سیووکلوکی⁵ و قرّة العینی ایرکان سیز اوزونکوز بیلورسیزکیم میرزا نینک ما فی الضمیرین نسبت سیزکا بو فقیردین یخشی راق کیشی بیلماس بالله العلی العظیم کیم اوشبو بیتکان دیک معلوم قیلیب مین حالاکیم استرابادنی⁶ بیریب یخشی⁷ نوکرلار قوشوب سیزنی بیباردیلا ر و* بو خبرلار عراق دین⁸ کیلدی وینه کوماک لار⁹ خیال قیلیب ایردیلا ر هم مخدوم زاده لار دین هم بیکلار و ایچکی لار دین و هم¹⁰ سایر خلق سیزدین انداق کوز توتار ایردیلا ر کیم اکر عراق ولایتی فتح بولسه داغی خدمتکارلیغ و بنده لیکینکیزنی اولوغراق قیلغای سیز هنوز هیچ

سیووکلوک I_1 ⁵ فرق II_1P ⁴ – III_1P ³ – بیکیت II_1P ² نیشانکیز I_1P ¹
 هم + B ⁹ عراق دین بو خبرلار III_1P ^{8*} – B ⁷ – استراباد B ⁶

بیردا هیچ نیمه یوق بو نوع صورت لار کیم ظاهر بولادور سیزدین خیف دور^{*} میرزاغه تیموربیک تورنونچی نسب دور¹ میرزا خطبه دا بیکنینک² شریف روحیغه مسجد جامع دا هر آدینه کونی دعا قیلا دورلار بو ایشته میرزاغه هم دعادین اوزکا نی کیلکای سیز نشانینکیز طغراسیدین³ میرزاتینک مبارک آتین چبقارورسیز کیراک ایردی کیم عراق دین مگه بلکه مغرب زمین غه چه آساتکیز بو واقع بولماسا ایردی اکر میرزانی ضعیف خیال قیلیب سیز تینکری تعالی قویدور فرزند کیراک ضعیف لیغدا آتاسیغه خدمت محلین تاپتیم دیب جان سپارلیغ قیلسه بالله میرزاتینک عزیز باشی و سیزینک عزیز باشینکیزکیم بو عرضه داشت بیتیلکان تاریخ دین بیکیرمی کوندین بورونراق دین بیری صباح دین توش وقتی غه⁴ چه پیشین دین اقسام غه چه اولتوروب آنچه ایش قیلورلارکیم نیچه دیوان نیچه نویسنده نیچه بخشی نیچه پروانجی جانلاریغه بیتیب یوز حيله بیله قوتولورلار بو معنی دین فرزند مولانا درویش محمد صاحب وقوف دور بو نوع کیم اوزلوکی بیله بارچه ایش نینک نقیر و قطمیریغه بیتیشیلادور اکر اوتکان اوقات مونینک ده یکی بولسه ایردی نی ایش لارکه بولماغای ایردی صاحب دولت سلاطین مشفق دولتخواه قوللاری نینک بیغرض سوزلاریکا کیریبتورلار اوزونکوز بیلورسیزکیم میرزا تابوغیدا بو قول نی نوع سوزلارکا کستاخ لیغ قیلیب مین سیزینک داغی قاشینکیزدا همول دستور بیله واقع بولوبتور یاشینکیز اوزون بولسون انداق کم واقع بولوبتورکیم بو قول نینک سوزین رد قیلیمیش بولغای سیز ایمدی داغی بو قول نینک جانی کویکاندا اوزکالارنینک ایتاکی کویماس بو بیر نیچه سوز کستاخ لیغ قیلیدلی امید اولکیم قبول توشکای⁵ توشماسه بو بنده ایتور سوزنی بوینومدین ادا قیلیمیش بولغای مین تینکری تعالی تانوق دورکیم بو عرضه داشت میرزا بویروغی بیله ایماس بلکه وقوف لاری هم یوقتور خیالینکیزکا کیلماکای کیم بویروق بیله بیتیلیب تور چون سیزینک تابوغونکوزدا⁶ ایتورچه دولتخواه لیغ

طغراسیدا III_1P ³ آتیغه + B ² میرزا تیموربیک نینک تورنونچی نسب دور III_1P ¹

تابوغونکوزدین III_1P ⁶ توشکان P ⁵ وقتی I ⁴

کیشی یوقتورورکیم هر¹ نوع مرادی بولماغای و اوزین بلادین ایمین تیلاماکای اما هر کیشی نینک مرادی کوپراک بولسه حق تعالی امریغه اطاعتی کوپراک بولسه کیراک بتحصیص سلاطین هر آینه کیم کدایی کیم مطلوبی بیر درم سیم بولغای یا² پادشاهی کیم مقصودی بیر اقلیم بولغای اگرچه ایکلاسی نینک³ تینکری تعالی غه احتیاجی بار اما جون مطلوب لاردا تفاوت کوپتور ضرورت کیم اطاعت دا هم⁴ تفاوت کوپ بولغوسی دور غرض بو مقدمات دین بو کیم چون سلاطین تینکری تعالی نینک برکزیده و عزیزراق بنده لاری دور⁵ و احتیاج لاری⁶ و مدعالاری اوزکا بنده لار دین کوپراک دور مقرر دور کیم نیاز و خاکسارلیغ لاری هم و امر و اطاعتی هم الارغه کوپراک کیراک و جمیع اطاعت نی حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم اوز جاده شرعی غه مقرر قیلیب تور هر کیشی شرع جاده سی غه راسخ راق تینکری تعالی بیله پیغمبر علیه السلام غه مطیع راق و مرادی حاصل راق و بلیات دین ایمین راق⁷ پیغمبر صلی الله علیه وسلم بو یوروتورکیم رضاء الرب فی رضاء الوالد و سخط بالرب فی سخط الوالد یعنی تینکری تعالی رضاسی انا رضاسی غه وابسته دور و تینکری تعالی غضبی هم انا غضبی غه وابسته دور بس کیشی انا رضاسینی حاصل قیلسه تینکری تعالی رضاسینی هم حاصل قیلیمیش بولغای و انا غضبی غه اوچراسا تینکری تعالی غضبی غه اوچرامیش بولغای مونداق بولغاندین سونکرا کیشی نیچوک انا رضاسیدین ایرو دم اورغای یا قدم قویغای و مشایخ رحمهم الله سوزی دورکیم والدک ریک یعنی آتاک پروردکارینک دور بو جهت دین کیم تینکری تعالی سینی یوق دین بار قیلماق قه وسیله اول دور و طفولیت دین شهاب سئی غه چه پرورش بیرکوچی اول و حکیم سلیمان علیه الرحمة و الغفران سوزی دورکیم انا قادر قیوم انا رازق مقسوم و ادیب احمد رحمة الله دیب دورکیم

بنده لاری دور لار ⁵ИП - ⁴ИП - ایکلاسین ³ИП تا ²В بیر ¹ИП هر ¹ИП امین راک ⁷И₁ احتیاج ⁶ИП

اتادین خطا کیاسا کورمه خطا
صواب بیل خطا *قیلسه داغی انا¹
اتانینک خطاسینی بیلکیل صواب
سینی یوز بلادین قوتارغای خدا

ابراهیم خلیل صلوات الرحمن علیه نینک اتاسی باوجود اولکیم آرز بت تراش ایردی اول حضرت اتاسی غه نصیحت قیلوردا ندا کیلدی کیم² تعظیم و ملایمت بیله نصیحت³ قیل و یوسف علیه السلام یعقوب علیه السلام غه سهو یوزیدین بیر ترک ادب قیلغان اوچون باوجود نبوت و عده بودورکیم سایر انبیادین بیتمیش ییلدین سونکرا بهشت کا کیرکای و حام کیم نوخ علیه السلام نینک اوغلی دور اول حضرت قه ادب ترکی قیلدی⁴ اول حضرت دعاسی بیله رنگی قرا بولوب پیغمبرلیق انینک تسلی دین منقطع بولدی غرض بو مقدمات دین اولکیم بو بنده دایم سیزکا دولتخواه لیق سوزین ایتیب مین* و سیزی عمر و دولت دین برخوردار تیلاب دعا قیلیب مین و بیر نامناسب ایش کیم سیزدین کوروب مین سیزکا ایتیب مین⁵ بلکی کتاب لاریمدا⁶ نصیحت نامه لار نظم قیلیب عرضینکیزغه بیتکوروب مین بو اوچوردا بیر نیچه ایش سیزینک طرفینکیزدین ایشیتیلدی کیم واجب کوروندی سیزکا عرض قیلماق کیم بارچه میرزانینک جانبی نینک رعایتی دین غافل بولغان چاغلیغ کوروندی بیر اولکیم ولایت مالین مشوره سیز الیایب تور و بو معهود ایماس ایردی هیچ اوج تور کون ایماس کیم بیر کیشینکیز کیلماس اکر ایمای قیلسانکیز ایردی یوق دییلماکوسی ایردی ینه اولکیم بیتیب سیز کیم استرابادقه کیشی بیبارماتک کیم بیرماکومدور بو مضموننی هم ملایم راق بیتی الور ایردینکیز و عراق ولایت لارین اولاشیب مین دیب بیتیب سیز انشا الله عراق ایلک کا کیرکای کیرماس دین بورون میرزا بیله بیر ایگی قاتلا سوزلاشمای عرض قیلماق بو ایش قیلیمیش بولسه⁷ اوزکا ایلدین عجب بولماسا سیزدین عجب واقع

کتابیمدا ⁶ИП - ⁵ИП₁ - قیلیب ⁴И₁ - ³ИП - ²И₁ - داغی قیلسا انا ¹ВИ₁ بولغای ⁷И₁

کورا التفات نظریدین بهره مند و عزیمتی غه کورا شفقت اثریدین
سربلند بولغای تا ابد کرم مجرم لارغه پناه و شرمنده لارغه عذرخواه
بولسون آمین یا رب العالمین م

۵۳

نی حالت ایرور که عاشق شیفته حال
قویغان یوراکای کا هجر یوزداغ ملال
سالیب باشیغه سایه همای اقبال
بیئتورکای انکا مژده امید وصال

الله الله فراق شامی سوادى نی بلا دلگیر و عمر فرسا ایرمیش وه وه
وصال صبحی کشادی نی عجب دلپذیر و روح افزا ایرمیش کیم حق
سبحانه و تعالی آنینک گرفتار لاریغه نجات رقمی سورکای و مونینک
شکر گفتار لیغی غه لالی نهاییه مژده سین بیئتورکای قوللوق دعادین
سونکرا عرضه داشت اولکیم بو بنده قوللوق دین محروم بولغالی^۱ دایم
امیدوار کونکوم خیال وادی سیدا سرکردان و مدام امیدیم کوزی
انتظار یولیدا حیران ایردی کیم دایمغی دستور بیله کیلور کیشی دین
خبر و بیرار نامه دین^۲ اثر ظاهر بولغای^۳ بو جهت دین کونکول
خراب احوال و کوز تیره حال ایردی تا بو وقت قه چاکیم ارسلان
بیگ اختاچی فتح نشان لاری بیله مذکور بولغان عنایت نامه نی بیئتوردی
کونکولکا آندین آسایش و کوزکا کشایش بیئتیشتی الحمد لله کیم هر نی
مطلوب ایدی^۴ حاصل و هر نی مرغوب ایدی واصل بولدی امید اولکیم
ایمدی باری کیشی کیسه معهود عنایت نامه بیله ممتاز و آنینک
مضمونیدا التفات لار بیله سرافراز قیللغای

تا جهان اولغای مطیع اولسون سنکا
تابع طبع بدیع اولسون سنکا آمین م

۵۴

تا بیگ صبا کیتوردی یاریم خبرین
شرح ایلادی سرو کلغداریم خبرین
بیلماس کونکول ایمدی جان زاریم^۱ خبرین
کیم بیگ کیتوردی شهسواریم خبرین

فراق شامیدا وصال صبحی دین نومیدلارغه نسیم سحر پیکی مژده
سیدین جانفزاراق خبری ممکن ایرماس و اشتیاق مقامیدا جمال مهری
دین^۲ کوزی تیره بولغان لارغه وصل قویاستی طلوعی دین اوزکا نیمه
یاروغلوق بیرماس بحمد الله کیم بورونغی دولت میسر بولدی و انشا
الله کیم سونکغی سعادت هم مشرق قیلغای قوللوق دعادین سونکرا
عرضه داشت اولکیم شاطر فلان فلان ای نینک نیچه سیدا فلان کون
کیلیم عنایت نامه کیم بو بنده نی یاد قیلیم ایردینکیز کیتوردی حد
سبز نشاط و غایت سیز انیسات یوزلاندی ایمدی داغی کیلور کیشیدین
بیرار عنایت نامه بیرله جماعت قول لاردین ممتاز و سایر بنده لاردین
سرافراز قیلورغه حاکم سیز دولت ابدی بردوام و سعادت سرمدی
مستدام بولسون آمین یا رب العالمین م

۵۵

حدیث قدسی دورکیم من کان لله کان الله له یعنی هر کیشی^{*} تینکریغه بولسه^۳
تینکری اول کیشی کا بولور و تینکریکا بولماق نینک معنی سی مونی
دیب تورلارکیم تینکری تعالی نینک بویروغی بیله عمل قیلغای و نهی
دین اجتناب دا و تینکری تعالی بو کیشیکا بولماق نینک معنی سی مونی
دیب تورلارکیم قول نینک هر نوع مراد و مقصودی^{*} بولسه تینکری
تعالی بویروغی بیله عمل قیلیم حاصل قیلغای و بارچه آفت و
بلادین ساقلاغای بس لازم کیلدی هر کیشی تیلاساکیم مراد و^۴
مقصودی حاصل بولوب آفت و بلادین ایمین بولغای^{*} تینکری تعالی
بویروغی بیله عمل قیلیم نهی دین اجتناب قیلغای^۵ و عالم دا هیچ

۱- جسم زاریم^۱ II ۲- جمال مهر دین III^۲ ۳- تینکری بیله بولغای III^۳ ۴- II^۴ - ۵- II^۵ -

ایردی^۴ II ۳- بولدی II^۳ - بو خامه دین II^۲ * بولغای II^۱

مغلوب اولویان عدوی کین افزاینک
مسرور اولغای خاطر ملک آرایینک

آمین م

۴۹

نامنک که کونکول کامی چه مرغوب ایردی

تاپتی کونکول آندین اولچه مطلوب ایردی

یوق نامه که دلپذیر^۱ و محبوب ایردی

حطی دا کونکول مرادی مکتوب^۲ ایردی

طایر دولت و اقبال بلکه قاصد^۳ فرخنده پی فرخ فال^۳ مکنت و ابهت
بستانی دین بلکه سلطنت و عظمت آستانیدین مهجورلار روزکاریغه
تشریف حضور بیتکوردی و محروم لار سروقتی غه سعادت و اقبال
آسا قدم آوردی ایلیکی دا حقه لبالب لعل کانی و دُرّ عمانی بلکه
قویندا نامه سراسر زیب الفاظ و کوهر معانی اول حقه آغزینی مهر
اخفا اورغان بلکه اول نامه باشینی غیر کوزی توشماسون دیب
یاپشتورغان بو بنده چون اول جواهر آبدار قیمتین بیلدیم و اول
مخفی اسرارغه فی الجملة ووقف حاصل قیلدیم مخفی خطاب جوابین
فاش عرضه داشت قیلماقتی و نهان مسئله^۴ بیانیی آشکار بیتماکتی^۵
ادب دین یراق و عبودیت دین قیراق کوردوم اول جهت دین چون
اوزوم قوللوق قه عازم و بنده لیغ عزیمتی غه جازم ایردیم مناسب
انداق کوروندی کیم خاطرغه کیلکان شکسته بسته الفاظنی اوزوم
عرض غه بیتکورکای مین و بو پریشان و پراکنده معنی نی اوزوم
نواب قولاغیغه اورغامین دیب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی

تا جهان دور جهانغه حامی بول

سلطنت تختی دا کرامی بول م

۵۰

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم

نامنک که بیتیشتی یوز مینک احسان بیرله
کونکومنی فداسی ایلادیم جان بیرله
لطف ایله بو خان و مانی ویران بیرله
قیل یاد قدح ایچار زمان خان بیرله
دولت مستدام بولسون والسلام

۵۱

اگر قاضی اسلام تینکری تعالی رحمتی غه باردی پادشاه اسلامی
حق^۱ تعالی کوپ بیل لار دیار اسلام و اهل اسلام باشیغه پاینده و
مستدام توتقای اول منصب قه کیشی تعیین قیلور اوچون^۲ کوپ تأمل
واجب دور^۲ مکرکیم بو طایفه نینک احوالیدین صاحب ووقف قوللار^۳
حاضر بولغاندا بارچه نینک صلاح و فسادین عرض غه بیتکورکاندین
سونکرا نیچوک کیم پادشاه اسلام نینک^۴ دولتی غه و اهل اسلام نینک^۴
مصلحتی غه موافق راق کیشی ظاهر بولسه تعیین قیلایغای^۵ دیب
قوللوق عرضه داشت بیتیلدی م

۵۲

ای کیلیب جرم و کناه اهلی غه لطفونک عنرخواه

عنرخواه آنداق ایسا نی تانک کیشی قیلماق کناه

عرضه داشت اولکیم بو وقت دا حیدر کوکلتاش نینک طالعی نینک
کوکبی نحوست تیره لیکی دین جیقیب سعادت برجی غه یوزلانکان
اوچون و اقبالی نینک اختری رجعت و بالیدین قوتولوب استقامت اوجی
دین طلوع قیلغان اوچون قیلغان تقصیرلاریدین شرمنده و کورکوزکان
جرم لاری بیله سرافکنده لیغ بیله سعادت اختری دیک فلک فرسا
درگاه قه و اقبال کوکبی دیک سپهرآسا بارگاه غه یوزلانندی خیالی
بوکیم باشین ایشیک داکی قول لار آتی ایاغیدا^۶ اویناغای و مرادی
بوکیم جانین آستانه داغی ایت لار آئیده فدا قیلغای امید اولکیم نیتی غه

۴* ИП - و ұрн. قول لار А - ; ИПИ₁ ³ - تامل کوپ واجب دور^۲ B* ² تینکری^۱ Б

ایاغی غه^۶ И ⁵ قیلغای ИП

بیتماک^۵ ИПВ مسئله^۴ ИП فرح پی فرخنده فال^۳ ИПИ₁ ³ مطلوب^۲ В - ¹ ИП -

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم ضعیف و قوت سیز قولونکوزنینک^۱ ضعیفی قوت قه و مرضی صحت قه یوز قویوب ایردی عنایت قیلیب سوردورا بیباریلکان نشان کیم بییتی آیتسا بولغای کیم بدن دا حرارت شعله سی دین شری و کونکول دا اضطراب شدتیدین اثری قالمادی

بیبتیکنک دین که سوادینی کوروب جان تاپتیم

ظلمت ایچره مثلا چشمه حیوان تاپتیم

خسته قول لار اوچون حق^۲ تعالی اول همایون ذات نی خسته لیغ دین آسراسون و قدیمی بنده لار اوچون اول فرخنده صفات نی دل بسته لیغ دین اوز پناهی دا توتسون بو اچوردا خواجه حافظ غیاث الدین محمد^۳ دهدار ترخان قوللوق احرامینی باغلاب عزیزت قیلدی قیصر روم التقاتین و اول باب دا تاپقان احکام حالاتین عرض قیلغوسی دور

یا رب بولسون کرد رهینک زیور روم

ذاتینکغه نصیب تخت ایله افسر روم

داخل ملکونک ایچیندا یوز کشور روم

تابع سپهینک خیلی دا یوز قیصر روم

آمین م

۴۸

بیر مزده کونکول که کلعداریم کیلادور

جان کلشنی دا تازه بهاریم کیلادور

بیر کویکه بیرله شهسواریم کیلادور

کیم یوزینی آی دیماک کا عاریم کیلادور

بو مزده بیله که توقوسی صبح وصال

هجران قرا آقشامی غه^۴ یوزلاندی زوال

ایمدی مین و انتظار مهر اقبال

کیچ قالسه بو مهر تا نی بولغای منکا حال^۵

قاصد کیلدی ظاهر ایبتیب کوب تعجیل

بیر نامه قولیدا وصل کامی غه دلیل

بو نامه دورور کلام منزل غه عدیل

یا یوقاریدین وحی کیتوردی جبریل

نی نامه ایردی کیم عرش آسا درکاه دین نازل بولدی کیم آنینک شانیدا الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب دین اوزکا نیمه خاطرغه کیلماس و نی صفحه ایردی کیم فلک فرسا بارکاهدین نزول قیلدی کیم انینک بیانیدا^۱ الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن دین اوزکا کلیمه تیلکا ایورولماس امید اولکیم ظفر پیکر رایت نینک همایون فال کولاکاسی دین فراق دشتی دا هجران سمومی دین محرور بولغان ضعیف لار آسوده حال و خجسته اثر موکب نینک جان پرور خبریدین هجر زندانیدا محبوس و مهجور بولغان نحیف لار فارغ بال^۲ بولغای لار قوللوق عرضه داشت اولکیم عنایت نشانیدا بیبتیلیب ایردی کیم میرزا ملازمت لاریغه عازم بولولدی و اول عزیزت اجرایی غه جازم شک یوقتورکیم بو خدمت دینی و آخرت مصلحتی غه موافق و میرزادیک *اتاغه سیزدیک^۳ اوغول دین مناسب و لایق دور انشا الله که هر توجه دا کشوری فتح تاپقای و هر حمله دا عسکری مغلوب بولغای و هر آن دا جهانی مسخر و هر دم دا عالمی میسر بولغای^۴ اولچه بیبتیلیب ایردی کیم پنج ده و مروچاق نواحی سیدا کیلیب ملازمت دولتی غه مشرف بولا آلورسین بو عرضه داشت نی بیردا بییسه حکم بولسه کیم اول بیردین پنج ده و مروچاق قه دیکنچه منزل لارنی بیبتیب نی کون اول نواحی غه بیبتارنی^۵ قیاس قیلیب عنایت نشانی بیباریلسه کیم بو بنده همول حساب بیله چیقیب انشا الله ترددسیز بیبتیلکان بیردا ملازمت قه بییسام بو امید وارلیغ انتظاریدادور دیب قوللوق عرضه داشت کستاخ لبق قیلیدلی

یا رب نی طرف که عزم قیلغای رایینک

منصور اولغای رایت کردون سایینک

بیبتیلورنی , بیبتیب ۵ - ۴ - ۳ - ۲ - ۱ - بیبتیب ۱

۴ - شامی غه ۴ - ۳ - ۲ - ۱ - قولونکوز ۱ - تینکری ۲ - حق ۳ - بیبتیب ۴ - یوزلاندی ۵ - کچ ۶

قه بیتیب* پای بوس لوق دولتی غه^۱ مشرف بولوب کیلا آغای مین قوللوق عزیمتی قیلیب آنداق کیم شیخ علی بیک بیله حسین قلی بیک کا شرح بیله آیتیب ایردیم شایدکه عرض قیلیمیش بولغایلار بو مدعاغه دلیل بو کیم بو مدت دا زحمت تارتیب یساغان مرقع نی و هر مقدار تکلف قیلیب توکاتکان کتاب لارنی کیم بولاردین اوزکا هیچ نیمه کا خاطرسته لیق یوق ایردی آلیب کیلیب ایردیم کیم چون بنده غه ضعف چیرماشیب تور مبارک دیدارینکیزغه مشرف بولوب قضا^۲ هم بیتسه بو کتاب لار باری سیزینک نظارینکیزدا بولغای چون اوزوم دا اول قوت تاپمادیم اول کتاب لارنی یوسف علی دین قوللوق قه بیباردیم آلا ر تقریبی بیله کاهی بو بنده نکیزی ساغینورغه حاکم سیز دیب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی والسلام م

۴۵

ای تاج و سریرو ملک زبینه سنکا
 مأمور کیلیب، طالع فرخنده سنکا
 هم بولسون آجون^۳ شاه لاری بنده سنکا
 هم سرکش لار بارچا سرافکنده سنکا
 قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم منازل سیریدین حورشید اوز منزلیغه یعنی اسد برجی غه یوزلانکانتی و قولان آویدین شیر اوز بیشه سی غه یعنی جرجان تختگاه کردون اشتباهی غه قایتقانتی ایشیتیلدی همایون ذات قه سلامت ابدی غایت سیز ایرکاننی کورکوزماک واجب و روزافزون دولت قه استقامت سرمدی نهایت سیز ایرکاننی سوردورماق لازم ایردی بو جهت دین

منکا اولکیم ننیم و صاحب دور

تون و کون همدم و مصاحب دور

آنی قوللوق قه بیباردیم کیم کوزوم مردمی خاکبوسلوغین اول درگاه توفراغیغه بیتکورکای و کیرپیکیم سوپورکوسی وکالتی دین اول بارگاه

اجل ۳И اجل ۲ИП یا بوس دولت غه ۱*В

آستانیغه کوز سورتوب خاشاکین سوپورکای امید اولکیم^۱ بو دولته مشرف بولوب بنده نی هم بو عرضه داشت جوابیغه مشرف قیلغای

تا دایره سپهر بولغای
 تاکیم انکا نقطه مهر بولغای

هم اوج سپهر تختکاهینک
 هم نقطه مهر خاک راهینک
 آمین یا رب العالمین م

۴۶

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم دایم صاحب دولت عظیم الشان سلاطین زمانیدا^۲ مملکت لاری نینک متعین ایلی دین بعضی دوران حوالتی و زمان نوایی لکدکوبی دین خاکسارلیق قه قالیب بی اعتبارلیق قه توشار ایرکاندا اول سلاطین اول شکسته افتاده غه دستکیرلیق یوزیدین التفات و شفقت کورکوزور ایرمیش لارکیم الارنینک مدد و همت لاری جهتی دین اول بیچاره ینه اوز حالیغه کیلور ایرمیش بو زمانده خواجه حاجی محمود تبریزی غه همول حال واقع بولوبتور اکر اول سلاطین^۳ دستوری بیله شفقت و التفات آنینک حالیغه شامل توتولسه امید اولکیم^۴ اول شفقت نتیجه سیدین انکا داغی بورونغی دیک جمعیت و رفاهیت نصیب بولغای والسلام^۵ م

۴۷

جان قصدی کوپ ایتتی یار هجرانی منکا

حرمان^۶ اوقین اوردی اولچه^۷ امکائی منکا

کر بولسه مطیع چرخ دورانی منکا

بیتکورسه مینی اول ای غه یا آنی منکا

هجران ۶Б - اولدورکیم ۴Б داب و ۳ББ اکر ۲Б + اول ۱Б + انچه ۷Б

اول ورق حاشیه سی دا بدایع نکته سوروب زمان ناتوانین مسرور
 قیلیب تور¹ بیستی اقلیم² یک قلم بولسون و اول ایلیک کاکیم اول قلم
 نی اول صفحه غه بینکوروپتورور³ حق سبحانه و تعالی ربع مسکون
 کشورین مسلم توتسون بو ضعیف بنده تابوقته بارغان بیک لار
 خدمتی دا آنداق دیب بیباردیم⁴ کیم⁵ نیچه کون مشهددا توروب اوز
 حالیم غه ملاحظه قیلغوم دورور احوالیم دا تفاوت معلوم قیاسام قوللوق
 احرامین⁶ باغلاغوم دور اول میسر بولمادی

امید ایله کیلیدیم ولی⁷ ارمان بیله باردیم
 ایمدی امیدوارلیغ یوسف علی دین بیبارکان آغزی سریش لیک عرضه
 داشت دادور تینکری تعالی عنایتی دین حضرتینکیزدا آسان دور دیب
 قوللوق⁸ عرضه داشت بیبتیادی

تا دور دورور دور سنکا یار اولسون
 تا چرخ دورور چرخ مددکار اولسون
 ذاتینکغه خضر عمریدین آثار اولسون⁹
 عمرونک غه ابد فرصتی مقدار اولسون
 آمین یا رب العالمین م

۴۴

قوللوق دعادین سونگرا عرضه داشت اولکیم بو فقیر مدتی بولدی¹⁰
 کیم مبارک دیدارینکیزغه مشرف بولماغان جهت دین اشتیاق بغایت
 غالب دور¹¹ بو قاتلا مشهدغه کیلکان دین غرض بو ایردی کیم
 اوزومکا آنچه قوت چیناسام کیم اون اون بیش بیکیرمی کوندا قوللوق

۱И₁ قیلیب
 ۲А اقلیم دا
 ۳ИП بینکوروپتور
 ۴БВ ایردیم
 ۵ИПВ –
 ۶БВ احرامی
 ۷Б داغی
 ۸АИ₁ –
 ۹Б кейинги мисра билан ўрин
 алмашган.
 ۱۰ИП –
 ۱۱В غالب بولوبدور

و غزل بیغیلغان ایرمیش بولارنی ضایع قیلماق بنده غه نامقدور ایردی و ترتیبی غه هم^۱ حکم بیله مأمور بو سببیدن بورونغی ایگی دیوان اشعاری بیله سونکرا آیتیلغان لارنی بیله^۲ قوشوب ترتیب بیله تورت ایریلدی داغی تورت آت قیلیلدی طفولیت دا واقع بولغان غریب معنی لارغه غرایب الصغر و بیکت لیک دا ظاهر بولغان نادر ترکیب لارغه نوادر الشباب و عمرنینک وسطی دا جلوه قیلغان بدیع وش لارغه بدایع الوسط و عمرنینک آخری غه یاقین نظمغه کیرکان فایده لارغه فواید الکبر آت قویولدی داغی مجموعی غه کیم مخلوط بیتیلیبتورور چون طبع خزاینی دین حاصل بولغان معانی ایردی خزاین المعانی لقب بیریلدی واجب ایردی کیم مبارک نظرغه بیتکورولکای اول سببیدن^۳ مفخر الصّواحب مولانا صاحب نی قوللوققه بیباریلدی و اول مسوده نی عالی مجّاس قه بیتکورسون دییلدی بو کستاخ لیق قه عفو امیدنی دور و اول کستاخ لیغ لارغه اصلاح امیدنی تا تورت طبایع مختلف انسان خلقتیداکیم آفرینش نینک خزاین المعانی سی دور موافق بولغایلار ربع مسکون دا حکمونکوز روان بولسون و ربع مسکون اهلینغه عدلینکیزدین امن و امان آمین یارب العالمین م

۴۳

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم ایلدیریم میرآخور کیلیب بنده نوازیغ نشانین کیلتوردی ضعیف جسم غه آندین قوتی و مجروح کونکولکا آندین صحتی بیتیشتی

اوپوب کوزومکا قویوب جانیم ایچره بیر بیردیم

الف کییی که بولویتور مکانی جان ایچره^۴

اگرچه صعیب، مرض نهایتی دا اولماک بیمی بار بو رنجور مرضی غه جان امیدنی بلکه حیات جاودان^۵ نویدی بیتیشتی اول قلم غه کیم

سبب^۳ В – ^۲В – هر^۱ ИП

حیات نینک الفی دیک جوکیدنی جان ارا اول + ^۴ВВ

شفاغه بولدی سبب جسم ناتوان ایچره

جان^۵ ИП

بیباریلدی انکا داغی کاهی ملاحظه قیلاییب¹ * عمل غه کیلتورولسه²
دولت قه موافق بولغوسیدور دیب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی م

۳۹

سفر دین کیلکان ایرمیش اول مسافر آی و مین محروم
صبا آئیده عرض ایت چونکه حالم ایلادینک معلوم
قوللوق عرضه داشت اولکیم سفر دین سلامت لیق³ بیله قایتیب مسکن کا
توشولکان خبر دین دولتخواه قول لار شادمان بولدیلار امید اولکه
همیشه دولت بیله ساغ و سلامت بولوب عالم اهلی غه کامران
بولغای سیز دارنده متوجه اوچون دعا بیله اوزنی مبارک خاطر غه
یاد⁴ بیرماک واجب کوروندی دیب قوللوق دعا بیله عرضه داشت
بیتیلدی والسلام⁵ م

۴۰

قوللوق عرضه داشت اولکیم بو بنده غه بهجت و سرافرازلیغ موجب⁶
بولغان رقعه بیتیشتی⁷

اویوب آنی کوز و قاشیمغه قویدوم
نی قاش و قایسی کوز باشیمغه قویدوم
عنایت قیلاییب موندای حالات نی رقعه حاملی دین سورولسه عرض
قیلغوسی دور دولت مخلد و سعادت مؤبد بولسون⁸ م

۴۱

قدرینک اوزه چرخ طاق منظر بولسون
بزمینک ارا آفتاب مجمر بولسون

سلامت³ ИПВ - ; А кейин ёзиб қўйилган. ^{2*} ИП - ; قیلاییب¹ В; قیلاییب¹ П
آمین یارب العالمین + ИП⁸ بیتتی⁷ В - ИПВ⁶ - ⁵ И⁵ - ⁴ АИ⁴ -

جولانینکا عرصه بیتتی کشور بولسون
هر نی تیلاسانک بارچه میسر بولسون
قوللوق عرضه داشت اولکیم عبدالکریم میرک حکم بولغان ایش
کوچنی سوزلاشیب کونکول تیلاکاندیک جواب آلیب باردی معلوم
بولغوسیدور امید اولکیم مهجور قول لار مبارک خاطرینکیزدین
چیقماغایلار دیب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی م

۴۲

ای زهره کیلیب مطرب بزم طربینک
برجیس دین آرتیبان حیا و ادبینک
عالم ایلی دا خسرو و خاقان لقبینک
آدم غه دیکینچه خان بن خان نسبینک

نی چرخ بساط عشرت افزاینک چه
نی مهر جمال عالم آرایینک چه
نی آی دوری چتر فلک سایینک چه
نی کوک اوجی خاک کف پایینک چه

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم بو فقیرنینک پریشان
اشعاری و آشفته ایباتیدین هر نیکیم ترتیب لباسی غه کیریب ایردی و
هر قایسی غه تدوین آیینی بیریلیب¹ ایردی پارچا همایون کتب خانه غه
بیتیب ایردی و آنداغی کتب سلکی کا کیرار شرفین کسب ایتیب
ایردی بو اوتکان ایگی² بیلدا کیم بو بنده باشیغه حوادث روزکاردین
یوز نوع بلا و عشق زبون گش بیدادیدین یوز تورلوک ابتلا
یوزلاندی آلیمغه هر شدت کیلسا چون³ ایتورغه بیر یار غمکساریم
و ایلایمکا هر صعبت بیتسا چون اظهار قیلورغه⁴ بیر رفیق صاحب
اسراریم یوق ایردی اول شدت و صعبت مضمونین بیرار بیت یا
مطلع خیال قیلور ایردیم و کونکلومنی اول غصه و اندوه دین حالی
ایتار ایردیم بو آز وقتدا کوپ نظم ایتیلغان ایرمیش و هر نوع شعر

قیلور⁴ ИП - ; А кейин ёзиб қўй. ³ ИП - ; ایلیک² ИП² - ; بیریب¹ ИПВ¹ -

بلیات دین حق تعالی نکهدارینکیز آمین بو مطلع واقع بولوب ایردی
کیم

عشق دشتین هیچ غربت کش مسافر کورماسون
مین غریب اول دشت ارا کورکاننی کافر کورماسون
*اصلاح غه حاکم سیز¹

۳۷

قوللوق عرضه داشت اولکیم عنایت نامه دین سرفرازلیغ دست بیردی

نی لطف ایدی که مینی نامه بیرله یاد ایتتینک
نی نامه ایردی که محزون کونکولنی شاد ایتتینک
دولت بردوام و سعادت مستدام بولسون²

کوکسومدا نعل بولدی حدنکینک نشانه سی
کونکلوم اویی ایرور آنینک آماچ حانه سی
یاقین دا بو مطلع واقع بولوب تور³ کستاخ لیق قیلیدی بارچا حالات
دین فرزند ارجمند حیدر صاحب وقوف دور سورولسه عرضه داشت
قیلغوسی دور دولت مستدام بولسون آمین یا رب العالمین م

۳۸

قوللوق عرضه داشت اولکیم مونداعی⁴ حالات تینکری تعالی عنایتی
بيله میرزا دولتی دین کونکول تیلاکاندیک تور بو اوچوردا سلطان
محمود میرزا قاشیدین محمود برلاس کیلیب پیشکش و ساچیق
کیلتوروب قوللوق خدمتکارلیغ لارین اظهار قیلدی ینه اطراف و
جوانب دین کیلکان خبرلار داعی بارچاسی دولت قه موافق ایردی
کستاخ لیغ یوزیدین بیر نیچه سوز بییب کاغذ باشین یاپشتوروب

باریب مغول بیک کوماک یوسونلوق کیراک بولسه¹ کیلکایلار اما
مونداق سوز کیچتی کیم مغول انداعی ایش لارکا بغایت کوپ اهتمام
لار قیلور ایردی بدیع الزمان میرزا آنچه اهتمام قیلغایمو عرض قیلدیم
کیم آندین کوپراک اهتمام قیلغوسی دورلار ایدی عنایت قیلیب
اوزلوکونکوز بيله مشغول لوق قیلیب ایش کوچنی کیشی قرا امیدیکا
قویماسانکیز یخشی راق بولغای² عنایت قیلیب جون³ بیتیرسیزکیم
مینینک ایش کوچوم سنکا عهده دور اکر انداعی ایش لاردا بی اهتمام
لیغ واقع بولسه میرزا تابوغیدا بو قول اویتلیغ بولغوسیدور دیب⁴
قوللوق عرضه داشت بیتیلدی بعضی تربیت قیلغان قول لار بابیدا کیم
بیتیلیب ایردی کیم تقصیرلاری جهتی دین خطاب و مصادره واقع
بولوبتور قول لاردین تقصیر و سلاطین دین کاه عفو و کاه خطاب
واقع بولاکیلکاندور اما پادشاه نینک اوز ایش کوچی دین واقف بولوب
سیاستی دین قول لارنینک وهمی نینک⁵ بیر اولوق نتیجه سی بودورکیم
آلار دین جریمه آز واقع بولور داعی پادشاه قه هم مقابله دا عتاب⁶
قیلماق لازم کیلماس بو محل دا هر حال بيله بولسه نوکر جانبی نی
آسراماق واجب دور⁷ اما آلارنینک احوالیدین هم واقف بولماق واجب
دور⁷ کیم بیقاعده⁸ واقع بولماغای و بارچا هشیارلیق قه وابسته دور

می میخورو هوشیار می باش م

۳۶

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم وقفه دا زیارت جهتی دین
امام روضه سیغه کیلیب⁹ ایردی کیم دولتینکیز دعاسی قیلیلغای کیم
ایلدیریم کیلدی ینه بیر دعا بيله اوزنی ساغیندورماق واجب کوروندی
هر قیان یوزلانسانکیز فتح و ظفر یارینکیز بولسون و جمیع آفات و

۱B - ۲B ایردی ۳ИВ - ۴ИП - ۵ИП وهمیدین ۶B عنایت
۷*И - ۸ИП بیقاعده ۹П کیلیب

۱*В - ۲В + آمین ; ИП العالمین ИП یا رب العالمین байт ҳамда
насрий kısmi йўк. ۳И₁ بولوب ایردی ۴П مونداقی

قوللوق عرضه داشت اولکیم میرزانینک مبارک مزاج لاری صحت تاپیب تخت روان بیله ذی الحجة آیی نینک بیکیرمی بیسی دا دوشنبه کونی تاشقاری چیقتی لار امید اولکیم میرزام نینک شریف ذات لاری داغی همیشه صحت دا بولوب دولت لاری کوندین کونکا آرتقای عنایت قیلیب دایمگی دستور بیله وحی آثار رقعہ لار بیله سرافراز قیللیسه بو فقیرنینک موجب سعادت دارینی^۱ بولغوسیدور پریشان نظم لاردین^۲ بیر جزو تابوقته بیباریلدی چون مبارک نظرلاری^۳ توشکای اصلاح بیله مشرف بولغای دولت مدام و سلطنت مالا کلام^۴ بولغای^۵ م

قوللوق عرضه داشت اولکیم اختاچی دین عنایت قیلیب بیبارکان اغزی مهرلوق بیتیکنی اوقوب جواب الغونچه اختاچی آشوقوب کیتکان ایرمیش اول بیتیک بابیدا هر^۳ سوزکیم بولسه بو بنده ملازمت اقبالیغه مشرف بولغالی قوللوق احرامین باغلاب متوجه دورور امید اولکیم^۴ بنده بیتکونچه یایلاق لاردا بولغایلارکیم مزاج دا جزئی حرارت بار استرابادنینک شهریغه بنده نینک باروری حاجت بولماغای جون آستان بوسلوق اشتیاقی حددین اوتوب ایردی بو وسیله بیله خیال قیلیدی کیم اول عالی مقصدقه بیتکای دولت روز افزون و اقبال همیدون بولسون

کوزوم اوچارکه همایون یوزونکنی کورکای بات
بعینه انکا کیرپیک لار اولمیش ایگی قنات م

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم میرزانینک مبارک مزاج لاریدا جزوی^۸ ضعف کیم بار ایردی صحت قه مبدل بولوب پرهیز اوشانتی لار بو اوچوردا اول ولایت دین داغی جزئیات اوچون مولانا

بیر^۶ - АИИ, П^۵ والسلام + И^۴ نظر^۳ В^۳ نظم دین^۲ И^۲ دارین^۱ جزئی^۸ И^۸ اول دورکیم^۷ В^۷

خدای بیردی نی قوللوق قه بیباریلدی قوللوق اظهاری غه عرضه داشت بیتیماک واجب ایردی مشهد دین^۱ بو بنده اوز حالین خواجه فلان دین کیم عرضه داشت قیلیب ایردیم حالا ملازم لار همت و دولتی دین بو بنده نینک مرضی هم صحت قه یوز قویوبتور اما بیرار نیمه ضعف بار امید اولکیم اول داغی دفع بولغای دیب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی بو مطلع واقع بولوب ایردی امید اولکیم اصلاح غه مشرف بولغای

رخشینک که خرام ایچره اوتار کبک دریدین
ایستارمین آنینک نعلینی طاوس پریدین م

قوللوق عرضه داشت اولکیم بو بنده علی الصباح ایشیک کا حاضیر بولغان نینک جهتی اول ایردی کیم مبارک دیدارینکیزی کوروب قالغای مین خبر بولغونچه سلامت لیق بیله عزیمت قیلیب^۲ ایرمیش سیز آتلا نیب یولدا قوللوق قه مشرف بولور خیال^۳ قیلغاج حکم کیلیدی کیم غایب بولماسون کیم سوز بار بو جهت دین محروم قالیدی حمل تقصیرغه بولماسا غایت کرم بولغای بویورغان غزل لاردین طیار بولغانلارنی^۴ بیباریلدی قالغاننی داغی توکاتیب بارور کیشی دین بیباریلکای^۵ حکم بولوب ایردی کیم خیالینکغه کیلکان دولتخواهانه سوزونک بولسه آیت^۶ سوز بودورکیم هوا ایسیدی اولچه امکانی بار چاغیر ایچاردا رعایت واجب دور اوزکا سوزلار هم بولسه عرضه داشت بولغوسی دور م

قوللوق عرضه داشت اولکیم عبد الکریم دین بیبارکان عنایت نامه نی بجنس میرزانینک ایلیکی کا بیردوک حکم بولدی کیم سیز دولت بیله

و تقی + B^۵ بولغاننی^۴ B^۳ خیالی^۳ B^۲ قیلغان^۲ B^۲ مشهددا^۱ ИИ, П^۱ حالا اینتور + B^۶

قوللوق دعادين سونکرا عرضه داشت اولکيم عنايت نشانی کيلدی
عنايت سوزلاری معلوم بولدی هر آينه کيم انداق بولغوسی دور
قویاش دین زره پرورلیق دین اوزکا ایش کیلماکوسی دور^۱ * و بو^۲
قویاش دین روشن راق دور فراق نامه کيم بیبارلیب تور تصویر
قیلیسون ديب انی تصویر قیلا آلور کیشی استاد بهزدور و بو یاقین
دا استاد مشار الیه نی میرزا تیلاب آلدیلار اوز قاشلاریدا باغدا حجره
یاساتیب ایش بویورادورلار ینه انداق کیشی که اول کتابت قه مناسب
ایش قیلا آغای یوق ایردی هر نیچوک اول باب دا حکم کیلسه انکا
کوره قیلایغوسی دور ديب^۳ عرضه داشت بیتیلدی م

قوللوق عرضه داشت اول کيم بو قول ملازمت احرامین باغلاب
متوجه بولوردا طالع ضعیفی دین عارضه دست بیردی کيم اول توجه
مانعی بولدی اما شیخ نینک^۴ کيم بو بنده بیله الارنینک اراسیدا هیچ
جدالیغ یوقتورور بنده عوضی متوجه بولدیلار کیفیت معلوم
بولغوسیدور بنده مخلص نینگ دولتخواه لیغ یوزیدین خاطر یخه کیلگان
شوزنی هم بارغان یارانلارغه آیتیلیب تور عرض کیلسه لار امید اول
کيم اول سوزکا التفات بولغای ديب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی م

زهی نازل مقامینک تخت شاهی
توشوب تاجینک اوزه ظلّ الهی
هم اولسون پایه تختینک فلک سا
هم اولسون تاج قدرینک عرش فرسا
قوللوق دعادين سونکرا عرضه داشت اولکيم میر سید ابو اسحق^۵
کیلیب عنايت نامه بیله سایر انعامات نی بیتکوردی بنده نوازیغ نشانی

^۱ А кейин кўшимчаси сўз устига кейин ёзиб кўйилган; ИП – ^۲ А кейин
ёзиб кўйилган; ИПВ – ^۳ В + قوللوق ^۴ И_۱ شیخ ^۵ ابو اسحاق

بیله باشیم نی فلک دین اوتکار دینکیز و سرافراز لیغ مرکبی بیله
خاکسار تئیم نی توفراغ دین کوتاردینکیز و عنايت اباسی بیله ظاهر
عیب لاریم نی مسطور و بو عنايت لار سپاهی بیله بوزولغان باطنیم
اوی معمر بولدی مونینک مقابله سیدا دعادين اوزکا ایلکیم دین نی
کیلکای و ثنadin اوزکا تیلیم دین نی آچیلغای^۱ تا جهان بولغای
همتینکیز سمندی چرخ پیما و تا سپهر ایورولکای جهان اهل یغ
انعامینکیز تشریفی زینت افزا بولسون آمین یا رب العالمین م

قوللوق عرضه داشت اولکيم عنايت نامه مضمونیدین همیون ذات و
فرخنده مزاجینکیز نینک سلامت لیغی معلوم بولولدی^۲ امید اولکيم حق
تعالی نینک پناهیدا بولوب مدعا موافقی و آرزو مطابقی^۳ دولت میسر
بولغای * بو قول^۴ بیر نیچه کون زیارتگاه دا ایردیم کيم میرآخور
کیلکان دورور^۵ اول جهت دین عرضه داشت نی اوتکاروردا حاضر
ایرماس ایردیم حمل ملازمت تقصیری غه بولماغای جهان ملکی
مسخر و ایگی جهان مرادی میسر بولغای آمین یا رب العالمین م

قوللوق عرضه داشت اولکيم بیبارکان عنايت نشانیدا سمرقنددین قاچیب
کیلکان کیشی بابیدا سوزلار بیتیلیب ایردی عرضه داشت دا داغی اول
سوزلاردین مذکور ایردی بارچاسین شرح بیله یوقاری عرض
قیلیلور^۶ چون قاچیب کیلکان کیشی هنوز کورونمایدور ایردی اول
جهت دین هنوز اول باب دا هیچ نوع حکم واقع بولمادی انشا الله اول
کورونکان دین سونکرا هر نی حکم بولسه شرح بیله عرضه داشت
قیلیلغوسیدور دولت بردوام و سعادت مستدام بولسون آمین

قیلیلدی^۶ В – کیلکان دور^۵ И_۱ – ^۴ В – مطایغی^۳ В بولدی^۲ ИП ایلغای^۱ В

کیفیتی دین فلانی¹ کیم طبعی نینک دقت و لطافتی جانبخش لبق دا مسیح آسا ایرور و² نظمی نینک سلاست و روانلیغی خضر زلالی خاصیتی بیرور صاحب وقوف دور^{*} چون بنده³ حکم یوسونی بیله محکوم وار یاندیم مشار الیه نی کیم علی الدوام بو فقیرنی اوز صحبتی بیله مسرور توتار ایردی اوز عوضیم اگرچه اول بی عوض توشوبتور بیباردیم اول داغی بیر ایگی قاتلا کیلسون دیب آنینک آتیغه عالی نشان کیلکان جهت دین بو معنی غه طالب ایردی فقیر التماسی بیله آنینک مدعاسی موافق توشکان⁴ اوچون قوللوق احرامین باغلاب متوجه بولدی امید اولکیم اوزی مقبول و عرض قیلور سوزی پسندیده و معقول کورونکای نیچه کتاب کیم حکم بولوب ایردی اولچه میسر بولور چاغلیغ ایردی آندین بیباریلدی قالغاننی هم امید اولکیم بات میسر⁵ بولغاندین سونکرا⁶ بیتکورولکوسی دور⁷

چرخ دوریدین فزونراق طول دورانینک سینینک
عالم اهلی سر بسر محکوم فرمانینک سینینک

۲۴

تاکیم نظریما شهسواریم یوقتور
هجرانیدا جز ناله زاریم یوقتور
بیر بیردا قویون کییی قراریم یوقتور
سرکشته لیکیم دا اختیاریم یوقتور

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم بو دولتخواه قول کستاخلیغ قیایب شیخ محمد میرآخوردین بیباریلکان عرضه داشت نینک جوابین عنایت قیایب کیم سلطان محمود آغادین بیباریلیب ایردی مضمونی دین آنداق معلوم بولدی کیم دایمغی دستور بیله مستحسن توشوبتور تینکری تعالی عمرو دولتینکزدین برخوردار قیلغای دینی و

بولغای + B⁵ جهت + B⁴ بو بنده چون B^{3*} - B² فلان II؛ خواجه آصفی B¹
بیباریلکوسی دور B⁷ الارنی هم B⁶+

آخرت مرادات و مقاصدینی نصیب قیلغای امید اولکیم هر نیکیم بو بنده دولتخواه لبق یوزیدین بیتیب مقبول توشوبتور عمل قیایب نتیجه تاپماق روزی بولغای ینه محمد امین بیک بیله خواجه فخرالدین بیتیکچی بابیدا هم نشان لارکیم بیتیلیب ایردی یوقاری عرض قیایب بارچاغه جواب لار باردی نواب عرض قیلغاندین سونکرا معلوم بولغای دیب قوللوق عرضه داشت بیتیلدی م

۲۵

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم همایون بیتیک کیم عنایت قیایب فلاندین بیباریب ایردینکیز¹ بیتیشی² و مضمونی معلوم بولدی انداق اشارت بولوب ایردی کیم حضرت خان بابیدا ایگی سوزنی میرزا تابوغیدا عرض قیایب جوابین آلب بیبارکیل بیر اولکیم نی دستور بیله الارنی کیشی بیباریب سوردورالی ینه بیر اولکیم الار تابوغیدا مکتوب نی نوع بیتیماک مناسب بولغای بویروق یوسونی بیله عرض غه بیتکورولدی سوروق بابیدا انداق حکم قیلدیلارکیم اینی لاری بیله سایر حضرات خاننی نی نوع دستور بیله سورغانلاری نینک نقلین کیلکان کیشی ایتسون³ بارچانینک اغاسی و ارشدی اول عزیز فرزنددور اول نقلنی کوروب انکا یاراشه یراق قیایب سوردورا کیشی بیبارسون ینه بیتیک بابیدا آنداق بویرودیلارکیم اگرچه یاش قه اول فرزند آندین اولوغراق دور اما اول⁴ سلطان لیغ مرتبه سیدین موند کیلمایدور خانلیغ مسندیدین حادثه واقع بولغان اوچون موند توشوبتور⁵ بو مدت دا بیزکا مونداق عزیز مهمان کیلکان ایرماس بیتیک دا خان تابوغیدا دیب بیتیب مکتوب نی آخریغه چه تعظیم بیله بیتیسون و آرقاسیدا مهر یا اسمین بیتیک اورتاسیدا قیراغی ساری میل قیلا باسیب یا بیتیسون دیب حکم قیلدیلار تابوغدا معلوم بولسون دیب قوللوق دعا عرض قیلیلدی والسلام

توشوبتورور + و B⁵ - B⁴ ایتسون A³ - B² ایردی لار B¹

ایتار خاره نی مهر لعل مذاب
قیلور قتره نی بحر دُر خوشاب

بو ایگی دین اوکسوک مینی زار دون
و لیکین سین اول ایگی دین هم فزون

قویاش خاره نی جوهر¹ ایتکان کیبی
تینکز قطره نی کوهر² ایتکان کیبی

ایشیم همتینک بیرله تاپسون نظام
پیام اوشبو ایردی منکا والسلام م

۲۱

بیر مور سلیمان غه بولای دیب همراز
کوپ سعی ایله یول قطعینی قیلدی آغاز
چون تخت سلیمان غه بیتیشتی قدمی
بیر اوپتی و قایٹی قیلیب عرض نیاز
قوللوق³ عرضه داشت اولکیم کعبه طوافیدین کیم مراد اول قبله اقبال
رتبه لیغ آستان دور و قبله سفریدین کیم مقصود اول کعبه آمال سده لیغ
آشیان دور⁴ حاکبوس لوغی غه احرام باغلانیب یاقین بیتیشیلدی اما

هر نیچه یوزونک خیالین ایتتیم تصویر
نقاش قضا باریغه بیردی تغییر
مین وصل امیدغه کوپ ایٹیم تدبیر
تدبیر نی سود کر ایماستور تقدیر
عرضه داشت نینک شرحی موجب ملال دور و حال نینک بیاتی باعث
کلال رجوع رقعہ حاملی نینک اداسیغه⁵ و حواله نامه ناقلی نینک
دعاسیغه قیلیدی والسلام

مکان دور I₁ ; آستان دور AB⁴ دعادین سونکرا + BB³ جوهر BB² کوهر BB¹
B⁵ -

۲۲

تا فراق مبتلاسی نینک تلخ تلخ شورابه سی هجران اوتی نینک لحظه
لحظه زیانه تارتاریغہ تسکین بیرکای و اشتیاق کرفتاری نینک نفس
نفس شعله شوقی کونکول ویرانه سیغہ زمان زمان اوت سالغای

مزاجینکا المی بیتماسون فراق بیله
ضمیرینک اولماسون ازرده اشتیاق بیله
کوزومکا تینگری بیتکورسون¹ ایکی تابانینکنی
حل ایلابان قرا قیلماق ایگی قراق بیله م

۲۳

وصلینکنی تیلاب ای شه فرخندا صفات
کونکولوم قوشی ایکنی دین چیقیب ایردی قنات
کیم² حکم بیتیشتی کیم یانیب کیلسون بات
چون بولدی ضرورت ایلادیم عزم هرات
تا فلک جفاسی اشتیاق شجرسی نینک ثمره سینی³ هجران میوه سی
قیلغای و تا سپهر ظلمیدین هجران اهلیغہ شوق و حرص کلبنیدین
حرمان کل لاری آچیلغای فلک اول حضرت نینک حکمی چوکانیغہ
کوی دیک فرمان بردار و سپهر آنینک شادروان عظمت و جلالی
دوریدا تکمه کردار بولسون قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت
اولکیم بو بنده نینک ضعفی نینک قوتی و حروشی نینک حراشی اول
مرتبه غه بیتیب ایردی کیم اطبا تشحیصی دا⁴ و حکما معالجه سیدا بی
سامان بولوب ایردیلاز تسافروا تصحوا⁵ امر⁶ و⁶ مژده سی بیله
حضرت امام روضه سی غه دیکینچه رحصت بیله کیلیدی خیال دا
آستان بوس لوغ آرزوسی بغایت و کونکول دا ساریغ یوزنی آلتون
بوساغہ غه سورتماک مدعا سی بی نهایت ایردی انداق کیم آنینک

تشحیصی دین + سرکردان B⁴ ثمره سی API³ کوب B² یورسون I₁¹
- I₁ II⁶ امری I₁ II⁵

لیغ بیله نی تکلم توزکای^۱ اما المأمور معذور حکمی بیله اوتلوق
 اهی دودیدین اشکبار کوز سویی بیرله مرگب قیلیب کونکول آتش
 انکیزلیکی بیله^۲ کوز اشک ریزلیکی شرحیدا بیر نیچه پریشان بیت
 مرتب قیلیدی امید اولکیم مطالعه سی کونکولکا موجب عیش و
 حضور و مشاهده سی کوزکا باعث صفا و نور بولغای آمین^۳ م

۲۰.

هدایت نوریدین کیم مراد شمعی دیماک مقصود آنینک لمعه سی دین
 دور خلوتینکیز منور بولوب پرتوی آندین بو تیره روزکارنینک
 ضلالت انکیز^۴ اوقاتیغه توشسون و عنایت کوزکوسی دین کیم مقصود
 قویاشی دیماک مراد آنینک اشعه سی دین دور شیبستائینکیز مزین
 بولوب لمعه آندین بو حاکسارنینک ظلمت امیز مراداتیغه^۵ یوز
 کورکوزسون

مقصود جمالی جلوه کستر بولسون

نوری بیله آفاق منور بولسون

مونداق کشور سیزکا مسخر بولسون

سیزدین نظری بیزکا^۶ میسر بولسون

مأمول انداق دور کیم^۷ کونکلونکوز حرمیدا فتح عالمی دین^۸ مطلوب
 شمعی یاقیلسه بو تیره روزکار پروانه دیک اول مامن کردیکا
 ایورولکای^۹ و مطلوب اوشانداق که جائینکیز ارمی دا فیض شبنمی دین
 نشاط کلی آجیلسه بو زار بیقرار بلبل کبی اول کلشن تیکراسی کا
 چیورولکای تا اول شمع نوریدین کوزی منور بولوب بو کول
 عطردین دماغی معطر بولغای

مراتیغه^۵ БВ   هدایت نوریدین کیم + ^۴И₁ -   ^۳ИИ₁П -   بیرله ^۲И₁   کورکوزکای^۱ Б
 ایورولکای مین^۹ Б   عالم دین^۸ И   انداق کیم ^۷ИПВ   کیمکا^۶ И₁

کیرمیش قرا توفراقه قویاش دیک شاهیم

نیوچون قرا قیلماسون فلکنی^۱ آهیم

جکرسوز حادثه کیم استماعی کوزکا موجب حونبارلیغ و غم اندوز
واقعہ کیم اطلاعی جانغه باعث افکارلیغ ایردی^۲ بیتیشتی کوز اشک^۳
طوفانیدین بهار یامغوری دیک سیل اندوه آقیزیب جان غصه فغانی
دین نپسان بولوتی دیک اوکورماک آغاز قیلدی

اورتانور ایل فرقتینکدین ناله بنیاد ایلاسام

قوزغالور عالم اوکورماک بیرله فریاد ایلاسام

اما چون کلّ نفس ذایقمة الموت شربتی دین هیچ متنقس معاف^۴ و کلّ من
علیها فان خلعتی دین هیچ کیمارسا^۵ حلاص ایرماس صبردین اوزکا
چاره و تحملّ دین اوزکا تدبیر^۶ تاپیلماس

کل باردی ایسه چمن معطر بولسون

شمع اوچتی ایسه قویاش منور بولسون

شهزاده غه *کر روضه^۷ میسر بولدی

سلطانغه جهان ملکی مسخر^۸ بولسون

آمین

۱۹

بنبلی کیم کل خار هجرانی غنچه دیک کونکلین فکار قیلیمیش بولغای
دستان سرای لیغ بیله نی ترئم کورکوزکای^۹ و طوطی کیم کوزکو
داغ حرمانی ضمیری کوزکوسیدا غبار سالمیش بولغای شیرین کلام

^۱قویاشنی қилиб тутатилган; П қویاشنی И кейин ёзиб қўйилган;

روضه کر *Б^۷ تدبیری Б^۶ کیمسه Б^۵ ایرماس + Б^۴ اشکی И^۳ بولغای Б

توزکای Б^۹ میسر И^۸Б

تا هر بیل باشی قویاش زرین غزاله سی حمل اوتلاغیدا لاله زار
 اوزره جلوه قیلور اول سلطنت سپهری نینک قویاشی غه شرف بهاری
 لاله زاری اوزره غزاله لار بيله انجمن توزولسون و تا هر کل
 چاغی صبا مشاطه سی ریاحین نوعروس لاری قولاغیغه ژاله
 کوهرلاری بيله زینت بیورور^۱ اول خلافت بوستانی نینک سرو
 نوخیزی چمن حلی دا کورکوزولسون^۲ قوللوق عرضه داشت اول کیم
 عنایت نامه دا بیتیاپ، ایردی کیم مدتی دورکیم عرضه داشت بیتیمای
 سین بو پریشان حال نینک آشفته خیالی دین نی صادر بولا آغای کیم
 اول عالی مجلس^۳ ملازم لاری ایشیتورکا لایق بولغای و آشفته خیال
 نینک^۴ قلمی مقالی دین نی رقم صورت باغلاغای کیم اول شریف
 محفل نینک^۵ مقارن لاری نینک فرخنده رای لاری غه^۶ موافق کیلکای
 بالضروره غایبانه دعا بيله اکثفا قیللیبتور^۷ حیات باغی تازه و اول
 باغدا مراد ریاحینی بی اندازه بولسون^۸

تا دشت بهار فصلی رنگین بولغای
 کلزار نکارخانه چین بولغای
 دشت اوزره سنکا سلطنت آین بولغای
 *کلزار ایچره تحتینکا تسکین بولغای^۹

ای باد صبا ایلاساتک اول ساری کنار
 جان بیرله کونکولنی تاپشورای آغاج بار

^۱Б - ^۲БВ کورکوزولسون ^۳ مجلس دا ^۴ محفل لار نینک ^۵ И_۱ حال ^۶ АБИ_۱ کلزار ایچره تخت اوزه تسکین بولغای ^۷БВ - ^۸Б قیللیب تورور ^۹ فرخنده رای غه

کونکولونی ایتی کا طعمه قیاغیل زنهار

جانیم نی داغی ایاغی غه ایله نثار
 تا فلک مدور قالقائیغه خورشید انور مهره سی دین^۱ قبه بولغای و
 قوس قزخ سفینه سی غه سحاب سپهر پیکر پرده سیدین^۲ بادبان
 قورولغای و^۳ اول ملمع قالقان همایون چترینکغه یاشیل مشمع بولسون
 و بو^۴ ملون طوس لوق یای دیک^۵ هلالی^۶ جامینک نجوم جواهریدین
 مرصع عرض اولکیم مونداغی حالات شاهد جمالیغه خیر مشاطه سی
 ایلکیدین آرایش و امور زیباسی عذاریغه امنیت کوزکوسی رخساریدا
 نمایش دور^۷ و لیکن

باغنی نیتسون کیشی^۸ سرو خرامان بولماسه
 کوک رواقی تیره دور خورشید رخشان بولماسه

وصلینک بولویان جانغه میسر یا رب
 چهرنک قیلیبان کوزنی منور یا رب
 نطقونک^۹ ساچسون بزم ارا^{۱۰} کوهر یا رب
 یا رب که اجابت ایلاکیل هر یا رب

آمین

یاشونغان ایمیش قرا بولوتقه ماهیم
 کردوننی ساورماغلیغ ایرور دلخواهیم

^۱ИП - ^۲А - ^۳ИП - ^۴ИП - ^۵А + ^۶ИП هلال ^۷Б - ^۸ИП سفینه سیدین ^۹АИИ_۱; پرده ^{۱۰}Б مهره سی ^۱Б
 بزم دا ^{۱۰}Б لطفونک ^۹Б کر + ^۸В نمایش دورور ^۷Б هلال

تا عالم اوزه فلک کا دوران بولغای
 افلاک اوزه تانجوم رخشان بولغای
 انجم غه ثبات و سیر امکان بولغای
 بو بارچه سنکا مطیع فرمان بولغای

مخلصانه دعادین سونکرا قوللوق عرضه داشت اولکیم اول جوس داکیم
 اول^۱ خورشید اوج سلطنت عالم اهلی کوزین^۲ اوز پرتوی بيله بهره
 مند قیلدی و اول جمشید سریر خلافت تخت سلطنت^۳ اوجین اوز
 پایبوسی بيله سربلند ایٹی بو فقیر حقیرغه بیر نشان عالیشان بیاریلیب
 ایردی و بو بنده افکنده نی بیر مثال واجب الامثال بيله توفراغ دین
 کوتاریلیب ایردی مضمونی بوکیم پریشان ایباتینکنی جمع قیلیب^۴
 مولانا سلطان علی مشهدی غه یازدوروب حضرتیمیزغه بیبارکیل اول
 کتابت شکریکا ناطق تیلی الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب اداسیغه
 متکلم و آنینک مضمونی جوابی دا العبد و مافی یده کان لمولاه صوتیغه
 مترنم بولدی ولیکن^۵ چون اول حذمتکارلیق صورتی کیچراک ظاهر
 بولدی و اول فرمان بردارلیغ ظهوری باتراق صورت باغلامادی
 آنینک سببین ادا قیلغالی و باعثین عرض غه بیتکورکالی یار عزیز
 مولانا میر حسین باوردی نی کیم^۶ یوزی اول درگاه توفراغی دین
 قویاش قه بیٹیپ ایردی و باشی اول بارگاه سجده سی دین فلک دین
 اوتوب ایردی التماس قیایدی کیم اقبال آسا قوللوق قه متوجه بولغای و
 بو مقصر قول تقصیری عذرین قولغای امید اول کیم عذرخواه مقبول
 کورونکای^۷ و عذر مقبول توشکای^۷

تا قالغوسی باقی بو جهان فانی
 تا بولغوسی انسان غه حیات امکانی

تینکری توتسون سنکا مسلم آنی
 لیکن قیلیبان بو خیل نینک سلطانی م

جاندا قویدوم چیرماغان مکتوبینی^۱ هجران ارا
 بیلمان اول مکتوب ایرور یاخود الف دور جان ارا

مونداغی حالات نی نشان کیلکان کون نینک بورونگی کونی عرضه
 داشت قیلیب^۲ مولانا غیاث الدین حلالی دین بیباریلیب ایردی بیتکان
 بولسه عرضغه بیتکورمیش بولغای دیب قوللوق عرضه داشت یکشنبه
 کونی بیتیلدی

عارضینک نقشین کونکول^۳ لوحیدا تصویر ایتکامین
 بولماسه تقدیر آنی کورماک نی تدبیر ایتکامین

نامنک که منکا مردهه جانی ایردی
 هجران غمی دین خط امانی ایردی
 ظلمت قه سوادى کر نشانی ایردی
 مضمون انکا آب زندکاتی ایردی

قوللوق دعادین سونکرا عرضه داشت اولکیم سنبه صباحی صفر آی
 نینک باشی دا عنایت نامه کیم بو خاکسارغه موجب تفاخر^۴ ایردی
 بیتیشتی عنایت یوزیدین شفقت انکیز سوزلارکیم بیتیلیب ایردی
 اوقولدی نی حد بيله بلکه نی تیل بيله آنینک جوابین بیتیشه بولغای^۵

نیچه سالسه قویاش توفراغ ازه نور
 دیماک عذرینی توفراغدین نی مقدر
 قویاش دیک^۶ چرخ دین اوتسون کمالینک
 فلک دین بولماسون یا رب زوالینک

قویاش دین И₁ -^۶ Б -^۵ بولوب + БВ^۴ کوزوم БВ^۳ -^۲ Б -^۲ مکتوب نی В^۱

И₁В -^۱ کوزینینک П -^۲ И сүз устидан чизик тортилган; П -

БВ +^۴ قیل +^۵ ولی П^۶; باوردی کیم П^۶ -^۷ Б -^۷

كوپ دين كوپ دعا و¹ سلام دين سونكرا عرض اولكيم بو فقير
حراساندا ايركائيم دا هم سيزدين ايرو ايرديم ايمدى كيم استرابادامين
فراق حيثيتى دين ايكالاسى بيردور² نيوجون كيم

بيراوکه ياردين ايرو بولور قتيل فراق

اراده خواه ياقين توت يوليني خواه بيراق

اما موندا كيلكالى بدن غه فراق اوتى نينك تابی و كونكولكا اشتياق
صعوبتى نينك اضطرابى كوپراک بولادور³ جهت بو بولا آغای كيم
اندا ايركاندا وصال دولتى⁴ مرجو الحصول راق و ملاقات سعادتى ممكن
الوصول راق ايردى⁵ ايركين اما بو حساب خرد دوربين⁶ اوزانى⁷ و
عقل دوراندیش ميزانى⁸ بيله⁹ راست ايرماس

يانا بير حسايى داغى باردور

که عقل و خرد آندا ناکاردور

ايرور سریدين عقل کل بی خبر¹⁰

که آتینی ديرلار قضا و قدر

نى ايش بولسه بيحد، و امکان بسی

ايرور اول حساب اجره آسان بسی

اميد اولكيم حق سبحانه و تعالى كونكولكا كيرماكان واسطه بيله و
خاطرغه كيجماكان وسيله بيله ملاقات حضورى و مواصلت سرورى
نصيب قيلغای بيباركان رقعده دا بيتيب ايردينكيزكيم آندا بارغالی كيشى
بيبارمادينكيز ديب انينك جهتى اول بولدى كيم بيباركان كيشى ميز

¹ Б - ² БВ بردور ³ بولادور ⁴ В - ; БИ кейинчалик тўлдирилган.

⁵ Б - ⁶ ب توربين لار ⁷ وزانى ⁸ ميزانى دا ⁹ ب - ¹⁰ Б مىسرالار

ўрни алмашган.

هنوز¹ كيلمايدور ايردى و ايليتكان² رقعده غه جواب كيلتورمايدور
ايردى ينه التماس اولكيم مزاجينكيز رعائتين يخشى قيلينكيزكيم³
صحت نعمتى غه بدل بولماس و اشينكيز احتياطين آندين يخشيرا⁴
قيلينكيزكيم ناخوش ايش واقع بولسه⁵ پشيمانليغ دين⁶ سود يوقتور هيج
وقت كونكولنى تينكرى تعالى ياديدين غافل و مسلمانلار داديدين
عاطل قيلمانك دوست لار فكريدين و دشمن لار مكريدين بى پروالغ
جايز ايرماس و بو ايش ندامت دين اوزكا نتيجه بيرماس پادشاه دولتى
مصلحتين بارچا ايش دا مقدم توتماغى⁷ واجب دور تينكرى تعالى
امرينى آندين هم اقدام كورماك⁸ فرض سيزكا بو سوزلارنى ايتماق
احتياج ايرماس اما ايتماق دين نقصانى هم⁹ يوق جهتى دين مونچه
سوزكا مصدع بولولدى

اولكيم فراق ملكى دا قيلميش منى غريب

هم اول وصال دولتيني ايلاكاي نصيب

والسلام

۱۳

اول نشان كيم كيلدى شه دين تن دا جان بولدى منكا

اولميش ايرديم كيم تيريكليك دين نشان بولدى منكا

قوللوق عرضه داشت اولكيم صفر آيى نينك غره سيدا شنبه صباحى
نيشابوردين بير منزل سبزوار سارى ابو شجاع انصارى مزارى
باشيدا يوقاريدين كيلكان پياده رو¹⁰ مبارك نشان نى كيم بو بنده نينك
موجب سرافرازليغى ايردى بيتكوردى

اوپوب بير بارماغيم قاش اوزره قويدوم

آنى خود اوپتوم و باش اوزره قويدوم

¹ И - ² И - ³ Б - ⁴ И тузатиш: ўрн. بخشيرا⁴ ⁵ Б - ⁶ ИП پشيمانليغ ⁷ ⁸ كورماكلېك ⁹ ИПИ₁ - ¹⁰ Б + و

⁷ Б توتماق

جل سبحانه و عظم شانه بس بو تقدیر بيله هيچ كيشي كا هيچ ايسته و قوف ايشيكي آچيلمايدور¹ تا اختيارغه ني بيتكاي و شعور يولي تاپيلمايدور تا اقتدارغه ني بيتيشكاي قضا امري يوكي اغيرليغي دين² فلک قدي نكون دور و قدر پنجه سي زوريدين فلک مرتبه لار زار و زبون

انداکه فلک تراب بولغاي
توفراق قه ني حساب بولغاي

غرض بو کلمات دين و مقصود بو مقدمات دين اولکيم بو فقير خاکسار و بو حاکی وش بي اعتبارکيم بو دولت ليغ* آستان توفراغيغه خس ديك و بو سعادت ليغ³ ايشيک آستانغيغه توفراغ ديك توشوب ايرديم خياليم دا بو ايردي کيم مکر اجل صرصری توفراغيم ني بو بوساغه دين ساورغاي و اولوم سيلی خاشاکيم ني بو ايشيک دين سورکاي و ليکين حيايل باطل ايرکاندور و مدعا عاطل بو اوچوردا يوقاری دين بو فقير⁴ خدمتي غه رقمي⁵ تارتيلدي و عبوديت قلمی سورولدي کيم جوابی تصديق دين و خطابی سديق دين اوزکا بيلمادی **يفعل الله ما يشاء و يحکم ما يريد** حاصل شوال آبي نينک بيکرمی التي سيدا دوشنبه کوني اجازت بولوب مرودين استرabadغه عزيمت اتفاقی توشتی امدی اگرچه سيزکا⁶ هيچ ايسته نصيحت غه احتياج بيلماس بيز و ليکين بير ايکي سوز ايتوردين هم چاره ميز يوقتور عالم ده هرکيز دوستلوق کيشی دشمن سيز بولمايدور و احباب، ليغ آدمی اعداسيز تاپيلمايدور و توفيق نشانی اولدورکيم انداق معاش قيلغاي کيم دوست لار تيلي دشمن لار قاشيدا قيسقه بولماغاي و احباب باشی اعدا ايلاييدا قويی توشماکاي و بو ايش منحصر دور ايکي ايشکا بيری حق تعالی⁷ امری غه اطاعت قيلماق و

رقم 5 ب فقير غه 4 ИП - 3* ИИ1 П - 2 اغيرليغ دين 2 Б - 1 آچيلمايدورور 1 Б ва В
تعالی نينک 7 БВ - سيزدا 6 ИИ1

اول¹ بيری نهی دين اجتناب قيلماق و ليکين چون بشریت نينک² ظلمانی³ حجاب لاری مقصود نوری⁴ يوزيکا مانع دور⁵ جميع اوام و نواهی عهده سيدين چيقماق مشکل دور اما بيراونی کيم تينکری تعالی بير سوروک بنده لاری اوستيکا حاکم قيلدی انکا هيچ امر اطاعتی عدل چه بولماس و هيچ نهی دين اجتناب جاغير ترکی چه بولماس⁶ نيوچون که ان الله يأمر بالعدل و الاحسان و حضرت رسالت صلی الله عليه وسلم بوپوروبتورکيم عدل ساعة خير من عبادة الثقلين و جاغيرنی ام الحباثت ديب تورلار⁷ جميع يامانليغ⁸ اندين متولد بولورکيم بارجه يخشی ليق و يامانليغ يو ايکي نيمه ضمنی دا مندرج دور التماس اولکيم⁹ اگر ميستر بولور کلی و اگر ميستر بولماسا اولجه ممکن و¹⁰ مقدور دور بو ايکي ايسته کوشش قيليلغاي داغي اگرچه فقير هيچ حساب دا ايرماس من اما ايشيکته ايرکانيم* بيله بيراق ايرکانيم¹¹ کا بير حکم بيرمانکيز و اولجه امکان بار ميرزانينک حکمی اجراسی دا سعی قيليب اول دولت مصلحتی نينک دقايقی ني¹² هيچ وقت دا نامرعی قويمانکيز و حضرات و مخادم بيله بسه ساير نواب و خدام بيله خدمتکارليغ طريقين مسلوک توتونکوز سوز مختصر بير رباعي بيله اختصار قيايلور

حق امری و نهینی کيتور يخشی بجا
اوتکارمه قدم شرع نبی دين قطعاً
شه خدمتيني تولوک ايله قيلغيل ادا
تا ايکي جهاندا بولغاسين کام روا م

۱۲

وه که هجرينک اوتی جسم ناتوانيم اورتادی
ناتوان جسميم غه توشکان شعله جاتيم اورتادی

1 ИП - 2 مانع دورور 2 БВ - 3 ظلماتی 3 И1 Б - 4 بشریت 4 БВ - 5
يامانليغ لار 8 ИП - 6 دي دور 2 И لار 7 И
دقايقی دين 12 БВ - 11* Б - 10 ИИ1 П - 9 اولدورکيم 9

کنج مقصود کیمکا بولسه امید
اول نصیحت لار ایرور انکا کلید

قفل آچاردا کداو صاحب تاج
تینک بولورلار کلیدغه محتاج

ینه اولکیم طالب بستانی دا مقصود کلی¹ کیچراک اچیلغان دین کونکول
غنچه یسن خارخار ملالت بیله فکار قیلماق مناسب ایماس نیدین کیم
تقدیر جهنی دین عنایت نسیمی ایسیب محنت خزانین عشرت بهاریغه
مبدل قیلماغونجه مقصود کلی اچیلماق تینک امکانی یوقتور مونداق بولغان
دین سونک تعجیل سود قیلماس و ملالت دین غیر ملامت ایش اچیلماس

اگر یوز قاتلا بلبل چیکسون افغان
بهار اولمای کل اچیلماق نی امکان

اگر عالم نی توتسون شام دیچور

تاتک آتمای کون چیقارماق کیمکا مقدور

بو باب دا² اول حضرت نینک مبارک طبع لاریغه کلی اعتماد بار اما
بوسوزلار مذکور بولماغی نینک نقصانی یوق بو ضعیف نینک خیالی
دا اول دورکیم اوز دعا و نیازیم امن آبادین اول حضرت تیکراسیکا
حصار قیایب مین اما ظلم تاشی اول حصار تامی غه رخنه قیلماق
دین و نامشروع امور نقبی³ بیله باره سی یقیلماق دین تینکری تعالی
عنایتی غه سیغینیب اوزونکیز عهده بولغای سیر التماس اولکیم قچان
یوقاری ایلچی بیباریلسه⁴ معهود طریق بیله بیرار عنایت رقعہ سی
بیباریلسه⁴ مقرر ایردی کیم⁵ یارانلار آنی بو خاکسارغه بیتکورور سعین
قیلورلار⁶ ایشیکتا⁷ آندین کیلور ایلچی لار ایشی بار ایسه هر نوع ایش کیم⁸
بو فقیر انکا مرتکب ایردیم عرض قیایب یار عزیز فلان مقرر
بولدی

مقرر دور کیم⁵ АБИ₁ - ИИ₁П⁴ نفی³ БВ₁ بابلاردا² БВ₁ کل لاری¹ ИИ₁П₁
کیلور ایردی لار⁶ П₁ ; قیلورلار ایردی: тузатиш⁶ И⁶ қўш. тузатиш
بولسه + И⁸ ایشته⁷ Б

دعا بیرله آغاز قیلدیم کلام
کیراک کیم دعا بیرله قیلسام تمام

الا تاکه هر شه که کام ایستاکای
جهان ملکی تختین تمام ایستاکای

مشقت ایسه ابتداسی انینک
مراد اولغوسی انتهایسی انینک

مرادینک بناسیغه بیتمای خلل
مشقت لارینک عیش بیرله بدل

نی کامی که کونکلونکا بولسه هوس
فلک بیرسون اول کامینکا دست رس

آمین

۱۱

نی قیلسه قضا کیلکی ازل ده تحریر
ممکین یوق انکا ابدغه تیکرو تغیر
عقل ایلاسه هر امردا یوز مینک تدبیر
سودی یوق اگر موافق ایرماس تقدیر

صنع مشاطه سی مقاصید. کلچهره لارینینک جمالین غیب پرده سیغه
انداق یاشورمایدورکیم عقل خورده بین کوزی آندین بهره تاپا الغای و
قدر غواصی مطالب بحاری کوهلارین خفا درجی دا انداق
بیرکیتماپدورکیم خرد جوهرشناس بصارتی آندین نشانه ایتا بیلکای هر
آینه کیم انبیاء مرسل اول آرزو سوالین قیلغاندا و ما تدری نفس ماذا
تکسب خدا جوابی بیله ناامید بولورلار¹ و اولیای اکمل عرفة الله بفتح
الغزایم نکته سی بیله تکلم قیلورلار

انکا حمد کیم علمی لاریب ایرور
همول علم ایله عالم الغیب ایرور

¹بولور A

اوتکان ایش لار دین اوزونکوزنی *مقصر بیلکای سیز¹ قیلا آغانچه
 تینکری تعالی² بویروغی بیله سید المرسلین شرعی نینک محالی ایش
 لار دین کلی اجتناب قیلیب موافق³ امورنی جد بیله ارتکاب قیلغای
 سیز⁴ دولت و ملک و قالین سپاه حمایتی دین یوق که بیر⁵ تینکری
 تعالی⁶ عنایتی دین و مستشار تدبیری دین یوق که کردکار تقدیریدین
 ایرکاننی بیلیم اوزونکوزنی *تینکری تعالی نینک⁷ فضل و کرمی
 حمایتی غه قاچورغای سیز⁸ و من کان الله کان الله معه مضمونی چه⁹
 محبوب حقیقی بیله مصاحبت لافین اورغای سیز هر نیکیم اوتتی ازل
 قسمتی دین ایرکاننی بیلیم آرتوقسی غصه یوتماغای سیز اما هر نیکیم
 کیلور ازل قسمتی غه حواله قیلیب اوزونکوزنی امر بولغان ایش دین
 معذور توتماغای سیز سلاطین غه سیزدین کوپراک شکست لار
 توشکاندا تینکری تعالی پناهی غه سیغینیب کلی نجات لاریغه¹⁰ ملاحظه
 قیلیب کونکول سالماغای سیز سلطنت اموریدا ایش حیرت قه منجر
 بولوب بارجه تامل رحنه لارین باغلیغ کوروب توکل شاهراهی غه
 کیرارنی تقصیر قیلیب باقیب قالماغای سیز م

۱۰

هر سحر تا قویاش جابکسواری ختن سپاهی نینک محافظتی اوچون
 صبح جویباریدین¹¹ خندق قیلیب¹² ظلمت جیریکین دفع ایتکای و هر
 کون تا بو خندق دین چیقیب زنکبار شاهی نینک کلچهره لار سنبل
 زلفی دیک پریشان خیلین تارومار قیلیب فلک حصارین فتح قیلغای
 اول سحرخندق لیق قویاش رای لیق جابکسوار لار شاهی اوچون تینکری

قیلماغای سیز⁴ مونداق³ و مونداق² ¹ - ²И₁ - ³И тарзида тузатилган; П
 مضمونی بیله⁹ سالغای سیز⁸ - ⁷Б - ⁶Б - ⁵И - ⁴И тарзида тузатилган.
 خندق لاب¹² ¹¹И₁ جویبارین¹¹ نجات لارغه¹⁰

تعالی اوز جویبار حفظی دین خندق قیلیب مخالف¹ چیریکی نینک
 ظلمین² منهزم ایتسون و حزم و احتیاط خندقی جویباریدین صبا خیلی
 دیک اوتکاریب خاکسار عدونینک توفراغین کوککا ساووروب کشور
 و ملکی حصاری نینک فتحین نصیب قیلسون

اون ایگی بورج لوق کردون حصاری
 حوادث تاشیدین تا بولسه عاری

سپاهینک کوک حصاری³ اوزره حاکم
 حصار شادمان دین کم⁴ دیسون کیم

مسلم ذاتینکا کشورستان لیغ
 حصار دولت اوزره شادمانلیغ

عرضه داشت اولکیم بو حقیرنی⁵ بعضی مصلحت لار اوچونکیم اول
 حضرت نینک مصلحتی داغی انینک ضمنی دادور اگرچه بالحقیقه
 ایکالاسی بیر مصلحت اوق دور خراسان ولایتی غه بیباریلدی امیدیم
 تینکری تعالی کرمی دین اول دورکیم اول حضرت نینک همایون
 ضمیری کوزکوسیدا⁶ دایم بهبود چهره سی جلوه نمای بولغای و مبارک
 خاطری اوتروسیدا⁶ بارچا مقصود شاهی⁷ اما التماس هم⁸
 قیللور کیم کاهی اول⁹ پریشان ابیات قه کیم کستاحلیق یوزیدین¹⁰
 تابوقدا تاپشورولوبتور قایل حقارتیغه باقمای ملاحظه قیللغای¹¹

نیجه کنج ایچره بولسه کوهر و دور
 کورکه باردور انینک کلیدی تیمور

⁶Б - ⁵حقیر ⁴ИИ₁П ³سپاهی ²ظلمتین ¹مخالفت ¹Б
¹¹БВ ¹⁰ИП ⁹И₁ ⁸Б - ⁷И ⁶Б ⁵И ⁴И ³И ²И ¹И ¹⁰И ⁹И ⁸И ⁷И ⁶И ⁵И ⁴И ³И ²И ¹И

لاری ارا سرکردان لارنی یاقین لوق کعبه سی طوافی غه مشرف
قیلغای آمین

۸

حمد و ثنا اول صانع غه کیم عالم بستانی دا سلطنت کلبنی نینک
سرسزلیغین عدل جویباردین قیلدی تا بو سودین سیراب بولوب اول
کلین دا ثبات و دوام کل لاری آچیلدی و دولت بناسی غه زوال
بیتهورور^۱ آفت یاغین لارین ظلم سحابیدا^۲ نهان ایستی تا اول یاغین
سیل لاریدین بو بنا اساسیغه بوزوغلوق بیستی حکیمی که هر حاکم نی
کیم^۳ حکومت تختی دا پایدار ایستادی کونکلی کا اوزکا حکم لاری
انقیادینی مرغوب کورکوزدی و هر فرمان روانینک اساس دولتین بی
مدار تیلادی حاطری چمنیدین^۴ سید المرسلین شرعی نینک متابعتی کل
لارین اوزدی عادل کیم نیک عهدلیغ^۵ شجره سیغه مراد ثمره سین
بیردی تا اول شجره نی^۶ ایکان کیشی بو ثمره نی تیردی صبوری
کیم مقصود کوهین تأمل دریا سیغه سالدی تا هر کیم اول دریاغه^۷
غوص قیلدی بو کوهنی آلدی

تعالی الله زهی هر پاکدین پاک
که نی شه نی کدادین بار انکا پاک

کدانی شاه ایباردین یوق هراسان
انکا شه نی کدا قیلماق هم آسان

و هو الحی الذی لا یموت ابدًا و فی شانہ تقدّس و تعالی حق سبحانہ و
تعالی اول دانش حدیقه سی نینک یوزین^۸ حوادث خزان ییلی حطردین
و اول بنیش حدقه سی نورین نوایب چشم زخمی ضریردین اوز

۱ ب - بیتهورور ۲ ب - سحابی ۳ ب - چمنیدین ۴ ب - سید المرسلین ۵ ب - بیتهورور ۶ ب -
نورین ۷ ب - دریا ۸ ب - نورین

پناهی دا اسراسون مبارک حاطریغه بارچه آنی اوتکارسون که وجوده^۱
کیلتورکاج^۲ دنیا و عقبی سیغه سود^۳ بیتهورور و اریغ کونکلینی بارچا
اول ساری توتسون کیم اول^۴ ایش دین مسلمانلار^۴ راضی و تینکری
تعالی حسنود بولسون آمین یا رب العالمین

۹

بو اوچوردا چرخ نکون قضاسی دین و سپهر دون اقتضاسی دین
اندک غباری و جزوی^۵ اضطراری کیم اول حضرت نینک روزافزون
دولتی و همایون ذاتیغه متوجّه بولدی قیامتی که اول سبب دین بو
ناتوان حالغه^۶ و رستاحیزی که اول جهت دین بو پریشان احوال غه
یوزلاندی شمّه^۷ آندین قایسی حامه تحریریغه کیلا آغای و زره^۸ آندین
قایسی تیل تقریر قیلا آغای اما حق تعالی صحت بیله اول افات دین
و سلامت بیله اول بلیات دین خلاص قیلغان خبری تحقیق بولغاج اول
مشقت و محنت لارغه^۷ تلافی و تدارک بولدی بو واقع بولغان
ایشلاردا اگرچه دولتخواه مشفق قول لارغه محل اول بار ایردی کیم
بیرار طعن آمیز^۸ و کنایت انکیز سوز^۹ غایت جانلاری کویکان دین و
کونکول لاری^{۱۰} تحمل قیلماغاندین^{۱۱} عرض قیلغایلار اما مقرر دور کیم
بو وقایع دین اول حضرت نینک مبارک حاطریغه آنچه کیم کیرک
تنبیه و اعتبار و تجربه روزکار حاصل بولمیش^{۱۲} بولغای حالا
التماس اول کیم چون انسان نسیان دین حالی ایرماس و بشریت
مقتضی سی تعاقل و تقصیردین اوزکا نتیجه بیرماس اوز اطوارینکیز
تیکراسیدا^{۱۳} یخشی ایورولکای سیز تینکری تعالی حضرتیدا بارچه

۱ ИП ۲ ادنا ۳ ب - کیلتورکای ۴ ИП* ۵ ب - مسلمانلار ایشی دین ۶ ИП* ۷ ب - کونکول لار ۸ ب -
نورین ۹ ب - سوز ۱۰ ب - سوز ۱۱ ب - محنت لار ۱۲ ب - قیلمغاندین ۱۳ ب - تیکراسی کا

ساحتی غه مطلق سحاب کوهر افشا جواهری دین ژاله بیتیشماکان
 عرش ساقی غه چیرماشیدب، چیققان عشق پیچان دین بیر دانه سها و
 سدره شاخی غه تولغانیدب¹ *باش چیککان² تاکیدین³ بیر خوشه ثریا
 غایت سیز اشجاری غه کیم بیر بیله کوککا اتصال بیورور اصلها ثابت
 و فرعها فی السماء صادق و نهایت سیز طیوریهه کیم بیردین اوچقاندان
 فلک یوزین یاپار و هی تمرّ مرّ السحاب مطابق

نی بیشه اهرمن بستان و باغی
 انینک نی اوچی پیدا نی قیراغی

بیغاجی استیدا کوک سبزه لار فاش⁴
 ولی کوک سبزه سیدین اوتکاریب باش

کهن اشجار هر یان باقسه یوز مینک
 اوتوب باشی فلک دین هر بیرنی نینک

ایتیب هیکل لاری پیدا مهابت
 قیلیب پیکرلاری ظاهر غرابت

پیای⁵ دیولاخ انینک جبالی
 سراسر⁶ دیویاد انینک شمالی

*بولوب هر برک بیر مرآت وسواس
 توتالمای خرد اوز هوشینی پاس

قیلیب هر رود سویی نینک صداسی
 عیان یوز غول و شیطان ماجراسی⁷

شغالی نینک اونی افغان اندوه
 چیکیب کیرکان کیشی نینک سوکیکا دوه

هر ایسکی بیغاجینی قونکارورغه فلک پیلی صبح خرطومی بیله عجز
 ظاهر قیلیب و اکر قونکارسا بلارین تاثیرغه سپهر ارابه سی اول
 یوک، آستی غه یانچیلیب حشراتی مهابتی دین روزکار بوقلمون ارقمی
 بیر پسه طناب و سباعی صلابتی دین چرخ دون اسدیغه¹ بیر کزدین
 یاساغان شیرچه حساب و حوشی خیلی نینک ایاغی کوپیدین بیر
 عظاسی دا یوز مینک جراحت، و طیوری جوشی نینک فغان و
 نفیریدین فلک دماغی پرده سیدا یوز تومان قراحت کوندوز آفت
 اوتیدین کوکان خرمن شکلی اندا مهر رخشان و کیچه تلیس شعله
 سیدین یاروغان کرم شبتاب شمعی اندا نجوم درخشان بیغاجی نینک
 ثمری بار دل و ثمری نینک طعمی زهر قاتل باوجود بو غریب
 حالات و طرفه مقالات چون آندا بولماغلیغ روزکاریم ناصیه سیدا
 قضا قلمی دین تحریر تاپمیش و ناصیم صفحه سیدا قدر خامه سیدین
 نقش پزیر بولمیش هر تیکن دین بیر کل چه آسایش بیتار و هر
 تاشیدین بیر درجه آرایش فهم بولور مهلک هواسی مسیحا دمی و
 قاتل سویی² حضر چشمه سی نینک نمی دوزخ وش فضا سیدا سیل
 بلادیک رودخانه چنات تجری من³ تحتها الاتهار دین نشانه بد طعم
 میوه لاری بیله نامقبول اشجار و فاکهته و نخل و رمان دین نموداردورور⁴

اوزلوکین عاشق اکر دوست هواسیغه بیورور

یاردین هر نه کیلور روحی غه⁵ آسایش ایرور

و اکر وطن *هجرائی ایامی غه⁶ مقتضی بولوب بو فراق بیشه سیدین
 وصال دشتی غه یوز قویولسه و بو فرقت چنکلی دین قربت صحراسیغه
 قدم اورولسه هم چون قضا هادسی عنان کش بولغوسیدور⁷ برق وار
 سکریماک دین اوزکا و ابرکردار بیلماک دین اوزکا چاره بولماغوسیدور⁸
 و دوایی تاپلماغوسیدورکیم حق سبحانه و تعالی بارچه بیراغلیق مغیلان

روح غه ⁵ АБИ; جانیغه ⁴ ИИ; نمودار ³ Б-; دمی ² И; اسدی ¹ Б

بولماغوسیدورور ⁸ П; و ⁷ В; بولغوسیدورور ⁷ Б; هجری ایامی ⁶ И*

بیای ⁶ И; سراسر ⁵ И; باش ⁴ В; تاکی ³ Б-; ² Б-; تولغاشیب ¹ Б

سایه سیدا مراد ثمره سیدین نتیجه کورکانلار ایاغی غه چرخ نینک متعاقب ضروبی دین هر ستم * تیشه سی تیکسه¹ منصوروار نطق لاری² غیر صانع کن فیکون شکریکا تکلم قیلماغوسیدورور

نحلی که رضا ساحلی دور بیشه انکا رست آنکلا فنا توفراغی غه³ ریشه انکا هر لحظه ایاق قه تیکسه یوز تیشه انکا باشندین جو کیچب تورور نی اندیشه انکا

کیم اینسه فنا بیشه سی دا بودی آنینک هر شاخ قه ایل اورماق ایماس سودی آنینک ایستارکه بییتیشکای اولچه مقصودی آنینک معدوم کیراک هر نی که موجودی آنینک

والحق بو شیوه بیر سرودیک آزاده وش دابیدورور کیم سپهر تیز دو⁴ جفاسی حرارتیدین ایسیتمه ایشتیغالی چناردیک جسمی غه اوت سالسه جز حق رضاسی تقدین ایستارکا آوچین آچماغای و بو طریقه بیر صنوبردیک ناله کش رسمی دورکیم * چرخ سیک رو⁵ حرکاتی پرودتیدین * تیراتمه تزلزلی⁶ سپیداردیک اعضاسی غه رعشه بییکورسه ثبات توفراغیدین قدم آماغای و صبر هواسی دین باش چیکماکای بحمد الله و آلمنه که تا سپهر دوآر حوادثی سرکردانلیغی دین روزکار ناپیدار نوایی⁷ بی سامانلغی دین⁸ مازندران جنکلی کا قدم قویولوب تور کیم اشجاری کثرتیدین صباغه حریمی طوفیدین محروم لوق ایش دور و شاخساری رفعتی دین سماغه هر لحظه یوز میتک سرزنش یافراغ⁹ غلوسی حجاب لیغی دین توفراغی غه هرکز مهر زرفشان انواریدین بیر درم توشماکان و مرتفع شجر بیحساب لیغی دین

; چرخ بیک رو A* - ИП - 4 توفراغیدین B³ نطقی АБИ² 1 بیشه سی بیکنه B*¹ یافراغی ВИ⁹ 1 - И⁸ نوایی دین И⁷ 1 - И*⁶ - B

و کاهی صرصر تحریکی دین دریا طلاطمی بیله¹ واذا البحار فجرت سوادیغه راقم و کاهی کولاک تشویریدین² امواج تعاقبی سو خروشی اونی بیله واذا البحار سجرت اداسی غه متکلم هر نفس یوز آفتدین کونکول سو بولوب جاندین ایلیک یویولوب و هر زمان مینک حطردین جان اغیزغه بییتیب اولومکا کونکول قویولوب³ کوزکا توفراق عزتی سرمه سپاهانی چه کورونوب ولی اول کورونمای کونکولکا تاش قیمتی یاقوت رمانی چه تاپیلیب ولی اول تاپیلمای بو طور بلیات ارا هلاککا مشرف ایکان دا و بو نوع مهالک ارا اولدوم دیکان دا دریدین آبخورش اوزولدی و توفراق وصالی نصیب بولدی یوز بیرکا قویوب و کوز تفریق قه سورتوب شکر بجا کیلتورولدی و شوق یوزیدین باشندین قدم قیلیب کعبه مقصد عزمی غه قدم اورولدی امید اولکیم آنداق که وصال وادیمی طی بولدی هجران بوادیمی هم قطع بولغای و لیکن توقع احباب جانی دین اولکیم دعا بیلی بیله کاهی بو نهایت سیز دشت دین کیم نعل برهنه قدم اوروب مین بلیات خس و خارین سوپورکایلار و التماس اصحاب جاودانیدین اولکیم کاهی نیاز اشکی بیله بو شارعی یوق بیابانغه⁴ کیم قلاووزسیز کیریب مین آفات کردو غباریغه سو اورغایلار

یانسام یانا غربت نی هوس قیلماغامین
هجران اوتیغه تنیم نی حس قیلماغامین
جز جام وصال ملتس قیلماغامین
حق حضرتیدا شکرنی بس قیلماغامین م

۷

فنا بیشه سی ساحتی دا وصال شجره سیدین ثمره تاپقانلار باشیغه فلک نینک مخالف حرکاتیدین هر جفا اره سی کیلسه ذکر یاکردار تیل لاری⁵ جز خالق بیچون حمدیغه ذاکر بولماغوسیدورور و وفا شجره سی

; بیابان دین کیم АБИ⁴ - B³ تشویری B² موج خطوطدین ұрн. بیله B¹ تیلی АБИ⁵ 1 بیابانغه ; П بیابانغه ; И туз-ш: بیابانغه

ایسکی نعلینی دیک ولی نیمه سی

نوح طوفانی دفعی غه کیمه سی

کونکول بحریدین مخفی ڈرلارنی عالی مجلس قه بو نوع نثار قیلیلور
کیم بو سفر کیم بو ناتوان بیچاره و بو بی حان و مان آواره ایلیکا
توشوبتور بیابانی صعوبتین بل وسعتین کیم خیال طابیری ییل لار قنات
اوروب آنینک پایانی غه بیتماک خیال دورور و تاغی نینک شدتین بل
رفعتین کیم نظر پیکی قرن لار قدم سالیب آنینک اوجی غه بیتماک
محال بورونگی رقعده دا شرح قیلیلیب¹ ایردی

هر نی که ورق دا² ایردی مرقوم

بولمیش بولغای اوقوردا معلوم

اول دشت و تاغنی هدایت دست یارلیغی و عنایت پامردلیغی بیله³
دست و پای اوروب قطع قیلغاج دریایی ایلیکا کیلیدی عمقی تمنا
لجه سی بیله تینک و سطحی تخیل⁴ بحری دین کینک کیم آندین چاره
عبور ایردی و کیمه کا کیرماک ضرور روح سیز بدن کوردا آرام
توتقان دیک و نورسیز مردم کوزدا مقام قیلغان دیک اول مردمی
یوق کوزلار مثال لیک تیره اوی لارکا کیریلدی و⁵ اول⁶ منخسف
هلال لار سیری نینک سرعتی بیله⁷ بیر آی غه دیکینچه اول مرتبه دا⁸
ایردی کیم هر بیر کون مینک بیاجی لیق یول * بار ایمیش⁹ دییلسه
مینکدین بیرینی¹⁰ دییلمامیش بولغای * و اول فلک وش بحرینینک
وسعتی نینک یوزی اول غایت قه چه ایردی کیم سپهر لجه سی غه تشبیه
قیلیلسه دریاسیدین قطره آیتیلمامیش بولغای¹¹ بحری جانوردین عجایب
صور غایت سیز و دریایی صورت دین¹² غرایب پیکر نهایت سیز

¹ И устига; Б бо; И -; И₁ - ⁶ Б - ⁵ Б - ⁴ Б - ³ И - ² И - ¹ И

чизик тортилган; БВ - ⁷ И устига чизик тортилган; БВ - ⁸ Б -

صورт лардин ¹² П - ¹¹ Б - ¹⁰ БВ - ⁹ БВ

عیان سو ایچره هر یان یوز غرایب
بولوب مینک ظاهر اول یوز بولسه غایب

نیچه کوز توشسه کوک سو چرخ مانند
تاییب اطرافی کوک ذیلی غه پیوند

خرامان هر طرف یوز طرفه ماهی
خرد ماهیتین بیلماي کماهی

آنینکدیک سهمناک و ایله هایل

که ایلاب کورکوچی هوشینی زایل

روان یوز تاغ و بیرکا بولمای آرام

ولی تاغی که بولغای ماهی اندام

نیچه کیم آرقه سی تاغ اوجی ینکلیغ

تنی دا نقش دریا موجی ینکلیغ

کشف لار هر بیر نینک سهمی بیجد

یاساب سو اوزره جیسمی بیرله کنبد

بولوب معمار قدرت آندا باتی

سودین قیلمای خراب آندا بنانی

بالیغ صید ایلابان هر یان نهنگی

نیچوک کیم رنک * صید ایتکای پلنکی¹

تنی بیر پشته کیم² بولسه خارا

تیموردین تیش و جنکال آشکارا

کورونوب جانور بحر ایچره بیجد

نیچوک کیم دشت ایچیندا هر نیچوک دد

تموج بحر اوزه کیم توتمای آرام

الار اوستیکا صبح ایلکی یایب³ دام

یایب ³ В - پشته دیک کیم ² БВ - سیندورغای پلنکی ¹ Б

تا قیش دا ساووق طبع غه مطلوب اولغای
 تا عیش ساووق¹ وقت دا² مرغوب اولغای
 تا بو باری تیره تونده محبوب اولغای
 مجموعی سینینک حالینکا منسوب اولغای
 آمین یا رب العالمین³

۵

اول سعادت برچی نینک قویاشی بیر آی کمانخانه دا ورزش قیلغان
 دین سونکرا اوچکو اوی عزیزتی غه تاغ ساری یوزلانگان دیک فلک
 ترکی یعنی حورشید قوس چله خانه سی گوشه سیدین⁴ جدی قلّه سی
 اوجی غه تحویل قیلیب اول بیریدا بورونگی⁵ کیچه ایریشه آلمای فراق
 زندانیدا⁶ محبوس قالغانلارغه قیامت کونی نینک تونی چه کورونکان
 دیک بو بیریدا داغی اولغی⁷ آقشام خوبلار شام زلفی یلداسی دیک
 اوزون کورونوب آندا عشاق آهی دودی عالمی تیره قیلیب همول بیل
 برودتی دین اشکی یامغورلاری زاله باغلانغان دیک موندا هم مشکفام
 بولوت سوادیدین عالم ظلمت کردار و صرصر شدتی دین اول مشک
 کافوربار بولوب تور⁸ بو بورودت نی آتسکده اوتی دفع قیلماس مکر
 میکده باده سی⁹ و بو ظلمت نی قویاش لمعه سی یاروتا آلماس مکر
 اول یوز جلوه سی عرض اولکیم اولغی سی¹⁰ دماغلارنی¹¹ قیزیتیدور¹²
 اکر ایکینجی هم کوزلارنی یاروتسه غایت لطف بولغوسی دور

کر می اوتی دین قالمادی بزم ایچره ساووغلوق
 کیلسانک کیتارور تیره لیکن داغی یاروغ لوق

بورونقی⁵ B - برجیدین И₁ -³ B - وقتیدا² B - ساوغ¹ B - ساوق¹ B
 بولوبتورور⁸ B - اولغی⁷ B - زندانیه⁶ B
 قیزیتیب ИИ₁АП¹² یاروتوب¹¹ B + اولغی سی¹⁰ B -⁹ B -

۶

طلب دریاسیدین مقصود کوهرینی¹ بیراو ایلک لای آغای کیم مرادی
 سه فینه سی نینک دیباچه سین اول صانع جواهر حمدی بیله مرصع
 قیلغای کیم هر نامیدلیغ بری ارا آنینک احیای² احسانی یوز کورکوز
 سه بحر نجات قیلغای³ و مراد تینکزی دین مطلوب کیمه سینی⁴ بیراو
 ساحل غه بیتکورکای کیم مقصود⁵ جنکی نینک فهرستین اول قادر
 زواهر شکری بیله ملمع اینکای کیم هر درد ساغری دا آنینک باده
 شوقی نینک⁶ دُردی تامسه دریای حیات قیلغای

انکا حمد کیم چرخ دریا نوال
 تاپار آندین انجم لالی مثال

بو دریادا کشتی یانکی آی اولوب
 که زورق کیبی بحر پیمای اولوب

بو زورق قه کلمیخ ایتیب کوکبین
 قیلیب بادبان صبح چادرشبین

عمت بحار افضله و دامت جواهر نواله

تینکری نینک حمدی چونکه تاپتی نسق
 نعت دریاسیغه سورای زورق

اول که چون بحر قریبتی تاشتی
 جرح توقوز تینکیزی دین⁷ آشتی

دره التاج اولوب صفاتی آنینک
 بحر الابرار نعت ذاتی آنینک

مقصودی⁵ B - کیمه سین⁴ B - ایتکای B - ; ИП³ - حیای² B - کوهرین¹ B
 شوقی دین⁶ И سپهریدین⁷ B

توزالکای یار ایله بزم وصالی

ولی اغیاردین اول بزم خالی

و بو اقبال هیچ قاچان آنداق میستر بولماس و بو مقصود هرکز آنداق دلپزیر کورونماس کیم قیش بولغای خصوصاً کیم برودت شدتیدین حواس ادراکدین ناکار و کیچه بولغای¹ بتخصص بولوت مشکفام هواغه قارننیک سوده سیمی دین کافوربار و² دی شاهی شبیخونی دین اوت زردشتی نینک خیلی منقل قورغانیدا حصاری و بهمن چیریکی چاپقونیدین شراره مزدکی نینک سپاهی تاش بیرله تیمور قلعه سیدا متواری فلک کنبدیدا انجم انجمنی تون قرا کیشی ایچره نهان و روزکار الاچوغیدا قویاش ترکی سحاب نینک خاکستری سنجابیدا پنهان سپهر خرکاهی دیک³ آق اویدا انجمن اهلی مجتمع نیچوک کیم سپهر خرکاهی دا ثریا ساقی لارغه⁴ کاهی معاشر لار⁵ می⁶ تقاضاسی اوچون بو بیت بیله متکلم کیم

ساقیا دی شدتی دین عقل و حس بی تاب ایرور

چاره سی جام بلورین ایچره لعل ناب ایرور

و ایاقچی لار غه کاهی مغنی لار باده التماسی اوچون بو نظم⁷ بیله مترنم کیم

قصد ایثار ایل جانیغه هر دم ساووغلوق بیرله دی

ساقیا سینماس هوا زهری کیتور تریاک می

نار⁸ اخکرلاری نینک لمعاتی نیچوک کیم لعل کانی و انار دانه لاری نینک باغلانغانی نیچوک کیم یاقوت رمائی

خوشا بزم ارا اوت و می بولسه دی

می آنداق که اوت و اوت آنداق که می

¹ ИП بولغان ² ИПБ – ³ Б حرکاهی ва давомидан яна:

– ИП⁶ معاشرلارنی ИП⁵ ساقی لاری غه ИП⁴ آق اویدا انجمن اسبابی مهیا و اول

ینه ⁸ Б ⁷ Б ترانه سی +

آنینک منقلی شیره تزیین کیلیب
مونینک شیره سی منقل آیین کیلیب

یوزیندا مونینک می بطی لعل ناب
آنینک اوستیدا بورداغان بط کباب

مونینک لمعه سی کوزنی روشن قیلیب
آنینک شعله سی اوینی کلشن¹ قیلیب

ولی بزم یوز باشلیغ² آق اوی ارا
آق اوی تاشی تون مشکلی بیرله قرا

همول مشک اوزره³ ابر کافور بیز
جهان اوزره یکدست کافور ریز

القصه تفرقه امکاتی آنچه کیم مقدوری بار نابود و جمعیت مقدوری
آنچه کیم امکاتی بار موجود و حال اولکیم

هر نیکیم تقدیر بولسه سر بسر تاپمیش وجود

باوجود مونچه یوز مینک سین اکر یوق سین نی سود

مهر وعده سی همانا مهر کیه دیک ایئی یاخود تون یاریمی دا
مهر دیک بیر توبیکا کیئی اول لعل آتسین هجرانیدا نی لعل کون
اخکردا حرارت و نی آتشناک می دا کیفیت و اول مهر آسا جبین
حرمانی دا نی شمع شعله سی یاروق و نی کوز شمع عین بیغی دین⁴
آچوق هر سایه حرکتی دین باغیردا تاب و هر ایاق اونیدین کونکولدا
اضطراب چون مهلک انتظار دین جان آغیزغه بیئی و شکیبالیغ
اختیاری ایلیک دین بی اختیارانه کیئی بو پریشان الفاظ مرقوم بولدی
و آشفته کلمات تحریرغه کیلدی اکر شبرنگ صرصر خرام غه راکب
بولوب روزکاری شبرنگ و آهی صرصر مانند لار صحبتی غه راغب
بولولسه⁵ تون یاریمی دا قویاش طلوع قیلغان دیک و قیش اورتاسیدا
کل آجیلغان دیک بولغای

بولسه ⁵ Б ⁴ ИП دین ³ ИПБ اوزه ² باشلیق ¹ А روشن ¹ Б

رخساری یوسف عشقی دا زلیخا عزاری دیک کاهی و خزان بیلی هم
 آنینک دمادم¹ ساووغ آهی کیبی نامتناهی بولدی قرا یغاچ نینک ساریغ
 برک لارین بیل² اوچورغانی توتوندین اوچقونلار ایریلغان نینک
 مسالین³ و قیزیل تال نینک کاهی یافراغلارین بعضی جسمی دا
 قالغای⁴ شنکرف حطوطی اوزره زعفران افشانی قیلغان دین نشانه
 کورکوزدی مرتفع شاخلار اوزره شمع شعله سی دیک برک لار شکلی
 شرحی غه بوستان⁵ مزکرلاری و لَقَدْ زینا السماء الدنيا بمصابیح کریمه
 سی بیله متکلم و اول شعله آسا برک لار عکسی شیشهء حلّی دا
 آینهء چینی کبی زلال ایچره توشکان دین چمن قوش لاری کمشکوة
 فی الزجاجة صوتیغه مترنم

چو قیلدی کهرباکون مهر کردون
 یغاچ لار برکی رنگین کهرباکون

شجر یافراغی بولدی کهربادیک
 دیمه کیم کهربا مهر سمادیک

صبا قیلغاچ سو اوزره⁶ زرفشانلیق
 سونینک تیغینی ایلاب زرنشانلیق

اوچوب برک اوتیدین هر یان شراره
 نچوک کیم زوروق دین پاره پاره

ساریغ یافراغ اوزه کیم اولتوروب زاغ
 بولوب انداق که ساریغ لاله دا داغ

قیلیب زرحل خزان نقاشی ترتیب
 قیلورغه باغ اوراقینی تذهیب

ایچره ب⁶ وحی ب⁵ قالغانی ب⁴ مسالین توزدی ب³ ب - ² - ¹ АИ₁

بو شغلی ایچره ایلاب سهو ترکیین

زر اندر زر قیلیب برک اوزره برکین

مونداق فصل که هیچ فصل نشاطقه موندین مناسب و لایق راق ایماس
 و مونداق وقت که هیچ وقت عیش قه موندین انسب و موافق راق
 کیشی نشان بیرماس هر آینه کیم اول خورشید اوج کمال آلتون جام
 ایچره اصر می بیله سرخوش و آنینک کیفیتی دین¹ عالم اهلیغه
 زرفشانلیغی خزان آسا بلکه خورشیدوش دورورکیم عیش مستدامی
 مدام بولسون ولیکین اگر کاهی امید ی بستانی خزانی دین برک ریزکا
 قالغانلار و حیاتی کستانی حرمان برکریزی دین خزانغه اوچراغان
 لارنی² جرعه بیله یاد قیلسه کمالی قویاشی دین زرّه کم بولماغای³
 و قتره بیله شاد ایتسه جمالی مشعلی دین شراره⁴ اوکسولماکای

کولونک رنگی اصر نشان بولماسون

بهارینکغه هرکز خزان بولماسون⁴

۴

دعایی کیم شتا قلبی دا شتا قلبی دین دلسوزراق و نیازی کیم قیش
 عینی دا قیش عینی دین دلفروزراق⁵ بولغای

آنینک هر اخگری یاقوت احمر

مونینک هر زرّه سی رخشنده اختر

اناسیدین سونکرا عرض اولکیم هیچ وقتی موافقت لیق احباب بیر
 بیرری وصالی دین بهره آلورغه و هیچ زمانی مصادقت لیق اصحاب
 باده بزمی طرحین سالورغه آندین یخشی راق یوقنورکیم مرغوب
 یارانلار مشهود بولغای لار⁶ و اغیار یوزیکا* حجره ایشیک لاری
 مسدود⁷

آمین یارب العالمین +ب⁴ - ³ И - اوچراغان لاری ² И کیفیتی حرارتیدین ¹ Б

ایشیکلار مدروس و مسدود ⁷ *Б بولغای ⁶ Б مجلس افروزراق ⁵ Б

سپهر دون شعاری¹ جز تلون² و³ رنک⁴ * آمیزلیق و روزکار
 بوقلمون لوق دثاری غیر دورنک لیک⁵ و حیلہ انکزلیق⁶ ایرماس
 اوچون لاجرم اول بیریدین کاهی بساط بوستانی رنکا رنک کل لار
 بیله مزین دور⁷ و بو بیری دین کاهی بوستان بساطی کوناگون
 یافراغ لار بیله ملون و لیکین چون بهار⁸ صبحی نینک هر کلی
 قویاش کلی دیک کلین سپهریدین طلوع ایتسه عاقبت حزان آفتاب
 زردی غه منتقل دور⁹ و بیکیک لیکینینک¹⁰ هر چچاکی اختر چچاک
 لاری دیک سپهر کلینی دین آچیلسه آخر صبح اصرر حزانیه¹¹ منتهی

نی بهاریدا شاد بول چندان
 ایلابان اوزنی کول کیبی خندان

نی خزانی دا برک عیشینی ساج
 یوز اوزه زعفران دکاتین آج

اما چون مرجع سونکخی قیسم و معاد سونکراغی شق بولدی هر آینه
 کیم پایه دا آنی والا و رتبه دا آنی اعلی دیسه بولغای بس سبب¹² بو
 بولا الغای کیم¹³ و¹⁴ باعث مونی دیسه بولغای کیم چون فلک تاجری
 تمنا منزلی مرزعیندین قویاش یوسفین¹⁵ بیغ میزانی کقه سیغه کیوردی
 و آنینک سعادت کوندوزی¹⁶ کافوری جسمی کیچه نینک¹⁷ * بهاغه
 کیاتورکان¹⁸ سوادى مشکی بیله وزن دا تینک¹⁹ چیتی چمن نینک

1 - * 5 رنک لیک ب - 3 - 2 ملون IB 1 شعار IB 1
 6 حیلہ انکزلیک ب 7 مزین دورور ب 8 بهاری ب 9 منتقل دورور ب
 10 AI₁ - 11 مانیه ب 12 AI₁ - 13 بولا الغای ب 14 AI₁ -
 15 ب - 16 کیچه دین ب 17 کوندوزی دیک ب 18 * 19 کیتورکان И

بو ضعیف نینک مزاجی نیچه کون می اوتی اشتعالی غه مشتعل¹
 اوچون حالا اول اشتعال اثری طبیعت دا مشتعل² بولوبتور

آه من الخمر و حالاته
 احرق قلبی بحراراته

گه اوسروکلوک آنداق که اقسامخی حال
 کورونوب صبوخی چاغیدا محال

گه اول نوع مخمورو پژمرده لیق

گه می دین نیکیم جاندین³ آزرده لیق

باده اوتی جسمیم غه⁴ توتاشیب اول اوت دودی بلکه شعله سی
 باشیمدین آشقان اوچون العزr عند⁵ کرام الناس مقبول مضمونین شفیع
 قیلیب بو نیاز رقعہ سین کستاحلیق قیلیدی اصحاب مزاجی استقامت
 صفحہ سیدا الف دیک مقیم و احباب طبیعتی اعتدال کلشنی دا
 سرودیک مستقیم بولسون آمین یارب العالمین

۳

چون خزان برکی حسن ایتار آغاز
 ایورور یوزنی ظاهر ایلاب ناز

چون بولدی خزان برکی کا حسن اظهاری
 نازین ایتار آغاز توشوب هر ساری
 لیکین ایورور یوزینی ظاهر ایلاب
 صفرت انکا ظلم فلک زنکاری⁶

1 - 5 جسمیم سیغه ب 4 حاندا ب 3 مشتعل ب 2 مشتعل И₁ 1
 6 Б Рубоий йўк.

هم^۱ صبح شمامه سی سمن سا
هم شام نسیمی سنبل آسا

سربلندیگی سبزه تیلیدین و الی السماء کیف رفعت اداسی غه جاری و
پابرجالیگی صدا تقریریدین و الی الجبال کیف نصبت بیانغیہ ذاکر
مونونکدیک دلکشا مسکن دا بهاری بولوت قطراتی لاله جامی غه
توشکاتی قرابه سحابی دین باده سیلین لاله کون جام غه قویماق قه
باعث کوروندی و بو پنکلیغ روح افزا ماعمن دا برق لمعه سی دین
تیره تاش لار^۲ سنک کباب پشورکالی جاقماق جاققالی مقتضی بولدی
ولیکین اول بهار حیات صحبتی دین آبرو هر لاله احباب جائیغیہ داغ
اورناکالی^۳ شعله و هر قطرہ اصحاب حیاتی شمعیں اوچورکالی^۴
دجله ایردی کستاخ لئق یوزیدین فلان نی قوللوق قه بیباریلدی اکر
کوه نورد اشهینی قلّه عزیمتی غه سورولسه و آنینک خارا شکاف
توواغیدین^۵ سیکریکان اوت بیله برق لمعه سی دیک منتظرلار
کوزلارین^۶ یاروتولسه تاغ دین قویاش چیققان دیک بولغای و بهاردین^۷
کل اچیلغاندیک کورونکای

تا فصل بهار زیب عالم بولغای
اول زیب ایله باغ^۸ سبز و حرّم بولغای
لطفونک بیر^۹ بیر ایلکا دمام بولغای
که گاه بیزینک جانیبیمیز هم بولغای

۲

چون مهر اوتیدین سمندر اولدی سرطان
آتشکده دیک توتاشتی کلزار جهان
ایرماس بو ایسیق کونش دا چیقماق امکان
خوشتور کیشیکا بولسه ساوق سایه مکان
چون سپهر زرکری نینک انبری اوچی دین بیر کلیچه آلتون سیکریب
سوغه توشتی یعنی چرح کارخانه سیدا جوزانینک ایگی^{۱۰} پیکری

۱ - И - اوچورکالی^۴ اورناکالی^۳ یاروشفانی + Б_۲^۲ هر^۱ В
ایگری ИИ, П^{۱۰} هر^۹ В^۸ تاغ^۸ بهاردا^۷ И^۷ کوزین^۶ И^۶

اراسی دین قویاش قرصی سرطان ابکیری غه تحویل قیلدی سپهر
کروی زرکر کوره سی دیک مهر اوتیدین اول نوع قیزیدی کیم
یاقیندورکیم فلک طاسیدین ثوابت دانه لاری طاس داغی قلعی قطراتی
دیک ایریب تاما کیریشکای و تداویر بوتہ لاریدین سیارات سیمی سو
بولوب سیماب دیک آقیب ارض کائیغیہ بیتیشکای بحار سویی دین
جهان جسمی تیرکا^۱ غریق و بخار اوتیدین خیال پیکری بردا حریق

دریاغہ سالیب ایسیق هوا تاب
تولغانماغی اوز اوزیکا کرداب

تاغدین کیشی کیم تیلاب نشانی
بیر توده قیزیق کول آنکلاب آنی

خورشید حرارتیدین انجم
یر سایه سی آستیدا بولوب کم

تینمای یوکوروب قویون تکی دین
قوم اوزره ایاغی کویماکی دین

کوک طبعی غه چون حرارت آشیب
جسمی غه شفق دین اوت توتاشیب

هر نسیم دلفروز هوا^۲ حرارتیدین بیر سموم جانسوز و هر زلال
خروشان حرارت شدتی دین بیر مرق جوشان

دیکای سین یوقارراق چیقیب زمهریر
قویی راق توشوبتور سپهر اثر

آنینک بیله حورشید اولوب مٹفق
هوانی هم ایلاب تورور محترق

اویدین باش چیقارماغلیق^۳ هوا آتش ریزلیغی دین متعسر و اشیکدین
ایاق تاشقاری قویماغلیق^۴ بیر آتش انکیزلیغی دین متعزر خصوصاً کیم

قویماق^۴ ب^۴ - چقارماق^۳ Б^۳ - И^۲ - بیرکا^۱ В^۱

حمد موفور اول صانع غه کیم علمی منشی سی صنعی¹ قلمی بیله کلام
مجید انشاسین آفرینش اوراقی غه رقم قیلدی تا آفرینش اهلی آنینک احکامی
بیله عمل قیلغایلا و یخشی نی یاماندین و قیلورنی قیلماس دین بیلکای لار

اول حاکم کیم عام دورور احسانی
شه لار باشیغه نافذ آنینک فرمانی
فرمانیغه انشا سور² قرآنی
انشاسی غه اعجاز کیلیب ارزانی

جئت آلاوه و عمّت نعماؤه و درور نامحصور اول رافع غه کیم شرعی مفتی
سی کلکی امری بیله شریعت حمید املاسی زمان صحافی غه یازیلدی
تا زمان ایلی آنینک امر و نهیی بیله اشتغال کورکوزوب خطا بیداسی
دین³ صواب⁴ طریقی غه راستخ بولغای لار

اول شاه که مائه فصاحت کیلدی
هر نکته انکا محض بلاغت کیلدی
حق دین ایشی عالم غه رسالت کیلدی
شانی بو رسالت دا عدالت کیلدی

صلی الله⁵ علیه و علی آله و اصحابه اما بعد⁶ اجله اصحاب آیدا آنداق
معروض بولور و اعزه احباب خدمتی دا آنداق عرض غه بیتکورولور کیم
اتراک انشاسی دا و بو اهل ادراک بیان و اداسی دا کیم بیرا⁷ و بیراوکا رقعہ
یازغای یا اول کیشی اول رقعہ غه جواب بیتیکای داغی رقعہ کیتورکان⁸
قاصدنی قایتارغای الفاظی لطافت دین معرّا و تراکیبی بلاغت دین مبرّا

¹ И - ² B; سورء ³ B; حطاسیدین ⁴ И; صوابی ⁵ A -
⁶ ИB - ⁷ ИAB; بیراودین ⁸ И₁; کیتورکای

ایردی و اداسی رنکین فقرات دین نمایش سیز و مضمونی¹ رنکین ابیات دین
آرایش سیز و مقابله دا فارسی الفاظ نینک انشالاری دلپسند و² مکاتیب و
املا لاری نامعدود³ و ارجمند⁴ ایردی خیال غه آنداق کیلدی کیم ترک الفاظی
نینک داغی رقعہ لاری همول مثال بیله بیتیکای و بو تیل نینک نامه لارین
هم اوشول منوال بیله ثبت ایتیکای از فرصت دا بو رقعہ لار جمع بولوب
ایردی و نامه لار پیغیلیب ایردی کیم بو اوراق ضمنی دا ثبت بولدی

هر کیم که آنی او قورنی بنیاد ایتکای
راقم نی اکر دعا بیله یاد ایتکای
تینگری آنی هر بنددین آزاد ایتکای
هر غمدین آنینک خاطرینی شاد ایتکای

تاغ تاغ نیاز رفعی دین سونکرا قاف قاف احلاص یوزیدین معروض
اول کیم *بو فصلداکیم⁵ نوروز نسیمی نینک مشکبیزلیغی لاله دماغین
سودایی و بهار سالقینی نینک عطرانکیزلیغی بولوت مزاجین هوایی
قیلیب تور⁶ لاله دیک سودایی لیغ دین تاغ هواسی قیلیب بولوت دیک
هوایی لیغدین⁷ قایا سوداسی باشقه توشتی چون اول بییک پایه غه
سرافرازلیق و اول عالی مقام دا انجمن پردازلیق دست بیردی منزلی
کورولدی سخا اهلی همّتی دین رفیع راق و بساطی تاپیلدی ذکا خیلی
نینک خیالی دین بدیع راق

کوک سبزه سی کوککا بیتکوروب باش
اول کوکته بولوب نجوم اوشاق تاش
اوجی کی بیتیب فلک سماعین
قیلاندين آلیب قمر نزاعین⁸

¹ И₁ + متین ² И - ³ И₁ - ⁴ ИB - ⁵ B - ⁶ ИB - ⁷ И₁ -
⁸ تراغین ИП

عالمی شہسوارانی

منشآت

علمی تنقیدی متن

توزیح یوسف تورسونو

۲۰۱۶ تاشکند ۲۰۱۶

عاشق تواری

منشآت

علمی تنقیدی متن